

Emek ve Şehir Dergisi

ISSN: 2980-3632

E-ISSN: 2980-387X

Cilt: 3, Sayı: 5, Yıl: 2025/1

Emek ve Şehir Dergisi
ISSN: 2980-3632
E-ISSN: 2980-387X
Cilt: 3, Sayı: 5, Yıl: 2025/1

Sahibi / Owner:
HİZMET-İŞ Sendikası Adına
Mahmut Arslan
Genel Başkan

Editör / Editor
Doç. Dr. Kürşat Tutar

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Mehmet Karataş
Doç. Dr. Kürşat Tutar
Av. Mehmet Yeşilyurt

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Responsible Editor
Av. Kürşat Kaya

Yayın Türü: Altı Aylık, Ulusal Süreli Yayın

Yayın Dili: Türkçe-İngilizce

Baskı: Grafik Matbaa Promosyon / Ticaret Sicil 224214
Tel: 0312 229 7147 Lale Cad. No: 15/7 Sıhhiye/ANKARA

Baskı/Yayın Tarihi: Haziran 2025/**Printed in:** June 2025
Web: www.emekvesehir.com.tr

Dergi Yönetim Merkezi
HİZMET İŞ SENDİKASI
Gazi Mustafa Kemal Bulvarı No.: 86 06570
MALTEPE – ANKARA
Tel: + 90 312 231 87 10 Faks: +90 312 231 98 89
E-mail: hizmet-is@hizmet-is.org.tr

Bilimsel Hazırlık ve İçerik Danışmanlığı
Anatolia Bilim Akademisi
www.antakademi.com.tr
E-posta: anatoliabilim@gmail.com

HİZMET-İŞ Emek ve Şehir Dergisi, yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Yazıların tüm hakları dergiye aittir.

*

HİZMET-İŞ Journal of Labour and City is a refereed journal which is published two times a year. The responsibility of published articles belongs to the authors. The rights of the published articles belong to the journal.

YAYIN DANIşMA KURULU

- Prof. Dr. Adem Esen, İstanbul Üniversitesi
adem.esen@istanbul.edu.tr
Prof. Dr. Cengiz Anık
canik@marmara.edu.tr
- Prof. Dr. Erdinç Yazıcı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
erdinc.yazici@hbv.edu.tr
- Prof. Dr. Hikmet Kavruk, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
hikmet.kavruk@hbv.edu.tr
- Prof. Dr. Hüseyin Çiçek, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
hcicek@mehmetakif.edu.tr
- Prof. Dr. İdris Demirel, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
idemirel@agri.edu.tr
- Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
kozdasli@mehmetakif.edu.tr
- Prof. Dr. Mehmet Karataş, Necmettin Erbakan Üniversitesi
mkaratas@erbakan.edu.tr
- Prof. Dr. Mustafa Lamba, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
mlamba@mehmetakif.edu.tr
- Prof. Dr. Mustafa Öztürk, Süleyman Demirel Üniversitesi
mustafaozturk@sdu.edu.tr
- Prof. Dr. Tevfik Erdem, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
tevfikerdem@hotmail.com
- Prof. Dr. Yavuz Atar, İbn Haldun Üniversitesi
yavuz.atar@ihu.edu.tr
- Prof. Dr. Yücel Uyanık, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
y.uyanik@hbv.edu.tr
- Prof. Dr. Zakir Avşar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
zakir.avsar@hbv.edu.tr
- Doç. Dr. Birol Ekici, Kırklareli Valisi
kirkclareli@icisleri.gov.tr
- Doç. Dr. Hamza Kandemir, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
kandemir.hamza@gmail.com
- Doç. Dr. Kürşat Tutar, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
kursat.tutar@hbv.edu.tr
- Doç. Dr. Murşit Işık, Süleyman Demirel Üniversitesi
mursitisik@sdu.edu.tr
- Doç. Dr. Oğuz Göksu, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
oguzgoxsu@gmail.com
- Dr. Öğr. Üyesi Bilgen Taşdoğan, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
bilgen.tasdogan@hbv.edu.tr
- Dr. Öğr. Üyesi Cavit Demiral, Kırıkkale Üniversitesi
cavitdemiral@kku.edu.tr
- Dr. Öğr. Üyesi Zümre Özdemir Güler, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
zoguler@adu.edu.tr

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Editörden	9
SENDİKALAR İÇİN KURUMSAL YÖNETİŞİM YAKLAŞIMI.....	11
Fatih Mehmet Bakırtaş	
YEREL YÖNETİMLER VE ŞEHİRLEŞME: KENTSEL SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI.....	29
Asena Erdoğan	
MODERN ŞEHİRLERDE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞÜMÜ: BARINMA, İSTİHDAM VE SOSYAL HİZMETLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	49
Fulya Çınar	
BELEDİYE HİZMET ALGISININ OY VERME DAVRANIŞINA ETKİSİ İSPARTA İL MERKEZİ ÖRNEĞİ.....	63
Hamza Kandemir, Ezel Özdemir	
SAĞLIK KURUMU YÖNETİCİLERİNİN DİJİTAL OKURYAZARLIK BECERİLERİ İLE ÖRGÜTSEL İNOVASYON PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ	89
Servet Şeker, Gözde Sunman	
GÖÇMEN KİMLİĞİ VE SUÇ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: “SCARFACE” (1983) FİLMİ ÖRNEĞİ	107
Mehmet Yasir Özker	
TOPLUMSAL GERÇEKTE EMEK VE SANAT İLİŞKİSİ: ORHAN KEMAL’İN ‘BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE’’ ROMANI İNCELEMESİ	131
Melike Sertkaya	
TÜRKİYE’DE İSTİSMARCI YÖNETİM ANLAYIŞI KONUSUNDA HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ	153
Murşit Işık, Büşra Turhan	

TAKDİM

Emek savunulması en zor ve meşakkatli değerlerin başında gelmektedir. Yerel ve küresel pek çok zorlu koşullara ayak uydurup rekabet edebilir hale gelmek refleksiyle bizleri harekete geçiren onlarca değişken ile uyumlu bir şekilde yürüme zorundayız. Bir yanda neo-liberal ekonomi teorileri ile performans ve verimlilik motivasyonu savunucuları diğer yanda ise unutulmuş insanın en değerlisi olan emek. Emegin giderek değersizleştiği ve görülmez hale geldiği günümüzde aslında insanlık unutulmaktadır. İşin aslını unutmamak bizim en temel görevlerimizdir.

Emeğe değer katan bizatihi insanın içinde yer alan değer ve inanç sistemidir. İnsanın ürettiği ürünü veya hizmeti basit bir çıktı olarak ele alamayız, almalıyız. Emegin görülmez, elle tutulamaz geniş bir manevi boyutu vardır. Dolaşısıyla yüzeysel bir bakış sadece emeği küçültmemekte, maalesef ki “İNSAN”ı da hak etmediği muameleyle maruz bırakmaktadır.

İşte sendikacıya düşen rollerin başında emeğe asıl değerini katan insanın hakkını, hukukunu ve en önemlisi onurunu savunmaktır. O yüzden biz bu mücadeleye erdemli bir hareket olarak bakıyoruz. İnarak durmadan, yorulmadan savunduğumuz değerlere sıkıca bağlı olduğumuz sürece ilerleyebileceğimizi biliyoruz. Sendikacılığı hiçbir zaman teknik bir takım atılması gereken adımlar, yapılması gereken iş ve işlemler bütünü olarak görmedik. Emeği savunurken sendikacılığı, ücret sendikacılığı temelinde basit bir bağlamda ele almadık. Nihayetinde “Ömür aziz değil, emek azizdir” düsturuyla Yusuf Has Hacıp’dan ilham aldık. İnsanı bir bütün olarak ele almak zorundayız.

Ulusal ve uluslararası sendikal hareketi ve gelişmeleri an be an takip edip emeğe güç katmak için bilimsel toplantı, kongre, çalıştay, panel ve sempozyumlara katılmakta ısrarlı bir tavır sergiliyoruz. Böylelikle kurumsal yapımız içinde insan kaynağımızın da gelişmesini önemsiyor, sendikal mücadelemize güç katmak için gayret sarf ediyoruz.

Toplumsal sorumluluk için vazifemiz olarak bilimsel çalışmalara kesintisiz bir şekilde destek sunmaya devam ediyoruz. Bu kutlu yoldaki istikametimizi

bilimsel gelişmelerin ışığında güçlendirerek yürümenin faydalı olduğunu biliyoruz. Nitekim Hizmet-İş Sendikası ve HAK-İŞ Konfederasyonu olarak bilimsel yayınlar konusunda her geçen gün güçlenerek emin adımlarla yürümeye devam ediyoruz. Edindiğimiz bilgiler, sahip olduğumuz değerler, yeni politika ve çözüm önerilerimizle örgütlü olduğumuz işyerlerinde ortak bir iyiliğe imza atmak için tecrübelerimizi paylaşmaya devam ediyoruz. Aslında işverenlere veya yöneticilere ortak bir yönetişimin gelişmesi adına el uzatıyoruz. Bunun için bilimsel çalışmalardan faydalanarak değerler üretmede ve yaşadığımız şehirlere hizmet edilmesine destek olmak istiyoruz.

Emek ve Şehir Dergimizin 5. Sayısında birbirinden kıymetli akademik makalelerle sizlerle birlikte yeniden bir heyecanı yaşıyoruz. Sendikaların yapısı, yerel yönetimin farklı faaliyetleri, şehirleşme, yerel sosyal politikalar ve emek-sanat ilişkisi gibi zengin bir perspektifteki bu sayımızla bilimsel dergiciliğe destek sunmanın gururunu yaşıyoruz. Bilimsel eleştiriler ve yeni çözüm arayışlarının sendikalara güç sağlayacağını inanıyor ve eleştirilerden korkmuyoruz. Biz akademik sendikacılığın gelişmesini destekliyor ve bu konuda iyi niyetlerle yürüyoruz. Bu sayımızda yazarlık ve hakemlik görevi üstlenerek çalışmalarıyla katkı sunan akademisyenlere içten teşekkürlerimi sunuyor, hayırlara vesile olmasını diliyorum.

Birliktelikten güç doğar...

Mahmut ARSLAN
Genel Başkan

EDİTÖRDEN

Sendikalar da bir sivil toplum örgütü olarak özerk yapılara sahip kuruluşlardır. Özellikle Türkiye'deki sendikal tarih incelendiğinde günümüze kadar pek çok sendikanın kurulup kapandığı, temel faaliyet alanlarında yaşam bulamadıkları görülmektedir. Şüphesiz sendikalar da diğer pek çok sivil toplum örgütü gibi üyelerinin hak ve menfaatlerini koruma gayesinde olan ve talepleri dile getirirken teşkilat yapısı içerisinde kurulmuş mekanizmaları işleterek ilerlemektedir. Sendika yönetimlerinin örgütsel hiyerarşi içerisinde temsil görevini yürütürken kanunun emrettiği birtakım sorumlulukları da üstlendikleri bilinmektedir.

Nitekim güçlü sendikacılıktan bahsedebilmek için etkin bir yönetim anlayışının varlığı gerekmektedir. Sendikal örgütlerde bilgiye açık, yenilikçi, inisiyatif alabilen ve belki de en önemlisi istişare kültürüne dayalı yönetim anlayışına sahip olmak oldukça önem arz etmektedir. Bu açıdan güçlü sendikayı tarif ederken güçlü ve donanımlı bir yönetimi de dahil etmek gerekir. Yönetişim kültürünü kendi bünyesi içerisinde geliştirme olanağı bulan sendikalarda şeffaflık, güven, etkin kurumsal iletişim, etik ve ahlaki sorumluluk gibi özellikler dikkat çekmektedir. Nitekim uzun ömre sahip olup işçinin gönlünde yer edinebilen sendikalar yönetim kültürlerini giderek geliştirme fırsatı bulabilmektedir.

Demokratik tutum ve kültüre duyulan ihtiyaç tarihin her döneminde zaman zaman ortaya çıkmakta ve ortak kamusal meclislerde gündeme gelmektedir. Yerelde örgütlü yaşam alanı olan belediyelerde de bu yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Temel kişisel ihtiyaçların karşılanmasına ilave olarak refahın yerelde güçlenmesinde belediyelere büyük görevler düşmektedir. Bu açıdan belediyeler bir yandan şehirleşmeye önem verirken diğer yandan şehrin kalkınmasında etkin sosyal politikaları devreye almak durumundadırlar. Bu açıdan şehrin emanetini üstlenen belediye yöneticileri yerel vatandaşların ihtiyaç duyduğu temel gereksinimleri isabetli bir şekilde tespit ederek sosyal sorunların çözümü ve yerel kalkınmayı destekleyici politikalar üstlenmede hem etkin bir yönetim hem de demokratik bir tutum sergilemek zorundadır.

İşte tam bu noktada, örgütlü ve güçlü sivil topluma ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşanılan kentlerdeki ortak sorun alanlarının çözümüne destek olup alternatifler geliştiren sivil toplum ile güven ilişkisine dayalı işbirlikleri bütün topluma fayda sağlamaktadır. Bu açıdan en büyük potansiyeli yerelde örgütlü sendikalar temsil etmektedir. Belediye yönetimlerinin katı ve uzlaşsıya kapalı tutumu var olduğu müddetçe kentsel sorunları konuşulmaya devam edeceği açıktır. O yüzden ortak yaşam ortak sorumluluk anlayışı çerçevesinde güven ve diyalog kültürünün gelişmesi daha yaşanabilir bir ülke için gereklidir.

Bu sayımızda Uzm. Fatih Mehmet Bakırtaş'ın sendikal yapıya ilişkin ele aldığı makalesinde kurumsal yönetim ilkelerinden hareketle geniş bir çözüm önerileri seti ele alınmaktadır. Yerel yönetimler ve şehirleşmenin önemini vurgulayan Uzm. Asena Erdoğan, çalışmasında farklı kentsel sorun alanlarını inceleyip çoklu yönetim perspektifinden alternatif çıkış yollarını bizlerle paylaşmaktadır. Öğr. Gör. Dr. Fulya Çınar ise modern şehirleşme süreci sonrasında yerel sosyal politika uygulamalarında yaşanan değişimleri etraflı bir şekilde inceleyerek kapsam genişlemesi ve işlevsel sorunlara odaklanmaktadır. Doç. Dr. Hamza Kandemir ve Ezel Özdemir'in ortaklaşa ele aldıkları araştırma makalesinde ise Isparta ili özelinde belediye hizmetlerinin yerel seçimlerde oy verme davranışlarını nasıl etkilediği yenilikçi istatistiki analiz programıyla ortaya konulmaktadır. Servet Şeker ve Dr. Öğr. Üyesi Gözde Sunman'ın ortaklaşa inceledikleri çalışmada; dijital okuryazarlık becerileri ve örgütsel inovasyon performansı konusunda sağlık kurumları yöneticileri üzerine yapılan bir saha araştırmasının sonuçlarını araştırma makalesi formunda bizlerle paylaşmaktadır.

Ayrıca bu sayımızda, pek fazla akademik çalışmanın yer almadığı emek ve sanat ilişkisine ilişkin iki farklı makale yer almaktadır. Bunlardan ilki; Mehmet Yaşın Özker'in göçmen kimliğini suç ilişkisi çerçevesinde incelemek üzere ele aldığı "Scarface" filmi oluşturmaktadır. Diğeri ise Melike Sertkaya'nın edebiyat tarihimize önemli bir yer teşkil eden Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" isimli romanı üzerinden emek ve sanat ilişkisini toplumsal gerçeklik perspektifinde ele alan çalışmasıdır. Son olarak sayımızda, Doç. Dr. Mürşit Işık ve Büşra Turhan'ın birlikte kaleme aldıkları istismarcı yönetim anlayışı özelinde Türkiye'de hazırlanmış yüksek lisans tezlerinin içerik analizi yapıldığı derleme makaleleri yer almaktadır.

Doç. Dr. Kürşat TUTAR

Editör

SENDİKALAR İÇİN KURUMSAL YÖNETİŞİM YAKLAŞIMI

Uzm. Fatih Mehmet Bakırtas
Hizmet-İş Sendikası, Ankara, Türkiye
ORCID: 0000-0002-9108-1410
E-mail: fmbakirtas@gmail.com

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 23.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 31.05.2025

ÖZET

Bu çalışma, sendikal yapılarda kurumsal yönetim yaklaşımının uygulanabilirliğini analiz etmeyi ve bu yaklaşımın sendikaların yönetsel kapasitesine olan katkılarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kurumsal yönetim, başlangıçta sermaye piyasalarında faaliyet gösteren özel sektör işletmeleri için tasarlanmış bir yönetsel çerçeve olarak ortaya çıkmış olsa da, zamanla kapsamını genişleterek sivil toplum kuruluşları, kooperatifler ve özellikle sendikalar gibi üyelik temelli organizasyonlar için de stratejik bir yönetim modeli hâline gelmiştir. Çalışmada, kurumsal yönetimin temel ilkeleri olan şeffaflık, hesap verebilirlik, adil yönetim ve sorumluluk, sendika içi demokratik işleyişin tesisi ve üyeler arası güvenin inşasında belirleyici unsurlar olarak ele alınmaktadır. Bu ilkeler, yalnızca örgütsel etkinliğin artırılmasına hizmet etmekle kalmamakta; aynı zamanda sendikaların toplumsal meşruiyetini güçlendirmekte ve uzun vadeli sürdürülebilirliğine katkı sunmaktadır. Kuramsal çerçevede, kurumsal yönetim ve paydaş teorisine ilişkin temel yaklaşımlar değerlendirilmiş; devamında ise Türkiye'deki uygulamalara dair yönetsel yapı, iç denetim ve mali şeffaflık mekanizmaları kapsamlı biçimde incelenmiştir. Ayrıca, Avrupa ülkeleri ve uluslararası kuruluş belgeleri temelinde, iyi yönetim ilkelerine dayalı örnek uygulamalara karşılaştırmalı bir perspektifle yer verilmiştir. Sonuç olarak, kurumsal yönetim ilkeleri sendikalar için yalnızca yönetsel iyileştirme aracı değil; aynı zamanda toplumsal meşruiyetin ve üyeler arası güvenin artırılmasında temel bir zemin sunmaktadır. Bu bağlamda, sendikaların yönetsel reformları sadece yasal zorunluluklar değil, gönüllü etik ve stratejik tercihler olarak benimsemeleri gerekmektedir. Çalışmada, katılımcılık ve hesap verebilirliği artıran kurumsal yapıların sendikalara uzun vadede itibar, üyelik artışı ve toplumsal etkinlik kazandırabileceği ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal yönetim, Sendikalar, Katılımcılık, Paydaş Teorisi

CORPORATE GOVERNANCE APPROACH FOR TRADE UNIONS

ABSTRACT

The objective of this study is twofold: firstly, to analyse the applicability of corporate governance principles within trade union structures, and secondly, to assess the contributions of this approach to the managerial capacity of unions. The development of corporate governance as a managerial framework for private sector firms operating in capital markets has been a seminal area of study. However, the scope of the concept has gradually expanded to include membership-based organisations such as civil society organisations, cooperatives, and especially trade unions. In this study, the core principles of corporate governance – namely, transparency, accountability, fairness, and responsibility – are examined as key factors in establishing democratic internal operations within trade unions and fostering trust among members. The aforementioned principles serve to enhance organisational effectiveness, whilst concomitantly strengthening the social legitimacy of trade unions and contributing to their long-term sustainability. The theoretical framework utilises seminal approaches to corporate governance and stakeholder theory. Moreover, the study comprehensively investigates the managerial structures, internal audit mechanisms, and financial transparency practices of trade unions in Turkey. Moreover, it employs a comparative perspective, drawing upon best practices rooted in the principles of good governance as established in European countries and as articulated in international institutional documents. The study posits that corporate governance functions not merely as a tool to enhance administrative efficiency for trade unions, but also as a foundational mechanism for reinforcing social legitimacy and internal trust. It is therefore recommended that trade unions adopt managerial reforms not only as legal obligations but also as voluntary ethical and strategic choices. The study posits that institutional structures that promote participation and accountability have the potential to enhance unions' reputation, membership growth, and societal influence over the long term.

Keywords: Corporate Governance, Trade Unions, Participation, Stakeholder Theory

GİRİŞ

Günümüzde kurumsal yönetim (corporate governance) kavramı, yalnızca özel sektör işletmelerinin içsel organizasyonel yapılarını düzenlemeye yönelik bir mekanizma olmanın ötesine geçerek; sivil toplum kuruluşları, kooperatifler ve özellikle sendikalar gibi üyelik temelli örgütlerin yönetsel etkinliğini artırmaya yönelik bütüncül bir yönetim çerçevesi olarak da öne çıkmaktadır (Cornforth, 2003; Acar & Gönenç, 2017; Tricker, 2019). Özellikle şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve adil yönetim ilkeleri, yalnızca kâr amacı güden işletmelerde değil, aynı zamanda kamusal fayda üretmeyi amaçlayan örgütlerde de kurumsal kapasitenin gelişimine katkı sunmaktadır (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2009; Aykaç, 2021). Bu bağlamda, sendikalar gibi demokratik temsile dayalı yapıların etkinliğini artırmak amacıyla kurumsal yönetim ilkelerinin uygulanması,

örgütsel güvenin tesisi ve paydaş odaklı yönetim anlayışının yerleşmesi açısından kritik bir rol oynamaktadır (Clarke, 2007; Aydın, 2019). En temel tanımıyla kurumsal yönetişim, bir organizasyonun tüm paydaşlarının hak ve çıkarlarını gözetken; karar alma süreçlerini şeffaf, katılımcı ve hesap verebilir şekilde yapılandırılan normatif ilke ve kurallar bütünüdür ifade etmektedir (Aktan, 2013; Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011). Bu bağlamda, kurumsal yönetişim yalnızca yönetsel verimliliği değil, aynı zamanda örgütsel meşruiyeti ve paydaş güvenini pekiştirmeye yönelik bir yönetsel sorumluluk anlayışının kurumsallaşmış biçimi olarak değerlendirilmelidir.

2000’li yıllarda meydana gelen küresel finansal krizler, kurumsal skandallar ve yönetsel başarısızlıklar, yalnızca özel sektör kuruluşlarında değil; aynı zamanda kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri dâhil olmak üzere tüm örgütlenme biçimlerinde şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilirlik ilkelerine duyulan gereksinimi ön plana çıkarmıştır (OECD, 2004; Lawrence, 2023). Bu gelişmeler, kurumsal yönetişim yaklaşımının yalnızca ekonomik performansa değil, aynı zamanda kurumsal bütünlük ve paydaş güveni inşasına odaklanan bir yönetişim anlayışı olarak benimsenmesini zorunlu kılmıştır (Brewster, 2024; Wood, 2025).

Bu bağlamda, sendikalar yalnızca temsil ettikleri çalışanların ekonomik ve sosyal haklarını korumakla yükümlü olan yapılar değil; aynı zamanda kendi iç işleyişlerinde demokratik katılımı önceleyen, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetişim modeli inşa etme sorumluluğu taşıyan kolektif yapılardır (Çelik, 2007; Erdoğan, 2012). Bu sorumluluğun yerine getirilmesi, sendikaların üyeleri nezdindeki meşruiyetini pekiştirdiği gibi, toplumsal düzeyde güven inşasına da katkı sağlamaktadır (Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011). Sendikalar, yalnızca emek mücadelesinin değil, aynı zamanda demokratik yönetişim anlayışının da taşıyıcısı konumundadır. Demokratik toplum yapısının temel bileşenlerinden biri olarak sendikalar, üyelerinin ekonomik, sosyal ve siyasal çıkarlarını koruma misyonunu üstlenirken, aynı zamanda örgütsel işleyişlerinde hesap verebilirlik, şeffaflık ve katılımcılık ilkelerine dayanan bir yönetişim anlayışını da kurumsallaştırmakla yükümlüdür. Ancak mevcut literatürde sıklıkla vurgulandığı üzere, sendikaların iç işleyişine dair eleştiriler, yöneticilerin hesap verme sorumluluğundan uzaklaştığını, mali raporlama ve karar alma süreçlerinde ise yeterli şeffaflığın sağlanmadığını ortaya koymaktadır (Gürbüz & Ergincan, 2004). Bu durum, üyeler arasında güven kaybına yol açmakta ve sendikaların hem iç meşruiyetini hem de kamuoyu nezdindeki kurumsal itibarını zedelemektedir. Bu bağlamda, sendikal yapılar içinde etkili bir kurumsal yönetişim modelinin benimsenmesi, yalnızca yönetsel verimlilik açısından değil, aynı zamanda üyelerin güvenliğini tesis etme ve sendikal hareketin toplumsal meşruiyetini güçlendirme bakımından da stratejik bir zorunluluk hâline gelmiştir.

Bu çalışma, söz konusu gereklilikten hareketle, kurumsal yönetim yaklaşımının sendikalar açısından anlamını ve işlevini tartışmayı amaçlamaktadır. Kurumsal düzlemde öncelikle kurumsal yönetim ve paydaş teorisi çerçevesinde temel ilkeler değerlendirilecek; ardından bu ilkelerin sendikal yapılara nasıl uyarlanabileceği incelenecektir. Türkiye’deki mevcut hukuki çerçeveye ve sendikal pratiklere ilişkin gözlemler, seçilmiş uluslararası örneklerle karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir. Böylece çalışmanın temel amacı, sendikal yapılarda demokratik yönetim kültürünün yerleşmesine katkı sunacak kurumsal bir perspektif geliştirmek ve uygulamaya yönelik politika önerileri ortaya koymaktır.

KURUMSAL YÖNETİŞİM VE PAYDAŞ YAKLAŞIMI

Kurumsal yönetim kavramı, başlangıçta özel sektör işletmelerinde “şirket içi etkin yönetim” çerçevesinde değerlendirilmiş olsa da, zamanla kapsamını genişleterek yalnızca hissedarları değil; çalışanlar, üyeler, tedarikçiler, müşteriler, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları gibi tüm paydaşları dikkate alan bütüncül bir yönetim anlayışına evrilmiştir (Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011; Lawrence, 2023). Bu perspektifte, örgütlerin temel amacı yalnızca hissedar karını maksimize etmek değil; aynı zamanda tüm paydaşların katkısıyla ortak değer üretimini sürdürülebilir kılmaktır (Wood, 2025).

Bu anlayışın kurumsal dayanağını oluşturan paydaş teorisi, yöneticilerin yalnızca ekonomik başarıya değil; çalışanlar, üyeler ve toplumsal grupların haklarına da duyarlı olması gerektiğini savunur (Freeman, 1984; Brewster, 2024). Paydaşlar, örgütün faaliyetlerinden doğrudan etkilenen veya örgütü etkileyen iç ve dış gruplar olarak tanımlanır. İç paydaşlar arasında hissedarlar ve çalışanlar yer alırken; dış paydaşlar arasında sendikalar, yerel yönetimler, rakip kuruluşlar ve devlet gibi çıkar grupları bulunmaktadır (OECD, 2004; ILO, 2005).

Bu bağlamda kurumsal yönetim; paydaş grupları arasındaki olası çıkar çatışmalarını yönetmeyi, yönetim süreçlerini adalet, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde yapılandırmayı hedeflemektedir (Aktan, 2013; Veldman, 2021). Özellikle üyelik temelli örgütlerde bu ilkelerin hayata geçirilmesi, hem yönetsel etkinliği artırmakta hem de örgütün toplumsal meşruiyetini güçlendirmektedir. Kurumsal yönetim modelleri, teorik zeminde farklı bakış açılarına dayanan çeşitli yaklaşımlar içermektedir. Bu yaklaşımlardan biri olan vekâlet teorisi (*agency theory*), yönetim ile mülkiyet arasında ortaya çıkan çıkar çatışmalarını ele almakta ve özellikle yöneticilerin hissedar adına hareket ederken performans, denetim ve teşvik mekanizmalarına bağlı olarak kontrol edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Jensen & Meckling, 1976; Lawrence, 2023). Bu teori,

organizasyonlarda yöneticilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini engellemek adına belirli denetim ve sözleşme yapılarını öne çıkarır.

Öte yandan, paydaş teorisi (*stakeholder theory*), kurumsal yönetişimi yalnızca hissedar-merkezli bir yapıyla sınırlamayıp; çalışanlar, tedarikçiler, müşteriler, sivil toplum kuruluşları ve yerel toplum gibi tüm paydaş gruplarının çıkarlarını gözetken daha kapsayıcı bir yönetişim anlayışını savunmaktadır (Freeman, 1984; Brewster, 2024). Bu yaklaşıma göre, yöneticiler sadece sermaye sahiplerine değil, aynı zamanda örgütün sosyal ve ekonomik çevresindeki tüm aktörlere karşı sorumluluk taşır. Uygulamada birçok kurum ve örgüt, stratejik karar alma süreçlerini giderek daha fazla paydaş teorisine dayandırmakta; bu çerçevede yönetişim yapılarını şeffaflık, katılım, adalet ve hesap verebilirlik ilkeleri üzerine inşa etmektedir (Wood, 2025; Veldman, 2021). Özellikle üyelik temelli yapılar olan sendikalar için, bu ilkeler yalnızca yönetsel işleyişi düzenlemekle kalmaz; aynı zamanda örgüt içi demokrasinin kurumsallaşmasını ve üyelerin örgüte olan güveninin pekiştirilmesini sağlar.

Bu doğrultuda, çağdaş kurumsal yönetişim anlayışı kapsamında sendikalar da dâhil olmak üzere tüm sivil toplum kuruluşları ve iş dünyası aktörleri için temel yönetişim ilkeleri; şeffaflık, adil yönetim, hesap verebilirlik ve katılımcılık şeklinde özetlenebilir (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2009; Acar & Gönenç, 2017). Bu ilkelere örgütsel yapılar içinde yerleşik hâle getirilmesi, kurumsal kapasitenin artırılması ve toplumsal meşruiyetin güçlendirilmesi açısından stratejik bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir (Cornforth, 2003; Aykaç, 2021; Tricker, 2019).

Sendikalar, üyelerini temsil eden kolektif örgütlenmeler olarak, yalnızca dışa dönük faaliyetlerinde değil, aynı zamanda iç yönetim mekanizmalarında da yüksek düzeyde şeffaflık, katılımcılık ve etik sorumluluk beklentisiyle karşı karşıyadır (Clarke, 2007; Aydın, 2019; Özdemir & Demirel, 2020). Özellikle üyelik temelli yapılar olmaları nedeniyle, örgüt içi yönetişim süreçlerinde adalet, hesap verebilirlik ve güven ilişkilerinin kurumsallaştırılması büyük önem taşımaktadır (ILO, 2005; Wood, 2025). Etkin bir sendikal yönetimde izlenmesi gereken temel yönetişim ilkeleri aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- **Şeffaflık:** Sendika yönetim organlarının faaliyetlerinin, mali işlemlerinin ve karar süreçlerinin üyeler tarafından izlenebilir olması esastır. Bu kapsamda düzenli mali raporlama yapılması, denetim sonuçlarının tüm üyelere açık bir biçimde duyurulması ve gelir-gider kayıtlarının üyelerin erişimine sunulması kurumsal güvenin temelini oluşturur. Uluslararası iyi yönetişim standartları da, şeffaf raporlama ve bağımsız denetim süreçlerinin sendikal yapılar için kurumsal itibar açısından belirleyici olduğunu vurgulamaktadır (OECD, 2004; Lawrence, 2023).

- **Hesap Verebilirlik:** Sendika yöneticilerinin hem hukuki hem de mali sorumluluklarının açık ve net şekilde tanımlanması gereklidir. Bu doğrultuda, yöneticilerin faaliyetlerinden bireysel düzeyde sorumlu tutulması, denetim organlarının bağımsızlığının güvence altına alınması ve raporlama yükümlülüklerinin düzenli olarak yerine getirilmesi, hesap verebilirliğin kurumsal temellerini oluşturmaktadır (Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011; Veldman, 2021). Bu çerçevede, yönetim ve denetim kurullarının raporlarının yayımlanması da yönetişimde hesap verme kültürünün gelişimini desteklemektedir.
- **Demokratik Katılım ve Temsiliyet:** Sendikal yönetişimin meşruiyeti, üyelerin karar alma süreçlerine doğrudan ve eşit şekilde katılımıyla mümkündür. Bu kapsamda organ seçimlerinin serbest ve adil bir ortamda gerçekleştirilmesi, başkanlık ve üst kademe pozisyonlarında dönemsel rotasyon uygulanması ve taban ile yönetim arasındaki ilişkinin sürekli iletişim hâlinde olması demokratik işleyişi güçlendirir (Gürbüz & Ergincan, 2004; Brewster, 2024). Ayrıca, sendika organlarında cinsiyet, yaş, kıdem ve işkolu temsiline dayalı çeşitlilik, temsili adaletin sağlanması açısından önemlidir.
- **Sorumluluk (Ahlaki ve Yasal):** Sendika yöneticileri yalnızca hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda sendikal misyon ve etik normlara da bağlı hareket etmelidir. Yöneticilerin şahsi çıkarlarını veya dışsal aktörlerin etkilerini önceleyen kararlar almalarının önüne geçilmesi, sendikal yapının tarafsızlığını koruması açısından hayati öneme sahiptir. Bu nedenle etik davranış ilkeleri, çıkar çatışması yasakları ve düzenli mal bildirim yükümlülükleri sendikal yönetişimin temel unsurlarından biri hâline gelmelidir (Aktan, 2013; ILO, 2005).
- **Paydaşların Korunması:** Sendikalar, yalnızca üyelerinin hak ve çıkarlarını değil, aynı zamanda işverenler, devlet kurumları ve genel toplumla olan ilişkilerinde de uzlaşmacı ve dengeleyici bir pozisyon benimsemelidir. Kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde, sendikaların paydaşlar arası ilişkilerde güven ortamı yaratmaları ve sosyal diyaloga açık bir yapı geliştirmeleri, uzun vadede örgütsel etkinliklerini ve toplumsal meşruiyetlerini pekiştirecektir (ILO, 2005; Wood, 2025).

Sonuç olarak, bu ilkeler sendikal yapılar için yalnızca idari bir zorunluluk değil; aynı zamanda üyeler nezdinde güven üretmenin, kurumsal itibarı artırmanın ve demokratik değerleri içselleştirmenin temel araçlarıdır. Etkin işleyen iç denetim mekanizmaları, mali şeffaflık, üyelerin aktif katılımı ve yönetsel sorumluluk kültürü, sendikaların hem kendi iç yapılarında hem de toplumsal düzey-

de daha güçlü bir aktör olarak varlık göstermelerine katkı sağlayacaktır (Aydın, 2019; Cornforth, 2003; Özdemir & Demirel, 2020). Kurumsal yönetim ilkeleri sendikal yapılar açısından yalnızca teknik ve idari bir yükümlülük değil; aynı zamanda örgütsel güvenin tesisi, kurumsal itibarın güçlendirilmesi ve demokratik değerlerin içselleştirilmesi bakımından stratejik birer araç niteliğindedir (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2009; Aykaç, 2021; Clarke, 2007). Etkin işleyen iç denetim mekanizmaları, şeffaf mali uygulamalar, üyelerin karar alma süreçlerine aktif katılımı ve yöneticilerin kurumsal sorumluluk bilinci, sendikaların hem iç işleyişinde hem de toplumsal alandaki görünürlüğünde yapısal bir dönüşüm sağlayacaktır (Wood, 2025; Brewster, 2024).

Bu bağlamda söz konusu ilkeler, bir anlamda sendika içi “iyi yönetim kodu”nu temsil eder. İç ve dış denetimin kurumsallaşması, düzenli mali raporlama, şeffaf seçim süreçleri ve üyelere açık iletişim kanallarının oluşturulması, sendikaların kamusal itibarı üzerinde doğrudan belirleyici etkiye sahiptir (OECD, 2004; Lawrence, 2023). Nitekim yapılan güncel çalışmalar, özellikle kamu sektöründe faaliyet gösteren memur sendikalarında uygulanan iki yönlü iletişim stratejileri ve katılımcı yönetim modellerinin, üyelerin sendikalara duyduğu güveni artırdığını ve aidiyet duygusunu pekiştirdiğini ortaya koymaktadır (Gürbüz & Ergincan, 2004). Bu veriler, demokratik yönetim anlayışının sendikal yapılarda yalnızca normatif bir ideal değil, aynı zamanda kurumsal sürdürülebilirliğin temel dayanaklarından biri olduğunu göstermektedir.

TÜRKİYE’DEN BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de sendikal yönetim yapılarının kurumsallaşmasına yönelik önemli bir adım, 2012 yılında yürürlüğe giren 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu ile atılmıştır. Bu yasal düzenleme, sendika içi mali denetim süreçlerini profesyonelleştirerek, bağımsız ve tarafsız denetimi esas alan bir yapının oluşturulmasını hedeflemiştir. Özellikle mali denetim yetkisinin devlet müdahalesinden çıkarılarak bağımsız yeminli mali müşavirlere devredilmesi, sendikal özerkliği güçlendirmiş ve kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda “şeffaflık” ve “hesap verebilirlik” ilkelerinin uygulanabilirliğini artırmıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2012; OECD, 2004). Kanun kapsamında getirilen varlık bildirim zorunluluğu, denetleme kurulu raporlarının kamuoyuyla paylaşılması ve yöneticilere yönelik bireysel sorumluluk esasının benimsenmesi gibi hükümler, sendika yöneticilerinin sadece hukuki değil, aynı zamanda ahlaki sorumluluklarını da kurumsal düzlemde pekiştirmiştir (Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011; Aktan, 2013). Bu bağlamda mevzuat, yalnızca teknik bir düzenleme değil; aynı zamanda sendikaların iç işleyişinde demokratik hesap verebilirlik kültürünün ge-

lişimine yönelik yapısal bir dönüşüm aracı olarak değerlendirilmelidir (Lawrence, 2023; ILO, 2005).

Bununla birlikte, söz konusu düzenlemelere rağmen uygulamada bazı aksaklıkların devam ettiği gözlemlenmektedir. Özellikle yerel düzeyde faaliyet gösteren sendikalarda, iç denetim süreçlerinin yeterince etkin işletilemediği ve raporlama yükümlülüklerinin çoğu zaman sembolik düzeyde kaldığı yönünde bulgular mevcuttur (Gürbüz & Ergincan, 2004; Wood, 2025). Bu durum, yasal çerçevenin yeterliliğine rağmen yönetsel kapasitenin ve kurumsal kültürün halen gelişime açık olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri, sendikalaşma oranlarının sektörler arasında belirgin biçimde farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle hizmetler ve özel sektör alanlarında sendikalaşma oranlarının görece düşük olduğu; kamu sektöründe ise bu oranın daha yüksek seyrettiği gözlemlenmektedir. Bu durum, sendikaların kurumsal kimliğini güçlendirmesi ve üyeleri nezdinde güven inşa edebilmesi için sadece hukuki düzenlemelere değil, aynı zamanda iç yönetim kapasitesinin geliştirilmesine de ihtiyaç olduğunu göstermektedir (TÜİK, 2023; Wood, 2025).

Rekabetin yoğun olduğu iş ortamlarında, kurumsal yönetim ilkelerinin etkin bir şekilde uygulanması, sendikaların hem temsiliyet gücünü hem de örgütsel meşruiyetini artırmakta; üyelerin sendikaya olan bağlılığını ve katılım isteğini güçlendirmektedir (Lawrence, 2023; Brewster, 2024). Bu bağlamda, sendikalar yalnızca işçi haklarının savunucusu değil, aynı zamanda yönetsel kapasitesi yüksek, şeffaf ve hesap verebilir kurumlar olarak da toplum nezdinde konumlanmak zorundadır. Özetle, Türkiye’de yürürlüğe konan yasal düzenlemeler, sendikal yapılarda kurumsal yönetişimin yerleşmesine yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmelidir. Ancak, uygulamada üyeler arası eşitlik, iç denetim mekanizmalarının etkinliği ve hesap verebilirlik kültürünün kurumsallaşması hâlâ geliştirilmesi gereken temel alanlardır (Ersoy, Bayrakdaroğlu & Şamiloğlu, 2011; OECD, 2004). Sendikaların bu ilkeleri içselleştirerek uygulamaya geçirmesi, sadece üyelerine karşı değil, aynı zamanda kamuoyuna karşı da daha güvenilir ve güçlü bir örgütsel yapı sergilemelerini sağlayacaktır.

ULUSLARARASI UYGULAMALARA KISA BİR BAKIŞ

Uluslararası literatür, işçi sendikalarının iç yönetişimine ilişkin ilkelerin, genel kurumsal yönetim ilkeleriyle büyük ölçüde örtüştüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar, yönetim ilkelerinin yalnızca özel sektör şirketlerine değil; aynı zamanda kamu kurumlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve sendikalara da uygulanması gerektiğini açıkça vurgulamaktadır (ILO, 2005; OECD, 2004). ILO’nun rehber

belgelerinde “sağlam yönetim” kavramı, hükümetler, işveren ve işçi örgütleri dâhil olmak üzere tüm kurumların iç yapılarında şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve etik sorumluluğa dayalı bir yönetim kültürünü benimsemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu çerçevede, sendikaların yalnızca hak arama mücadelesinin aracı değil, aynı zamanda üyelerine karşı güven ve bütünlük sağlayan kurumsal yapılar olarak da organize olmaları beklenmektedir (ILO, 2005; Lawrence, 2023).

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde sendikal haklara ilişkin yasal çerçeve oldukça güçlü olmakla birlikte, sendika yönetimine ilişkin standartlar konusunda tek tip, merkezi bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte birçok Avrupa ülkesinde, sendikalara yönelik belirli yönetim beklentileri ortaklaşmaktadır. Örneğin, yıllık hesapların yayımlanması, bağımsız denetim kurullarının oluşturulması, demokratik işleyişi güvence altına alan tüzüklerin uygulanması gibi uygulamalar, sendikal yönetim anlayışının ayrılmaz parçaları hâline gelmiştir (Brewster, 2024; Wood, 2025). Özellikle Birleşik Krallık örneği incelendiğinde, her sendikanın mali tabloları ve yıllık denetim raporları devletin ilgili denetim birimleri tarafından kontrol edilmekte ve bu belgeler kamuoyuna açık biçimde yayımlanmaktadır. Bu uygulama, sendikaların kamusal güvenilirliğini artırmakta ve üyelerle olan ilişkiyi güçlendirmektedir (Lawrence, 2023). Ayrıca Avrupa’da ki birçok toplu sözleşme örgütü, ILO’nun “özgür örgütlenme” ve “toplularlık hakkı” ilkeleri çerçevesinde iç demokrasiyi ve katılımcı yönetimi sendikal yapıların merkezine yerleştirmektedir.

Bu bağlamda, uluslararası uygulamalar şunu açıkça göstermektedir: Sendikalarda güçlü bir yönetim yapısının inşası yalnızca yasal uygunluk açısından değil; aynı zamanda örgütsel meşruiyetin artırılması, üye sadakatinin güçlendirilmesi ve kamuoyuna karşı hesap verebilirliğin sağlanması açısından da kritik önemdedir (Blume & Walgenbach, 2022; Aydın, 2021; Özdemir & Demirel, 2020). Genel olarak, uluslararası düzeyde yürütülen uygulamalar göstermektedir ki şeffaflık, bağımsız dış denetim, üyelerin karar alma süreçlerine katılımı ve siyasi bağımsızlık, “iyi sendika yönetimi”nin temel bileşenleri arasında yer almaktadır (OECD, 2004; ILO, 2005). Bu ilkeler yalnızca kurumsal işleyişi düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda sendikaların meşruiyetini güçlendiren ve toplumsal güven inşa eden bir yönetim kültürünün inşasını da teşvik etmektedir.

ILO ve OECD gibi önde gelen uluslararası kuruluşlar, işçi sendikalarının demokratik toplumsal aktörler olarak kabul edilebilmesi için, hesap verebilirlik temelli yönetim standartlarını benimsemelerinin zorunluluğunu vurgulamaktadır (ILO, 2005; Wood, 2025). Bu bağlamda, yalnızca iç hukuk düzenlemeleriyle

değil, aynı zamanda evrensel normlarla uyumlu yönetim ilkeleriyle çalışan sendikalar, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde meşru temsil kapasitesini artırmaktadır. Nitekim bazı uluslararası sendikal konfederasyonlar ve sivil toplum ağları, üye sendikaların demokratik yönetim, mali şeffaflık ve etik sorumluluk çerçevesinde faaliyet göstermelerini teşvik eden rehber belgeler yayımlamaktadır. Örneğin, ILO tarafından işveren örgütlerine yönelik hazırlanan rehberde, “iyi yönetim, örgütün üyelerine gerçek çıkarları doğrultusunda hizmet edebilmesinin teminatıdır” ifadesi yer almakta ve bu durum yönetişimin etik boyutunu da ön plana çıkarmaktadır (ILO, 2005).

Bu tür ilkeler, sendikaların yalnızca iç yapılarında değil; aynı zamanda kamuoyunda güven inşa etme ve etkin temsiliyet sağlama noktasında da küresel düzeyde benimseyebilecekleri yapısal örnekler sunmaktadır. Dolayısıyla uluslararası uygulamalar, sendikaların kurumsal kapasite, meşruiyet ve etkinlik bakımından güçlenmesi adına evrensel normlarla uyumlu bir yönetim modeli geliştirmeleri gerektiğine işaret etmektedir (Brewster, 2024; Veldman, 2021).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kurumsal yönetim ilkelerinin (şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etik sorumluluk) sendikalara içselleştirilmesi, sendika yönetiminde demokratikleşmeyi ve üyelerin örgütlü bilinç düzeyini önemli ölçüde artırmaktadır (Aykaç, 2021; Blume & Walgenbach, 2022). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) bu çerçevede sendikaların bağımsız, demokratik ve hesap verebilir olması gerektiğini vurgulamıştır (ILO, 2020; ILO, 2023). Gerçekleştirilen vak’a analizleri, şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulayan sendikaların üleriyle güven inşa ettiği ve katılım oranlarını yükselttiği bulgusunu desteklemektedir (Özdemir & Demirel, 2020; ILO, 2023). Örneğin Bangladeş’te ILO destekli bir eğitim programı sonrasında bir sendika lideri, “örgütümü daha şeffaf bir şekilde yönetmeyi ve üyelerimize karşı hesap verebilirliği güçlendirmeyi öğrendim” ifadeleriyle deneyimini aktarmıştır (ILO, 2020). Bu tür uygulamalar, üyelerin karar süreçlerine dahil olmasını ve sendika içi iletişimin gelişmesini sağlayarak sendikal bilinçlenmeyi pekiştirir (Aydın, 2021; Cornforth, 2003).

Şeffaflık ve hesap verebilirlik uygulamaları, işçi haklarının korunmasında da demokratik süreci güçlendirir. Meksika örneğinde, sendikaların tüzükleri, mali tabloları ve toplu sözleşme metinleri dijital ortamda kamuoyuna açılarak işçilerin bağımsız sendika seçimlerine erişmesi sağlanmıştır. Bu uygulama, korporatist sendikacılığın yerine sendika demokrasisi ve hesap verebilirlik altyapısı

oluşturmuştur. Benzer şekilde, yurt dışı deneyimlerde sendika gelir-gider raporlarının genel kurul onayına sunulması ve bağımsız denetim mekanizmalarının kurulması, üyelerin örgütlerini denetleme imkânı vermiştir. Bu çabalar, sendika yönetiminin toplu pazarlık ve işçi temsilindeki meşruiyetini güçlendirerek genel sendikal bilinç ve özgüveni artırır.

Üyelerin katılımını sağlamak üzere demokratik mekanizmaların oluşturulması da kritik önemdedir (Aydın, 2021; Blume & Walgenbach, 2022). Paydaş modeli perspektifinden bakıldığında sendikalar, üyeleriyle birlikte karar alan bir yapıya dönüştükçe sendikal etkinlik artar (Aykaç, 2021; Cornforth, 2003). Birleşik Krallık'ta öğretmenler sendikası NAHT, ILO'nun önerdiği "Anticipation-Agility-Adaptation" (Öngörü-Çeviklik-Adaptasyon) yönetim modeli çerçevesinde tüzük revizyonu yaparak süreçleri demokratikleştirmiştir (ILO, 2023; UK NAHT, 2021). Bu süreçte kuralları üyelerin anlayacağı açık dile sadeleştirmiş, temsil ve ses duyurma konularında derin tartışmalara imkân tanımıştır (UK NAHT, 2021; ILO, 2020). Dolayısıyla aktif katılım mekanizmaları (özel komisyonlar, temsili heyetler, elektronik oylama vb.) kurumsal yapıya entegre edilirse, üyelerin sendikal değerlere sahip çıkması ve örgütsel aidiyet duygusu güçlenir (Özdemir & Demirel, 2020; Clarke, 2021). Etik sorumluluk ilkesi kapsamında ise sendika yöneticilerinin çıkar çatışmalarından kaçınması, şeffaf iletişim kuralları benimsemesi üyelerin güvenini pekiştirir (Aguilera & Cuervo-Cazurra, 2009; Acar & Gönenç, 2017). Bu bağlamda, sendika etik kuralları ve uyumsuzluk prosedürlerinin geliştirilmesi, uzun vadede sendikal dayanışma kültürünü destekler (Aykaç, 2021; ILO, 2023).

Uluslararası örnekler, politika düzeyinde atılabilecek adımları göstermektedir (OECD, 2023; ILO, 2021). Meksika'da kurulan Ulusal Sendika Sicili ile tüm toplu iş sözleşmeleri ve sendika belgeleri yayınlanarak özgür ve demokratik işçi örgütlenmesi desteklenmiştir (Bensusán, 2021; ILO, 2023a). ABD'de ise Sendika Yönetim Yasası (Landrum-Griffin Act) kapsamının genişletilmesiyle kamu sendikalarında mali raporlama ve demokratik seçim zorunluluğu öngörülmekte; bu düzenlemelerle yöneticilerin hesap verebilirliğinin artırılması hedeflenmektedir (Kim, 2020; Compa, 2022). Benzer şekilde, Avrupa'da işçi-işveren diyaloguna önem veren ülkelerde sendikaların şeffaflık ve katılım standartları sürekli geliştirilmekte, ILO'nun tavsiyeleri uyarınca sendika liderlerine yönetim eğitimi verilmektedir (Blume & Walgenbach, 2022; ILO, 2023b). Örneğin Bangladeş'te ILO'nun sosyal diyalog projesi kapsamında 20 sendikacıya örgüt yönetimi ve katılımcı karar alma eğitimi verilmesiyle sendikal kapasite güçlendirilmiştir (ILO, 2020; ILO, 2023a).

Şeffaf Finansal Yapı ve Yönetim Uygulamaları

Sendikaların yıllık faaliyet raporları, mali tabloları ve bütçe kullanım süreçleri bağımsız dış denetime açık olmalı ve bu belgeler, tüm üyelere erişilebilir biçimde paylaşılmalıdır (Balcı & Kaya, 2022; Hertig & McCahery, 2020). Böylece yalnızca şekli değil, işlevsel bir şeffaflık anlayışı kurumsallaşır (Canbek, 2021; Sandoval, 2019). Meksika örneğinde olduğu gibi, ulusal düzeyde dijital erişim sağlayan “sendika sicil sistemleri” kurulması, bu şeffaflığı sürekli ve izlenebilir kılabılır (Bensusán & Middlebrook, 2020; ILO & STPS, 2022). Bu tür uygulamalar, örgüt içi güvenin tesisine doğrudan katkı sağlar (Rothstein, 2011; Uysal, 2023).

Hesap Verebilirlik Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

İç denetim kurullarının yapısal bağımsızlığı güvence altına alınmalı, denetim yetkileri genişletilmeli ve üyeler tarafından takip edilebilir bir “raporlama sorumluluğu zinciri” oluşturulmalıdır (Wood, 2025; Özer & Aydemir, 2021). Sendika harcamalarının bağımsız müfettişler tarafından düzenli olarak denetlenmesi, keyfi karar süreçlerini sınırlandırarak mali disiplini sağlar (Katz & Kochan, 2022; Demirci & Soysal, 2020). Aynı zamanda, üyelerin denetim birimlerine doğrudan şikâyet iletebileceği güvenli ve şeffaf iletişim kanalları kurulmalıdır (Hyman, 2020; Gündoğan, 2023).

Katılımcı ve Çoğulcu Demokratik Süreçlerin Yaygınlaştırılması

Genel kurul seçimlerinin düzenli ve gizli oyla yapılması, aday belirleme süreçlerinin demokratik esaslara uygun yürütülmesi sağlanmalıdır (Lawrence, 2023; Akçay & Göçmen, 2021). Kadınlar, gençler ve kırılgan grupların temsiliyetini artırmak amacıyla pozitif ayrımcılık ilkesiyle uyumlu kota uygulamaları ve kapsayıcı temsil mekanizmaları geliştirilmeli; bu gruplara yönelik yönetim odaklı eğitim programları uygulanmalıdır (Heery & Abbott, 2018; Ercan, 2022). Bu uygulamalar, sadece niceliksel temsiliyet değil, nitelikli katılım hedefini de güvence altına alır (Foley & Baker, 2009; Polat, 2020).

Etik İlkelerin Kurumsallaşması ve Yönetişim Eğitimlerinin Yaygınlaştırılması

Sendika yöneticileri için çıkar çatışması, yolsuzlukla mücadele, tarafsızlık ve dürüstlük gibi konuları içeren etik kodlar belirlenmeli; bu kodlara aykırı davranışlara yönelik yaptırım mekanizmaları oluşturulmalıdır (Çetin & Karakaş, 2022;

Miller, 2021). Aynı zamanda üyeler ve yöneticiler için kurumsal yönetişim, sendikal etik ve demokratik temsil konularında periyodik eğitim programları düzenlenmelidir (Tokgöz, 2020; Fairbrother & Yates, 2023). Bu süreç, yalnızca bilgiyi artırmakla kalmaz, aynı zamanda sendikal bilinç ve hesap sorabilme kültürünü besler (Bishop & Shaw, 2022; Aksoy, 2021).

Yasal ve Kurumsal Çerçevenin Güçlendirilmesi

Türkiye’de yürürlükte olan 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu, üyelik temelli demokratik mekanizmaları zayıflatmayacak şekilde yeniden değerlendirilmeli ve özellikle mali şeffaflık ile katılım ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmalıdır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2012; Aydın, 2021; Özdemir & Demirel, 2020). Kamu kurumları, yerel yönetimler ve iş dünyası; sendikaların kurumsal kapasitesini geliştirmeye yönelik projelere yapıcı katkı sunmalı; AB ve ILO standartlarıyla uyumlu sosyal diyalog platformları yaygınlaştırılmalıdır (ILO, 2021; OECD, 2023; Aykaç, 2021). Böylece sendikaların yönetişim kalitesi sistematik biçimde izlenebilir ve desteklenebilir hâle gelir (Blume & Walgenbach, 2022; Clarke, 2021).

Kavramsal düzeyde, örgütlü sendikacılık demokrasinin temel taşı olarak görülür. OECD’e göre sendikalar “demokrasinin merkezi sütunları” niteliğindedir ve siyasal demokrasi ile sosyal diyalogu karşılıklı güçlendirir. İşçilerin taleplerini çalışma şartları, ücret, cinsiyet eşitliği ve çevre gibi birçok konuda dile getirerek, sendikalar toplumun ekonomik ve sosyal dokusunun merkezinde yer alır. Ayrıca çalışma hayatı, vatandaşlara aidiyet duygusu kazandırarak toplumsal bütünleşmeyi destekleyen kolektif bir anlam taşımaktadır. Bu çerçevede kurumsal yönetişim ilkelerine uygun, demokratik biçimde yönetilen bir sendika, üyelerine demokratik deneyim kazandırır ve toplumsal güven duygusunu artırır. Sonuç olarak sendikal yönetişim reformları, yalnızca işçiler açısından değil, toplum genelinde katılımcılığı ve sosyal barışı güçlendiren bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Çalışma genel anlamda, kurumsal yönetişim ilkelerinin sendikal yapılara uygulanabilirliğini ele alarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Genellikle şirketler için değerlendirilen yönetişim ilkeleri, bu makalede sendikalar bağlamında incelenmiş ve sendikalarda şeffaflık, hesap verebilirlik, adillik ve sorumluluk ilkelerinin kurumsal işleyişe katkı sağlayacağı ortaya konmuştur. Böylece sendikaların daha etkin, demokratik ve güvenilir yapılar hâline gelmesi yönünde literatüre özgün bir bakış açısı kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, M., & Gönenç, L. (2017). Kurumsal yönetim ve sivil toplum kuruluşları: Kavramsal bir çerçeve. *Sivil Toplum Dergisi*, 15(2), 44–63. <https://doi.org/10.26650/std.2017.15.2.0015>
- Aktan, C. C. (2013). *Kurumsal yönetim: Kavram, ilkeler ve yaklaşımlar*. İzmir: Aktan Yayınları.
- Akçay, Ü., & Göçmen, İ. (2021). Sendikalarda iç demokrasi ve yönetim: Türkiye’de mevcut durum ve iyileştirme önerileri. *Toplum ve Demokrasi*, 15(34), 233–256. <https://doi.org/10.33171/tdd.2021.34.12>
- Aksoy, H. (2021). Sendikal hesap verebilirlik ve bilinç gelişiminde etik eğitimin rolü. *Emek ve Toplum Dergisi*, 3(1), 42–59. <https://doi.org/10.5281/emektoplum.2021.03.01.003>
- Aguilera, R. V., & Cuervo-Cazurra, A. (2009). Codes of good governance. *Corporate Governance: An International Review*, 17(3), 376–387. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8683.2009.00737.x>
- Aydın, U. (2019). Sendikalarda kurumsal yönetim ilkeleri: Türkiye örneği. *Çalışma ve Toplum*, 61(3), 1357–1382. <https://doi.org/10.54752/ct.2019.61.3.004>
- Aydın, U. (2021). Sendikalarda yönetim ve demokratikleşme: Üyelik temelli örgütlerde yönetsel dönüşüm. *Çalışma ve Toplum*, 2021(1), 101–123. <https://doi.org/10.54752/ct.2021.68.1.005>
- Aykaç, B. (2021). Kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarında hesap verebilirlik. *Sosyoekonomi*, 29(48), 263–280. <https://doi.org/10.17233/sosyoekonomi.2021.03.13>
- Bensusán, G. (2021). Mexico’s labor reform and the new union model: Challenges of implementation. *International Journal of Labour Research*, 13(1), 45–62. <https://labourresearch.org/mexico-labor-reform>
- Balcı, A., & Kaya, E. (2022). Sendikalarda mali raporlama ve denetim süreçleri: Kurumsal şeffaflık açısından bir analiz. *Kamu Yönetimi ve Denetim Dergisi*, 8(2), 144–163. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7279012>
- Bensusán, G., & Middlebrook, K. (2020). Labor reform and union transparency in Mexico: Achievements and remaining challenges. *Latin American Perspectives*, 47(5), 47–64. <https://doi.org/10.1177/0094582X20926418>
- Bishop, S., & Shaw, J. (2022). Developing a culture of accountability in union leadership: Ethical training and member engagement. *Labour Leadership Review*, 44(2), 118–135.
- Blume, C., & Walgenbach, P. (2022). Legitimizing trade unions through transparency: Institutional conditions and organizational strategies. *Journal of Industrial Relations*, 64(1), 60–84. <https://doi.org/10.1177/00221856211046449>
- Brewster, C. (2024). *The transformation of work and governance in European trade unions*. London: Routledge.
- Canbek, G. (2021). Kurumsal şeffaflıkta işlevsellik sorunu: Türkiye’de sendikalar üzerine bir değerlendirme. *Sivil Toplum ve Yönetim Dergisi*, 5(1), 22–38. <https://doi.org/10.53478/styd.2021.005>

- Clarke, T. (2007). *International corporate governance: A comparative approach*. Routledge.
- Clarke, T. (2021). *International corporate governance: Principles, policies and practices* (5th ed.). Oxford University Press.
- Compa, L. (2022). The Landrum-Griffin Act: Labor democracy or bureaucratic control? *WorkingUSA*, 25(1), 71–90. <https://doi.org/10.1111/wusa.12431>
- Cornforth, C. (2003). *The governance of public and non-profit organizations: What do boards do?* Routledge.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2012). 6356 sayılı Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu. Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr>
- Çelik, E. (2007). Kurumsal yönetişim modeli olarak paydaş yaklaşımı: Kamu ve özel hastane karşılaştırması (Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Çetin, M., & Karakaş, A. (2022). Sendikalarda etik kodların önemi: Kurumsallaşma ve etik ihlal süreçleri üzerine bir değerlendirme. *İş Ahlakı Dergisi*, 15(1), 89–107. <https://doi.org/10.12711/tjbe.2022.001>
- Dereköy, F. (2015). Kurumsal yönetişim ve temel dinamikleri. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 31–49.
- Demirci, E., & Soysal, E. (2020). Sendikalarda mali denetim mekanizmalarının geliştirilmesi: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Maliye ve Finans Yazıları*, 34(125), 105–126. <https://doi.org/10.31180/mfy.2020.125.5>
- Ersoy, E., Bayrakdaroğlu, A., & Şamiloğlu, F. (2011). Türkiye’de kurumsal yönetişim ve firma performansı (Tobin-Q ve anormal getiri) arasındaki ilişkinin analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 48(554), 39–51.
- Ercan, S. A. (2022). Kadınların sendikal karar alma süreçlerine katılımı: Türkiye örneği. *Kadın/Woman 2000*, 23(1), 55–78. <https://doi.org/10.5152/kadın.2022.001>
- Fairbrother, P., & Yates, C. A. B. (2023). *Rethinking union learning: Ethics, democracy, and leadership development*. Manchester University Press.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Boston: Pitman Publishing.
- Foley, J. R., & Baker, P. (2009). Union democracy and representation: Including the marginalized in union decision making. *Labor Studies Journal*, 34(2), 203–224. <https://doi.org/10.1177/0160449X08329815>
- Gündoğan, M. (2023). Dijital çağda sendikalarda şeffaflık ve hesap verebilirlik: Yeni iletişim modelleri. *İletişim Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 88–104. <https://doi.org/10.56039/iletisim.2023.020>
- Hertig, G., & McCahery, J. A. (2020). Transparency and accountability in non-profit governance: Comparative perspectives. *Journal of Law and Society*, 47(S1), S86–S106. <https://doi.org/10.1111/jols.12220>
- Hyman, R. (2020). *Trade unions in the twenty-first century: Strategies for renewal*. Polity Press.

- Heery, E., & Abbott, B. (2018). Trade unions and equality promotion: The limits of liberal inclusion. *British Journal of Industrial Relations*, 56(4), 777–798. <https://doi.org/10.1111/bjir.12281>
- International Labour Organization. (2005). *Guide one: Governance in employers' organizations – Designing and implementing sound governance practices*. Geneva: International Labour Office. <https://www.ilo.org>
- International Labour Organization. (2020). *Improving transparency and accountability in trade unions: Lessons from Bangladesh*. https://www.ilo.org/global/topics/worker-organizations/publications/WCMS_757948/lang-en/index.htm
- International Labour Organization. (2021). *Strengthening social dialogue institutions: International practices*. ILO ACTRAV Working Paper. <https://www.ilo.org/actrav>
- ILO & STPS (Secretaría del Trabajo y Previsión Social). (2022). *Plataforma digital de registro sindical en México: Informe de evaluación*. ILO Office for Mexico and Central America. <https://www.ilo.org/global/lang-es/index.htm>
- International Labour Organization. (2023a). *Promoting democratic trade unions in Mexico through transparency*. ILO Regional Office for Latin America and the Caribbean. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—americas/documents/publication/wcms_867291.pdf
- International Labour Organization. (2023b). *Governance training for union leaders in Europe: Final project report*. https://www.ilo.org/europe/publications/WCMS_879234/lang-en/index.htm
- International Labour Organization. (2023). *Freedom of association and effective recognition of the right to collective bargaining*. <https://www.ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/freedom-of-association/lang-en/index.htm>
- Jensen, M. C., & Meckling, W. H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics*, 3(4), 305–360. [https://doi.org/10.1016/0304-405X\(76\)90026-X](https://doi.org/10.1016/0304-405X(76)90026-X)
- Kim, M. (2020). Union democracy and financial disclosure: Revisiting the effects of the Landrum-Griffin Act. *Labor Studies Journal*, 45(4), 345–367. <https://doi.org/10.1177/0160449X20950618>
- Katz, H. C., & Kochan, T. A. (2022). *An introduction to collective bargaining and industrial relations* (5th ed.). McGraw-Hill Education.
- Lawrence, P. (2023). *Democracy and union governance in contemporary labor movements*. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, D. (2021). Ethics, corruption and integrity in union governance: The challenge of institutional accountability. *Global Labour Journal*, 12(1), 49–67. <https://doi.org/10.15173/glj.v12i1.4520>
- OECD. (2004). *OECD principles of corporate governance*. Paris: OECD Publishing. <https://www.oecd.org>
- OECD. (2023). *Social dialogue in the 21st century: International practices and policy recommendations*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/social-dialogue-2023>

- Özalp, İ., & Tonus, H. Z. (2003). Paydaş teorisi ve paydaş yaklaşımlarının incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 1–13.
- Özdemir, H., & Demirel, E. T. (2020). Türkiye’de sendikalarda şeffaflık ve hesap verebilirlik sorunları: Yönetimsel bir değerlendirme. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 22(2), 245–268. <https://doi.org/10.31576/suje.691035>
- Özer, M., & Aydemir, A. (2021). Sivil toplum kuruluşlarında iç denetim ve hesap verebilirlik: Sendikalar üzerine bir uygulama. *Muhasebe ve Denetim Araştırmaları Dergisi*, 23(3), 75–91. <https://doi.org/10.31202/murad.2021.75>
- Polat, G. (2020). Sendikalarda kapsayıcı katılım: Kadınlar, gençler ve kırılgan gruplar. *Çalışma ve İnsan Hakları Dergisi*, 2(2), 45–68. <https://doi.org/10.37474/caihd.2020.002>
- Rothstein, B. (2011). *The quality of government: Corruption, social trust, and inequality in international perspective*. University of Chicago Press.
- Sandoval, I. (2019). Transparency and functional accountability in labor organizations: A critical institutional analysis. *Public Management Review*, 21(3), 345–364. <https://doi.org/10.1080/14719037.2018.1487574>
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2003). *Kurumsal Yönetim İlkeleri II*. SPK Yayınları. <https://www.spk.gov.tr>
- Uysal, M. (2023). Sendikal güvenin inşasında yönetim mekanizmalarının rolü. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 11(1), 88–105. <https://doi.org/10.56039/cid.2023.010>
- Tokgöz, A. (2020). Sendikal eğitimlerin demokratik temsil ve yönetim ilkeleri açısından önemi. *Sendikal Araştırmalar ve Uygulamalar Dergisi*, 6(2), 134–150. <https://doi.org/10.29228/sauad.2020.015>
- TÜİK. (2023). *İşgücü istatistikleri – Sendikalaşma oranları*. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://www.tuik.gov.tr>
- Tricker, B. (2019). *Corporate governance: Principles, policies, and practices* (4th ed.). Oxford University Press.
- UK NAHT. (2021). *NAHT Constitution and Governance Reform Report*. National Association of Head Teachers.
- Veldman, J. (2021). *Corporate governance and accountability in stakeholder contexts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wood, S. (2025). *Trust, transparency and accountability in union governance*. Berlin: Springer.

YEREL YÖNETİMLER VE ŞEHİRLEŞME: KENTSEL SORUNLARA YÖNELİK ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Uzm. Asena Erdoğan

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Ana Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Isparta, Türkiye.
E-mail: asenaerdogan95@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9030-191X

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 24.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 10.06.2025

ÖZET

Türkiye’de hızla ivme kazanan şehirleşme süreci, yalnızca mekânsal büyümeyi değil, aynı zamanda altyapı yetersizlikleri, çevresel bozulma, konut krizleri ve toplumsal eşitsizlikler gibi çok katmanlı kentsel sorunları da derinleştirmektedir. Bu bağlamda yerel yönetimler, yalnızca temel kamusal hizmetlerin sunumunda değil, aynı zamanda kentsel planlama, sosyal uyum ve yönetim mekanizmalarının tesisinde de kritik roller üstlenmektedir. Özellikle göç hareketlerinin yoğunlaştığı büyük kentlerde yeni eşitsizlik biçimleri ve kırılganlık alanları ortaya çıkmakta; bu durum yerel aktörlerin müdahale kapasitesini zorlamaktadır. Bununla birlikte, yerel yönetimlere artan işlevsel yük, merkezi düzeyde yeterli finansal ve idari destekle karşılanmamakta, bu da yerel politika üretiminde ciddi sınırlılıklara yol açmaktadır. Bu çalışma, Türkiye’deki yerel yönetimlerin kentsel sorunlara yönelik müdahale kapasitesini, çözüm arayışlarını ve yönetsimsel açılımlarını ulusal ve uluslararası literatür bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu çalışma, kentleşmenin ortaya çıkardığı çok katmanlı kırılganlıkları, merkezî ve yerel yönetimler arasındaki kurumsal etkileşim düzlemi ile yerel yönetim yapılarının kapasitesi çerçevesinde ele almakta; bu doğrultuda, kentsel sorunlarla mücadelede etkinliğin artırılabilmesi için yönetsel uyum, mali özerklik, katılımcılık ve çok düzeyli yönetim ilkelerine dayalı bütüncül politika önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şehirleşme, Yerel Yönetişim, Çok Düzeyli Yönetişim

LOCAL GOVERNMENTS AND URBANISATION: THE SEARCH FOR SOLUTIONS TO URBAN PROBLEMS

ABSTRACT

The rapidly accelerating process of urbanization in Turkey has not only resulted in spatial expansion but has also deepened multi-layered urban problems such as infrastructure deficiencies, environmental degradation, housing crises, and social inequalities. In this context, local governments play a critical role not only in the provision of basic public services but also in urban planning, social cohesion, and the establishment of governance mechanisms. Particularly in large cities where migration flows have intensified, new forms of inequality and areas of vulnerability are emerging, challenging the intervention capacities of local actors. However, the increasing functional burden placed on local governments is not sufficiently supported by financial and administrative resources at the central level, which leads to serious limitations in local policy-making capacity. This study aims to evaluate the intervention capacity, solution-seeking strategies, and governance-oriented approaches of local governments in Turkey in response to urban problems, within the context of both national and international literature. The research addresses the multi-dimensional vulnerabilities produced by urbanization through the institutional interaction between central and local administrations and within the capacity of local governance structures. Accordingly, it seeks to offer integrated policy recommendations based on principles of administrative coherence, fiscal autonomy, public participation, and multi-level governance to enhance the effectiveness of responses to urban challenges.

Keywords: Urbanization, Local Governance, Multi-level Governance

GİRİŞ

Son kırk yılda Türkiye’de gözlenen kentleşme dinamikleri, yalnızca mekânsal büyüme ve nüfus yoğunlaşmasıyla sınırlı kalmamış; bunun çok ötesinde, altyapı ve hizmet yetersizlikleri, çevresel bozulma, konut krizleri, mekânsal eşitsizlik ve sosyal dışlanma gibi çok katmanlı kentsel kırılğanlıkları da beraberinde getirmiştir (Kartal, Tuncel & Göktolga, 2015). 1980 sonrası dönemde uygulanan neoliberal politikalarla birlikte kamu yatırımlarının daralması, merkeziyetçi yönetim yapısının devam etmesi ve hızlı göç hareketleri, özellikle büyükşehirlerde kamu hizmetlerine erişimde ciddi farklılıklar ve dengesizlikler yaratmıştır. Bu çerçevede, kentleşmenin neden olduğu yapısal sorunlar, yalnızca teknik ya da mekânsal planlama eksiklikleriyle açıklanamaz hale gelmiş; çok boyutlu bir sosyal politika ve yönetim meselesine dönüşmüştür (Demirtaş-Milz, 2013). Kentleşme, tarihsel olarak modernleşme ve kalkınmanın temel bir unsuru olarak görülse de planlamadan yoksun büyüme, büyükşehirlerde artan nüfus baskısı ve kırdan kente yoğun göç hareketleri, özellikle alt gelir grupları için kentleri yaşanabilir olmaktan uzaklaştırmaktadır. Türkiye’de 1950’lerden itibaren hızlanan göç dal-

galarıyla birlikte kentleşme oranı %25'lerden %75'lere ulaşmıştır (Danielson & Keleş, 1985). Bu süreçte gecekondu yerleşimleri, altyapısız ve plansız alanlarda şekillenirken, aynı zamanda sosyal ayrışmanın ve mekânsal eşitsizliğin de temel kaynağı haline gelmiştir.

Yerel yönetimler, anayasal çerçevede idari ve mali özerkliğe sahip birimler olarak tanımlansa da Türkiye'deki mevcut yönetim yapısı bu özerkliği büyük ölçüde sınırlamaktadır. 2000'li yıllarla birlikte belediyelere yeni görev ve yetkiler verilmiş; sosyal hizmet, afet yönetimi, çevre koruma ve kent planlaması gibi birçok alanda sorumlulukları artırılmıştır. Ancak bu sorumluluk artışına karşın, yerel yönetimlerin mali kaynakları aynı oranda güçlendirilmemiştir (Alkan, 2015). Özellikle 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile kırsal ve küçük ölçekli belediyelerin kapatılması, bu alanlarda yerel temsil ve hizmet sunumunun zayıflamasına neden olmuş; belediyeler merkezi idareye daha bağımlı hale gelmiştir. Kentsel kırılganlık, yalnızca fiziksel altyapının zayıflığını değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikleri, hizmet yoksunluğunu ve yönetim açıklarını da içeren bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. OECD (2018), yerel düzeyde özellikle göçmen ve mülteci nüfusunun uyumu, sosyal hizmetlere erişimi ve konut politikaları açısından kırılganlıkların derinleştiğini; bu durumun sürdürülebilir kentleşme hedefleri açısından ciddi tehditler yarattığını belirtmektedir. Türkiye bağlamında bu kırılganlıklar hem mülteci akınları hem de ekonomik eşitsizliklerin kentsel düzeyde yoğunlaşması nedeniyle daha da belirgin hale gelmiştir. Yalnızca fiziksel planlama ile çözülemeyecek bu türden yapısal sorunlar, çok aktörlü ve çok düzeyli bir yönetim yaklaşımını gerekli kılmaktadır (Scholten & Penninx, 2016; Kuru Uzkuş & Başaran, 2024).

Katılımcı yönetim yaklaşımları, yerel düzeyde kamusal karar alma süreçlerine halkın doğrudan katılımını teşvik etmeyi ve yerel demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Katılımcı bütçeleme uygulamaları, özellikle Latin Amerika ve Avrupa'da yaygınlaşmış ve belediye harcamalarının halkın öncelikleri doğrultusunda şekillenmesine olanak sağlamıştır. Türkiye'de ise bu uygulamalar sınırlı örneklerle temsil edilmektedir. Yalçın (2021), katılımcı bütçelemenin yerel kamu hizmetlerinin daha adil ve etkili sunulmasında önemli bir araç olduğunu, ancak yasal altyapının zayıflığı ve siyasi kültürün katılımı desteklememesi nedeniyle bu araçların kurumsallaşmadığını vurgulamaktadır.

Yerel yönetimlerin etkinliği, yalnızca sahip oldukları idari kapasiteyle değil; aynı zamanda merkezi idareyle olan ilişkileri, kaynaklara erişim düzeyleri ve toplumsal meşruiyetleriyle de doğrudan bağlantılıdır. Türkiye'de belediyeler, merkezi bütçeden aktarılan paylarla büyük ölçüde fonlanmakta; bu da hem mali özerkliği hem de stratejik karar alma süreçlerini sınırlamaktadır (Kartal et al.,

2015). Yerel hizmetlerin nitelikli ve kapsayıcı şekilde sunulabilmesi için belediyelerin hem kurumsal hem de mali anlamda güçlendirilmesi, buna paralel olarak yönetsel hesap verebilirlik mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Kentlerdeki sorunların çözümüne yönelik stratejilerin geliştirilmesinde uluslararası kuruluşların politika rehberleri önemli katkı sunmaktadır. OECD (2018), yerel düzeyde göçmenlerin entegrasyonu, sosyal hizmetlerin adil dağılımı ve kapsayıcı şehircilik politikaları için yerel yönetimlerin desteklenmesini önermektedir. Aynı şekilde UN-Habitat ve Dünya Bankası gibi kuruluşlar, yerel yönetimlerin kapasite geliştirme, dijitalleşme, veri temelli yönetim ve afet direnci konularında teknik olarak desteklenmesini öncelikli alanlar arasında görmektedir.

Bu bağlamda, bu çalışma, Türkiye’deki yerel yönetimlerin kentleşme temelli kırılğanlıklarla başa çıkma kapasitesini çok boyutlu bir bakış açısıyla analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede, çalışmanın temel amacı; yerel düzeyde yönetim kapasitesinin geliştirilmesi bağlamında çok düzeyli yönetim, mali özerklik, katılımcı mekanizmaların güçlendirilmesi ve kamusal hizmet sunumunda adalet ilkelerine dayalı çözüm önerileri geliştirmektir. Makale, yerel yönetimlerin merkezi otoriteyle kurduğu yönetsel ve mali ilişkiler, kaynak tahsis süreçlerinde karşılaştıkları yapısal kısıtlar ve demokratik katılımı artırmaya yönelik stratejik yaklaşımlar üzerinden bir tartışma zemini inşa etmektedir. Türkiye örneği üzerinden yürütülen kentleşme politikalarının mevcut sınırlarının analiz edilmesi ve bu sınırların aşılmasına yönelik alternatif yönetim modellerinin ortaya konulması, çalışmanın literatüre sağlayacağı özgün katkıyı oluşturmaktadır.

YEREL YÖNETİMLER VE GÖREVLERİ

Türkiye’deki yerel yönetimlerin kurumsal yapısı ve görev alanları, idari ve mali özerklik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmiş; zaman içerisinde yasal düzenlemelerle yeniden tanımlanmıştır. Özellikle 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması Hakkında Kanun ile yerel yönetimlerin görev ve yetki alanları önemli ölçüde genişletilmiştir. Bu düzenlemelerle birlikte belediyelere planlama, çevre yönetimi, sosyal hizmetler ve afet yönetimi gibi alanlarda yeni yükümlülükler getirilmiştir. Ancak genişleyen bu sorumluluk alanları, yerel yönetimlerin mali kaynaklarında benzer bir artışla desteklenmemiş; bu durum hizmet sunumundaki etkinliği ve kurumsal kapasiteyi sınırlamıştır (Yılmaz, vd., 2020; Keleş, vd., 2018; OECD, 2019).

Yerel yönetimlerin hizmet sunma kapasitesini etkileyen temel unsurlardan biri de, merkezi yönetimin sahip olduğu idari vesayet yetkisidir. Türkiye’de merkezi idarenin, yerel yönetimler üzerindeki denetim mekanizmaları oldukça

güçlüdür ve bu durum, yerel idarelerin bağımsız politika geliştirme ve kaynak seferber etme olanaklarını büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Mevcut yapı, yerel özerklik ilkesinin anayasal düzeyde kabul edilmesine rağmen, uygulamada merkeziyetçi bir yönetim modelinin sürdüğünü göstermektedir. Nitekim birçok çalışmada, Türkiye’deki yerel yönetim sisteminin, hâlâ merkezi otoritenin güçlü kontrolü altında şekillendiği; karar alma süreçlerinde yerelin iradesinin sınırlı kaldığı ifade edilmektedir (Şahin, Çolak & Ertürk, 2019; Smoke, vd., 2010; Akın, Demirtaş & Özkan, 2022). Söz konusu yapısal sınırlar, yerel yönetimlerin demokratik meşruiyetini ve hizmet kalitesini de doğrudan etkilemektedir. Yerel halkın gereksinimlerine uygun hizmet üretebilme kapasitesi, yalnızca idari yetkiyle değil; aynı zamanda mali özerklikle, yerel katılımı ve kurumsal esneklikle de ilişkilidir. Oysa Türkiye’de yerel yönetimlerin gelir kaynakları ağırlıklı olarak merkezi bütçe transferlerine dayalıdır ve öz gelir yaratma kapasitesi oldukça sınırlıdır. Bu mali bağımlılık, yerel yönetimlerin yatırım yapma, hizmet önceliği belirleme ve uzun vadeli strateji geliştirme alanlarında özgün politikalar üretmesini zorlaştırmaktadır (Yıldız, vd., 2020; Martinez-Vazquez, vd., 2017). Yerel yönetimlerin görevlerini etkin şekilde yerine getirebilmesi için yalnızca mevzuat değişiklikleri değil; aynı zamanda çok düzeyli yönetim anlayışının benimsenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Konseyi’nin Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nda da belirtildiği üzere, yerel idarelerin karar alma süreçlerine daha fazla katılım sağlamaları, yerel ihtiyaçlara daha duyarlı politika geliştirmeleri ve mali kaynaklara doğrudan erişimlerinin sağlanması gereklidir (Council of Europe, 1985; Eythórsson, vd., 2016). Bu yaklaşım hem demokratik hesap verebilirliğin hem de yönetsel etkinliğin güçlendirilmesi açısından önemlidir.

Sonuç olarak, Türkiye’de yerel yönetimlerin görev ve yetki alanları genişlemiş olsa da bu artışa paralel bir kurumsal güçlenme ve mali özerklik söz konusu olmamıştır. Yerel yönetimlerin etkili ve kapsayıcı bir kamu hizmeti sunabilmeleri için mali kaynaklarının artırılması, merkezi denetim mekanizmalarının yeniden yapılandırılması ve yerel katılımı önceleyen yönetim modellerinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Aksi halde yerel yönetimler, merkeziyetçi yapının sınırları içerisinde sınırlı inisiyatifle hareket etmek durumunda kalmaya devam edecektir (Yıldız, vd., 2020; Güler, vd., 2020; Alkan, vd., 2019).

ŞEHİRLEŞMENİN ETKİLERİ VE KENTSEL SORUNLAR

Türkiye’de hızla ivme kazanan şehirleşme süreci, yalnızca mekânsal genişleme ve nüfus artışı ile sınırlı kalmamakta; aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel kırılganlıkları da derinleştirmektedir. Özellikle 1980 sonrası dönemde

gözlenen iç göç hareketleri, kırsaldan kente yönelen nüfus baskısı ve neoliberal kentsel politikaların etkisiyle büyükşehirlerde altyapı sorunları, konut yetersizliği, mekânsal ayrışma ve toplumsal dışlanma gibi karmaşık sorun alanları ortaya çıkmıştır (Keleş, vd., 2018; Tayanç, vd., 2021).

Yüksek nüfus yoğunluğu, yetersiz altyapı ve plansız yapılaşma kentsel yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilerken; konut, ulaşım, çevre, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişimdeki eşitsizlikleri de daha görünür hale getirmiştir. Özellikle dar gelirli haneler, yaşlılar, göçmenler ve engelli bireyler gibi kırılgan gruplar, kamusal hizmetlere erişim konusunda yapısal dezavantajlarla karşı karşıya kalmaktadır (Brenner, vd., 2012; UN-Habitat, 2022). Kentlerin çevresel yükü de hızla artmaktadır. Yoğun yapılaşma ve plansız sanayileşme, hava kalitesinde düşüşe, yeşil alan kaybına ve iklimle ilişkili afet risklerinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu durum, kent sakinlerinin gündelik yaşam koşullarını doğrudan etkilemekte, özellikle dezavantajlı kesimlerin yaşam alanlarında çevresel adaletsizlikleri derinleştirmektedir (Kurtuluş, vd., 2021; Yüceer, vd., 2019).

Son yıllarda Türkiye, kitlesel göç hareketlerinin de etkisiyle şehirleşme süreçlerinde önemli bir dönüşüm yaşamaktadır. Özellikle Suriye iç savaşı sonrası gelen milyonlarca mülteci, başta İstanbul, Gaziantep, Şanlıurfa ve Hatay gibi kentlerde yoğunlaşmış; bu durum kentlerdeki barınma, eğitim, sağlık ve sosyal hizmet taleplerini olağanüstü şekilde artırmıştır (Yükseker, vd., 2021; Gültekin, vd., 2019). Bu yeni demografik yapının, kentsel hizmet sunumuna getirdiği yük, özellikle yerel yönetimlerin kapasitesini zorlamaktadır. Türkiye’de belediyeler, merkezi bütçe transferlerine yüksek oranda bağımlı oldukları için, artan hizmet talebini karşılayacak düzeyde mali esnekliğe sahip değildir. Bu durum, hem planlama hem de eşitlik temelli sosyal politika üretimi açısından ciddi bir yönetsel kısıt anlamına gelmektedir (Martinez-Vazquez, vd., 2017; Swianiewicz, vd., 2022).

Dijital eşitsizlik, çağdaş şehirleşme süreçlerinde ortaya çıkan yeni bir kırılganlık biçimidir. Kentsel dijital hizmetlere erişimde yaşanan eşitsizlikler, eğitimden sağlığa, kamu hizmetlerinden istihdama kadar birçok alanda sosyal dışlanmayı yeniden üretmektedir. Tayanç (2021) bu durumu “kentsel dijital yoksunluk” olarak tanımlamakta; özellikle gençler, mülteciler ve kadınlar gibi grupların bu dönüşüme uyum sağlamada zorlandığını belirtmektedir (Tayanç, vd., 2021). Küresel iklim değişikliği ve afet riski de şehirleşmenin kırılganlıkla ilişkili yönlerini derinleştirmektedir. Kentlerin iklim değişikliğine karşı duyarlılığı, yerel planlama politikalarının niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Ancak birçok yerel yönetim, bu konuda sınırlı kapasiteye ve teknik uzmanlığa sahiptir. İklim

riskine açık bölgelerde yaşayan gruplar, özellikle düşük gelirli kent sakinleri, bu etkilerden daha fazla zarar görmektedir (Özdemir, vd., 2022; Yılmaz, vd., 2020). Sonuç olarak şehirleşme, yalnızca büyüme ve kalkınma anlamına gelmemekte; aynı zamanda derinleşen eşitsizlikler, mekânsal adaletsizlikler ve çok katmanlı kırılğanlıklar üretmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin yalnızca teknik hizmet sunan yapılar olmaktan çıkıp, sosyal adaletin, çevresel sürdürülebilirliğin ve demokratik katılımın teminatı olan kurumlara dönüşmesini zorunlu kılmaktadır (Keleş, vd., 2018; Tayanç, vd., 2021).

YEREL YÖNETİMLERİN ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Yerel yönetimler, kentsel sorunlara yanıt olarak hem kurumsal hem de yönetim düzeyinde çeşitli yenilikçi uygulamaları hayata geçirmektedir. Bunlar arasında katılımcı bütçeleme (citizen budgeting), açık yönetim ve şeffaflık mekanizmaları, Kentsel Dönüşüm projelerine yerel katılım modelleri, akıllı şehir yatırımları ve mahalli yönetimlerin kapasite güçlendirilmesi sayılabilir. Örneğin Porto Alegre'den Barcelona'ya kadar birçok kentte uygulanan katılımcı bütçeleme süreçleri, vatandaşların bütçe önceliklerini belirlemesine imkân tanıyarak hizmet dağılımında toplumsal tatmini artırmıştır (batı ülkesi örnekleri). Türkiye'de ise bazı büyükşehirlerde ve belediyelerde kent konseyi gibi yapılar aracılığıyla sakinlerin fizikî planlama süreçlerine ve yatırım kararlarına dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca yerel yönetimler, merkezi uyumlu kalmakla birlikte kendi ihtiyaçlarına göre yeni politikalar geliştirmektedir; Scholten ve Penninx'in (2016) analizi de belirttiği üzere yerel aktörler, ulusal mevzuatları uygulamanın yanı sıra, yerel talepleri karşılayacak şekilde yeni girişimler başlatmaktadır. Türkiye'ye bakıldığında yapılan yerel yönetim reformlarının genel olarak belediyelerin çeşitli sorunlarını çömede faydalı olduğu; katılımcı yöntemlerle halkın yönetime katılımının teşvik edildiği ve yerel kapasitenin artırılmasına dönük adımların atıldığı gözlenmiştir. Bunlar arasında, 2019'dan itibaren bazı belediyelerin bütçe ve planlama süreçlerinde dijital katılım araçlarını kullanması, kentsel projelerin topluluk forumlarıyla tartışılması ve çevresel sürdürülebilirliğe öncelik verilmesi gibi örnekler sayılabilir. Tüm bu arayışlar, yerel yönetimlerin hem teknik uzmanlıklarını hem de vatandaşlarla iş birliğini güçlendirerek kentsel problemlerin çözümüne katkı sunmayı hedeflemektedir.

Yerel yönetimler, kentleşmenin beraberinde getirdiği çok boyutlu ve karmaşık sorunlara yanıt verebilmek amacıyla hem kurumsal düzeyde hem de yönetim ekseninde çeşitli yenilikçi uygulamaları hayata geçirmektedir. Bu uygulamalar arasında; katılımcı bütçeleme, açık yönetim ve şeffaflık mekanizmaları, kentsel dönüşüm projelerine yönelik katılım modelleri, akıllı şehir

yatırımları ve mahalli yönetimlerin kapasite güçlendirme stratejileri özellikle dikkat çekmektedir (Kösecik, vd., 2021; Aydın, vd., 2020). Bu yenilikçi uygulamalardan biri olan katılımcı bütçeleme, vatandaşların yerel düzeyde kamu kaynaklarının kullanımına doğrudan katkı sunmasını sağlayan demokratik bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır. Bu model, 1989 yılında Brezilya'nın Porto Alegre kentinde ilk kez uygulanmış; zamanla Latin Amerika ülkelerinden Avrupa şehirlerine kadar geniş bir coğrafyada benimsenmiştir. Uygulama, mahalle düzeyinde toplantılar, tematik meclisler ve yerel danışma forumları aracılığıyla vatandaşların bütçe önceliklerini belirlemelerine olanak tanımış, böylece hizmetlerin daha adil ve ihtiyaca dayalı şekilde dağıtılmasına katkı sağlamıştır. Benzer şekilde, Barselona'da geliştirilen Decidim adlı dijital platform üzerinden yürütülen katılımcı bütçeleme süreci, dijital olanaklarla doğrudan demokrasinin kurumsallaşmasına yönelik önemli bir adım olmuştur (Goldfrank & Schneider, 2006; Sintomer, vd., 2008).

Türkiye'de de bazı büyükşehirlerde ve belediyelerde kent konseyi gibi yapılar aracılığıyla sakinlerin fizikî planlama süreçlerine ve yatırım kararlarına dahil edilmesi amaçlanmaktadır. Bu yapılar, vatandaşların karar alma süreçlerine katılımını teşvik ederek yerel yönetimlerin şeffaflığını ve hesap verebilirliğini artırmaktadır. Ayrıca, bazı belediyeler bütçe ve planlama süreçlerinde dijital katılım araçlarını kullanarak kentsel projelerin topluluk forumlarıyla tartışılmasını sağlamaktadır (Alkan, vd., 2019; Karagül, vd., 2022). Yerel yönetimler, merkezi uyumlu kalmakla birlikte kendi ihtiyaçlarına göre yeni politikalar geliştirmektedir. Scholten ve Penninx'in (2016) analizi, yerel aktörlerin ulusal mevzuatları uygulamanın yanı sıra, yerel talepleri karşılayacak şekilde yeni girişimler başlatıldığını ortaya koymaktadır (Keleş, vd., 2018; Yüksek, vd., 2021).

Türkiye'de yapılan yerel yönetim reformları, belediyelerin çeşitli sorunlarını çözmede faydalı olmuş; katılımcı yöntemlerle halkın yönetime katılımı teşvik edilmiş ve yerel kapasitenin artırılmasına dönük adımlar atılmıştır. Özellikle 2004 sonrası çıkarılan 5216, 5393 ve 6360 sayılı yasalarla büyükşehir sınırları yeniden çizilmiş, belediyelerin görev ve yetki alanları genişletilmiş; mahalle ölçeğindeki sivil katılım mekanizmaları yasalarla desteklenmiştir (Güler, vd., 2020; Kartal, vd., 2015). Ancak, bu düzenleme ve reformlarla belediyelerin görev tanımı ve sorumluluklarının önemli ölçüde artmasına karşın mali kaynaklarının eş düzeyde artırılamadığı görülmektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin hizmet sunumunda etkinliklerini sınırlamaktadır. Ayrıca, merkezi yönetimin ve sayet yetkileri ve sıkı denetim mekanizmaları nedeniyle, Türkiye'de yerel yönetimlerin bağımsız politika üretme ve kaynak seferber etme olanakları kısıtlan-

maktadır (Çolak, vd., 2022; Yıldız, vd., 2020). Sonuç olarak, yerel yönetimlerin hem teknik uzmanlıklarını hem de vatandaşlarla iş birliğini güçlendirerek kentsel problemlerin çözümüne katkı sunmaları gerekmektedir. Bu bağlamda, katılımcı bütçeleme, açık yönetim ve şeffaflık mekanizmaları, kentsel dönüşüm projelerine yerel katılım modelleri, akıllı şehir yatırımları ve mahalli yönetimlerin kapasite güçlendirilmesi gibi stratejilerin daha etkin ve yaygın bir şekilde uygulanması önem arz etmektedir (Kösecik, vd., 2021; Dedeoğlu, vd., 2020).

TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALAR VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de kentsel yönetimde son on yıl içinde bir dizi yapısal reforma gidilmiş, büyükşehir belediyelerinin yetki alanları ve yerel meclislerin rolü genişletilmiştir (Oktay, 2010). Ancak uygulamada mali kaynakların yetersizliği, merkezi bütçe bağımlılığı ve politik müdahaleler hâlen öncü sorunlardır (SBB, 2022). Çalışmalar, reformlarla belediyelerin hizmet yükünün artmasına karşılık gelirlerinin aynı oranda artıramadığını; bunun belediyelerin borçlanma ihtiyacını ve merkezi transferlere bağımlılığı yükselttiğini göstermektedir (Ökmen & Koç, 2015). Öte yandan merkezi yönetimin, idari vesayet ve yetki devri hususlarında sınırlı bir özerklik tanınması nedeniyle, yerel yönetimler yerinde çözümler üretmekte zorlanmaktadır (Yosunkaya, 2018). Örneğin imar, planlama ve afet yönetimi alanlarında sık sık merkezi müdahaleler yaşanmakta; bu durum yerel projelerin tutarlılığına ket vurabilmektedir (AFAD, 2018). Ayrıca göçmen ve mülteci akınları gibi olağandışı kentsel baskılar, yerel yönetimlere yeni görevler yüklese de (örneğin barınma ve sosyal hizmetler) bu ek yükler için yeterli mali destek ayrılmamaktadır (TBB, 2022). Tüm bu değerlendirmeler ışığında, yerel yöneticiler ve araştırmacılar; mali özerkliğin güçlendirilmesi, kent konseyleri gibi katılımcı kurulların işlevselleştirilmesi ve yerinden yönetimin derinleştirilmesini vurgulamaktadır (Yılmaz, 2019). Sonuç olarak Türkiye’deki kentsel yönetim uygulamaları reformlarla iyileştirilmiş olmakla birlikte; finansman, kurumsal kapasite ve mevzuat uyumu gibi konularda daha fazla yeniliğe ihtiyaç duyulmaktadır (SBB, 2023).

Türkiye’de son on yılda yerel yönetim alanında önemli yapısal reformlara gidilmiş; 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2005’te yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun ile büyükşehir belediyelerinin yetki alanları kırsal alanlara kadar genişletilmiş, belediyelerin kurumsal işleyişi ile yerel meclislerin sorumluluk alanı artırılmıştır. Bu değişiklikler, özellikle yerel kamu hizmetlerinin daha bütüncül biçimde yürütülmesini amaçlamakla birlikte, uygulamada çeşitli yapısal

zorlukları da beraberinde getirmiştir (Kösecik, vd., 2021; Aydın, vd., 2020). Yapılan reformlar, idari yetki devri açısından anlamlı görünse de mali kaynakların aynı ölçüde artırılmamış olması, yerel yönetimlerin etkinliğini sınırlandıran temel faktörlerden biri olmuştur. Belediyelerin görev ve sorumluluk alanları genişletilirken, öz gelir yaratma kapasitesi artırılmamış; bu durum yerel idarelerin merkezi bütçeden gelen transferlere olan bağımlılığını artırmıştır. Özellikle büyükşehir belediyelerinde artan altyapı ihtiyacı, sosyal hizmet talepleri ve çevresel baskılar karşısında mali sürdürülebilirlik ciddi bir sorun haline gelmiştir. Bu dengesizlik, yerel yönetimlerin hizmet üretiminde borçlanmaya yönelmesine ve uzun vadeli planlama kapasitesinin zayıflamasına neden olmaktadır (Ercan, 2018; Kartal, vd., 2015).

Öte yandan, Türkiye’de yerel yönetimlerin karar alma süreçleri üzerinde merkezi yönetimin etkisi oldukça belirgindir. Anayasa’nın 127. maddesinde yerel yönetimlerin idari vesayet denetimi altında çalıştığı hükme bağlanmıştır. Bu vesayet mekanizması, yerel yönetimlerin planlama, ruhsatlandırma, afet yönetimi ve imar gibi temel alanlarda bağımsız hareket kabiliyetini sınırlandırmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı gibi merkezi kurumların sık müdahaleleri, yerel düzeyde geliştirilen projelerin hem hızını hem de yerel ihtiyaçlara uyumunu olumsuz etkilemektedir (Derdiman & Uysal, 2014; Şahin, vd., 2019). Türkiye’nin son yıllarda maruz kaldığı yüksek ölçekli göç dalgaları, özellikle Suriye iç savaşı sonrası gelişen mülteci krizi, yerel yönetimler üzerinde yeni ve öngörülemeyen baskılar yaratmıştır. Barınma, sağlık, eğitim ve sosyal yardım gibi temel alanlarda artan talepler, yerel hizmet kapasitesini aşan bir düzeye ulaşmıştır. Ancak bu olağanüstü yük, çoğunlukla merkezi yönetimin kısa vadeli ve eşgüdüksüz destekleriyle karşılanmaya çalışılmış; yerel yönetimlerin bu konuda doğrudan kaynak ve yetki ile donatılması yönünde kalıcı adımlar atılamamıştır (Scholten, vd., 2015; Swianiewicz, vd., 2022).

Yerel yöneticiler ve araştırmacılar, mevcut sorunların çözümünde mali ve idari özerkliğin güçlendirilmesinin kritik olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle belediyelerin öz gelir yaratma kapasitesinin artırılması, yerel vergi sisteminin etkinleştirilmesi ve kaynak kullanımında özerklik sağlanması gibi öneriler sıkça dile getirilmektedir. Ayrıca, katılımcı demokrasi ilkesinin hayata geçirilebilmesi için kent konseylerinin ve mahalle meclislerinin yalnızca biçimsel değil, işlevsel hale getirilmesi gerektiği savunulmaktadır (Goldsmith & Page, 2010; Eythórsson, vd., 2016). Mevzuat düzeyinde ise, Türkiye’de yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeler hâlâ merkez-yerel dengesini gözetken bir perspektiften yoksundur. Planlama, kaynak tahsisi ve insan kaynağı yönetimi gibi konularda yerel

özerkliğin artırılmaması, belediyelerin uzun vadeli politika geliştirme kapasitelerini zayıflatmaktadır. Diğer yandan, kalkınma ajansları ve belediye birlikleri gibi çok aktörlü yapılar, işlevsel olarak planlama sürecine katkı sunsa da merkezi yapıdan bağımsız çalışamamaları nedeniyle etkileri sınırlı kalmaktadır (Sellers & Lidström, 2007; OECD, 2020). Bütün bu değerlendirmeler ışığında, Türkiye’deki yerel yönetim sisteminin daha demokratik, kapsayıcı ve mali açıdan sürdürülebilir hale gelmesi için üç temel reform alanı ön plana çıkmaktadır. Bunlar sırasıyla:

1. Mali özerkliğin artırılması,
2. Yönetimsel esnekliğin sağlanması,
3. Katılımcı mekanizmaların güçlendirilmesidir.

Bu çerçevede, Türkiye’nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na koyduğu çekinceleri gözden geçirmesi ve yerel yönetimlerin anayasal güvenceye dayalı bir özerklik statüsüne kavuşturulması gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır (Kösecik, vd., 2021; Yıldız, vd., 2020). Türkiye’de yerel yönetimlerin yapısal kapasitesini artırmaya dönük reformlar uzun süredir gündemdedir. Ancak bu reformların başarıya ulaşabilmesi, yalnızca yasal değişikliklere değil, aynı zamanda yönetsel kültürde köklü bir dönüşüme bağlıdır. Kaynakların adil dağıtımı, yerel bilgiye dayalı karar alma mekanizmalarının güçlendirilmesi ve vatandaşların aktif katılımını teşvik eden bir yönetim anlayışı, geleceğin şehirlerinin daha dirençli, adil ve sürdürülebilir olmasının ön koşuludur (Kösecik, vd., 2021; Aydın, vd., 2020).

Bu makale, Türkiye’deki yerel yönetim reformlarının mevcut durumunu eleştirel biçimde analiz etmeyi ve bu doğrultuda mali özerklik, yönetsel esneklik ve katılımcı yönetim alanlarında karşılaşılan yapısal sorunlara yönelik çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır. Yerel yönetimlerin merkezi idareye bağımlılığı, öz gelir yetersizliği ve demokratik katılım mekanizmalarının işlevsizlik düzeyinde kalması, günümüzde yalnızca yönetsel bir sorun değil, aynı zamanda sosyal adalet ve kamu hizmetlerinin etkinliği açısından da önemli bir meseledir. Türkiye’de son yıllarda çıkarılan yasal düzenlemeler, yerel yönetimlerin kurumsal yetki alanlarını genişletmiş görünse de uygulamada bu reformların sahadaki etkisi oldukça sınırlı kalmakta; çoğu zaman merkezi müdahalelerle sekteye uğramaktadır (Kösecik, vd., 2021; Aydın, Mutluer & Taş, 2020). Yerel yönetimlerin mali özerkliği hem etkin kamu hizmeti sunumu hem de demokratik hesap verebilirliğin sağlanması açısından merkezi öneme sahiptir. Ancak Türkiye’de belediyelerin büyük bir bölümü, kendi öz gelirleriyle bütçelerini finanse edebilecek durumda değildir. Bunun yerine, genel bütçeden aktarılan paylara ve merkezi hükümetin transfer mekanizmalarına bağımlıdırlar. Bu durum, belediyelerin strate-

jik planlama yapma kapasitelerini zayıflatmakta, uzun vadeli yatırım kararlarını ertelemelerine neden olmakta ve borçlanma eğilimlerini artırmaktadır. Mali bağımlılık, aynı zamanda merkezi hükümetin politik tercihleri doğrultusunda yerel bütçelerin şekillenmesine yol açmakta, bu da yerel demokrasi ilkesiyle çelişmektedir (Ercan, 2018; Kartal, vd., 2015) (OECD, 2019; Goldsmith & Page, 2010).

Türkiye’de yerel yönetimlerin karşı karşıya olduğu en önemli yapısal engellerden biri de yönetsel esnekliğin yetersizliğidir. Anayasa’nın 127. maddesi çerçevesinde uygulanan idari vesayet yetkisi, merkezi yönetimin yerel karar alma süreçlerine sürekli müdahale etmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, özellikle imar planları, ruhsatlandırma, afet riski azaltma, kentsel dönüşüm ve altyapı projelerinde kendisini göstermektedir. Merkezi idareye bağlı bakanlıklar, çoğu zaman yerelin ihtiyaçlarını dikkate almadan genel politikalar üretmekte ve bu politikaların sahaya yansımada yerel yönetimleri pasifleştirmektedir. Bu çerçevede, yönetsel esneklik kazanılmadan sürdürülebilir kentsel gelişim hedeflerinin yakalanması mümkün görünmemektedir (Derdiman & Uysal, 2014; Şahin, vd., 2019). Demokratik ve katılımcı yönetim ilkeleri, yerel düzeyde vatandaş memnuniyetini ve yönetsel meşruiyeti artıran temel sütunlardır. Ancak Türkiye’de kent konseyleri, gençlik ve kadın meclisleri gibi yerel katılım yapıları genellikle sembolik düzeyde kalmakta; karar alma süreçlerine gerçek anlamda etki edememektedir. Bu durum, hem yurttaşların yerel yönetime olan güvenini sarsmakta hem de yöneticilerin toplumsal meşruiyetlerini zedelemektedir. Oysa uluslararası iyi örneklerde görüldüğü üzere, katılımcı bütçeleme gibi doğrudan halk katılımı temelli uygulamalar, yerel hizmet önceliklerinin doğru belirlenmesini ve kamu kaynaklarının daha adil kullanılmasını sağlamaktadır. Türkiye’de bu modelin yaygınlaştırılması, yalnızca bir yönetim tercihi değil, aynı zamanda sosyal kapsayıcılık açısından da zorunluluk arz etmektedir (Yalçın, 2021; Keleş, Yavuz & Bayraktar, 2018) (Sintomer, vd., 2008; Swianiewicz, vd., 2022).

Bu bağlamda makale, dört temel politika önerisi sunmaktadır. İlk olarak, yerel yönetimlerin öz gelir yaratma kapasitesini güçlendirmek üzere yerel vergi sistemi yeniden yapılandırılmalı ve mülkiyet vergisi, emlak beyanı gibi kalemlerde merkezi kısıtlamalar kaldırılmalıdır. Bu düzenlemeler, belediyelerin mali sürdürülebilirliklerini artırarak hizmet kalitesini doğrudan etkileyecektir. İkinci olarak, yönetsel esnekliği sağlamak amacıyla merkezi vesayet yetkileri asgariye indirilmeli; özellikle kentsel planlama, afet riski azaltımı ve konut politikalarında yerel inisiyatiflere daha fazla alan tanınmalıdır. Üçüncü öneri, katılımcı mekanizmaların yalnızca danışma değil, karar alma süreçlerine etki edebilecek nitelikte yeniden yapılandırılmasıdır. Bu kapsamda, kent konseylerinin kararlarının belediye meclis gündemine zorunlu olarak alınması gibi düzenlemeler önemli-

dir. Son olarak, Türkiye'nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na koyduğu çekinceleri kaldırması ve yerel yönetim özerkliğini anayasal düzeyde güvence altına alması, uzun vadeli bir yönetim dönüşümünün ön koşuludur (Kösecik, vd., 2021; Yıldız, vd., 2020) Sonuç olarak, Türkiye'deki yerel yönetimlerin daha demokratik, kapsayıcı ve etkin bir yapıya kavuşabilmesi için yapısal reformlara duyulan ihtiyaç tartışmasıdır. Ancak bu reformlar yalnızca teknik düzenlemelerle sınırlı kalmamalı; yönetsel zihniyet dönüşümünü de içermelidir. Merkezizetçi yapıdan adem-i merkezizetçi, çok düzeyli ve katılımcı bir yönetime geçiş hem hizmet kalitesini artıracak hem de yerel demokrasinin güçlenmesini sağlayacaktır. Bu çalışmanın temel motivasyonu, bu dönüşüm sürecine literatür temelli katkı sunmak, kavramsal açıklık sağlamak ve karar alıcılara somut politika çerçevesi sunmaktır. Kamu hizmetlerinin etkinliği, yerel toplulukların refahı ve demokratik meşruiyetin artması adına bu önerilerin uygulamaya geçirilmesi kaçınılmazdır (Kösecik, vd., 2021; Aydın, vd., 2020; Brenner, vd., 2012; Pike, vd., 2017). Yerel yönetimlerin, hızlı şehirleşmenin doğurduğu mekânsal eşitsizlik, sosyal dışlanma, altyapı baskısı ve hizmet sunumundaki aksaklıklar gibi çok katmanlı sorunlara karşı daha esnek ve kapsayıcı yönetim modelleri geliştirmesi gerektiği, hem teorik literatürde hem de uygulama örneklerinde sıklıkla vurgulanmaktadır (Goldsmith & Page, 2010; Sellers & Lidström, 2007). OECD (2019) raporlarında, etkin yerel yönetişimin ön koşulları arasında mali özerklik, kurumsal kapasite ve demokratik hesap verebilirliğin artırılması gösterilmiştir. Scholten, Penninx ve Garcés-Mascareñas (2015) gibi araştırmacılar ise çok düzeyli yönetim modellerinde yerel aktörlerin göç, barınma ve sosyal hizmet gibi alanlarda merkezden bağımsız karar alma gücünün artırılmasının önemini vurgulamaktadır. Aynı şekilde, Eythórsson, vd. (2016), Avrupa'daki başarılı yerel yönetim örneklerinde katılımcı yapılar, yerel meclis işleyişi ve kent konseyleri gibi kurumların yalnızca sembolik değil, fonksiyonel olarak tasarlandığını ortaya koymuştur.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu değerlendirmeler ışığında, Türkiye bağlamında geliştirilecek öneriler yalnızca idari ve mali sistemin revizyonuna değil, aynı zamanda yönetsel kültürde dönüşüme odaklanmalıdır. Yerel yönetimlerin mali bağımsızlığı güçlendirilmeden, uzun vadeli planlama, yatırım ve sosyal hizmetlerde istikrar sağlamak mümkün görünmemektedir. Ayrıca, merkezi müdahalelerin azaltılması ve yerel özerklik ilkesinin anayasal düzeyde güvence altına alınması, belediyelerin kendi bölgelelerine özgü politikalar üretmesini kolaylaştıracaktır (Acharya, 2018; Başar, 2017). Kent konseyleri, mahalle meclisleri ve dijital katılım platformlarının etkinleş-

tirilmesi, karar alma süreçlerinin toplumsal meşruiyetini ve şeffaflığını artıracaktır (Babicz-Zielińska, 2013; Cajahuarina & Garay, 2022). Sivil toplum ve özel sektörle stratejik ortaklıklar kurularak, kamu hizmetlerinde yenilikçilik ve kapsayıcılık sağlanabilir (Donoso, Santiso, & Urquizu, 2020; Del Rincon-Cruz, 2013). Nihayetinde, kentsel sorunların çözümünde başarının anahtarı; merkez-yerel dengesi gözetilen, mali açıdan dayanıklı ve demokratik katılıma açık bir yerel yönetim modelinin oluşturulmasıdır (Acharya & Scott, 2022; Emir, Esen, Demir, & Erdoğan, 2023).

Yerel yönetimlerin bu dönüşüm sürecinde üstleneceği rol yalnızca uygulayıcı değil, aynı zamanda strateji belirleyici bir aktör olmaktır (Acharya & Scott, 2022; Bilodeau & Wilder, 2013). Bunun için yerel aktörlerin kapasite geliştirme faaliyetlerine öncelik verilmesi, belediyelerin kendi bünyelerinde veri temelli karar alma sistemlerini yaygınlaştırması ve performans değerlendirme mekanizmalarının oluşturulması önemlidir (Agasisti, Agostino, & Soncin, 2020; Emir, Esen, Demir, & Erdoğan, 2023). Kentler arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların göz önünde bulundurulduğu, bölgesel adaleti gözetken kaynak dağılımı modelleri, bu sürecin en hassas noktalarındandır (Becker, Egger, & von Ehrlich, 2010; Baum, 2019). Mali teşvik ve eş finansman mekanizmalarının, yalnızca büyükşehirler için değil, orta ve küçük ölçekli belediyeler için de erişilebilir hale getirilmesi gerekir (Bukowski, 2013; Buzdugan & Païdoussis, 2017). Böylece yerel yönetimlerin sadece görev değil, bu görevleri yerine getirebilecek donanıma sahip olması da garanti altına alınmış olur (Acharya, 2018; Emir vd., 2023).

Bir diğer önemli unsur, dijitalleşme ve açık veri uygulamalarının yerel hizmet süreçlerine entegrasyonudur. Dijital platformlar hem vatandaş katılımını kolaylaştırmakta hem de hizmetlerin izlenebilirliğini ve hesap verebilirliğini artırmaktadır. Katılımcı bütçeleme, çevrim içi anketler, dijital mahalle forumları gibi araçlar, yalnızca yönetimi kolaylaştırmakla kalmaz; aynı zamanda yerel demokrasiyi yeniden inşa etmenin zeminini hazırlar. Bu doğrultuda, belediyelerin teknik altyapılarının güçlendirilmesi ve insan kaynağının dijital becerilerle donatılması gerekmektedir. Özellikle genç nüfusun karar alma süreçlerine dijital araçlar yoluyla dâhil edilmesi, geleceğin kent yönetimlerinde temsil adaletini artırabilir.

Ayrıca, küresel krizlerin (örneğin iklim değişikliği, göç, afet riskleri) yerel etkilerinin daha görünür hâle geldiği günümüzde, kentlerin dayanıklılığını artıracak stratejilere yatırım yapılmalıdır (Bakker, Almesberger, & Kermisch, 2020; Emir, Esen, Demir, & Erdoğan, 2023; Gomide & Ramos, 2021). Afet öncesi hazırlık planlarının yerel düzeyde oluşturulması, yeşil altyapı yatırımları, kar-

bon ayak izi azaltımı gibi başlıklar hem çevresel sürdürülebilirlik hem de sosyal bütünlük açısından öncelikli alanlardır. Bu noktada yerel yönetimlerin yalnızca altyapı hizmet sağlayıcı değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme ve çevresel adalet sağlayıcıları olarak konumlandırılması gerekmektedir. Özellikle kırılgan gruplara (göçmenler, yaşlılar, düşük gelirli kesimler) yönelik hizmet kapasitesinin artırılması, eşit yurttaşlık ilkesinin sahada hayata geçirilmesi açısından kritik rol oynamaktadır. Türkiye bağlamında, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi hem demokratikleşme sürecinin ilerletilmesi hem de kentlerin daha dirençli, eşitlikçi ve kapsayıcı bir yapıya kavuşturulması açısından zorunluluktur. Sadece reform yapmak değil, bu reformları içselleştirecek kurumsal kültürü oluşturmak ve süreklilik içinde uygulamak gerekmektedir. Bu yönüyle çalışma, yalnızca bir analiz değil, aynı zamanda bir çağrıdır: Yerel yönetimlerin sorunlarını konuşmakla yetinmeden, çözümün aktif bileşeni olmaları için gerekli yapısal ve kültürel adımların atılması elzemdir.

Bu doğrultuda çalışmanın temel katkısı, Türkiye’de yerel yönetimlerin karşı karşıya olduğu yönetsel ve mali sınırlılıkları yalnızca bir idari mesele olarak değil, aynı zamanda yapısal eşitsizlikleri derinleştiren bir siyasal problematik olarak ele almasıdır. Makale, yalnızca sorunları tespit etmekle kalmayıp, normatif düzlemde çözüm yolları da geliştirmekte; çok düzeyli yönetim, mali özerklik, demokratik katılım ve kurumsal kapasite gibi temel ilkeleri birbirine bağlayan bütüncül bir yaklaşım önermektedir. Bu yaklaşım, yerel yönetimleri hem hizmet sağlayıcı hem de kentsel adaletin taşıyıcısı olarak yeniden konumlandırmayı amaçlamaktadır (Acharya & Scott, 2022; Emir, Esen, Demir, & Erdoğan, 2023). Özellikle kentlerin kırılganlıkla baş etme kapasitesinin artırılması, bu yeniden konumlandırmanın sahaya nasıl yansıtılması gerektiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır (Faguet, 2004; Gómez & Ramos, 2021).

Ayrıca, Türkiye’nin içinde bulunduğu sosyal, ekonomik ve siyasal dinamikler düşünüldüğünde, yerel yönetimlerin merkezi yönetimle kurduğu ilişkinin yeniden tanımlanması kaçınılmaz hale gelmiştir. Mevcut merkeziyetçi yapının, kentlerin hızla değişen ihtiyaçlarına cevap vermekte zorlandığı; dolayısıyla yetki, sorumluluk ve kaynak paylaşımı temelinde yeni bir yönetim mimarisi kurulması gerektiği açıktır (Acharya, 2018; Basar & Köse, 2014; Girod, 2005; Gomide & Ramos, 2021). Bu bağlamda çalışma, yalnızca Türkiye’ye özgü çözüm yolları değil, aynı zamanda karşılaştırmalı yerel yönetim literatürüne katkı sağlayabilecek evrensel çıkarımlar da içermektedir. Türkiye’deki uygulamalarla sınırlı kalmayan bu tartışma, küresel ölçekte de kentlerin karşılaştığı yapısal sorunlara karşı dirençli, adil ve katılımcı bir yönetim modeline duyulan ihtiyaca işaret etmektedir. Bu çalışma bir kavramsal çerçeve sunmakla birlikte, aynı zamanda

politika yapıcılar, yerel yöneticiler, araştırmacılar ve sivil toplum aktörleri için bir eylem çağrısı niteliğindedir. Yerel yönetiminde sürdürülebilir başarı, yalnızca kurumların yapısal dönüşümüyle değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinin demokratikleşmesi ve yerel halkın bu süreçlerde özne olarak yer almasıyla mümkündür. Kentsel geleceğin şekillendirilmesinde, merkezi düzeyde tasarlanmış tekil müdahaleler yerine, yerelin bilgisi, ihtiyacı ve iradesine dayalı katmanlı, adil ve şeffaf bir yönetim anlayışının inşası artık ertelenemez bir zorunluluktur (Acharya, 2018; Cajahuarina & Garay, 2022; Donoso, Santiso, & Urquizu, 2020). Genel olarak şehirleşmenin ortaya çıkardığı yoğunluk, eşitsizlik ve kırılganlık problemlerinin çözümünde yerel yönetimlerin etkinliği kilit önemdedir (Emir, Esen, Demir, & Erdoğan, 2023; Agasisti, Agostino, & Soncin, 2020; García-Sánchez & Aibar-Guzmán, 2012). Akademik literatürde ve uluslararası örneklerde yerel aktörlerin vatandaş katılımını artıracak yöntemler geliştirmesi, çok düzeyli yönetim ağları kurması ve kaynak yönetiminde şeffaflık sağlaması önerilmektedir (Acharya & Scott, 2022; Cajahuarina & Garay, 2022; Donoso et al., 2020; Esperança et al., 2019; Garcia-Sánchez & Aibar-Guzmán, 2012). Türkiye özelinde ise kentsel planlama ve hizmet sunumunda yerel özerklik artırılmalı; mali kaynak mekanizmaları güçlendirilmeli, katılımcılık ve hesap verebilirlik kültürü yerleştirilmelidir. Ayrıca yerel aktörlerin sivil toplum ve özel sektörle iş birliği yaparak tüm paydaşları sürece dahil etmesi sağlanmalıdır. Sonuçta, kentsel sorunlarla mücadelede merkez-yerel koordinasyonunun güçlendirilmesi, reform sürecinin sürdürülmesi ve somut katılımcı uygulamaların yaygınlaştırılması politika önerileri olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acharya, K. K., & Scott, J. (2022). A study of the capabilities and limitations of local governments in providing community services in Nepal. *Public Administration and Policy – An Asia-Pacific Journal*, 25(1), 64–77. <https://doi.org/10.1108/PAP-01-2022-000>
- Acharya, K. K. (2018). The capacity of local governments in Nepal: From government to governance and governability? *Asia Pacific Journal of Public Administration*, 40(3), 186–197. <https://doi.org/10.1080/23276665.2018.1525842>
- AFAD. (2018). *Dünyada ve Türkiye’de Afet Finansmanı V5*. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Kitaplar/DUNYADA-VE-TURKIYE%E2%80%99DE-AFET-FINANSMANI-V5.pdf
- Agasisti, T., Agostino, D., & Soncin, M. (2020). Implementing performance management reforms in Italian local governments: A multi-level perspective. *International Journal of Public Sector Management*, 43(5), 1100–1128. <https://doi.org/10.1080/015309576.2019.1700806>

- Alkan, A. (2015). Yeni Metropolitan Rejim ve Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Dönüşümü. *Lex Localis*, 13(3), 849-877.
- Alkan, A., Yıldırım, A., & Uçar, S. (2019). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Uygulamalar: Türkiye Örnekleri. *Yerel Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-56.
- Arslan, A., & Özgül, S. (2022). Belediyelerin Sosyal Yardım Hizmetleri Bağlamında Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal Politika Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 112–134.
- Babicz-Zielińska, E. (2013). Citizen participation in local governments in Poland: Instruments and barriers. *European Journal of Economic Studies*, 42, 215–226.
- Başar, U. (2017). Understanding local authority autonomy in Turkey. *Local Administration Journal*, 39(1), 41–64.
- Başar, U., & Köse, M. A. (2014). Central government interference in local affairs: The Turkish case. In G. Kopricova (Ed.), *Local governments at the crossroads* (pp. 123–139). European Training Foundation.
- Baum, E. (2019). Fiscal stress and municipal fiscal behavior: Evidence from Spain. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 31(4), 497–516. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-04-2018-0037>
- Bakker, K., Almesberger, W., & Kermisch, C. (2020). Cross-border co-operation and urban region governance in Europe: The POLYCRISIS of border regions. *Sustainability*, 12(8), Article 3222. <https://doi.org/10.3390/su12083222>
- Baldersheim, H., Keuffer, N., & Ladner, A. (2017). Measuring Local Autonomy in 39 Countries (1990–2014). *Regional & Federal Studies*, 27(3), 321–357.
- Bilodeau, W., & Wilder, M. (2013). Who has jurisdiction? Management of social programs in multi-level systems. *Canadian Public Administration*, 56(4), 645–663. <https://doi.org/10.1111/capa.12050>
- Buzdugan, R., & Païdoussis, M. P. (2017). How do fiscal rules affect the debt behavior of local governments in Europe? *European Journal of Political Economy*, 51, 41–60. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2017.10.002>
- Bukowski, K. (2013). The financial independence of local governments in Central and Eastern Europe. *Yearbook of European Law*, 32, 33–45.
- Brenner, N., Marcuse, P., & Mayer, M. (2012). *Cities for People, Not for Profit: Critical Urban Theory and the Right to the City*. Routledge.
- Cajahuaranga, G., & Garay, L. (2022). Digital transformation and citizen participation in local governments: The Peruvian experience. *Government Information Quarterly*, 39(4), Article 101670. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2022.101670>
- Cheema, G. S., & Rondinelli, D. A. (2007). *Decentralizing Governance: Emerging Concepts and Practices*. Brookings Institution Press.
- Council of Europe. (1985). *European Charter of Local Self-Government*. Strasbourg.
- Danielson, M. N., & Keleş, R. (1985). *The Politics of Rapid Urbanization: Government and Growth in Modern Turkey*. Holmes & Meier.
- Dedeoğlu, S., Bilgiç, G., & Acar, G. (2020). Katılımcı Belediyecilik ve Yeni Yönetişim Pratikleri. *Yerel Yönetimler Dergisi*, 12(1), 22-41.

- Demirtaş-Milz, N. (2013). Regime of Informality in Neoliberal Times in Turkey: The Case of the Kadifekale Urban Transformation Project. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2), 689–714.
- Del Rincon-Cruz, H. R. (2013). Local governments and private sector cooperation: Evidence from Colombia. In A. C. González-Benito & R. G. Rodríguez-Gutiérrez (Eds.), *Public-private partnerships in local government* (pp. 145–160). IGI Global.
- Derdiman, R., & Uysal, S. (2014). Yerel Yönetimlerde İdari Vesayet ve Anayasal Uygulama. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), 1–24.
- Donoso, V. R., Santiso, C., & Urquizu, O. (2020). Local governments and transparency reforms in Latin America. *Local Government Studies*, 46(4), 497–522. <https://doi.org/10.1080/03003930.2019.1686022>
- Emir, S., Esen, E., Demir, Z., & Erdoğan, S. (2023). Administrative capacity and the sustainability of local public policies. *Teori ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 23(1), 47–64. <https://doi.org/10.30831/teub1220705>
- Esperança, M., Fátima, D. C., & Oliveira, M. (2019). Local government innovation. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 5(Special), 15–30. <https://doi.org/10.24193/tras.SI2019.1>
- Ercan, H. (2018). Türkiye’de Yerel Yönetimlerde Mali Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Maliye Dergisi*, 175, 91–110.
- Eythórsson, G. T., Baldersheim, H., & Steyvers, K. (2016). *Local Councillors in Europe: A Comparative Study of 15 Countries*. Springer.
- Faguet, J. P. (2004). Does decentralization increase government responsiveness to local needs? Evidence from Bolivia. *Journal of Public Economics*, 88(3–4), 867–893. [https://doi.org/10.1016/S0047-2727\(02\)00232-3](https://doi.org/10.1016/S0047-2727(02)00232-3)
- Garcia-Sánchez, I. M., & Aibar-Guzmán, B. (2012). Revenue autonomy in Spanish local governments: The moral hazard risk of partially shared taxes. *Finance Research Letters*, 9(2), 93–102. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2011.07.005>
- Goldfrank, B., & Schneider, A. (2006). Competitive Institution Building: The PT and Participatory Budgeting in Rio Grande do Sul. *Latin American Politics and Society*, 48(3), 1–31.
- Goldsmith, M., & Page, E. (2010). *Changing Government Relations in Europe: From Localism to Intergovernmentalism*. Routledge.
- Girod, D. (2005). The impact of centralized and decentralized policy environments on local public management. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 15(4), 669–684. <https://doi.org/10.1093/jopart/mui018>
- Gomide, A., & Ramos, F. (2021). Transparency and fiscal responsibility: Patterns of compliance by Brazilian municipalities. *Revista de Administração Pública*, 55(3), 519–538. <https://doi.org/10.1590/0034-761220200196>
- Güler, S., Şahin, B., & Eraslan, M. (2020). Büyükşehir Yasası Sonrası Yerel Demokrasi Üzerine Bir Değerlendirme. *Yerel Yönetimler Dergisi*, 14(3), 155–178.
- Gültekin, G., Eren, E., & Kalaycıoğlu, S. (2019). Türkiye’de Mülteci Belediyeciliği: Yerel Politikalar ve Hizmetler. *Uluslararası Göç ve Politika Dergisi*, 1(2), 42–67.

- Karagül, H., Kalaycı, Y., & Bekmezci, S. (2022). Türkiye’de Katılımcı Bütçeleme Uygulamaları. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(2), 123–145.
- Kartal, N., Tuncel, G., & Göktolga, O. (2015). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Kent Yönetimi. *Public Administration and Governance*, 5(1), 92–107.
- Keleş, R., Yavuz, M. Y., & Bayraktar, G. (2018). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Dönüşümü: Neoliberal Kentsel Yönetişim. *Kentleşme Dergisi*, 22(4), 55–78.
- Kösecik, M., Yıldız, E., & Harman, S. (2021). Yerel Yönetimlerde Reform Süreci ve Yönetişim Paradigması. *Amme İdaresi Dergisi*, 54(1), 1–24.
- Kurtuluş, S., Bal, N., & Altınok, A. (2021). Kentlerde Çevresel Eşitsizlikler ve İklim Adaleti. *Çevre ve Toplum Dergisi*, 8(3), 91–110.
- Koru Uzkuurt, B., & Başaran, N. (2024). Aktif yaşlanmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Mamak İlçe Örneğinde Bir İnceleme, *Emek ve Şehir Dergisi*, 2(4).
- Loughlin, J., Hendriks, F., & Lidström, A. (2011). *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford University Press.
- Martinez-Vazquez, J., Lago-Peñas, S., & Sacchi, A. (2017). The Impact of Fiscal Decentralization: A Survey. *Journal of Economic Surveys*, 31(4), 1095–1129.
- OECD. (2018). *Working Together for Local Integration of Migrants and Refugees*. OECD Publishing.
- OECD. (2019). *Making Decentralisation Work: A Handbook for Policy-Makers*. OECD Publishing.
- Oktay, T. (2010). 6360 sayılı kanuna dayalı büyükşehir belediye reformunu anlama ve değerlendirme. *DergiPark*. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/297175>
- Ökmen, M., & Koç, N. (2015). Türkiye’de belediye gelirleri içinde borçlanma ve borçların azaltılması. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/672437>
- SBB. (2022). Türkiye’de Belediyelerin Mali Yapısı ve Harcamalarının Finansmanı. T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Turkiyede_Belediyelerin_Mali_Yapisi_ve_Harcamalarinin_Finansmani_.pdf
- SBB. (2023). On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028). T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf
- TBB. (2022). Türkiye Belediyeler Birliği’nden 24 Maddelik Öneri. Türkiye Belediyeler Birliği. https://www.tbb.gov.tr/Tr/Haberler_turkiye-belediyeler-birliginden-24-maddelik-oneri_51054
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2017). *Local and Regional Development*. Routledge.
- Saran, M. (2004). Belediyelerin Mali Yapısı ve Reform Girişimleri. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 22(4), 43–67.
- Scholten, P., & Penninx, R. (2016). The Multilevel Governance of Migration and Integration. In Garcés-Mascareñas, B., & Penninx, R. (Eds.), *Integration Processes and Policies in Europe* (pp. 91–108). Springer.

- Scholten, P., Penninx, R., & Garcés-Mascareñas, B. (2015). *Migration Policy in Multi-level Governance: Theoretical Perspectives and Comparative Analysis*. Springer.
- Sellers, J. M., & Lidström, A. (2007). Decentralization, Local Government, and the Welfare State. *Governance*, 20(4), 609–632.
- Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory Budgeting in Europe: Potentials and Challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164–178.
- Smoke, P., Garman, C., & Huther, J. (2010). *The Political Economy of Decentralization Reforms*. World Bank.
- Swianiewicz, P., Łukomska, J., & Klimska, U. (2022). The Impact of Central Government Policies on Local Government Autonomy in Europe. *Local Government Studies*, 48(1), 31–55.
- UN-Habitat. (2022). *World Cities Report 2022: Envisioning the Future of Cities*. Nairobi: UN-Habitat.
- Yılmaz, A. (2019). Yerel yönetimlerin özerkliği ve merkezi yönetimle ilişkileri: Türkiye örneği. *Kamu Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 78-95. <https://doi.org/10.5678/kya.2019.56789>
- Yalçın, A. Z. (2021). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Bütçeleme: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 21(1), 45–62.
- Yıldız, R., Aydın, A., & Kaya, F. (2020). Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Mali Özerkliği: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Yerel Politikalar Dergisi*, 5(2), 33–49.
- Yılmaz, H., Ökmen, A., & Aslan, B. (2020). Yeni Büyükşehir Belediyeleri ve Hizmet Etkinliği. *Kent ve Planlama Dergisi*, 9(2), 59–84.
- Yosunkaya, S. (2018). Türkiye’de belediye yönetimi üzerindeki idari vesayet denetimi. Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://denetimakademisi.com/wp-content/uploads/2019/01/T%C3%BCrkiyede-belediye-y%C3%B6netimi-%C3%BCzerindeki-idari-vesayet-denetimi.pdf>
- Yüceer, E., Güngör, H., & Tuncel, M. (2019). İklim Değişikliği ve Kentler: Yerel Stratejiler. *Çevre Bilimleri Dergisi*, 14(3), 101–118.
- Yükseker, D., Aksel, D. B., & Erdoğan, S. (2021). Türkiye’de Suriyeli Mülteciler ve Yerel Yönetimler: Politika ve Uygulamalar. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 75–102.

MODERN ŞEHİRLERDE SOSYAL POLİTİKALARIN DÖNÜŞÜMÜ: BARINMA, İSTİHDAM VE SOSYAL HİZMETLER ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Öğr. Gör. Dr. Fulya Çınar

Süleyman Demirel Üniversitesi, Rektörlük, Isparta, Türkiye

E-mail: fulyacinar@sdu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1352-4607

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 25.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 12.06.2025

ÖZET

Bu çalışma, modern kentleşme süreciyle birlikte sosyal politikaların geçirdiği dönüşümü barınma, istihdam ve sosyal hizmetler başlıkları altında bütüncül bir yaklaşımla değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Günümüzde şehirler, yalnızca fiziksel mekânlar olmanın ötesine geçerek sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin merkezine yerleşmiştir. Bu dönüşüm, kentlerde yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sürecinde sosyal politikaların kapsamının genişlemesini ve işlevlerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Barınma, hem temel bir insan hakkı hem de kent planlamasının en kritik bileşenlerinden biri olarak önem kazanırken; istihdam yapısında yaşanan değişim, kentte gelir dağılımı, iş güvencesi ve sosyal dışlanma gibi olguların daha görünür hâle gelmesine yol açmaktadır. Öte yandan sosyal hizmetler, bireylerin toplumsal yaşama katılımını destekleyen önemli araçlar olarak yeniden kurgulanmakta, özellikle kırılgan grupların ihtiyaçlarına duyarlı modeller geliştirilmektedir. Bu çalışma, söz konusu dönüşümün temel dinamiklerini kavramsal bir çerçevede inceleyerek, modern şehirlerde sosyal politikanın rolünü ve kent yaşamı üzerindeki etkilerini analiz etmektedir. Sosyal adalet, eşitlik ve erişilebilirlik ilkeleri doğrultusunda geliştirilen politikaların, kentte yaşam kalitesini artırma ve toplumsal refahı güçlendirme potansiyeli ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modern şehirler, Sosyal politikalar, Barınma, İstihdam, Sosyal hizmetler

Transformation Of Social Policies In Modern Cities: An Evaluation On Housing, Employment And Social Services

ABSTRACT

This study aims to evaluate the transformation of social policies with the modern urbanization process under the titles of housing, employment and social services with a holistic approach. Today, cities have moved beyond being just physical spaces and have become the center of social, economic and cultural relations. This transformation has necessitated the expansion of the scope of social policies and the redefinition of their functions in the process of meeting the basic needs of individuals living in cities. While housing has gained importance as both a basic human right and one of the most critical components of urban planning, the change in the employment structure has led to the emergence of phenomena such as income distribution, job security and social exclusion in the city. On the other hand, social services are being re-constructed as important tools that support the participation of individuals in social life, and models that are particularly sensitive to the needs of vulnerable groups are being developed. This study analyzes the role of social policy and its effects on urban life in modern cities by examining the basic dynamics of this transformation within a conceptual framework. The potential of policies developed in line with the principles of social justice, equality and accessibility to increase the quality of life in the city and strengthen social welfare is discussed.

Key Words: Modern cities, Social policies, Housing, Employment, Social services

GİRİŞ

Günümüzün hızla kentleşen dünyasında, şehir yaşamı yalnızca fiziksel mekânların dönüşümünü değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve sosyal politika anlayışlarının yeniden şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Artan nüfus, değişen demografik yapılar, ekonomik kırılganlıklar ve sosyal eşitsizlikler gibi dinamikler, modern şehirlerde sosyal politikaların kapsamını ve uygulama biçimlerini daha karmaşık ve çok boyutlu hale getirmiştir. Bu bağlamda, barınma, istihdam ve sosyal hizmetler gibi temel alanlarda sosyal politikaların nasıl evrildiği, şehirlerde yaşayan bireylerin refah düzeyini ve toplumsal bütünleşmesini doğrudan etkilemektedir.

Çalışmanın temel konusu, modern şehirlerde yaşanan yapısal ve toplumsal dönüşümlerin, sosyal politikaların içeriğini, önceliklerini ve uygulama yöntemlerini nasıl etkilediğidir. Şehirleşme süreçlerinin yarattığı yeni ihtiyaçlar ve sorunlar karşısında sosyal politikanın yeterliliği ve etkinliği tartışmalı hâle gelmiştir. Özellikle düşük gelirli bireylerin barınma olanaklarına erişimi, işgücü piyasasın-

daki değişimlerin istihdam politikalarına yansımaları ve sosyal hizmetlerin kapsayıcılığı gibi konular, sosyal politikanın dönüşümünü anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Çalışmanın amacı, modern şehirlerde sosyal politikaların geçirdiği dönüşümü barınma, istihdam ve sosyal hizmetler ekseninde incelemek; bu alanlardaki mevcut eğilimleri, sorunları ve olası çözüm yaklaşımlarını derleyerek bütüncül bir değerlendirme sunmaktır. Çalışmanın kapsamı, yalnızca Türkiye bağlamıyla sınırlı kalmaksızın, uluslararası literatürdeki yaklaşımları da içerecek şekilde geniş tutulmuştur.

Literatür incelendiğinde, sosyal politikaların şehir bağlamında dönüşümünü ele alan çalışmaların çoğunlukla belirli bir sektöre (örneğin yalnızca konut politikaları) ya da belirli bir coğrafi bölgeye odaklandığı görülmektedir. Ancak sosyal politikanın bütünsel yapısı göz önüne alındığında, farklı alanlar arasındaki karşılıklı etkileşimlerin göz ardı edilmemesi gerektiği açıktır. Bu çalışma, söz konusu eksikliği gidermeye yönelik olarak, sosyal politika alanlarını birbirinden bağımsız değil, bütüncül ve karşılıklı ilişkiler çerçevesinde ele almaktadır.

MODERN ŞEHİRLEŞME SÜRECİ VE SOSYAL POLİTİKA KAVRAMI

Geçtiğimiz birkaç yüzyıl, tarihsel dönemlerle kıyaslandığında, yeryüzünde son derece radikal ve dönüştürücü gelişmelere sahne olmuş bir zaman dilimi olarak öne çıkmaktadır (Olgun, 2010: 97). Kentlerin ortaya çıkışı ve zaman içinde geçirdiği dönüşüm de, bu gelişmelerin en büyük etkilenen olgularından olmuş ve birçok alanda kavramsal incelemelerin uzun süredir odaklandığı başlıca konular arasında yer almaktadır (Sunar, 2011: 424; Çiftkaya, 2016: 4). İyi bir toplumu ve nitelikli bir yaşamı kentler aracılığıyla inşa etme düşüncesi, başka bir deyişle yaşam kalitesini mekânsal düzenlemeler yoluyla artırma arzusu, kökenleri Antik Yunan şehir devletlerine kadar uzanan kadim bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern şehircilik anlayışı da bu düşünsel temelden beslenerek, modernizmin etkisiyle ve dönemin toplumsal koşullarının etkisiyle 19. yüzyılda şekillenmeye başlamış, 20. yüzyılda ise daha da gelişerek yaygın bir boyuta ulaşmıştır (Ayanoglu, 2020: 13).

Sanayileşmenin etkisiyle kentleşme süreci, modern şehircilik anlayışının ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynamıştır (Canatan, 2012: 101). Özellikle 19. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte gelişen üretim ilişkileri, kentlerin sosyal ve mekânsal yapısını derinlemesine dönüştürmüştür (Alkan ve Duru, 2002: 15). Kırdan kent merkezlerine doğru gerçekleşen yoğun göç dalgaları, yeni oluşan sanayi kentlerinde ciddi barınma, sağlık ve çevre sorunlarını beraberinde getir-

miştir. Bu süreçte kentlerde ortaya çıkan yoğun yoksulluk, plansız yapılaşma ve altyapı eksiklikleri, toplumsal huzursuzlukları artırmış ve kent yaşamını sürdürülemez hale getirmiştir (Ragon; 2010: 23-24; Giddens, 2012: 924).

Bu koşullar altında, modern şehircilik anlayışı bir çözüm arayışı olarak gündeme gelmiş; kentlerin planlı bir biçimde yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir. Aydınlanma düşüncesinin etkisiyle şekillenen modern şehircilik, akılcı, sistematik ve düzenleyici bir kent yönetimi anlayışını benimsemiştir (Çınar, 2000: 29-33). Planlama, bu anlayışın temel aracı olarak görülmüş; sağlıklı yaşam alanları, ulaşım altyapısı, yeşil alanlar ve sosyal adaletin sağlandığı kent yapılarının oluşturulması amaçlanmıştır (Ayanoglu, 2020: 13; Canatan, 2012: 103).

Modern şehircilik sadece fiziksel çevrenin düzenlenmesiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kentteki sosyal yapının homojenleştirilmesini, farklılıkların minimize edilmesini ve kent sakinlerinin belirli ortak değerlere göre şekillendirilmesini de hedeflemiştir. Bu anlayış, 20. yüzyıl boyunca şehirlerin gelişiminde etkili olmuş ve günümüz kent politikalarının temelini oluşturmuştur (Tekeli, 2001: 9-10; Aslan, 2019: 9). Günümüz kentleri, modern yaşamın sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel boyutlarının iç içe geçtiği ve yoğun biçimde yaşandığı kompleks yerleşim alanlarıdır (Andı, 2013: 81).

Modern şehirleşme süreci, sanayi devriminden günümüze toplum yapısını, mekân kullanımını ve yaşam biçimlerini köklü şekilde değiştirmiştir. Bu dönüşüm, beraberinde barınma, istihdam, sosyal dışlanma gibi birçok kentsel sorunu getirmiştir. Sosyal politika ise bu sorunlara çözüm üreten ve kent yaşamını daha adil, dengeli ve yaşanabilir kılmayı hedefleyen önemli bir araçtır. Günümüzde sürdürülebilir ve kapsayıcı şehirler oluşturmak için sosyal politikanın kent planlamasında merkezi bir yere sahip olması gerekmektedir.

BARINMA POLİTİKALARININ DÖNÜŞÜMÜ

Bireyler, ihtiyaçlarını önem ve öncelik sırasına göre belirli bir düzene tabi tutarak değerlendirirler. Ortaya çıkan bir ihtiyacın karşılanabilmesi, genellikle daha önceki ihtiyaçların giderilmiş olmasını gerektirir. Maslow'un 1943 yılında ortaya koyduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramına göre bireysel gereksinimler; fizyolojik, güvenlik, ait olma, saygı görme ve kendini gerçekleştirme olmak üzere beş düzeyde sınıflandırılmaktadır. Bu kuram çerçevesinde, fizyolojik ihtiyaçlar insan yaşamının temelini oluşturmakta; örneğin açlık gibi temel gereksinimlerini karşılayamayan bir bireyin daha üst düzeydeki ihtiyaçlara yönelmesi mümkün olmamaktadır. Bu bağlamda güvenlik ihtiyacının bir parçası olan barınma, bireylerin sağlıklı ve sürdürülebilir bir yaşam sürebilmeleri açısından yaşamsal önem

taşımaktadır. Barınma olanaklarına sahip toplum bireyleri, temel gereksinimlere erişim konusunda daha avantajlı olup, güvenli yaşam koşulları altında yaşamlarını devam ettirebilmektedirler (Ünlü, 2022: 483).

Barınma, bireylerin en temel yaşamsal ihtiyaçlarından biri olarak kabul edilmektedir (Akalın, 2016: 107). Ancak bu ihtiyacın evrensel bir hak olarak tanınması, ancak 20. yüzyılın ortalarında mümkün olabilmekmiştir. 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. maddesinde, herkesin barınma hakkına sahip olduğu açıkça belirtilmektedir (Keleş, 2007: 431). Barınma hakkının hayata geçirilmesi, yalnızca bir kişinin başını sokabileceği fiziksel bir mekânın varlığıyla sınırlı değildir. Bu hak, bireylerin sağlıklı, güvenli, erişilebilir, ekonomik olarak karşılanabilir ve temel altyapı hizmetlerine (su, elektrik, kanalizasyon vb.) sahip, yaşanabilir konutlara ulaşabilmesini içermektedir. Ayrıca konutun; yeterli havalandırma, ısınma, aydınlatma gibi fiziksel koşulları sağlaması, bireylerin eğitim, sağlık, çalışma ve çevre gibi temel haklarını kullanmalarına elverişli bir ortam sunması beklenmektedir. Gelir düzeyinden bağımsız olarak, herkesin bu niteliklere sahip konutlara ulaşabilmesi önemlidir. Eğer bu koşullar sağlanamıyorsa, yalnızca barınacak mekânın bulunmaması değil, var olan konutların fiziksel ve sosyal açıdan yetersizliği de barınma sorununun bir parçası haline gelmektedir (Çoban, 2012: 76).

Bir ülkenin, bölgenin ya da kentin kalkınmışlık düzeyi, yalnızca gelir seviyesiyle değil; sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda ulaşılan gelişmişlik seviyesiyle de değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, kentlerin kalkınma sürecindeki yeri oldukça kritiktir. Konut ihtiyacının asgari düzeyde olması ya da tamamen ortadan kalkması, istihdam imkânlarının çeşitlenip genişlemesi, sağlık ve eğitim hizmetlerinin yaygın ve erişilebilir hale gelmesi ile barınma koşullarının iyileşmesi gibi faktörler, kentlerin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesinde temel göstergeler arasında yer almaktadır (Çetin, 2012: 294).

Küreselleşme süreciyle birlikte kentler, yalnızca yerel ölçekte değil, aynı zamanda ulusötesi düzeyde de etkili aktörler haline gelmiştir. Kentlerdeki üretim biçimleri, tüketim alışkanlıkları ve talep dinamikleri, başka şehirlerin ekonomik ve sosyal yapıları üzerinde de belirleyici olabilmektedir. Ancak kentlerin sağlıklı bir yaşam ortamı sunabilmeleri ve sürdürülebilir biçimde gelişebilmeleri, ancak planlı bir kalkınma süreciyle mümkün olabilir. Günümüzde kentlerin karşılaştığı temel sorunlar arasında; şehir içi ve şehirler arası gelir dağılımı dengesizlikleri, doğal kaynakların kıtlığı, dijital ve teknolojik olanaklara erişimde yaşanan eşitsizlikler, kamu hizmetlerine ulaşımда görülen farklılıklar ve ulaşım altyapısındaki yetersizlikler yer almaktadır. Özellikle sanayileşme süreci, buna bağlı olarak hızla artan kent nüfusu ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan barınma ihtiyacı ile

konut politikaları; kentlerin mekânsal yapısında önemli değişimlere yol açmış, kent çeperlerinde ise plansız ve sağlıksız yerleşim alanlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Ekonomik üretim ve tüketimin büyük bir kısmının gerçekleştiği şehirler, ülkelerin kalkınma düzeyini doğrudan etkileyen merkezlerdir. Bu nedenle, kentlerdeki yapısal eşitsizlikler ve gelişim sorunları, kısa sürede ülke genelinde sosyoekonomik istikrarsızlıklara neden olabilecek düzeye ulaşabilmektedir (Çetin, 2012: 294).

Modern şehirlerin oluşumu, büyük ölçüde sanayileşme süreciyle paralel ilerlemiştir. Sanayi devrimiyle birlikte kırsaldan kentlere doğru yoğun bir göç hareketi başlamış, bu durum şehirlerin hızlı nüfus artışıyla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Karaman, 2004: 109). Göç, bireyin yaşadığı çevreden ayrılmasına neden olan ve çoğu zaman zorunluluk temelli gelişen, kimi durumlarda ise isteğe bağlı gerçekleşen sosyo-ekonomik ve çevresel dinamiklerin etkisiyle ortaya çıkan bir toplumsal harekettir (Gürel, 2001: 132). Göçle gelen nüfus, sanayi tesislerinde işgücü ihtiyacını karşılarken; kentlerde barınma, altyapı, ulaşım ve kamu hizmetleri gibi temel alanlarda ciddi yapısal sorunlar ortaya çıkmıştır. Plansız kentleşme, gecekondu alanlarının yaygınlaşmasına ve kent çeperlerinde düzensiz yerleşimlerin oluşmasına yol açmıştır. Bu süreçte modern şehirler, ekonomik büyümenin merkezleri haline gelirken; aynı zamanda sosyoekonomik eşitsizlikler, çevresel sorunlar ve sosyal uyum güçlükleriyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır (Erdem, 1986: 181).

Farklı bir ifadeyle tekrar belirtmek gerekirse barınma, yalnızca fiziksel bir ihtiyaç olmanın ötesinde, toplumsal refahın ve sosyal adaletin sağlanmasında kilit bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle barınma politikaları, zaman içinde ekonomik, sosyal ve siyasal koşullara bağlı olarak dönüşüme uğramıştır. Özellikle kentleşme olgusunun hız kazandığı son yüzyılda, kentsel dönüşüm projeleri, nüfusun artışı ve mekânsal sıkışmanın bir sonucu olarak barınma politikalarının yeniden şekillenmesini zorunlu kılmıştır (Eşkinat, 2012: 159-160).

Kentsel dönüşüm projeleri, afet risklerinin azaltılması ve kent estetiğinin iyileştirilmesi hedefiyle hayata geçirilse de, kimi zaman dar gelirli grupların yaşadığı bölgelerde rant odaklı uygulamalarla sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte konut hakkı ve barınma güvencesi temel insan hakları perspektifinden değerlendirilmesi gereken iki önemli unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle dar gelirli hane halklarının korunmasına yönelik sosyal konut uygulamaları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde barınma krizini hafifletmeye yönelik etkili araçlardan biri haline gelmiştir (Altınsoy, 2015: 420).

Barınma politikaları, yalnızca mülkiyet odaklı çözümlerle değil, aynı zamanda kiracılık ilişkisinin hukuki ve sosyal yönleriyle de ele alınmalıdır. Ba-

rınmanın yalnızca konuta sahip olmakla sınırlı kalmadığı, kiracıların da yaşam güvencelerine ihtiyaç duyduğu unutulmamalıdır. Bu bağlamda, uzun vadeli kira sözleşmeleri, kiracının tahliye riskinden korunması ve kiralarda denge sağlanması gibi politikalar, barınma güvencesinin sağlanmasında önemli yer tutmaktadır (Uğurlar ve Ecerel, 2017: 56-60; Demir, 2014: 625).

Türkiye gibi hızlı kentleşme yaşayan ülkelerde, barınma politikalarının dönüşümü çoğu zaman ekonomik krizler, göç dalgaları ve doğal afetlerle şekillenmiştir. Sosyal konut üretiminde TOKİ gibi kamu kurumları önemli rol oynamış, ancak bu konutların sosyal niteliği ve erişilebilirliği zaman zaman tartışma konusu olmuştur (Akalin, 2016: 118). Dünya genelinde ise Almanya'nın kooperatif konut modelleri, Hollanda'nın sosyal kira sistemi ve Avusturya'nın kamu-özel iş birliğiyle yürüttüğü konut projeleri, barınma hakkının güvence altına alınmasında başarılı örnekler arasında yer almaktadır (Reinprecht, 2014: 33-35; Whitehead ve Scanlon, 2007: 130-138).

Öte yandan, COVID-19 pandemisi, barınma politikalarının acil müdahale kapasitesini test eden önemli bir dönem olmuştur. Özellikle dezavantajlı gruplar üzerinde yaşanan bu olumsuzluk birçok anlamda kamusal politikaların güncellenmesine neden olmuştur (Başaran, 2021: 28-31). Salgın sürecinde evde kalma zorunluluğu, başta evsiz bireyler ve güvencesiz kiracılar olmak üzere birçok grubu derinden etkilemiş, bu durum konutun yalnızca fiziksel değil aynı zamanda sağlıkla doğrudan ilişkili bir sosyal politika alanı olduğunu ortaya koymuştur. Bu dönemde birçok ülkede kira erteleme, tahliye yasağı ve kira desteği gibi uygulamalara gidilmiş, ancak uzun vadeli ve yapısal çözümlerin gerekliliği bir kez daha görülmüştür (Uymaz, 2022: 142).

Genel olarak yapılan çalışmalar ışığında barınma politikaları, artık yalnızca konut üretimini değil; mülkiyet ilişkileri, kiracılık güvencesi, sosyal konutların erişilebilirliği ve krizlere karşı dayanıklılığı kapsayan çok boyutlu bir politika alanı haline gelmiştir. Bu dönüşüm, hem toplumsal eşitsizliklerin azaltılması hem de yaşam kalitesinin artırılması açısından kritik önemdedir.

İSTİHDAM POLİTİKALARININ KENTSEL YANSIMALARI

Küreselleşmenin ve küreselleşmenin dönüştürdüğü kentlerin farklı boyutlarda süren tartışmaları içerisinde, istihdam üzerindeki etkilerini dikkate almadan kapsamlı bir değerlendirme yapmak mümkün görünmemektedir (Selamoğlu, 2002: 33). Modern şehirlerde istihdam yapısı, kentsel dönüşümün ve sosyal politikaların önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Kentlerdeki işgücü piyasası, yalnızca ekonomik kalkınmanın değil aynı zamanda sosyal refahın da temel belirleyici-

lerindendir. Geleneksel istihdam biçimlerinin dönüşmesiyle birlikte, beyaz yaka ve mavi yaka ayrımı giderek çeşitlenmiş, bunun yanında güvencesiz ve kayıt dışı çalışma biçimleri de özellikle düşük gelir grupları arasında yaygınlık kazanmıştır. Bu dönüşüm, kentlerin sosyal yapısı üzerinde belirgin etkiler yaratmakta; istihdamda güvencesizlik, gelir dağılımında eşitsizlik ve yoksulluk döngüsünü beslemektedir (Çan, 2013: 2).

Kadınların tarım dışı bir faaliyet kolunda iş gücüne katılması modern kentlerin ve kentleşmenin sonucu artan bir kavramdır (Zeren ve Savrul, 2017: 91). Kadınların ve gençlerin işgücü piyasasına katılımı, kentte sosyal eşitliğin sağlanması açısından kilit bir konudur. Ancak cinsiyet temelli ayrımcılık, bakım yükümlülükleri ve eğitim-istihdam uyumsuzluğu gibi yapısal sorunlar, bu grupların sürdürülebilir ve nitelikli işlere erişimini güçleştirmektedir. Genç nüfusun işsizlik oranlarının yüksekliği, sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyolojik bir kriz alanı olarak da değerlendirilmektedir. Bu nedenle, sosyal politikaların kent düzeyinde istihdam dostu uygulamalara yönelmesi kaçınılmaz hale gelmiştir (Zeren ve Savrul, 2017: 89; Buz, 2009: 45-47).

Kentleşmeyle birlikte ortaya çıkan mekânsal ayrılmalar ve ekonomik farklılıklar, kentsel yoksulluğu derinleştirmekte ve işsizlik oranlarını daha da artırmaktadır. Özellikle gecekondu bölgeleri ve çeper mahallelerde yaşayan bireyler, iş piyasasına erişimde yapısal engellerle karşı karşıya kalmakta, bu durum ise sosyal dışlanmayı beraberinde getirmektedir. Yerel yönetimlerin bu bağlamda geliştirdiği sosyal girişimcilik destekleri ve yerel istihdam projeleri, kentsel istihdamı güçlendirmeye yönelik önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. İstihdamın yalnızca niceliksel değil, niteliksel olarak da sürdürülebilirliğini sağlamak, modern şehirlerin sosyal bütünlüğü açısından temel bir gerekliliktir. Bu çerçevede istihdam politikalarının sosyal içerme, fırsat eşitliği ve bölgesel adalet ilkeleriyle uyumlu biçimde tasarlanması, çağdaş sosyal politika anlayışının da bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır (Güner ve Akyıldız, 2014: 188; Tosun, 2013: 33-35).

Kentleşme süreci, artan nüfusla birlikte şehirlerin hızlı biçimde büyümesine neden olmuş, bu durum istihdam talebini önemli ölçüde artırmıştır. Kırsaldan kente göç, iş gücü piyasasında dengesizliklere ve özellikle gençler ile kadınlar arasında işsizlik sorunlarına yol açmıştır. Plansız kentleşme ve yetersiz istihdam politikaları, sosyal eşitsizlikleri derinleştirirken, güvencesiz ve kayıt dışı çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, modern şehirlerde sürdürülebilir kalkınma için kapsayıcı ve yerel ihtiyaçlara duyarlı istihdam stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir.

SOSYAL HİZMETLERİN YENİDEN BİÇİMLENMESİ

Modern kentleşme süreçleri, yalnızca fiziksel mekânların dönüşümünü değil, aynı zamanda toplumsal yapıların ve kamu hizmetlerinin yeniden şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm, sosyal hizmetlerin işleyişini ve kapsamını önemli ölçüde etkilemiş; özellikle yerel yönetimlerin sosyal hizmet üretimindeki rolü giderek artmıştır. Geleneksel merkezîyetçi yapılar yerini daha esnek, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve topluluk temelli hizmet anlayışlarına bırakırken, belediyeler sosyal yardım, danışmanlık, psikososyal destek ve koruyucu hizmetlerde daha etkin hale gelmiştir. Kent nüfusunun çeşitlenmesiyle birlikte yaşlılar, engelliler, çocuklar ve göçmenler gibi hassas gruplara yönelik hizmetlerin niteliği ve erişilebilirliği ön plana çıkmış, bu bağlamda kapsayıcı sosyal politikaların geliştirilmesi zaruri hâle gelmiştir (Ökmen ve Çağatay, 2016: 89-94; Erten ve Aktel, 2020: 900-903; Bulduk, 2014: 55; Altunay ve Özkul, 2022: 1014; Kuru Uzurt, 2023: 295).

Kentleşme ve teknolojinin artan etkisiyle birlikte günümüzde dijitalleşme, bireylerden kurumlara kadar tüm toplumsal yapıları etkileyen köklü bir dönüşüm süreci haline gelmiştir. Bu süreç; insanların yaşam alışkanlıklarını, çalışma biçimlerini ve değer yargılarını derinden etkilemiş, kamu hizmetlerinin sunum biçiminde de radikal değişikliklere neden olmuştur. Endüstri 4.0 kavramı çerçevesinde şekillenen bu dijital dönüşüm, mobil internet, yapay zekâ, sensör teknolojileri gibi gelişmelerle hız kazanmış; bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla kamu yönetimi de bu dönüşüme uyum sağlamak zorunda kalmıştır. Kamu kurumları artık hizmetlerini internet ve mobil uygulamalar aracılığıyla daha hızlı ve etkin biçimde sunmakta; vatandaşların birçok kamu hizmetine mekândan bağımsız, kesintisiz ve güvenli biçimde erişmesini mümkün kılmaktadır. E-devlet uygulamaları, kamusal bilgiye açık erişim ilkesiyle kamu hizmetlerinin şeffaflık, verimlilik ve erişilebilirlik temellerinde yeniden şekillenmesini sağlamıştır. Kamu yönetiminde dijitalleşme, sadece mevcut ihtiyaçlara cevap vermekle kalmayıp, aynı zamanda yeni kamu politikaları geliştirilmesine de zemin hazırlamaktadır. Bu dönüşümle birlikte vatandaş-devlet ilişkisi güçlenmiş, kamu hizmetlerinin niteliği ve kapsamı daha katılımcı ve etkileşimli bir yapıya kavuşmuştur (Negiz ve Saraçbaşı, 2012: 51; Ünal ve Kırar, 2016: 440; Göçoğlu, 2020: 618-619).

Özellikle kentlerdeki nüfus yoğunluğu, barınma sorunları ve istihdam yetersizlikleri gibi yapısal sorunlar sosyal hizmetlerin kapsamını genişletmiş; göçmenlerin entegrasyonu, yaşlıların kent yaşamına katılımı ve engellilerin kamusal alanlara erişimi gibi alanlarda özgün ve sürdürülebilir hizmet modellerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu çerçevede, modern şehirlerde sosyal hizmetlerin etkinliği yalnızca hizmet sunumuyla değil, aynı zamanda yerel ihtiyaçların tespiti, veri anali-

zine dayalı planlama ve katılımcı yönetim anlayışının benimsenmesiyle yakından ilişkilidir. Kentleşme süreçleriyle birlikte sosyal hizmetlerin yeniden biçimlenmesi, yalnızca kurumsal yapıların değil, aynı zamanda sosyal adaletin, eşitliğin ve toplumsal refahın sağlanmasında da kritik bir rol üstlenmektedir.

SONUÇ

Modern şehirlerde sosyal politikaların dönüşümü, kentleşme süreçlerinin hız kazanmasıyla birlikte barınma, istihdam ve sosyal hizmetler alanlarında önemli değişimlere sahne olmaktadır. Bu dönüşüm, şehirlerde yaşayan bireylerin sosyal ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam kalitelerinin artırılması açısından kritik bir öneme sahiptir. İncelenen alanlar üzerinden genel bir değerlendirme yapıldığında, barınma sorunlarının, özellikle uygun ve erişilebilir konut imkanlarının yetersizliği, kentlerin karşı karşıya olduğu temel sosyal sorunlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır. Sosyal konut politikalarının güçlendirilmesi ve kentte yaşayan dezavantajlı kesimlerin barınma güvencesinin sağlanması, sosyal uyumun sağlanması ve toplumsal adaletin tesis edilmesi bakımından zorunludur.

İstihdam alanında ise modern şehirlerin dinamik yapısı içinde işgücü piyasasında ortaya çıkan farklılaşmalar ve güvencesiz çalışma biçimleri, sosyal politikaların yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Kadınların ve gençlerin istihdamdaki yerlerinin artırılması, iş güvencesizliği ve kayıt dışı çalışmanın azaltılması için kapsamlı ve hedefe yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Bu çerçevede, sosyal girişimcilik ve yerel düzeyde yürütülen yenilikçi istihdam projeleri, kentsel yoksullukla mücadelede önemli araçlar olarak kullanılabilir. Yerel ekonomilerin canlandırılması ve sosyal dışlanmanın önlenmesi açısından bu tür girişimlerin desteklenmesi gerekmektedir.

Sosyal hizmetler alanı incelendiğinde dijital dönüşümün getirdiği imkanlar, hizmetlerin etkinliğini artırma potansiyeline sahiptir. Ancak dijitalleşmenin beraberinde getirdiği erişim sorunları ve dijital okuryazarlık eksiklikleri, özellikle yaşlılar, engelliler ve sosyal dezavantajlı gruplar için engeller yaratmaktadır. Bu nedenle, sosyal hizmetlerin dijitalleşme süreci, teknolojik imkanların erişilebilirliği ve kapsayıcılığı gözetilerek tasarlanmalı, bu gruplara özel modeller geliştirilmelidir. Ayrıca sosyal hizmetlerin çok boyutlu ve bireyselleştirilmiş yaklaşımlarla sunulması, kentlerde yaşayan farklı ihtiyaçlara sahip bireylerin desteklenmesinde önemlidir.

Sosyal politikaların etkin bir şekilde uygulanabilmesi için, politika yapıcılarının ve uygulayıcıların kentlerin sosyoekonomik ve kültürel dinamiklerini dikkate alarak veri odaklı, esnek ve kapsayıcı politikalar geliştirmeleri gerekmektedir.

Bu süreçte, paydaşların sürece dahil edilmesi, katılımcılığın artırılması, şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin benimsenmesi sosyal politika başarısını artıracak temel unsurlar arasında yer almaktadır. Ayrıca, sosyal politikaların sürdürülebilir olması için kamu, özel sektör ve sivil toplum işbirliği güçlendirilmelidir.

Son olarak, modern şehirlerin sosyal politikalarının, barınma, istihdam ve sosyal hizmetler alanlarındaki dönüşümü, sosyal adalet ve toplumsal refahın sağlanması için bütüncül bir perspektifle ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, kentlerde yaşayan bireylerin temel hak ve ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal uyumun güçlendirilmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması mümkün olacaktır. Bu hedeflere ulaşmak için önerilen politika ve uygulamalar, çağın gereklilikleri doğrultusunda sürekli olarak gözden geçirilmeli ve yenilikçi çözümlerle desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, M. (2016). Sosyal Konutların Türkiye'nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve TOKİ'nin Sosyal Konut Uygulamaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26(1), 107-124.
- Alkan, A., & Duru, B. (2002). 20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce. 20. Yüzyıl Kenti, 7-25.
- Altınsoy, A. (2015). Sosyal Konut Politikalarını Yeniden Düşünmek.
- Andı, M. F. (2013). "Beton Duvarlar Arasında Açan Çiçek": Modern Kente ve Kentleşmeye Karşı Erdem Bayazıt'ın Şiiri. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, (1), 79-92.
- Aslan, D. (2019). Modern Kent Anlayışına Alternatif Olarak Sakin Şehir: Halfeti.
- Ayanoğlu, U. (2020). Toplumcu Belediyecilikte Modern Şehirciliğin Rolü: Ankara Örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başaran, E. (2021). Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Grupları Yeniden Düşünmek.
- Bulduk, E.Ö. (2014). Yaşlılık ve Toplumsal Değişim. TSA Dergisi, 18(2), 53-60.
- Buz, D. S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü". Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 17(17), 40-50.
- Canatan, K. (2012). Batı Kenti. K. Alver içinde, Kent Sosyolojisi (s. 91-105). Ankara: Hece Yayınları.
- Çan, M. F. (2013). Kentleşme, Sanayileşme ve Kalkınma Etkileşimi. TC Fırat Kalkınma Ajansı.
- Çetin, S. (2012). Kalkınmada Kentleşme ve Konut Politikalarının Önemi. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4(1), 293-304.
- Çınar, T. (2000). Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri ve Kentbilimine Katkıları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 55(1).
- Çiftkaya, M. C. (2016). G. Simmel, R. Sennett ve A. Giddens'te Modern Şehir Hayatı ve Birey (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Çoban, A. N. (2012). Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 67(03), 75-108.
- Demir, H. S. (2024). Konut Kira Bedeli Artışında Belirlenen Yasal Üst Sınırın Anayasal Hak ve İlkeler Bakımından Değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 73(1), 621-669.
- Erdem, Vahit, “Hızlı Şehirleşme ve Konut Sorunu”, içinde: Hızlı Şehirleşmenin Yarattığı Ekonomik ve Sosyal Sorunlar, 10-11 Ocak 1986, Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (SİSAV) Yayınları, İstanbul, 1986.
- Eşkinat, R. (2012). Türk İnşaat Sektöründe (TOKİ’nin) Yeri ve Etkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (32).
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (C. Güzel, Dü.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göçoğlu, V. (2020). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijital Dönüşüm: Nesnelerin İnterneti Üzerine Bir İnceleme. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(1), 615-628.
- Güner, T., & Akyıldız, H. (2014). Gelin, Düğün, Diyet Filmleri Işığında Geçmişten Günümüze Türkiye’de Göç, İstihdam ve Kentleşme Sorunları. Çalışma ve Toplum, 1(40), 187-210.
- Gürel, Sümer, “Türkiye’de Göç ve Bütünleşme Sorunsalı”, içinde: 21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan, Yayına Hazırlayan: Firdevs Gümüsoğlu, Bağlam Yayınları, 2001.
- Karaman, Kasım, “Türkiye’de Şehirleşme Olgusu ve Gecekondu”, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları 4, 2004.
- Keleş, Ruşen (2007), “İnsan Hakkı Olarak Barınma Hakkı ve Kentsel Dönüşüm”, Ceylan-Ataman, Berrin (der.), Cahit Talas Anısına: Güncel Sosyal Politika Tartışmaları (Ankara: AÜ SBF Yayınları): 429-443.
- Koru Uzkuurt, B. (2023). Türkiye’de Sığınmacıların Sosyal Hizmetlere Erişim Deneyimleri: Nitel Bir Araştırma. Journal of Management & Labor/Yönetim ve Çalışma Dergisi, 7(2), 280-297.
- Negiz, N. ve Saraçbaşı, Y. (2012). Demokratik Yönetişim Sağlanmasında e-belediye ve Uygulamaları: Akdeniz Bölgesi Örneği. Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 7(1), 42-52.
- Olgun, H. (2010). Ütopya’dan Distopya’ya: “Modern şehircilik” ve kritiği. İDEALKENT, 1(1), 96-111.
- Ökmen, M., & Çağatay, U. (2016). Kamu Hizmeti-Yerel Hizmet İlişkisi ve Açılımları Üzerine Notlar. Yerel Politikalar, (6).
- Ragon, M. (2010). Modern Mimarlık ve Şehircilik (Vol. 351). Kabalcı Yayınevi.
- Reinprecht, C. (2014). Social Housing in Austria. Social housing in Europe, 61-73.
- Selamoğlu, A. (2002). Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (4), 33-63.
- Sunar, L. (2011). Weber’in Tarihsel Şehir Sosyolojisi: Modern Toplumun Temeli Olarak Şehir. İstanbul University Journal of Sociology, 3(22), 423-442.
- Tekeli, İ. (2001). Modernite Aşılırken Kent Planlaması. İmge Kitabevi.

- Tosun, K. E. (2013). Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(1), 103-120.
- Uğurlar, A., & Ecerel, T. Ö. (2017). Özel Kiralık Konut Sektörü ve Politikaları: Dünyadan Farklı Yaklaşım ve Düzenleme Örnekleri. Trakya Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 18(1), 53-71.
- Ünal, F. ve Kiraz, İ. (2016). Türkiye’de e-devlet Uygulamalarının Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Etkinliği: Adalet Bakanlığı UYAP Bilişim Sistemi Örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Afro-Avrasya Özel Sayısı, 437- 450.
- Ünlü, İ. (2022). Kentsel Mekânın Yeniden Şekillenmesi: Türkiye’de Konut Satışları ve Kentleşme İlişkileri (2008-2021). Journal of Academic Social Science Studies, 15(92).
- Whitehead, C., & Scanlon, K. J. (2007). Social housing in Europe. London School of Economics and Political Science.
- Zeren, F., & Savrul, B. K. (2017). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. Yönetim Bilimleri Dergisi, 15(30), 87-103.

BELEDİYE HİZMET ALGISININ OY VERME DAVRANIŞINA ETKİSİ ISPARTA İL MERKEZİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Hamza Kandemir

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Otel, Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü, Isparta, Türkiye.

Sorumlu Yazar

E-mail: kandemir.hamza@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3672-5970

Ezel Özdemir

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekonomi ve Yönetim Ana Bilim Dalı Programı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Isparta, Türkiye.

E-mail: ezelozdemir@isparta.edu.tr

ORCID: 0009-0001-5135-2976

Araştırma Makalesi / Research Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 23.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 31.06.2025

ÖZET

Bu çalışma, Isparta il merkezinde yaşayan seçmenlerin belediye hizmetlerine yönelik algılarının oy verme davranışları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak yapılandırılmış anket formu kullanılmış ve örnekleme dâhil edilen katılımcılar, oy kullanma hakkına sahip bireylerden oluşmuştur. Elde edilen veriler, nicel araştırma yaklaşımı doğrultusunda analiz edilmiş ve Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) tekniğiyle değerlendirilmiştir. Analiz süreci, KEKK tabanlı YEM yaklaşımına uygun olarak R programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, belediye hizmetlerinin çeşitli alt bileşenlerinin oy verme davranışı üzerinde farklı düzeylerde etkiler yarattığı saptanmıştır. Özellikle kültür, sanat ve turizm hizmetlerinin seçmen kararlarını en güçlü biçimde etkileyen unsur olduğu görülmektedir; imar, ulaşım ve genel belediye performansı gibi alanların da anlamlı katkılar sunduğu belirlenmiştir. Buna karşılık, sosyal hizmetlerin oy verme davranışı üzerinde beklenenin aksine olumsuz bir etkisi olduğu; belediye çalışanlarının bireysel performanslarına ilişkin algıların ise oldukça sınırlı bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda çalışma, yerel yönetimlerin hizmet önceliklerini yeniden gözden geçirmeleri gerektiğini ortaya koymakta ve belediye hizmetlerinin kalitesinin, seçmen davranışlarını yönlendiren stratejik bir unsur olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Belediye hizmetleri, Oy verme davranışı, Yapısal eşitlik modellemesi, R programı, Seçmen algısı.

THE EFFECT OF MUNICIPAL SERVICE PERCEPTION ON VOTING BEHAVIOR: THE EXAMPLE OF ISPARTA CITY CENTER

ABSTRACT

This study aims to examine the effects of the perceptions of voters living in the city center of Isparta regarding municipal services on their voting behavior. In the study, a structured survey form was used as the data collection tool and the participants included in the sample consisted of individuals who had the right to vote. The obtained data were analyzed in line with the quantitative research approach and evaluated with the Structural Equation Modeling (SEM) technique. The analysis process was carried out using the R program in accordance with the KEKK-based SEM approach. According to the results of the study, it was determined that various subcomponents of municipal services had different levels of effects on voting behavior. In particular, while culture, art and tourism services were seen to be the elements that most strongly affected voter decisions, it was determined that areas such as zoning, transportation and general municipal performance also made significant contributions. On the other hand, it was determined that social services had a negative effect on voting behavior, contrary to expectations; and perceptions regarding the individual performance of municipal employees played a very limited role. In this context, the study reveals that local governments need to reconsider their service priorities and shows that the quality of municipal services is a strategic element that directs voter behavior.

Keywords: Municipal services, Voting behavior, Structural equation modeling, R program, Voter perception,

GİRİŞ

Demokratik sistemlerde seçmen davranışını etkileyen unsurlar, siyaset bilimi ve kamu yönetimi literatüründe uzun süredir tartışılan temel konular arasında yer almaktadır. Geleneksel olarak ideolojik bağlılık, parti kimliği, lider etkisi ve ekonomik göstergeler gibi faktörler oy verme davranışının şekillenmesinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkarken, özellikle yerel seçimlerde seçmenlerin karar süreçleri daha farklı dinamiklere dayanabilmektedir. Bu bağlamda, seçmenlerin doğrudan deneyimlediği yerel kamu hizmetlerinin kalitesi ve bu hizmetlere ilişkin algıları, oy verme davranışında kritik bir rol oynamaktadır.

Belediyeler, vatandaşların günlük yaşamlarına doğrudan dokunan hizmetler sunmaları nedeniyle yerel düzeyde kamu yönetiminin en görünür birimleri arasında yer alır. Ulaşım, çevre temizliği, imar, sosyal hizmetler, kültür ve sanat gibi alanlarda verilen hizmetlerin kalitesi, seçmenlerin yerel yönetime olan güvenini ve memnuniyetini önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Bu memnuniyet

düzeyi, yerel seçimlerdeki tercihleri şekillendiren temel etkenlerden biri hâline gelebilmektedir. Ancak bu etkinin boyutu, seçmenlerin hangi hizmetleri daha öncelikli gördüklerine ve bu hizmetleri nasıl değerlendirdiklerine göre değişkenlik gösterebilir.

Bu çalışmada, Isparta il merkezinde yaşayan seçmenlerin belediye hizmetlerine ilişkin algılarının oy verme davranışlarına olan etkisi incelenmiştir. Literatürde sınırlı sayıda çalışmada yer verilen bu konu, özellikle yerel yönetimlerin seçmen nezdindeki hizmet performanslarının politik sonuçlara nasıl yansıdığını anlamak açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın amacı, belediyelerin sunduğu hizmetlerin seçmen algılarında nasıl bir yer edindiğini ortaya koymak ve bu algıların oy verme eğilimleriyle olan ilişkisini nicel yöntemlerle analiz etmektir.

Çalışmanın ampirik kısmında, Yapısal Eşitlik Modellemesi (YEM) yöntemi tercih edilmiş ve analiz süreci R programı kullanılarak yürütülmüştür. Bu yöntem, belediye hizmetlerinin çok boyutlu etkilerini aynı anda değerlendirme imkânı sunmakta ve karmaşık nedensel ilişkilerin açıklanmasında güçlü bir araç olarak kullanılmaktadır. Elde edilen bulgular, hem yerel yönetim uygulamalarının değerlendirilmesi açısından hem de seçmen davranışlarını anlamaya yönelik politikalara yön vermesi bakımından önemli katkılar sunmaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kamu Yönetimi Kavramı ve Önemi

Modern kamu yönetiminin doğuşu ve dönüşümü, kapitalist ulus-devletlerin tarihsel gelişim süreciyle paralellik göstermektedir. Özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'daki imparatorluklar, geniş coğrafyalara ve kalabalık nüfuslara merkezî bir yönetimle hükmetme gerekliliğiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu ihtiyaca yanıt olarak, akılcılık ve kapitalist üretim ilişkilerinin etkisiyle, hiyerarşik bürokratik sistemler gelişmiştir. Bu süreçte, kamu yönetimi ile siyaset arasındaki ilişkinin temel eksen, “kamu yararı” kavramının sürekli yeniden tanımlanması olmuştur. Bu çerçevede kamu yönetiminin işlevleri de zamana ve koşullara göre değişmiştir. En kritik soru ise bu yapıyı şekillendirme yetkisinin kime ait olduğudur: Siyasetçilere mi yoksa bürokratlara mı? Bu tartışma, kamu yönetimi disiplininin siyasal yönünü ortaya koyar (Bayırbağ ve Göksel, 2018).

“Kamu yönetimi” terimi ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılmıştır. Büyük harfle yazıldığında bir bilim dalı olarak ele alınır (Ergun, 2015).

19. yüzyılın sonlarına doğru ABD, Fransa, Almanya ve İngiltere gibi ülkelerde, kamu yönetimi siyaset biliminden ayrılarak bağımsız bir akademik disiplin haline gelmiştir (Çevik, 2012). Almanya’da Lorenz von Stein, kamu yönetimini yeni bir bilimsel alan olarak ele alan öncüler arasında yer alırken, Wilson (1961) kamu yönetimini siyasetten bağımsız düşünmeyi önermiştir. Wilson’a göre kamu yönetimi, kamu hukukunun etkin bir biçimde uygulanmasıdır (Özdemir, 2012). 1887 yılında yayımlanan “Yönetimin İncelenmesi” adlı makalesiyle Wilson, kamu yönetimini akademik bir zemin üzerine oturtmuştur (Eryılmaz, 2015).

Yönetim kavramı, birçok sosyal bilim dalı tarafından farklı bakış açılarıyla tanımlanmıştır. Genel anlamda yönetim, belirli hedeflere ulaşmak üzere insan ve kaynakları bir araya getiren planlı bir örgütlenmeyi ifade eder (Kaplan ve Gözler, 2018). Bu bağlamda kamu yönetimi, devlet ve kamu kurumlarının politikalarını uygulama sürecini kapsar ve yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkili bir alandır. Kamu yönetimi, hem uygulamaya hem de teoriye dayalı bir alan olarak; iktisat, hukuk, sosyoloji gibi çeşitli disiplinlerle iç içedir ve bu bilimlerden faydalanarak kamu politikalarının uygulanmasını sağlar (Doğan, 2023).

Türkçede “kamu” terimi genellikle “toplumun bütünü” anlamına gelir. Kamu hukuku, kamu düzeni, kamu sektörü gibi ifadeler bu kavramın kapsamını yansıtır (Eryılmaz vd., 2013). Türk Dil Kurumu’na göre kamu yönetimi; devletin işleyişini verimli ve etkili biçimde organize eden bir yönetim biçimidir (TDK, 2023). Modern devlet anlayışında, kamu yönetimi yürütme yetkisini temsil eder. Kamu personelinin ve kamu kaynaklarının etkin kullanımı bu sistemin temelidir (Özdemir, 2008). Kamu yönetiminin amacı, toplumun çıkarlarına hizmet etmektir (Alacadağlı, 2000).

Kamu yönetimi; insan, sermaye ve diğer kaynakların kamu yararına hizmet etmek üzere organize edilmesi sürecidir. Bu açıdan kamu yönetimi, kamu politikalarının uygulanmasını sağlayan bir araçtır (Gökçe vd., 2002; Bedük ve Bilal, 2003). Bu yönüyle kamu yönetimi, uygulama ve teoriyi birleştirerek, kamu ile bürokrasi arasındaki ilişkiyi analiz eden bir disiplindir (Ökmen ve Parlak, 2013).

Kamu yönetimi, kamu hizmetlerinin sunulması, kamu politikalarının hayata geçirilmesi ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması gibi görevleri içerir (Bayat, 2021; Gök ve Öztürk, 2022). Bu süreç, kamu sektörünün işleyişini düzenleyen yönetim stratejileri ve kurumsal yapılarla yürütülür. Aynı zamanda kamu yönetimi, hizmetlerin planlanması, uygulanması ve denetlenmesi gibi aşamaları da kapsar (Sargın ve Dedeoğlu, 2023). Devlet, yerel yönetimler, sivil toplum ve vatandaşların etkileşim içinde olduğu bu dinamik yapı, kamu yönetimini hem

demokratik süreçlerin işleyişinde hem de toplumsal refahın artırılmasında kilit konuma getirir (Yılmaz, 2019).

Kamu yönetimi aynı zamanda devletin yürütme organlarının yapısal organizasyonunu da ifade eder. Devletin sürekliliği ve toplumsal düzenin korunması, bu yapıların kesintisiz işlemesine bağlıdır (Eryılmaz vd., 2013). Hukuki açıdan yasama ve yargı üstün gibi görünse de, kamu yönetimi devletin işleyişinde temel rolü üstlenir (Balta, 1970).

Sonuç olarak kamu yönetimi; devletin hedeflerine ulaşmak için kaynakları etkin biçimde kullanarak örgütsel yapılar ve işlevsel süreçler kurmasını sağlayan bir disiplindir. Kamu politikalarının uygulanması, sosyal adaletin sağlanması, ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve demokratik değerlerin korunmasında merkezi bir rol oynar (Ergun, 2015).

Türkiye’de Kamu Yönetimi

Kamu yönetimi, bir ülkenin kamu hizmetlerini planlama, uygulama ve denetleme süreçlerini içeren temel bir yönetsel faaliyettir. Türkiye’de bu alan, tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu’na dayansa da Cumhuriyet dönemiyle birlikte yapısal ve işlevsel olarak köklü dönüşümler geçirmiştir. Bu değişim, hem yönetim anlayışındaki evrimden hem de toplumsal ve ekonomik gereksinimlerin artışından etkilenmiştir (Özgür ve Çiçek, 2021; Erol, 2021).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte modern kamu yönetiminin temelleri atılmış; merkezîyetçi yapı benimsenmiş, kamu hizmetlerinin niteliği ve etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Nüfus artışı, hızlı kentleşme ve ekonomik büyüme gibi dinamikler, zaman içinde kamu yönetiminin daha esnek, katılımcı ve teknoloji odaklı modellerle yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır (Yıldırım, 2023).

Osmanlı’dan günümüze uzanan bu süreçte, Türkiye’de kamu yönetimi anlayışı farklı evrelerden geçmiştir. 1923 sonrası dönemde, devletin yeniden yapılandırılması sürecinde kamu yönetimi reformları ön plana çıkmış, özellikle 2000’li yıllardan itibaren dijitalleşme ve e-devlet uygulamalarıyla kamu hizmetlerinde teknolojik dönüşüm hız kazanmıştır (Tuğan ve Ömürgönülşen, 2020; Uysal, 2023).

Türkiye’deki kamu yönetimi, idarenin hem kurumsal yapılanmasını hem de yönetsel faaliyetlerini kapsayan geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Anayasa’nın 125. maddesi idari işlemlere karşı yargı yolunu açık tutarken; 126. madde illerin idaresini “yetki genişliği” ilkesiyle tanımlamaktadır. 123. madde

ise idareyi bir bütün olarak değerlendirerek, hem teşkilat hem de işlev açısından hukuki bir temel sunmaktadır (Gözübüyük, 2008).

Kamu yönetiminin dayandığı başlıca ilkeler arasında şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık, etkinlik ve verimlilik yer almaktadır. 2004 yılında kurulan Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile birlikte etik yönetim anlayışı kurumsallaşmış, kamu hizmetlerinde dürüstlük, tarafsızlık ve hesap verebilirliğin önemi artmıştır (Doğan ve Sever, 2023). Bu ilkeler doğrultusunda, kamu yönetiminde reform girişimleri hızlanmış; performans yönetimi uygulamaları ve vatandaş odaklı hizmet anlayışı güçlenmiştir (Uysal, 2015).

Ayrıca, e-devlet uygulamalarıyla kamu hizmetlerine erişim kolaylaşmış, dijitalleşme süreci kamu yönetimi eğitimine de yansımıştır. Eğitim süreçlerinde bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı teşvik edilmekte ve yönetsel kapasiteler bu doğrultuda geliştirilmektedir (Akman ve Kocaoğlu, 2019; Uysal vd., 2023).

Sonuç olarak, Türkiye’de kamu yönetimi, tarihsel birikimi ve çağdaş reformlarla şekillenmiş çok boyutlu bir sistemdir. Etkinlik, vatandaş memnuniyeti ve toplumsal ihtiyaçlara duyarlılık gibi unsurlar, modern kamu yönetimi anlayışının temelini oluşturmaktadır.

Belediye Yönetimi

Tanzimat döneminden itibaren kullanılmaya başlanan “belediye” terimi, Arapça kökenli “beled” kelimesinden türemiş olup, “belde” ve “bilad” kavramlarıyla da bağlantılıdır. 3 Nisan 1930 tarihli Belediye Kanunu’nun ilk maddesinde, belediyelerin beldelerin ve halkın maddi ihtiyaçlarını karşılamakla görevli olduğu belirtilmiştir (Develioğlu, 2003).

Belediyeler, yerel düzeyde kamu hizmetlerinin planlanması ve sunulmasında merkezi bir konuma sahiptir. Eğitim, sağlık, çevre koruma ve ulaşım gibi temel hizmet alanlarında faaliyet gösteren belediyeler, halkın doğrudan temsilcileri aracılığıyla yerel gereksinimlere yanıt verir. Aynı zamanda, sosyal hizmetler sunarak ve altyapı yatırımları yaparak toplumsal katılımı ve yerel kalkınmayı desteklerler. Bu yönüyle belediye yönetimi, hem sosyal hem de ekonomik gelişmeye doğrudan katkı sunar (Koru Uzkuurt ve Başaran, 2024).

Hizmet Kavramı, Tanımı ve Özellikleri

Hizmet kavramı, hem ekonomik hem de toplumsal açıdan önemli bir yere sahiptir ve çeşitli disiplinlerde farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir. Genel anlamıyla hizmet, bir kişi ya da kurumun başka bir kişi ya da kuruma, fiziksel bir ürün

sunmaksızın deneyim, bilgi veya destek sağlamasıdır (Öter ve Çiçek, 2023). Bu yönüyle hizmet, doğrudan müşteri ihtiyaçlarına yanıt veren, fiziksel ürün üretimi yerine etkileşim temelli bir faaliyet olarak öne çıkar (Çavuşgil Köse, 2024).

Öztürk (2010), hizmeti katma değer yaratan iş, süreç ve performansların toplamı olarak tanımlarken; Kotler (1997), mülkiyet devri olmaksızın bir tarafın diğerine sunduğu ve soyut nitelik taşıyan bir yarar olarak görmektedir. Hizmet, genellikle maddi olmayan ihtiyaçları karşılayan sistematik bir faaliyetler bütünüdür ve kullanıcıların günlük yaşamda karşılaştıkları sorunları çözmeyi amaçlar (İslamoğlu vd., 2006).

Ekonomik bağlamda bankacılık, sağlık ve turizm gibi sektörlerde sunulan hizmetler ön plana çıkarken; sosyal alanda gönüllülük ve kamu hizmetleri toplumsal dayanışmayı pekiştirir. Günümüzde dijital hizmetler, çevrimiçi eğitim ve e-ticaret gibi alanlarda hızla yaygınlaşmakta ve hizmet anlayışını dönüştürmektedir. Sonuç olarak, hizmet; soyut yapısı, etkileşim temelli oluşu ve fayda sağlamaya yönelik doğası ile toplumsal refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen önemli bir unsurdur.

Seçmen Davranışı

Demokratik sistemlerde seçmen davranışı, bireylerin seçimlerde oy verirken hangi aday ya da partiyi tercih ettiklerini etkileyen çok boyutlu faktörleri inceleyen bir araştırma alanıdır. Bu konunun analizi, siyasi partilerin strateji geliştirme süreçlerinde ve demokratik işleyişin sağlıklı sürdürülebilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Seçmen Davranışının Tanımı ve Önemi

Seçmen davranışı; bireylerin oy verme süreçlerini, bu süreçleri etkileyen psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel unsurlar çerçevesinde değerlendiren bir kavramdır (Çakır ve Biçer, 2015; Alkan, 2023). Söz konusu davranışın analiz edilmesi, hem siyasi kampanyaların etkinliğini artırmak hem de seçimlere katılım düzeyini yükselterek demokrasinin işlerliğini sağlamak açısından önemlidir. Adil ve şeffaf seçimler, siyasi katılımın yaygınlaşmasına katkı sağlayarak demokratik değerleri pekiştirir.

Seçmen Davranışını Etkileyen Faktörler

Seçmen davranışını şekillendiren etkenler; sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve çevresel başlıklar altında değerlendirilebilir. Bu faktörler, seçmenin siyasi tercihlerinde etkili olan çok katmanlı dinamikleri ortaya koymaktadır.

Sosyolojik Faktörler

Bireylerin aile yapıları, eğitim durumları, etnik kökenleri ve mensup oldukları sosyal gruplar oy verme davranışlarında belirleyici olabilir. Örneğin, bireylerin ailelerinden edindikleri siyasi tutumlar, çocukların oy tercihlerini etkileyebilir (Yıldız, 2023). Benzer şekilde, eğitim düzeyi de bireylerin politik bilgiye ulaşmasını kolaylaştırarak daha bilinçli kararlar vermelerine olanak tanır (Çavuşoğlu ve Aslan, 2023).

Psikolojik Faktörler

Seçmenlerin liderlere olan güveni, siyasi partilere bağlılık düzeyleri ve bireysel değer yargıları, oy verme kararlarını doğrudan etkiler (Bayır ve Aslan, 2019). Seçim sürecinde yaşanan olağanüstü olaylar (doğal afetler, krizler vb.) da bireylerin mevcut yönetime olan tutumlarını değiştirebilir. Ayrıca, seçim kampanyalarında kullanılan duygusal mesajlar seçmen üzerinde güçlü etkiler yaratabilmektedir (Sevinç, 2024).

Ekonomik Faktörler

Ekonomik şartlar, seçmen davranışları üzerinde sıklıkla belirleyici bir etki yaratır. İşsizlik oranları, enflasyon ya da bireysel ekonomik memnuniyet gibi göstergeler, seçmenin iktidar ya da muhalefet partilerine yönelmesine neden olabilir (Sen ve Donduran, 2017; Kuzu ve Kocaoğlu, 2023). Bu durumu açıklayan ekonomik oylama kuramı, seçmenlerin ekonomik çıkarlarını göz önünde bulundurarak oy kullandıklarını savunmaktadır (Doğan ve Tokgöz, 2022).

Çevresel Faktörler

Seçmenin yaşadığı bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ve coğrafi özellikleri, yerel düzeyde siyasi tercihleri etkileyebilir (Coşkun ve Çetin, 2019). Öte yandan, sosyal medya ve dijital iletişim kanallarının yükselişi, seçmenlerin bilgiye ulaşma biçimini dönüştürmekte ve bu durum siyasi kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir (Oğlakcı, 2024). Özellikle sosyal medya, seçmen davranışının güncel ve dinamik yönlerini anlamada kritik bir unsur hâline gelmiştir.

Seçmen Davranışına Yönelik Teorik Yaklaşımlar

Seçmen davranışını açıklamaya yönelik çeşitli kuramsal çerçeveler geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlar, bireylerin oy verme kararlarını farklı açılardan ele alır.

Sosyolojik Yaklaşım

Bu yaklaşım, bireyin sosyal çevresinin oy tercihlerini şekillendirdiğini ileri sürer. Aile, arkadaş grupları, dini ve etnik aidiyet gibi unsurlar bireyin siyasi kimliğinin ve tercihinin oluşumunda belirleyici olabilir (Çakır ve Biçer, 2015; Coşkun ve Çetin, 2019).

Psikolojik Yaklaşım

Seçmenlerin duygusal eğilimleri, lider sempatisi, parti sadakati ve kişisel inançları gibi faktörler bu yaklaşımın odağındadır. Psikolojik çerçeve, bireyin seçim sürecindeki içsel tutum ve algılarını analiz eder (Bayır ve Aslan, 2019; Çavuşoğlu ve Aslan, 2023).

Rasyonel Seçim Teorisi

Bu teoriye göre bireyler, kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkaracak biçimde bilinçli ve mantıklı tercihlerde bulunur. Ekonomik ve toplumsal yarar değerlendirme- siyle oy kullanan seçmen, alternatifler arasında fayda-maliyet analizi yapar (Sen ve Donduran, 2017; Ay ve Göktuna, 2018).

YÖNTEM ve METODOLOJİ

Bilimsel bilgiye ulaşmak amacıyla sistematik ve planlı tekniklerin kullanımı, araştırma yöntemlerinin temelini oluşturur. Bu yöntemler, araştırmanın amacı ve kapsamına göre çeşitlenmekte olup genellikle nicel ve nitel olmak üzere iki ana grupta incelenir. Nicel araştırmalar, sayısal verilerle çalışarak hipotezlerin test edilmesini ve değişkenler arası ilişkilerin istatistiksel yöntemlerle analiz edilmesini sağlar (Aydın, 2018; Bayram, 2021). Bu tür çalışmalar, anket, deney ve yapılandırılmış gözlem gibi standart veri toplama araçlarına dayanır (Yaşar, 2014). Ayrıca, verilerin istatistiksel analizinde kullanılan yöntemler, çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliği açısından büyük önem taşır (Saraç, 2022).

Öte yandan nitel araştırmalar, bireylerin deneyimlerini, düşüncelerini ve toplumsal süreçleri derinlemesine anlamaya odaklanır. Mülakatlar, odak grup çalışmaları ve katılımcı gözlem gibi yöntemlerle veri toplanır (Seyhan ve Çelik, 2023; Hınız ve Yavuz, 2023). Nitel veriler, genellikle içerik analizi gibi tekniklerle yorumlanarak anlamlı sonuçlara ulaşılır (Başoda ve Acar, 2022). Ayrıca, nitel ve nicel verilerin bir arada kullanıldığı karma yöntemler, daha kapsamlı bir analiz imkânı sunmakta ve araştırmalara bütüncül bir bakış açısı kazandırmaktadır (Kara, 2023).

Çalışma, yerel yönetimlerin sunduğu kamu hizmetlerinin seçmen davranışları üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayarak, bu alandaki literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin orta büyüklükteki kentlerinden biri olan Isparta ili üzerinden gerçekleştirilen analiz, büyükşehir merkezli çalışmalardan farklı olarak daha homojen yapıya sahip bir örneklem sunmakta ve bu yönüyle yerel siyasi dinamiklerin farklı bir yüzünü görünür kılmaktadır. Yerel yönetimlerin toplumla doğrudan temas kurduğu hizmet alanlarının seçmen nezdindeki algısını ve bu algının oy verme davranışına olan yansımalarını incelemek, hem siyaset bilimsel hem de kamu yönetimi açısından stratejik değere sahiptir.

Araştırmanın ayırt edici yönlerinden biri, benzer çalışmalarda nadiren yer verilen Isparta ili özelinde yapılan derinlemesine analizdir. Kentin özgün sosyo-kültürel dokusu ve demografik özellikleri, hizmet algısı ile oy tercihi arasında kurulacak ilişkiye dair yeni bakış açıları sunmaktadır. Çalışma, yalnızca akademik camiada değil, aynı zamanda yerel yönetimler ve politika yapıcılar açısından da uygulanabilir sonuçlar üretmeyi hedeflemektedir. Elde edilen bulgular, yerel hizmetlerin seçmen üzerindeki etkisini daha net anlamaya yardımcı olarak, gelecekteki yönetim stratejilerinin şekillenmesinde yol gösterici olabilir.

Sosyal bilimlerde yapılan araştırmalar, belirli bir örneklem grubuna dayanmakta olduğundan, sonuçların tüm toplum için genellenebilirliği sınırlıdır. Bu araştırmada da, katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiş ve bu doğrultuda kapsam belirlenmiştir. Çalışma süreci boyunca akademik etik kurallara sadık kalınmış, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli onay alınarak yasal prosedürler tamamlandıktan sonra veri toplama sürecine geçilmiştir.

Araştırmanın evrenini, Isparta il merkezinde ikamet eden ve oy kullanma hakkına sahip bireyler oluşturmaktadır. Nicel bir yaklaşım benimsenen çalışmada, veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Öncelikle 50 kişilik bir pilot çalışma ile anket formunun anlaşılabilirliği ve geçerliliği test edilmiş, gerekli revizyonlar sonrası uygulama aşamasına geçilmiştir. Nihai veri seti, hem yüz yüze görüşmeler hem de çevrim içi Google Formlar aracılığıyla toplanan toplam 415 katılımcının yanıtlarından oluşmaktadır.

Çalışma kapsamında geliştirilen hipotezlerin test edilmesi amacıyla yapılan analizlerde, R Studio yazılımı tercih edilmiştir. Açık kaynaklı ve güçlü istatistiksel analiz kabiliyetleriyle öne çıkan R, araştırmacılar için esnek ve kapsamlı bir analiz ortamı sunmaktadır. Özellikle veri görselleştirme, modelleme ve ista-

tistiksel testler konusunda sunduğu geniş paket yelpazesi sayesinde, veri analiz süreci etkin bir şekilde yönetilmiştir (Alkın ve Kuşat, 2023).

R Studio, kullanıcı dostu arayüzü ile R dilini daha erişilebilir hale getirerek araştırmacıların veri ile daha etkileşimli çalışmasına imkan tanımaktadır (Crowther, 2013). ‘dplyr’, ‘ggplot2’ ve ‘tidyverse’ gibi popüler paketler aracılığıyla veri temizleme, düzenleme ve görselleştirme işlemleri kolaylıkla gerçekleştirilmiştir (Schumacker ve Lomax, 2004). Bu süreçte hem betimleyici istatistiksel analizler hem de ileri düzey modellemeler kullanılmıştır.

Veri analizinde temel olarak yapısal eşitlik modeli (YEM) benimsenmiştir. YEM, gözlenen ve gizli değişkenler arasındaki karmaşık ilişkilere ışık tutmak için geliştirilmiş bir istatistiksel yöntemdir. Faktör analizi ile regresyon analizi ni bir araya getiren bu modelleme yaklaşımı, özellikle sosyal bilimlerde tercih edilmektedir (Kılınç vd., 2016, Kandemir vd., 2024). R dilinde yapısal eşitlik modellemesi için kullanılan ‘lavaan’ paketi, model tanımı, tahmin ve sonuçların yorumlanması gibi süreçleri desteklemektedir (Evans vd., 2014).

YEM’in kullanımı sayesinde, seçmen davranışlarını etkileyen çoklu değişkenler arasındaki ilişkiler hem teorik hem de pratik düzeyde değerlendirilmiştir. Örneğin, bireylerin yerel hizmetlerden memnuniyeti ile oy verme eğilimleri arasındaki dolaylı etkiler model içerisinde analiz edilebilmiştir (Ören ve Şahin, 2023). Bu bağlamda, çalışma yalnızca istatistiksel anlamda değil, aynı zamanda toplumsal dinamikleri anlamada da katkı sunmaktadır.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Araştırmanın kuramsal modeli ve hipotezleri oluşturulurken, daha önce yapılmış ampirik çalışmalardan ve ilgili literatürdeki teorik yaklaşımlardan yararlanılmıştır. Model, seçmen davranışları üzerinde etkili olabilecek yerel hizmet unsurlarını temel alarak yapılandırılmıştır. Araştırmada değerlendirilen temel değişkenler şunlardır: ‘Belediyenin Değerlendirilmesi’, ‘Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi’, ‘Çevre Temizliği ve Sağlığı’, ‘Sosyal Hizmetler’, ‘İmar ve Şehircilik Hizmetleri’, ‘Ulaşım Hizmetleri’, ‘Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri’ ve ‘Oy Verme Davranışı’ gibi sekiz ana değişkenden oluşmaktadır. Araştırma modeli, Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Teorik modeli

Araştırma modeline göre ‘Belediyenin Değerlendirilmesi’, ‘Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi’, ‘Çevre Temizliği ve Sağlığı’, ‘Sosyal Hizmetler’, ‘İmar ve Şehircilik Hizmetleri’, ‘Ulaşım Hizmetleri’ ve ‘Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri’ değişkenlerinin ‘Oy Verme Davranışı’na etkisi araştırılmaktadır.

Alanyazında daha önce yapılan araştırmalar değerlendirilerek hazırlanan hipotezler aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

H₁: Belediyenin değerlendirilmesi oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₂: Belediye çalışanlarının değerlendirilmesi oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₃: Çevre temizliği ve sağlığı oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₄: Sosyal hizmetler oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₅: İmar ve şehircilik hizmetleri oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₆: Ulaşım hizmetleri oy verme davranışını pozitif yönde etkiler.

H₇: Kültür, turizm ve sanat hizmetleri oy verme davranışını pozitif etkiler.

BULGULAR

Demografik Bulgular

Çizelge 1: Demografik bulgular

Değişkenler	n	%	Değişkenler	n	%
Cinsiyet			Yaş		
Kadın	151	36.39	18-25	87	20.96
Erkek	264	63.61	26-35	107	25.78
			36-45	127	30.60
			46-55	65	15.66
			56-65	25	6.02
			65 ve üzeri	4	0.96
Toplam	415	100		415	100
Eğitim Durumu			Çalışma D.		
İlköğretim	11	2.65	Çalışmıyor	80	19.28
Lise	95	22.89	Kısmi Zamanlı	23	5.54
Üniversite	226	54.46	Kamu Sektörü	214	51.57
Lisans Üstü	83	20.00	Özel Sektör	62	14.94
			Kendi İşimde	36	8.67
Toplam	415	100		415	100
Gelir Düzeyi					
Cinsiyet			Yaş		
Kadın	151	36.39	18-25	87	20.96
Erkek	264	63.61	26-35	107	25.78
			36-45	127	30.60
			46-55	65	15.66
			56-65	25	6.02
			65 ve üzeri	4	0.96
Toplam	415	100		415	100
Eğitim Durumu			Çalışma D.		
İlköğretim	11	2.65	Çalışmıyor	80	19.28
Lise	95	22.89	Kısmi Zamanlı	23	5.54
Üniversite	226	54.46	Kamu Sektörü	214	51.57
Lisans Üstü	83	20.00	Özel Sektör	62	14.94
			Kendi İşimde	36	8.67
Toplam	415	100		415	100
Gelir Düzeyi					

Çalışma kapsamında elde edilen veriler doğrultusunda toplam 415 kişinin araştırmaya katıldığı görülmektedir. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dağılımları incelendiğinde, %36.39'unu kadınlar, %63.61'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Bu durum, çalışmanın örnekleminde erkek bireylerin daha yüksek bir oranda temsil edildiğini göstermektedir.

Yaş gruplarına göre yapılan sınıflandırmada, en yoğun katılımın %30.60 ile 36-45 yaş aralığında yer alan bireylerden geldiği anlaşılmaktadır. Bu grubu, %25.78 oranıyla 26-35 yaş aralığındaki katılımcılar takip ederken, %20.96'lık oranla 18-25 yaş grubunun da önemli bir temsile sahip olduğu görülmektedir. Daha ileri yaş gruplarında ise katılım oranı düşmektedir; 46-55 yaş aralığında %15.66, 56-65 yaş aralığında %6.02 ve 65 yaş üzerindeki bireylerde ise yalnızca %0.96 oranında bir temsil söz konusudur. Bu dağılım, çalışmanın esasen genç ve orta yaşlı bireylerden oluşan bir kitleye odaklandığını göstermektedir.

Eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğunu üniversite mezunları oluşturmaktadır (%54.46). Bunu %20.00 ile lisansüstü eğitim almış bireyler izlemektedir. Ortaöğretim mezunları (lise) %22.89'luk bir oranla dikkat çekerken, ilköğretim mezunlarının oranı ise %2.65 ile oldukça düşük seviyededir. Bu dağılım, araştırma kitlesinin eğitim düzeyi yüksek bireylerden oluştuğunu ortaya koymaktadır.

İstihdam durumu incelendiğinde ise, katılımcıların yarısından fazlasının (%51.57) kamu sektöründe çalıştığı anlaşılmaktadır. Özel sektörde istihdam edilenlerin oranı %14.94 iken, kendi işini yapan katılımcıların oranı %8.67'dir. Kısmi zamanlı çalışan bireyler %5.54'lük bir kesimi oluştururken, herhangi bir işte çalışmayanların oranı ise %19.28 olarak belirlenmiştir. Bu veriler, kamu sektörünün çalışmada önemli bir temsil ağına sahip olduğunu göstermektedir.

Gelir düzeyi dağılımına bakıldığında, katılımcıların %7.0'ının herhangi bir gelire sahip olmadığı anlaşılmaktadır. %14.50'si 5000-15000 TL aralığında, %14.90'ı 15001-25000 TL aralığında gelir beyan ederken, en yoğun katılım %25.80 ile 25001-35000 TL gelir aralığında olmuştur. Bu grubu %23.10 oranıyla 35001-45000 TL gelir grubundaki katılımcılar takip etmektedir. Ayrıca %14.70 oranındaki bireyler 45001 TL ve üzeri gelir düzeyine sahiptir. Bu dağılım, araştırma kitlesinin büyük bir kısmının orta ve üst gelir grubunda yer aldığını göstermektedir.

3.2. Yapısal Modele İlişkin İstatistikî Bulgular

<i>Değişkenler</i>	Güvenilirlik (a)	rhoC	Ortalama Açıklanan Varyans (AVE)	rhoA
Belediyenin Değerlendirilmesi	0.898	0.920	0.624	0.912
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	0.924	0.946	0.815	0.932
Çevre Temizliği ve Sağlığı	0.824	0.884	0.656	0.853
Sosyal Hizmetler	0.929	0.946	0.779	0.936
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.896	0.927	0.762	0.900
Ulaşım Hizmetleri	0.890	0.916	0.646	0.894
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.918	0.942	0.803	0.920
Oy Verme Davranışı	0.955	0.960	0.573	0.958
<i>Değişkenler</i>	<i>R²</i>			
Oy Verme Davranışı	0.320			
Total Effects				
<i>Değişkenler</i>	Belediyenin Değerlendirilmesi	Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	Çevre Temizliği ve Sağlığı	Sosyal Hizmetler
Belediyenin Değerlendirilmesi	0.000	0.000	0.000	0.000
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	0.000	0.000	0.000	0.000
Çevre Temizliği ve Sağlığı	0.000	0.000	0.000	0.000
Sosyal Hizmetler	0.000	0.000	0.000	0.000
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000
Ulaşım Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000
Oy Verme Davranışı	0.000	0.000	0.000	0.000
<i>Değişkenler</i>	İmar ve Şehircilik Hizmetleri	Ulaşım Hizmetleri	Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	Oy Verme Davranışı
Belediyenin Değerlendirilmesi	0.000	0.000	0.000	0.149
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	0.000	0.000	0.000	-0.002

Çevre Temizliği ve Sağlığı	0.000	0.000	0.000	0.000	0.042
Sosyal Hizmetler	0.000	0.000	0.000	0.000	-0.079
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.176
Ulaşım Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.120
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.000	0.000	0.000	0.000	0.247
Oy Verme Davranışı	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000
VIF-Value					
Belediyenin Değerlendirilmesi					2.373
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi					2.357
Çevre Temizliği ve Sağlığı					2.497
Sosyal Hizmetler					3.409
İmar ve Şehircilik Hizmetleri					3.088
Ulaşım Hizmetleri					2.517
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri					2.885
Fornell-Larcker Kriteri (FL Criteria)					
Değişkenler	Belediyenin Değerlendirilmesi	Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	Çevre Temizliği ve Sağlığı	Sosyal Hizmetler	
Belediyenin Değerlendirilmesi	0.790	.	.	.	
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	0.681	0.903	.	.	
Çevre Temizliği ve Sağlığı	0.601	0.624	0.810	.	
Sosyal Hizmetler	0.669	0.661	0.694	0.883	
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.636	0.621	0.705	0.742	
Ulaşım Hizmetleri	0.597	0.579	0.626	0.680	

Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.625	0.621	0.574	0.741
Oy Verme Davranışı	0.458	0.406	0.417	0.444
İmar ve Şehircilik Hizmetleri				
Belediyenin Değerlendirilmesi	.	.	.	.
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	.	.	.	.
Çevre Temizliği ve Sağlığı	.	.	.	.
Sosyal Hizmetler	.	.	.	.
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.873	.	.	.
Ulaşım Hizmetleri	0.691	0.804	.	.
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.698	0.701	0.896	.
Oy Verme Davranışı	0.496	0.475	0.511	0.757
HTMT Analizi Sonuçları				
Değişkenler	Belediyenin Değerlendirilmesi	Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	Çevre Temizliği ve Sağlığı	Sosyal Hizmetler
Belediyenin Değerlendirilmesi	.	.	.	.
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	0.739	.	.	.
Çevre Temizliği ve Sağlığı	0.692	0.710	.	.
Sosyal Hizmetler	0.723	0.711	0.785	.
İmar ve Şehircilik Hizmetleri	0.695	0.681	0.819	0.813
Ulaşım Hizmetleri	0.667	0.644	0.730	0.749
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.678	0.670	0.650	0.802

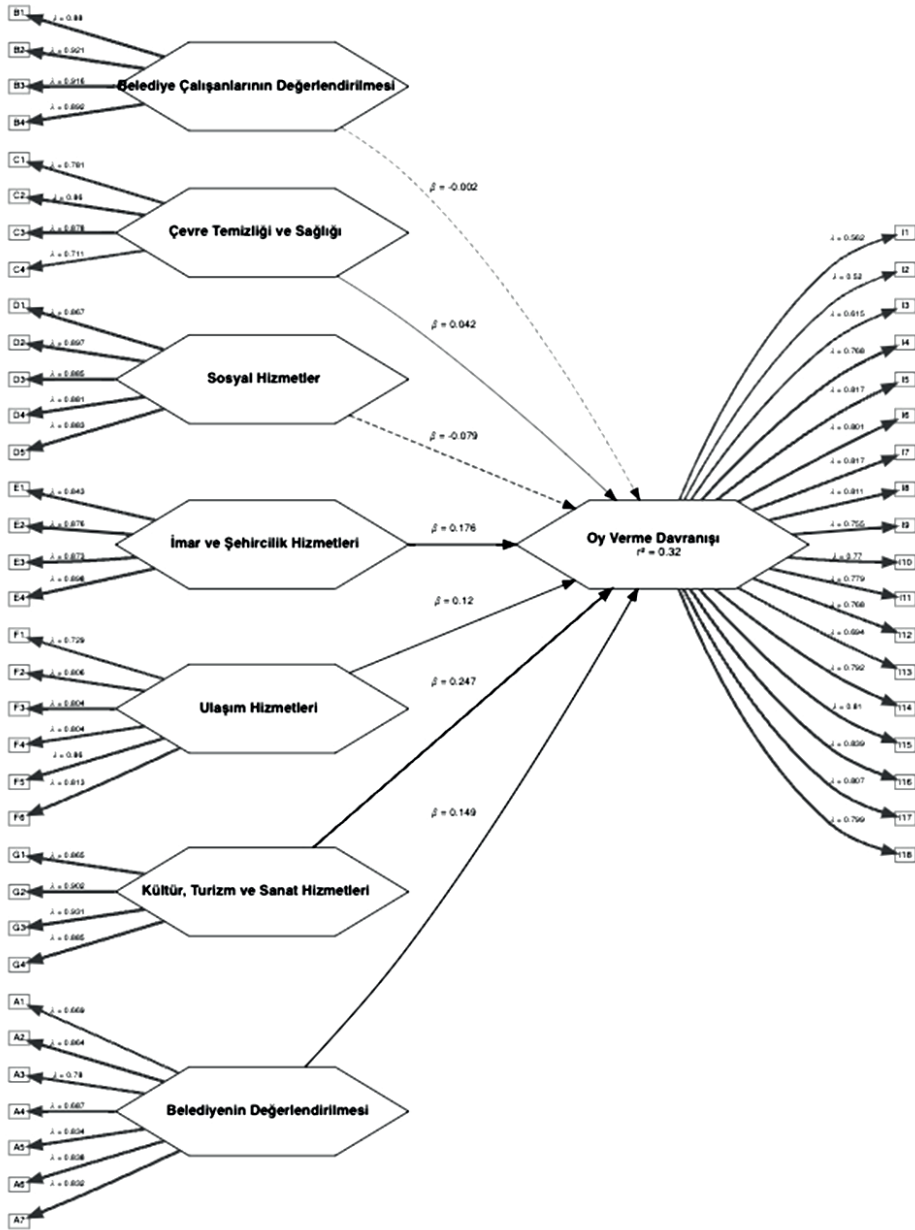
Oy Verme Davranışı	0.485	0.427	0.458	0.463
İmar ve Şehircilik Hizmetleri				
Belediyenin Değerlendirilmesi	.	.	.	.
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi	.	.	.	.
Çevre Temizliği ve Sağlığı	.	.	.	.
Sosyal Hizmetler	.	.	.	.
İmar ve Şehircilik Hizmetleri				
Ulaşım Hizmetleri	0.777	.	.	.
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri	0.770	0.778	.	.
Oy Verme Davranışı	0.529	0.509	0.543	.
<i>p_ değeri</i>				
Belediyenin Değerlendirilmesi -> Oy Verme Davranışı				0.018
Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi -> Oy Verme Davranışı				0.513
Çevre Temizliği ve Sağlığı -> Oy Verme Davranışı				0.276
Sosyal Hizmetleri -> Oy Verme Davranışı				0.854
İmar ve Şehircilik Hizmetleri -> Oy Verme Davranışı				0.004
Ulaşım Hizmetleri -> Oy Verme Davranışı				0.047
Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri -> Oy Verme Davranışı				0.000

Yapısal eşitlik modellemesi sonucunda elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, öncelikle modelde yer alan tüm yapılar için güvenilirlik düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Cronbach's Alpha, rhoC ve rhoA gibi güvenilirlik katsayıları, tüm değişkenlerde kabul edilen eşik değerlerin üzerinde yer almakta ve ölçeklerin iç tutarlılığının sağlandığını göstermektedir. Ortalama Açıklanan Varyans (AVE) değerleri de her bir değişken için 0.50'nin üzerinde olduğundan, yakınsak geçerlilik koşulu karşılanmıştır. Ayrıca, Fornell-Larcker kriteri ve HTMT oranları incelendiğinde, değişkenler arasında ayrımsal geçerliliğin sağlandığı sonucuna ulaşılmaktadır. VIF değerlerinin 5'in altında kalması ise çoklu doğrusal bağlantı (multikolinearlık) sorununun bulunmadığını ve modelin güvenilir biçimde tahmin edilebildiğini göstermektedir.

Modelin açıklayıcılığına bakıldığında, bağımsız değişkenlerin oy verme davranışı üzerindeki toplam açıklayıcılık oranı $R^2 = 0.320$ olarak bulunmuştur. Bu değer, sosyal bilimler literatürü açısından orta düzeyde bir açıklayıcılığa işaret etmektedir. Yani modelde yer alan belediye hizmetlerine ilişkin algılar, bireylerin oy verme davranışlarının yaklaşık %32'sini açıklamaktadır.

Yapısal modeldeki yol katsayıları ve anlamlılık düzeyleri değerlendirildiğinde ise bazı değişkenlerin oy verme davranışı üzerinde anlamlı etkilere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle "Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri" değişkeninin oy verme davranışı üzerindeki etkisi hem istatistiksel olarak anlamlı hem de en yüksek katsayıya sahip değişkendir. Bu durum, seçmenlerin bu tür hizmetlere verdikleri önemin yüksek olduğunu ve oy verme tercihlerini etkilediğini göstermektedir. "İmar ve Şehircilik Hizmetleri" ile "Ulaşım Hizmetleri" de anlamlı ve pozitif etki göstermekte, bu hizmetlere ilişkin olumlu algıların seçmen davranışında etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Öte yandan, "Belediyenin genel değerlendirilmesi" değişkeni de anlamlı bir etkide bulunmakta ve pozitif yönlü bir ilişki sergilemektedir. Bu da seçmenlerin genel memnuniyet algısının oy tercihlerini etkileyebileceğini göstermektedir. Ancak "Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi", "Çevre Temizliği ve Sağlığı" ve "Sosyal Hizmetler" gibi değişkenlerin oy verme davranışı üzerindeki etkileri istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu da seçmenlerin bu alanlardaki hizmetlerden ziyade daha görünür ve gündelik yaşamlarını doğrudan etkileyen hizmetleri (örneğin kültür, ulaşım, imar gibi) daha fazla önemsettiklerini göstermektedir.

Şekil 2. Yol modeli diyagramı

Sonuç olarak, elde edilen bulgular belediye hizmetlerine yönelik seçmen algılarının, özellikle belirli hizmet alanlarında, oy verme davranışını etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum yerel yönetimlerin halkla ilişkiler ve hizmet

önceliklendirme politikalarını belirlerken dikkate almaları gereken önemli bir bulgudur. Özellikle kültürel faaliyetler, şehircilik ve ulaşım hizmetlerine yapılan yatırımların, seçmen davranışları üzerinde daha doğrudan bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Çalışma, Isparta il merkezinde ikamet eden seçmenlerin belediye hizmetlerine yönelik algılarının oy verme davranışlarına etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda, oy kullanma hakkına sahip bireylerle yürütülen anket verileri, Kısmi En Küçük Kareler (PLS-SEM) yöntemiyle R Studio ortamında analiz edilmiştir. Bu yöntem, belediye hizmetlerinin seçmen davranışları üzerindeki etkilerini farklı boyutlarıyla değerlendirmeye imkân tanımıştır. Bulgular, bireylerin hizmet algılarının oy verme tercihlerinde belirleyici olduğunu ve bu etkinin hizmet türlerine göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sonuçlar, belediye yönetimlerine hizmet önceliklerini belirleme noktasında önemli stratejik çıkarımlar sunmaktadır.

Yapısal model analizinde elde edilen yol katsayıları, bazı hizmet alanlarının oy verme davranışını pozitif yönde etkilediğini göstermektedir. Özellikle “Kültür, Turizm ve Sanat Hizmetleri” ($\beta = 0.247$), seçmen tercihlerini en güçlü etkileyen faktör olarak öne çıkmıştır. Bu bulgu, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin seçmenler nezdinde yaşam kalitesinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

“İmar ve Şehircilik Hizmetleri” ($\beta = 0.176$) ile “Ulaşım Hizmetleri” ($\beta = 0.120$) de oy verme davranışı üzerinde anlamlı ve olumlu bir etkiye sahiptir. Bu alanlardaki başarılı hizmet sunumu, seçmenlerin günlük yaşamlarını doğrudan etkilediğinden, yerel yönetimlerin bu hizmetlerdeki performansı seçmen davranışlarını şekillendirmektedir.

Belediyenin genel değerlendirilmesine ilişkin algı ($\beta = 0.149$) da oy verme kararlarında belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu genel değerlendirme, belediye başkanının liderlik becerileri, mali disiplin ve yönetimdeki şeffaflık gibi çok boyutlu unsurları içermektedir. Dolayısıyla seçmenler, sadece belirli hizmetlere değil, belediyenin bütüncül performansına göre karar vermektedir.

Buna karşılık, “Belediye Çalışanlarının Değerlendirilmesi” ($\beta = -0.002$) oy verme davranışı üzerinde belirgin bir etki göstermemiştir. Bu sonuç, seçmenlerin hizmetin bireysel sunucularından çok, sistemin işleyişine odaklandığını göstermektedir. Benzer şekilde, “Çevre Temizliği ve Sağlığı” ($\beta = 0.042$) hizmetlerinin etkisi pozitif olmakla birlikte oldukça sınırlı kalmıştır. Bu tür hizmetlerin genel-

likle “görünmeyen hizmetler” olarak algılanması nedeniyle, seçmen kararlarında daha az etkili olduğu düşünülmektedir.

Dikkat çeken bir diğer bulgu, “Sosyal Hizmetler”in ($\beta = -0.079$) oy verme davranışını olumsuz yönde etkilediğidir. Bu sonuç, belediyenin sosyal hizmet sunumundaki yetersizliklerinin seçmen memnuniyetini azaltabileceğine işaret etmektedir. Özellikle dezavantajlı gruplara yönelik hizmetlerde erişilebilirlik ve etkinlik eksikliği, seçmenlerde olumsuz algılar yaratabilmektedir.

Genel değerlendirme yapıldığında, belediye hizmetlerine ilişkin algıların seçmen davranışı üzerindeki etkisinin hizmet türüne göre değiştiği görülmektedir. Kültürel ve kentsel hizmetlerin seçmen tercihlerinde güçlü bir etkisi bulunurken, sosyal ve çevresel hizmetlerin etkisinin görece zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin hem hizmetlerin görünürlüğüne artırımları hem de toplumsal beklentilere uygun bir hizmet anlayışı geliştirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, E., & Kocaoğlu, M. (2019). Kamu yönetimi lisans eğitiminde teknoloji kullanımı: ahi evran, çankırı karatekin ve karamanoğlu mehmet bey üniversiteleri örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(1), 118-142.
- Alacadağlı, E., & Paneli, K. Y. (2000). Kamu yönetimi ve kalite. *Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-II*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 126-136.
- Alkan, B. (2023). Hükümet sistemlerinin seçmen davranışları üzerine etkileri ve stratejik oy verme davranışı (Türkiye ve Fransa üzerine karşılaştırmalı bir analiz). *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(40), 1451-1471.
- Alkın, M., & Kuşat, N. (2023). Küresel Marka Bibliyometrik Analiz. *TAMGA Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 88-98.
- Ay, F. C., & Göktuna, B. Ö. (2018). Gelir grubu dağılımlarının politik vaatlere etkisi: gelir dağıtım kararları üzerine deneysel bir analiz. *Journal of Research in Economics*, 2(2), 162-173.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71.
- Başoda, A., & Acar, Y. (2022). Deneyimsel mesleki farkındalığın tutumsal öğrenme çıktıları: Turizm rehberliği lisans öğrencilerine yönelik pilot uygulama. *Turist Rehberliği Dergisi (TURED)*, 5(2), 182-212.
- Bata, T. B. (1970). *İdare Hukukuna Giriş*. TODAİE Yayını, Ankara.
- Bayat, M. (2021). İşletmelerde hizmet kalitesi ile müşteri memnuniyeti ve sadakatlerinin karşılaştırılması: çevreye duyarlı belgesi olan/olmayan termal konaklama tesislerinde bir inceleme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13(4), 3090-3102.

- Bayır, O., & Aslan, E. Ş. (2019). Siyasal lidere duyulan güven bağlamında seçmen davranışı üzerine bir araştırma. *Gumushane Universty Electronic Journal of the Faculty of Communication/Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(2).
- Bayırbağ, M. K., & Göksel, A. (2018). Kamu yönetimi. *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler*, 153-169.
- Bayram, H. (2021). Nitel araştırma yöntemleri: Sosyal bilgiler lisansüstü öğrencilerinin algısına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 108-118.
- Bedük, A. A., & Bilal, F. (2003). Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Aracı Olarak Toplam Kalite Yönetimi. *Kamu Yönetiminde Kalite III. Ulusal Kongresi, TODAİE, Ankara*, 79-94.
- Coşkun, B., & Çetin, M. Ş. (2019). Yerel seçimlerde seçmen davranışını etkileyen faktörler: Muş Örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(6), 241-255.
- Crowther, P. (2013). Understanding the signature pedagogy of the design studio and the opportunities for its technological enhancement. *Journal of Learning Design*, 6(3), 18-28.
- Çakır, H., & Biçer, A. (2015). Türkiye yerel seçimlerinde seçmen tercihlerini etkileyen kriterler: 30 Mart 2014 yerel seçimleri Kayseri örneği. *Erciyes İletişim Dergisi*, 4(1).
- Çavuşgil Köse, B. (2024). Hizmet kalitesi el kitabı: Ölçekler ve modeller üzerine çalışmalar. *Kalite ve Strateji Yönetimi Dergisi*, 4(1), 43-44. <https://doi.org/10.56682/ksydergi.1427275>
- Çavuşoğlu, H., & Aslan, B. (2023). İbadet boyutunun seçmen davranışı üzerindeki etkisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, (110), 225-246.
- Çevik, H. H. (2012). *Kamu Yönetimi Kavramlar Sorunlar Tartışmalar*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.
- Develioğlu, F. (2003). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*, 20. baskı Ankara: Aydın Kitabevi. Değerlendirme, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S, 28, 109-129.
- Doğan, A., & Tokgöz, E. (2022). Seçmen tercihinde ekonomik gelişmelerin rolü: ekonomik oy verme teorisi bağlamında Türkiye genel seçimleri üzerine bir inceleme. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(2), 1179-1205.
- Doğan, K. C., & Sever, M. (2023). Türkiye’de postmodern kamu yönetiminin yansıması olarak kent konseyi analizi. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(3).
- Ergun, T. (2015). *Kamu Yönetimi: Kuram Siyasa Uygulama*. Ankara: TODAİE Yayın.
- Eryılmaz, B. (2010). *Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar*. Okutman Yayıncılık.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu Yönetimi: Düşünceler-Yapılar-Fonksiyonlar-Politikalar*. Umuttepe Yayınları.
- Evans, M. A., Won, S. G., & Drape, T. (2014). Interest-driven STEM learning among youth through a social networking site. *International Journal of Social Media and Interactive Learning Environments*, 2(1), 3-20.

- Gök, A. G., & Öztürk, M. S. (2022). Muhasebe mesleğinde performansın hizmet kalitesine etkisi: Bir Uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 590-604.
- Gökçe, O., & Göküş, M., & Kutlu, Ö. (2002). Kamu Yönetimi (Ders Notları), Dizgi Ofset, Konya.
- Gözübüyük, A. (2008). Şeref: Türkiye'nin Yönetim Yapısı. 10. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Hınız, G., & Yavuz, A. (2023). Yansıtıcı tematik analiz: Bir doktora tez çalışması Örneği. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 19(2), 388-408.
- İslamoğlu, A. H., Candan, B., Hacıfendioğlu, Ş., & Aydın, K. (2006). Hizmet Pazarlaması. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kandemir, H., Alkın, M., & Önem, H. B. (2024). D Tipi Kişilik Yapısının Kompulsif Satın Alma Davranışına Etkisinde Finansal İyi Oluşun Düzenleyici Rolü. *Fiscoeconomia*, 8(3), 1453-1471.
- Kaplan, G., & Gözler, K. (2018). İdare Hukuku Dersleri. Ekin Yayınları, Güncellenmiş 20. Baskı. ISBN: 978-605-327-704-0. Sertifika No: 0607-16-008681.
- Kara, E. (2023). Karma araştırma yönteminin teorik olarak ve örnek araştırmalarla incelenmesi. *Girişimcilik İnovasyon ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 7(13), 73-90.
- Koru Uzkurt, B., & Başaran, N. (2024). Aktif yaşlanmada yerel yönetimlerin rolü: Mamak ilçe örnekleminde bir inceleme, *Emek ve Şehir Dergisi*, 2(4).
- Kotler, P. (1997). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control* (9th Edition). New Jersey: Prentice Hall International.
- Kuzu, M., & Kocaoğlu, F. (2023). Seçmen davranışlarına ekonomik ve finansal kriz kaynaklı enflasyonist şokların etkisinin ekonomik oylama teorisi çerçevesinde incelenmesi: 2018-2022 Türkiye örneği. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 252-295.
- Oğlalcı, B., & Uzun, A. (2024). Seçim coğrafyasına yeni bir yaklaşım olarak sosyal medya veri madenciliği. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 22(1), 137-156.
- Ökmen, M., & Parlak, B. (2013). Kuram ve Uygulamada Yerel Yönetimler-Kavramlar, Yaklaşımlar, Yapılar ve Mevzuat. Ankara: Orion Kitabevi.
- Ören, E., & Şahin, L. (2023). A Bibliometric analysis of wos ethical studies in political science published between 1970-2021. *Yükseköğretim Dergisi*, 13(1), 95-106.
- Öter, A., & Çiçek, Ş. E. (2023). Türkiye'de sosyal hizmetin öncüleri: Sosyal hizmetler akademisi mezunları örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(100. Yıl Özel Sayısı), 66-90.
- Özdemir, M. (2012). Kamu yönetiminde etik. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 4(7), 177-193.
- Özgür, H., & Çiçek, S. (2021). Türkiye'de kamu yönetimi ve işletme eğitiminde bilişim ve diğer teknolojiler: Literatür, tarihsel gelişim, dersler ve sorunlar. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 1-26.
- Öztürk, S. A. (2010). Hizmet Pazarlaması: Kuram, Uygulama ve Örnekler. Ekin Yayınevi.
- Saraç, M. (2022). Sosyal araştırmaların niteliğini değerlendirmede bütüncül bir çerçeve: toplam araştırma hatası. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(4), 1297-1312.

- Sargın, M. O., & Dedeoğlu, A. Ö. (2023). Mobil iletişim sektöründe hizmet tutsaklığı: algılanan hizmet kalitesi ve kurumsal imajının etkisi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 30(4), 729-757.
- Schumacker, R.E., Lomax, R.G. (2004). *A Beginner's Guide To Structural Equation Modeling*. 2nd ed. Londra: Lawrence Erlbaum Associates Inc. Publishers.
- Sevinç, H., & Göz, M. M. (2023). Doğal afetlerin seçmen davranışı üzerine etkisi: 6 Şubat Kahramanmaraş depremi örneği. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 15(1-Deprem Özel Sayısı-), 790-821.
- Seyhan, A., & Çelik, M. (2023). Pandemi sürecinde Türkiye’de eğitim alanında yapılan çalışmaların incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(4), 341-354.
- Şen, S., & Donduran, M. (2017). İktisadi oylama: tespitler ve Türkiye örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 39-56.
- TDK. (2023). Türk Dil Kurumu. <https://sozluk.gov.tr/>. (Son erişim tarihi: 29 Kasım 2023).
- Tuğan, E. N., & Ömürgönülşen, U. (2020). Kamu yönetimi alanında yazılan etik konulu lisansüstü tezlerin içerik analizi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 454-472.
- Uysal, Ş. (2015). Performans yönetimi sisteminin tanımı, tarihçesi, amaç ve temel unsurlarına genel bir bakış. *Electronic Journal of Vocational Colleges* doi:10.17339/ejovoc.51537.
- Uysal, Y., Kurban, S., & Çığman, M. Z. (2023). Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi ve E-Yönetişim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (78), 211-231.
- Yaşar, M. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması: Geçerlik ve güvenirlik. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 109-129.
- Yıldırım, A. (2023). Türkiye’de kamu yönetimi eğitimi üzerine bir çözümleme. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-10.
- Yıldız, M. M. (2023). Türkiye’de Gençlerin Siyasal Değerleri. *Özgür Yayın Dağıtım Ltd. Şti.*
- Yılmaz, İ. (2024). Türkiye’de kamu kurumlarında yürütülen iç denetim faaliyetlerinin merkezi uyumlaştırma birimine yönelik yeni bir model önerisi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 2(2), 254-268.
- Yılmaz, O. K. (2019). Belediyelerde stratejik yönetim kapasitesinin geliştirilmesi: müdürlükler bünyesinde kullanılabilecek stratejik yönetim uygulamaları. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 11(21), 507-529.

SAĞLIK KURUMU YÖNETİCİLERİNİN DİJİTAL OKURYAZARLIK BECERİLERİ İLE ÖRGÜTSEL İNOVASYON PERFORMANSI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ¹

Dr. Servet Şeker

Kapadokya Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, ORCID: 0000-0002-9063-4511,
mail: drservetseker@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Gözde Sunman

Kapadokya Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sorumlu Yazar, ORCID: 0000-0002-8154-6827, mail: gozde.sunman@kapadokya.edu.tr

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 24.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 11.06.2025

ÖZET

Sanayi devrimiyle başlayan makineleşme ve teknoloji yarışı, günümüzde dijital sistemlere evrilmiştir. Dijital sistemlerin artan önemi nedeniyle dijital okuryazarlık düzeyini yüksek tutmak her sektörde gereklilik haline gelmektedir. Sağlıkta dönüşüm programı kapsamında hastanelerin entegrasyonu ve bilişim sistemlerinin yaygın kullanılmasıyla, ülkemizde sağlık kurumlarının tamamı dijital sisteme geçiş yapmıştır. Sağlık kurumlarının, güncel yaklaşımlarla, kaliteli hizmetlerini sürdürebilmeleri için, sağlık kurumu yöneticilerinin, dijital okuryazarlık düzeylerini yüksek tutmaları gerekmektedir. Bu araştırmanın amacı sağlık kurumu yöneticilerinin dijital okuryazarlık becerileri ile örgütsel inovasyon ve alt boyutları arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veriler Adana ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren büyük çoğunluğu kamu hastanelerinde çalışanlardan oluşan 191 sağlık yöneticisinden elde edilmiştir.

1 Bu çalışma Kapadokya Üniversitesi'nde 23.10.2024 tarihinde savunması yapılarak başarılı bulunan "Sağlık Kurumu Yöneticilerinin Dijital Okuryazarlık Becerileri ile Örgütsel İnovasyon Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Verilerin analiz edilmesinde IBM SPSS Statistics 27 programı kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyon arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyonun alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; dijital okuryazarlık ile örgütsel ürün inovasyonu, örgütsel pazarlama inovasyonu, örgütsel süreç inovasyonu ve örgütsel davranış inovasyonu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu; dijital okuryazarlık ile alt boyut olan örgütsel stratejik inovasyon arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijital sistemler, dijital okuryazarlık, örgütsel inovasyon, sağlık kurumu yöneticileri.

Examining The Relationship Between Digital Literacy Skills and Organizational Innovation Performance Of Health Care Institution Managers

ABSTRACT

The mechanization and technology race that started with the industrial revolution has evolved into digital systems today. Due to the increasing importance of digital systems, keeping the level of digital literacy high has become a necessity in every sector. With the integration of hospitals and widespread use of information systems within the scope of the health transformation program, all healthcare institutions in our country have transitioned to the digital system. In order for healthcare institutions to maintain their quality services with up-to-date approaches, healthcare institution managers need to keep their digital literacy levels high. The aim of this research is to examine the relationship between the digital literacy skills of healthcare institution managers and organizational innovation and its sub-dimensions. The relational screening model, which is a quantitative research method, was used in the research. The data were obtained from 191 healthcare managers, the majority of whom work in public hospitals operating within the borders of Adana Province. IBM SPSS Statistics 27 program was used to analyze the data. According to the findings obtained from the research, it was determined that there is a positive and significant relationship between digital literacy and organizational innovation. When the relationship between digital literacy and the sub-dimensions of organizational innovation was examined; It was found that there is a positive and significant relationship between digital literacy and organizational product innovation, organizational marketing innovation, organizational process innovation and organizational behavior innovation; there is no significant relationship between digital literacy and the sub-dimension organizational strategic innovation.

Keywords: Digital systems, digital literacy, organizational innovation, healthcare institution managers.

GİRİŞ

Günümüzde bilgi, en değerli güç kaynağı olarak da kabul edilmektedir. Bilgiye erişim hızının artması, bilginin paylaşımı ve kullanımının kolaylaşması, iletişimde sınırları ortadan kaldırarak, uluslararası bütünleşme sürecini ve küreselleşmeyi artırmaktadır. Mevcut bilgiye çok kısa sürede ulaşılması, değişim ve gelişimi hızlandırmıştır. Bireylerin çağa uyum sağlayabilmesi için güncel gelişmeleri sürekli olarak takip etmesi gerekmektedir. Bu durum, yaşamlarının her evresinde ihtiyaç duydukları bilgi ve becerilerin bireylere kazandırılmasını ifade eden ‘yaşam boyu öğrenme kavramını’ ortaya çıkarmıştır (Diker vd., 2012). Günümüzde toplumların ihtiyacı olan insan kaynağı özelliklerini belirleyen bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler ve bu gelişmelerin etkisiyle artan küreselleşme, bireylerin yaşam boyu öğrenme yetilerine sahip olmasını gerektirmektedir (Soran vd.2006). Yaşam boyu öğrenme, sanayi ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olduğu görülen örgün eğitimin alternatifi değil, eksik veya zayıf kalan tarafların tamamlanması ve bireylerin sahip olduğu yeteneklerin ortaya çıkarılması şeklinde ifade edilmektedir (Berberoğlu, 2010). Günümüzde teknolojinin gelişmesiyle birlikte artık öğrenme kavramı dijital ortamlara taşınmış ve dijital okur yazarlık kavramı önem kazanmıştır. Gilster (1997) dijital okuryazarlık kavramının, sayısal ortamda yani bilgisayar ve internet ortamında farklı kaynaklardan erişilen verileri anlama, kullanma, değerlendirme ve karşılaşılan problemleri çözme gibi becerileri kapsadığını ifade etmektedir. Onursoy’a (2018) göre dijital okuryazarlık becerileri gelişmiş bireyler, dijital bilgi kaynaklarına erişimde aktif rol üstlenen, karşılaştıkları sorunların çözümünde bu bilgileri etkili bir biçimde kullanan ve mevcut bilgileri yeni içeriklerle zenginleştiren bireylerdir. Dijital okuryazarlık kavramı inovasyon kavramı ile yakından ilişkilidir.

Örgütsel inovasyon kavramı; maliyet yönetiminin yeniden değerlendirilmesi, tasarruf sağlanmasına yönelik uygulamaların hayata geçirilmesi, yeni teknolojilerin kurumsal işleyişe entegre edilmesi, üretim süreçlerinin geliştirilmesi, insan kaynakları ve program planlarının güncellenmesi ve kurumsal yapının modernize edilmesi gibi çeşitli süreçleri içermektedir (Robbins 1996). Örgütsel inovasyon kavramının önemi her sektörde olduğu gibi sağlık sektöründe de görülmektedir. Çünkü sağlıklı olmak, yaşam için bir gereklilik ve vazgeçilmez bir haktır. Teknolojik, bilimsel, ekonomik ve toplumsal gelişmeler doğrultusunda sağlık kuruluşları ile personelinin kendilerini sürekli yenilemeleri kaçınılmazdır. Sürekli değişim ve gelişimin etkisi altında bulunan sağlık sektörü, bu yönüyle dinamik bir yapı sergilemektedir. Sosyodemografik değişimler ve hastalıkların

seyir biçimlerindeki dönüşümler, sektörde yeni talepler doğurmakta ve önemli reformları gerekli hâle getirmektedir (Bradshaw, 2001). Bu görüşlerden hareketle toplumların en temel ihtiyacı olan sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi, insanların huzurlu ve refah içinde yaşamaları için elzemdir. Sağlık yöneticileri açısından dijital gelişmelere adapte olma sonucunda gelişen dijital okur yazarlık becerileri ve bunu uygulamalarda inovasyona dönüştürme performanslarının ortaya koyulması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda sağlık kurumu yöneticilerinin güncel teknolojik gelişmeleri takip etmelerinin yönettikleri kurumların gelişimine ve örgütsel inovasyona olan katkılarını araştırma gereksinimi duyulmuştur. Bu çalışmanın amacı sağlık kurumu yöneticilerinin dijital okuryazarlık becerileri ile örgütsel inovasyon performansı arasındaki ilişkiyi incelemektir.

ALANYAZIN TARAMASI

Dijital Okuryazarlık Kavramı

Bilim ve teknolojinin son dönemlerdeki hızlı gelişimi nedeniyle eski dönemlerde fiziksel ortamda saklanan verilerin çok büyük bir kısmı, ucuz ve daha kolay erişilebilir olması nedeniyle bilgisayar ve internet ortamında yani dijital ortamda tutulmaya başlanmıştır. Dijital okuryazarlık kavramı da bu noktada kişiler için bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmıştır. Dijital okuryazarlık hayatımızın her alanına yayılan dijital cihazlardan anlamayı ifade etmektedir. Dijital kelimesine, ilgili alanda temel bilgi ve beceri sahibi olmayı ifade eden okuryazarlık sözcüğünün eklenmesiyle oluşturulmuş bir kavramdır. Bawden (2001) dijital okuryazarlığı, sayısal ortamlar üzerinden erişilen veriyi kullanmanın yanında teknolojik cihazların çalışma şeklini bilme ve teknolojik yapılarının farkında olma ile ilişkilendirmektedir. Martin and Grudziecki (2006) tarafından yapılan tanımda çeşitli okuryazarlıklarla (bilgi, medya, görsel gibi) ilişkilendirilen dijital okuryazarlık; bireyin dijital kaynakları bilmesi, onlara erişmesi, yönetmesi, değerlendirmesi, sentezlemesi, dijital araçları kullanarak iletişim kurması ve yeni bilgiler üretmesi gibi yetkinliklere sahip olması şeklinde ifade edilmiştir. Dijital okuryazarlık; yaşadığımız dijital çağda hayatta kalma becerisi olarak nitelenebilir. Zira dijital okuryazarlık, gelişen ve de hızla gelişmeye devam eden teknolojiye uyum sağlayarak çağa ayak uydurabilmek için bireylerin sahip olması gereken en önemli becerilerdir (Hamutoğlu vd., 2017). Hague and Payton (2010) dijital okuryazarlığın çocuklara ve gençlere hem günümüzde hem de gelecekte yaşamın her alanına faal katılım sağlayabilmelerini destekleyecek bilgi, beceri ve anlayışlar sunacağını belirtmektedir.

Örgütsel İnovasyon Kavramı

Örgütler, değişen pazar dinamikleri, teknolojik ilerlemeler ve farklılaşan rekabet türlerine uyum sağlamak amacıyla inovatif faaliyetlere odaklanmalı ve özgün ürünler, süreçler ile sistemler geliştirmelidir. İnovasyonun beraberinde getirdiği kalite, verimlilik, esneklik, hız ve etkinlik gibi nitelikler, işletmelere kalıcı bir rekabet avantajı sunmaktadır. Dolayısıyla işletmeler, gelecekteki konumlarını yenilikçi kapasiteleri doğrultusunda belirlemektedir (Kasımoğlu ve Akkaya, 2012). Dünyanın hızla değişimiyle inovasyonun önemi giderek artmakta, inovasyonu oluşturacak ve yönetecek liderlere ihtiyaç duyulmaktadır. İnovatif liderler, kendileri yenilikçi olduğu gibi yanında çalışanları da yeni fikirler üretmeleri için teşvik etmektedir. Yenilikçi bir örgüt kültürünün kısa sürede kuruma entegre edilebilmesi, analitik ve yaratıcı bakış açısına sahip liderlerin varlığıyla mümkün olmaktadır. Üst yönetimin inovasyon konusundaki kararlılığı açık biçimde ortaya konmalı ve bu hedef yazılı politikalarla çalışanlara duyurulmalıdır. Üst düzey yöneticiler, inovasyonun örgütün uzun dönemli yararına hizmet ettiğini açık, net ve tutarlı bir yaklaşımla savunarak bu süreçte liderlik etmelidir (Govindarajan & Trimble, 2010). Sağlık kurumları hastaların, sağlık çalışanlarının ve paydaşların istek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yenilikçi olmak zorundadır (Boutros, 2007). Sağlık sektörünün temel kurumlarından olan hastaneler, rekabet edebilmek ve faaliyetlerini devamı ettirebilmek için her adımda yenileşme çabası içinde olmalıdır. Sağlık profesyonellerinin yetiştirilmesi uzun ve zahmetlidir. Tıbbi cihazlar, teknolojiler bilişim sistemleri hızla gelişiyor olsa da, sağlık personelinin yeni uygulamalara adaptasyonu önemlidir. Hastane yöneticileri özendirici davranışlarla, örgütsel inovasyona öncülük etmelidir.

MATERYAL VE METOD

Bu araştırmada; nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Veri toplama tekniklerinden anket tekniği kullanılmıştır. Araştırma verileri yüzyüze ve dijital ortamda gerçekleştirilen anketler aracılığıyla toplanmıştır. Toplamda 191 kişiye ulaşılarak, anketin çok büyük bir kısmı yüz yüze fiziki olarak (%88,48'i), geri kalan kısmı (%11,52'si) ise dijital ortamda yapılmıştır.

Hipotezler

Çalışanların dijital okuryazarlık düzeyleri ile örgütsel inovasyon düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olacağı varsayımından yola çıkılarak, araştırma hipotezleri aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

H_0 : Dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyon arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H_1 : Dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyon arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H_{1a} : Dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyonun alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma Evreni ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Adana ilinde bulunan 256 sağlık kuruluşundaki 1200 sağlık yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda Adana ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren büyük çoğunluğu kamu hastanelerinde çalışan 191 sağlık yöneticisi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Verilerin toplanması için kurum etik izni Adana İl Sağlık Müdürlüğü Bilimsel Araştırma ve Proje Çalışmaları Değerlendirme Komisyonunun 27.02.2024 tarihli toplantısında alınmıştır (28.02.2024 / Sayı: E-11289099-050.04-237957775).

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak anketten faydalanılmış olup, veriler yüz yüze ve dijital ortamda toplanmıştır. Ankette Dijital Okuryazarlık ve Örgütsel İnovasyon şeklinde iki ana değişken bulunmaktadır. Araştırmada sağlık yöneticilerinin dijital okur yazarlık becerisini ölçmek için Ng (2012) tarafından geliştirilen; Hamutoğlu ve arkadaşları (2017) Türkçe'ye geçerlilik güvenilirlik çalışması yapılan, 17 maddeden oluşan Dijital Okuryazarlık Ölçeği (DijitalOY) kullanılmıştır. Ölçek; Tutum, Teknik, Bilişsel ve Sosyal olmak üzere dört alt boyutlu bir yapıya sahiptir. Ölçeğin tüm maddeleri olumlu yapıdadır, tersten puanlanan madde bulunmamaktadır. Sağlık yöneticilerinin örgütsel inovasyon performansını ölçmek için Wang ve Ahmed (2004) tarafından oluşturulan ve Aksay (2011) tarafından Türkçe'ye çevrilerek uyarlaması yapılan Örgütsel İnovasyon Ölçeği (ÖrgütselİNV) kullanılmıştır. Ölçek, davranışsal yenilik (ÖrgütselDVRİNV), ürün-hizmet yeniliği (ÖrgütselÜRİNV), pazar yeniliği (ÖrgütselPZRİNV), stratejik yenilik (ÖrgütselSTRJİNV) ve süreç yeniliği (ÖrgütselSRÇİNV) olmak üzere 5 boyut olup toplam 20 sorudan oluşmaktadır. Ölçekler 5'li likert sistemine göre hazırlanmıştır:

Verilerin Analizleri

Analitik verilerin değerlendirilebilmesi için IBM SPSS Statistics 27 programı kullanılmıştır. Veriler frekans analizi, normal dağılım analizi, güvenilirlik analizi ve korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Demografik yapı kriterleri için Frekans

Analizi, Güvenirlilik için Cronbach's Alpha (α) Analizi yapılmıştır. Korelasyon Analizinde "Spearman's Korelasyon Katsayısı" belirlenmiştir. Tüm bu analizler neticesinde t, F ve "anlamlılık düzeyi (p)" değeri belirlenerek örneklem modelimizin uygunluğu sınanmıştır. Modelde; $F < F_{\text{kritik}}$ ve $p > 0,05$ durumunda anlamlı bir ilişki olmadığı; $F > F_{\text{kritik}}$ ve $p < 0,05$ durumunda anlamlı bir ilişki olduğu test edilmiştir.

BULGULAR

Demografik Özelliklere İlişkin Sonuçlar

Demografik yapı kriterlerine ait ortalamalar incelendiğinde araştırma örneğine 191 kişi katılmıştır. Cinsiyet durumu göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların %41,9'u erkek, %58,1 ise kadınlardan oluşmaktadır. Medeni durum göz önünde bulundurulduğunda ise katılımcıların %18,8'inin evli, %81,2'sinin ise bekar olduğu belirlenmiştir. Yaş olarak incelendiğinde ankette katılımcıların yaş aralığının en çok 30-39 (%28,8) ile 40-49 (%43,5) yaş aralıklarında olduğu belirlenmiştir. Öğrenim durumu yönünden ankete katılanların en çok % 49,7 ile Lisans ve %25,1 ile Yüksek Lisans derecesine sahip olduğu belirlenmiştir. Mezun Olunan Bölüm açısından ankete katılanların oransal bir incelemesi yapıldığında 191 kişi içerisinde %42,9 ile Hemşirelik ve %25,1 ile Tıp fakültesinin öne çıktığı görülmektedir. Ankete katılan 191 kişinin Çalışma Yılı açısından %28,8 ile 0-5 yıl aralığında, %22,5 ile 6-10 yıl aralığında, %29,3 ile 11-19 yıl aralığında bir çalışma yılına sahip olduğu görülmektedir. Çalışma yılı aralığı yüzde yoğunluğundan ankete katılanların genç yaşta olduğu görülmektedir. Ankete katılanların Mesleki Tecrübe açısından en yüksek yüzde oranına sahip yıl aralığı 11 - 19, 20 - 29 yılları arası olup, sırasıyla %29,8 ve %36,6 oranına sahiplerdir. Ankete katılan 191 kişiyi pozisyon dağılımı açısından değerlendirdiğimizde birim sorumlusunun yüzde olarak en yüksek değere (%68,1) sahip olduğu, diğer pozisyonlarda çalışanların ise eşit bir dağılıma sahip olduğu belirlenmiştir.

Normallik Testine İlişkin Sonuçlar

Dijital Okuryazarlık ve Örgütsel İnovasyon verilerinin normal dağılıma uygun olup olmadığı Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile sınanmıştır (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1. Dijital Okuryazarlık Değişkenleri Normal Dağılım Test Sonuçları

	Frekans, N	Kolmogorov - Smirnov		Shapiro - Wilk	
		İstatistik	Anlamlılık, p	İstatistik	Anlamlılık, p
DijitalOY1	191	0,312	<0,001	0,620	<0,001
DijitalOY2	191	0,271	<0,001	0,653	<0,001
DijitalOY3	191	0,290	<0,001	0,689	<0,001
DijitalOY4	191	0,296	<0,001	0,700	<0,001
DijitalOY5	191	0,286	<0,001	0,869	<0,001
DijitalOY6	191	0,357	<0,001	0,774	<0,001
DijitalOY7	191	0,311	<0,001	0,844	<0,001
DijitalOY8	191	0,282	<0,001	0,830	<0,001
DijitalOY9	191	0,295	<0,001	0,754	<0,001
DijitalOY10	191	0,270	<0,001	0,871	<0,001
DijitalOY11	191	0,300	<0,001	0,857	<0,001
DijitalOY12	191	0,335	<0,001	0,756	<0,001
DijitalOY13	191	0,299	<0,001	0,719	<0,001
DijitalOY14	191	0,294	<0,001	0,768	<0,001
DijitalOY15	191	0,346	<0,001	0,692	<0,001
DijitalOY16	191	0,311	<0,001	0,827	<0,001
DijitalOY17	191	0,176	<0,001	0,913	<0,001

Tablo 2. Örgütsel Davranış Değişkenleri Normal Dağılım Test Sonuçları

	Frekans N	Kolmogorov - Smirnov		Shapiro - Wilk	
		İstatistik	Anlamlılık, p	İstatistik	Anlamlılık, p
ÖrgütselÜRİNV1	191	0,199	<0,001	0,907	<0,001
ÖrgütselÜRİNV2	191	0,199	<0,001	0,896	<0,001
ÖrgütselÜRİNV3	191	0,193	<0,001	0,904	<0,001
ÖrgütselÜRİNV4	191	0,187	<0,001	0,905	<0,001
ÖrgütselPZRİNV5	191	0,207	<0,001	0,868	<0,001
ÖrgütselPZRİNV6	191	0,281	<0,001	0,854	<0,001
ÖrgütselPZRİNV17	191	0,247	<0,001	0,886	<0,001
ÖrgütselPZRİNV8	191	0,187	<0,001	0,898	<0,001
ÖrgütselSRÇİNV9	191	0,322	<0,001	0,838	<0,001
ÖrgütselSRÇİNV10	191	0,200	<0,001	0,902	<0,001
ÖrgütselSRÇİNV11	191	0,236	<0,001	0,892	<0,001
ÖrgütselSRÇİNV12	191	0,274	<0,001	0,875	<0,001
ÖrgütselDVRİNV13	191	0,282	<0,001	0,869	<0,001
ÖrgütselDVRİNV14	191	0,272	<0,001	0,877	<0,001
ÖrgütselDVRİNV15	191	0,315	<0,001	0,839	<0,001
ÖrgütselDVRİNV16	191	0,309	<0,001	0,848	<0,001
ÖrgütselSTRJİNV17	191	0,208	<0,001	0,891	<0,001
ÖrgütselSTRJİNV18	191	0,210	<0,001	0,889	<0,001
ÖrgütselSTRJİNV19	191	0,210	<0,001	0,889	<0,001
ÖrgütselSTRJİNV20	191	0,247	<0,001	0,886	<0,001

Analiz sonucu Dijital Okuryazarlık ve Örgütsel İnovasyon verilerinin anlamlılık değeri (p) 0,05 den küçük olduğu için normal dağılım göstermediği belirlenmiştir.

Güvenirlik Analizi

Dijital Okuryazarlık anket sorularının güvenilirliğini tespit edebilmek için IBM SPSS Statistics 27 programında “Cronbach’s Alpha Değeri (α) Tespit Analizi” yapılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Dijital Okuryazarlık anket sorularının istatistiksel değerlendirilmesi sonucu Cronbach’s Alpha Değeri

Cronbach’s Alpha α	Standardize Cronbach Alpha α	Dijital Okuryazarlık Anket Soru Adedi
0,917	0,920	17

Analiz sonucu elde edilen α değerinin 0,917 olduğu tespit edilmiştir. Dijital okuryazarlık anket sorularının güvenilirliğini tespit edebilmek için yapılan analiz sonucu elde edilen α değerinin 0,809 olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Örgütsel İnovasyon anket sorularının istatistiksel değerlendirilmesi sonucu Cronbach Alpha değeri

Cronbach’s Alpha α	Standardize Cronbach Alpha α	Dijital okuryazarlık Anket Soru Adedi
0,809	0,811	20

Araştırmada kullanılan ölçeklerden elde edilen Cronbach’s Alfa (α) değeri ile ilgili değerin 0.70’den büyük olması “Yüksek Güvenirlikte” (Kılıç, 2016) ölçek sınıfına girdiği tespit edilmiştir.

Tablo 5. Dijital Okuryazarlık anket soruları istatistiksel değerleri

DİJİTAL OKURYAZ. ANKET SORUSU	Genel Ağırlıklı Ortalama (Mean)	Std. Sapma	Soru (Madde) -Bütün korelasyon katsayısı (r)	Çoklu açıklayıcılık katsayısı (Regresyon) (R ²)	Anket Sorusunun Çıkarılması Durumunda Cronbach's Alpha	Kişi Sayısı
DijitalOY1	4,4188	0,89587	0,570	0,669	0,913	191
DijitalOY2	4,3770	0,79093	0,689	0,818	0,910	191
DijitalOY3	4,2827	0,81024	0,660	0,826	0,911	191
DijitalOY4	4,2618	0,78442	0,693	0,841	0,910	191
DijitalOY5	3,3979	1,05571	0,420	0,369	0,919	191
DijitalOY6	3,8796	0,95209	0,588	0,598	0,913	191
DijitalOY7	3,7277	0,93427	0,534	0,506	0,914	191
DijitalOY8	3,9948	0,87958	0,755	0,694	0,908	191
DijitalOY9	4,1937	0,76031	0,765	0,695	0,908	191
DijitalOY10	3,4921	0,91691	0,644	0,602	0,911	191
DijitalOY11	3,6335	0,91291	0,517	0,584	0,915	191
DijitalOY12	4,0366	0,80375	0,692	0,612	0,910	191
DijitalOY13	4,2251	0,68564	0,612	0,505	0,913	191
DijitalOY14	4,1571	0,82490	0,463	0,384	0,916	191
DijitalOY15	4,1152	0,64672	0,618	0,465	0,913	191
DijitalOY16	3,8691	0,83895	0,721	0,719	0,909	191
DijitalOY17	3,1099	1,04803	0,474	0,427	0,917	191

Dijital okuryazarlık açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel ağırlıklı (items-means) ortalama değerinin 3,951; minimum ortalama değerinin 3,110; maksimum ortalama değerinin 4,419 olduğu gözönünde bulundurulduğunda Dijital Okuryazarlık anket sorularına verilen cevabın “Katılıyorum” yanıt ölçeğine karşılık geldiği sonucuna da varılmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. Dijital Okuryazarlık açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalamaları

ORTALAMA	Ortalama (Mean)	Ortalama Minimum	Ortalama Maksimum	Ortalama Değişim Aralığı (Range)	Anket Soru Adedi
Açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalaması (item-means)	3,951	3,110	4,419	1,309	17
Açıklayıcı anket maddeleri arasındaki korelasyonların genel ortalaması (inter-item correlation)	0,410	0,091	0,877	0,786	17

Açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalaması (item-means) 3,951 iken, ortalama değişim aralığı 1,309’dur. Açıklayıcı anket maddeleri arasındaki korelasyonlara ait genel ortalama değeri (inter-item correlation) 0,410 iken, ortalama değişim aralığı 0,786’dır. Açıklayıcı anket maddelerine yönelik (item-total) korelasyonlar 0,091-0,877 değerleri arasında değişmektedir.

Tablo 6. Örgütsel İnovasyon anket soruları istatistiksel değerleri

ÖRGÜTSEL İNOVASYON ANKET SORUSU	Genel Ağırlıklı Ortalama (Mean)	Std. Sapma	Soru (Madde) -Bütün korelasyon katsayısı (r)	Çoklu açıklayıcılık katsayısı Regresyon (R ²)	Anket Sorusunun Çıkarılması Durumunda Cronbach's Alpha	Kişi Sayısı
ÖrgütselÜRİNV1	2,8063	1,02040	0,529	0,507	0,792	191
ÖrgütselÜRİNV2	3,2042	0,93199	0,524	0,508	0,793	191
ÖrgütselÜRİNV3	3,1309	0,98869	0,536	0,585	0,792	191
ÖrgütselÜRİNV4	2,9581	0,99912	-0,338	0,496	0,839	191
ÖrgütselPZRİNV5	3,0785	0,85169	-0,006	0,208	0,819	191
ÖrgütselPZRİNV6	3,5288	0,82587	0,314	0,291	0,804	191
ÖrgütselPZRİNV17	2,9686	0,88796	0,533	0,501	0,793	191
ÖrgütselPZRİNV8	3,0000	0,97872	0,573	0,557	0,789	191
ÖrgütselSRÇİNV9	3,5812	0,93610	0,580	0,583	0,790	191
ÖrgütselSRÇİNV10	3,1414	0,94919	0,679	0,724	0,784	191
ÖrgütselSRÇİNV11	3,3717	0,95864	0,619	0,652	0,787	191
ÖrgütselSRÇİNV12	3,5079	0,95073	0,338	0,302	0,803	191
ÖrgütselDVRİNV13	3,5654	0,99189	0,611	0,542	0,787	191
ÖrgütselDVRİNV14	3,4188	0,98540	0,553	0,468	0,791	191
ÖrgütselDVRİNV15	3,7068	0,92788	0,578	0,604	0,790	191
ÖrgütselDVRİNV16	3,5916	0,95737	0,583	0,569	0,789	191
ÖrgütselSTRJİNV17	3,0785	0,98361	-0,272	0,411	0,835	191
ÖrgütselSTRJİNV18	3,0995	0,89769	0,566	0,512	0,791	191
ÖrgütselSTRJİNV19	3,1257	0,96514	0,570	0,549	0,790	191
ÖrgütselSTRJİNV20	2,6754	0,97838	-0,311	0,498	0,837	191

Örgütsel inovasyon açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel ağırlıklı (items-means) ortalama değerinin 3,227; minimum ortalama değerinin 2,675; maksimum ortalama değerinin 3,707 olduğu gözönünde bulundurulduğunda Örgütsel İnovasyon anket sorularına verilen cevabın “Kararsızım” yanıt ölçeğine karşılık geldiği sonucuna da varılmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Örgütsel İnovasyon açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalamaları

ORTALAMA	Ortalama (Mean)	Ortalama Minimum	Ortalama Maksimum	Ortalama Değişim Aralığı (Range)	Anket Soru Adedi
Açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalaması (item-means)	3,227	2,675	3,707	1,031	20
Açıklayıcı anket maddeleri arasındaki korelasyonların genel ortalaması (inter-item correlation)	0,176	-0,554	0,752	1,306	20

Açıklayıcı anket maddelerine yönelik genel soru ortalaması (item-means) 3,227 iken, ortalama değişim aralığı 1,031 dir. Açıklayıcı anket maddeleri arasındaki korelasyonlara ait genel ortalama değeri ise (inter-item correlation) 0,176 iken, ortalama değişim aralığı 1,306 dır. Açıklayıcı anket maddelerine yönelik (item-total) korelasyonlar (item-total) korelasyonları -0.554 ve 0.752 değerleri arasında yer almaktadır.

Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

Dijital Okuryazarlık değişkeni ile Örgütsel İnovasyon değişkenleri arasında yapılan Korelasyon Analizi sonuçlarına göre her iki değişken verilerinin “normal dağılım göstermemesinden” dolayı spearman’s korelasyon katsayısı değerleri (r) elde edilmiştir. Söz konusu değerler Tablo 8’de gösterilmektedir.

Tablo 8. Dijital Okuryazarlık değişkenleri ile Örgütsel İnovasyon değişkenleri arasındaki korelasyon değerleri (spearman’s korelasyon katsayısı)

Bağımsız Değişken	Bağımlı Değişken	(Spearman’s Korelasyon) r	Anlamlılık, p
Dijital OY	ÖrgütselÜRİNV	0,281**	<0,001
	ÖrgütselPZRİNV	0,259**	<0,001
	ÖrgütselSRÇİNV	0,177*	0,014
	ÖrgütselDVRİNV	0,247**	<0,001
	ÖrgütselSTRJİNV	-0,004	0,952
	ÖrgütselİNV	0,276**	<0,001

[**, Korelasyon 0,01 anlamlılık düzeyinde (2-yönlü), *, Korelasyon 0,05 anlamlılık düzeyinde (2-yönlü)]

Tablo 8'e göre, Dijital Okuryazarlık ile Örgütsel İnovasyon (ÖrgütselİNV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,276$, $p < 0,001$). Buradan Dijital okuryazarlığın genel örgütsel inovasyonu desteklediği sonucuna ulaşılabilmektedir. Dijital Okuryazarlık ile alt boyut olan Örgütsel Ürün İnovasyonu (ÖrgütselÜRİNV) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,281$, $p < 0,001$). Bu durum, dijital okuryazarlık düzeyi arttıkça örgütsel ürün inovasyonunun da artma eğiliminde olduğunu gösterilmektedir. Dijital Okuryazarlık ile alt boyut olan Örgütsel Pazarlama İnovasyonu (ÖrgütselPZRİNV) arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,259$, $p < 0,001$). Bu, dijital okuryazarlığın pazarlama inovasyonu üzerinde olumlu etkisi olabileceğini ifade etmektedir. Dijital Okuryazarlık ile alt boyut olan Örgütsel Süreç İnovasyonu (ÖrgütselSRÇİNV) arasındaki ilişki pozitif yönlü ve anlamlıdır ancak nispeten düşük seviyededir ($r = 0,177$, $p = 0,014$). Dijital okuryazarlık ile süreç inovasyonu arasındaki bağlantının düşük düzeyde fakat pozitif olduğu görülmektedir. Dijital Okuryazarlık ile alt boyut olan Örgütsel Davranış İnovasyonu (ÖrgütselDVRİNV) arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki söz konusudur ($r = 0,247$, $p < 0,001$). Dijital okuryazarlık seviyesinin artması, destek ve veri inovasyonu uygulamalarında gelişmelere yol açabilir. Dijital Okuryazarlık ile alt boyut olan Örgütsel Stratejik İnovasyon (ÖrgütselSTRJİNV) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($r = -0,004$, $p = 0,952$). Bu durumda, dijital okuryazarlığın stratejik inovasyon üzerinde etkili olmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

21. yüzyılda dijital okuryazarlık, bireylerin topluma hızlı bir şekilde katılımının sağlanması, gerekli bilgi ve beceriyi elde edebilmesi, hayatta kalabilmesi, kısacası hayata adapte olabilmesi (inovasyon ve girişimcilik) için bir ön koşul haline gelmiştir. 21. yüzyıl dünyasında toplumun birçok kesiminin ve insan faaliyetlerinin çoğunun temelini elektronik cihazlar, tesisler vb altyapılar oluşturmaktadır. Bunun neticesinde dijital okuryazarlıkta başarı gelmektedir (Martin, 2006). Dijital Okuryazarlık, teknolojik gelişmelere, değişimlere ayak uydurabilmek için gereklidir. Kurumların bazıları yeni teknolojilere giderek daha çok yatırım yapmakta ve bu nedenle çalışanlar belli bir sorumluluğu veya iş (görevi) yerine getirebilme durumunu (yetkinliklerini) geliştirmek, değişime uyum sağlamak durumunda (zorunda) kalmaktadır (BTK, 2022). Sağlık yöneticileri açısından dijital gelişmelere adapte olma sonucunda gelişen dijital okur yazarlık becerileri ve bunu uygulamalarda inovasyona dönüştürme performanslarının ortaya koyulması oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda sağlık kurumu yöneticilerinin güncel teknolojik gelişmeleri takip etmelerinin yönettikleri kurumların gelişimine

ve örgütsel inovasyona olan katkılarını araştırma gereksinimi duyulmuştur. Bu çalışmanın amacı sağlık kurumu yöneticilerinin dijital okuryazarlık becerileri ile örgütsel inovasyon performansı arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu çalışmada; nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Bu araştırmanın evrenini Adana ilinde bulunan 256 sağlık kuruluşundaki 1200 sağlık yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda Adana ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren büyük çoğunluğu kamu hastanelerinde çalışan 191 sağlık yöneticisi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Veri toplama aracı olarak alanyazında geçerlilik ve güvenilirliği test edilen ölçeklerden oluşan anketten faydalanılmış olup, veriler yüz yüze ve dijital ortamda toplanmıştır. Analitik verilerin değerlendirilebilmesi için IBM SPSS Statistics 27 programı kullanılmıştır. Veriler frekans analizi, normal dağılım analizi, güvenilirlik analizi ve korelasyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda dijital okuryazarlık ve örgütsel inovasyon değişkenlerinin normal bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Örnekleme ait ölçekler üzerinde yapılan güvenilirlik analizi sonucu çalışmada kullanılan ölçeklerin yüksek güvenirlikte olduğunu göstermektedir. Yapılan korelasyon analizi sonucunda dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyon arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Şahin (2023) tarafından yapılan çalışmada da, Dijital dönüşüm ve Örgütsel İnovasyon etkenlerinin birbirleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiş ve pozitif yönde güçlü etki tespit edilmiştir. Güllü ve Göktaş (2024) yaptığı çalışmada, kadın girişimcilerin dijital okuryazarlıkları ile işletme performansı arasındaki ilişki incelenmiş, korelasyon analizinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Demirci (2023) tarafından sağlık yöneticileri ve çalışanlarının dijital okuryazarlık düzeylerinin iş tatminine etkisi araştırılmış, yapılan analizde düşük düzeyde pozitif ve anlamlı ilişki saptanmıştır. Dolayısıyla alanyazında yapılan çalışmalar bu araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyonun alt boyutları arasındaki ilişki incelendiğinde; dijital okuryazarlık ile örgütsel ürün inovasyonu, örgütsel pazarlama inovasyonu, örgütsel süreç inovasyonu ve örgütsel davranış inovasyonu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde daha önce yapılan araştırmalar, dijital okuryazarlık ile örgütsel inovasyonun alt boyutları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymaktadır. Dijital okuryazarlığı yüksek olan çalışanların, yeni ürün geliştirme süreçlerinde daha yaratıcı ve yenilikçi fikirler üretebildikleri gözlemlenmiştir (Bharadwaj vd., 2013). Örgütsel süreç inovasyonunda, dijital okuryazarlık, veri analitiği ve otomasyon

gibi araçların etkin kullanımını mümkün kılmakta, bu da süreçlerin daha verimli hale gelmesine katkı sağlamaktadır. Dijital okuryazarlık, çalışanların işbirliği yapma ve yenilikçi çözümler geliştirme yeteneklerini artırarak, örgütsel davranış inovasyonunu desteklemektedir (Edmondson, 2012). Dijital okuryazarlık ile alt boyut olan örgütsel stratejik inovasyon arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Diğer alt boyutlardan farklı olarak örgütsel stratejik inovasyonunda anlamlı bir ilişki olmamasının araştırmaya katılanların kendilerini stratejik konularda karar verici olarak görmediklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan sağlık yöneticilerin büyük çoğunluğunun kamu kurumlarında çalışıyor olması sebebiyle çalışanların bir kısmında iş kaybetme kaygısı olmadığı için iş ve işleyiş geliştirmeye yönelik bir çaba gösterilmemesi de bir başka neden olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla gelecekte yapılacak araştırmalarda söz konusu değişkenlerin özel kurumlarda çalışan sağlık personellerinde tekrarlanması önerilebilir. Bununla birlikte bu olumsuz durumun ortadan kaldırılabilmesi için kamuda gelişmeye istekli personeller yönetici statüsünde görevlendirilip, inovasyonun önü açılmalıdır. Çalışmaya, gelişmeye isteksiz personel, eğitim, denetim ve psikososyal destek yöntemleriyle yenileşime teşvik edilmelidir. Yenileşime çok direnç gösteren personeller ise daha pasif konumlarda görevlendirilebilir. İnovatif davranış gösteren bireyler ödüllendirilmeli ve diğer personel için özendirici olmalıdır. Çünkü insanı en çok tatmin eden şey başarıdır. Başarılı insanların çevresindeki insanlar bu başarı gücüne özenerek kendilerinde de başarıma isteği doğmaktadır. Bu şekilde bireylerde yaratıcılık ve yenilik isteği yayıldıkça, inovasyon hareketi bireyselden toplumsala dönüşebilir. Bu durumun örgütlere yansması ise her bir çalışanın inovatif davranış gösterdiği örgütsel inovasyona açık örgütler şeklinde ortaya çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Aksay, K., (2011). Yenilikçilik Kültürünün Örgütsel Yenilikçilik Üzerine Etkisi: Konya İlinde Faaliyet Gösteren Özel Hastanelerde Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.
- Bawden, D. (2001). Information and digital literacies: A review of concepts. *Journal of Documentation*, 57(2), 218-259. (DOI: 10.1108/00251749810220496).
- Berberoglu, B. (2010). Yaşam Boyu Öğrenme İle Bilgi Ve İletişim Teknolojilerin Açısından Türkiye'nin Avrupa Birliği'ndeki Konumu. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 5 (2).
- Bharadwaj, A., El Sawy, O. A., Pavlou, P. A., ve Venkatraman, N. V. (2013). Digital business strategy: toward a next generation of insights. *MIS quarterly*, 471-482.
- Boutros, A. (2007) "How To Make Innovation Happen", *Physician Executive*, March-April 2007.

- Bradshaw, M. J. (2001). Fuszard's Innovative Teaching Strategies in Nursing. In: Effective Learning: What Teachers Need to Know. USA, Aspen Publishers.
- BTK, (2022). Türkiye'de Dijital Dönüşüm ve Dijital Okuryazarlık. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 56s. (<https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/tu-rkiyede-dijital-do-nu-s-u-m-ve-dijital-okuryazarlik.pdf>).
- Diker Coşkun, Y. ve Demirel, M., (2012). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 42, 108-120.
- Edmondson, A. C. (2012). *Teaming: How organizations learn, innovate, and compete in the knowledge economy*. John Wiley & Sons.
- Gilster, P. (1997). Digital literacy. New York: John Wiley & Sons.
- Govindarajan V. & TRİMBLE, C. (2010), Stop The Innovation Wars, Harvard Business Review, 88(7/8), 76-83.
- Hague, C. & Payton, S. (2010). Digital Literacy Across the Curriculum, Retrieved from <https://www.nfer.ac.uk/digital-literacyacross-the-curriculum>.
- Hamutoğlu, N. B., Canan-Güngören, Ö., Kaya-Uyanık, G. ve Gür-Erdoğan, D. (2017). Dijital okuryazarlık ölçeği: Türkçe'ye uyarlama çalışması. Ege Eğitim Dergisi 18(1), 408-429.
- Kasimoğlu, M., Akkaya, F. (2012) Kamu Kurumlarında İnovasyon. Kültür Sanat Basımevi, İstanbul İl Özel İdaresi.
- Kılıç, S. (2016). Cronbachs Alpha Reliability Coefficient. Journal of Mood Disorders Volume: 6, Number:(1):1, p:47-48
- Literacy Volume: 1, Number:2, p:151-161
- Martin, A., & Grudziecki, J. (2006). DigEuLit: concepts and tools for digital literacy development. Innovation in Teaching and Learning in Information and Computer Sciences, 5(4), 249-267, (<https://doi.org/10.11120/ital.2006.05040249>).
- NG, W. (2012). Can we teach digital natives digital literacy? Computers & Education, 59(3), 1065-1078.
- Onursoy, S. (2018). Üniversite gençliğinin dijital okuryazarlık düzeyleri: Anadolu Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2(6), 989-1013. DOI: 10.19145/e-gifder.422671.
- Robbins, S. P. (1996). Organizational Behavior: Concepts, Controversies, Applications. Seventh Edition. New Jersey: Prentice Hall International Editions.
- Soran, H., Akkoyunlu, B. ve Kavak, Y. (2006). Yaşam boyu öğrenme becerileri ve eğitimcilerin eğitimi programı: Hacettepe Üniversitesi örneği. H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, s.201-210.
- Wang, C. L. ve Ahmed, P. K. (2004). The Development and Validation of the Organisational Innovativeness Construct Using Confirmatory Factor Analysis. European Journal of Innovation Management, 7(4): 303–313.

GÖÇMEN KİMLİĞİ VE SUÇ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: “SCARFACE” (1983) FİLMİ ÖRNEĞİ

Mehmet Yasir Özker

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye.

E-mail: mehmet.ozker@outlook.com

ORCID: 0009-0002-0464-5343

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 25.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 12.06.2025

ÖZET

Bu çalışma, Brian De Palma'nın yönettiği 1983 yapımı *Scarface* filmi üzerinden göçmen kimliği ve suç arasındaki ilişkiyi çok boyutlu bir yaklaşımla incelemektedir. Filmde Küba'dan ABD'ye göç eden Tony Montana karakteri üzerinden Amerikan Rüyası, toplumsal dışlanma, marjinalleşme, yabancılaşma, statü arayışı ve suç dinamikleri gibi kavramlar ele alınmaktadır. Söz konusu yapım, Mariel Boatlift olarak bilinen tarihsel bir göç olayını temel alması ve göç etrafında gelişen süreçleri popüler kültürde sembolleşmiş bir anlatı üzerinden sunması bakımından uygun bir örnek olay oluşturmaktadır. Bu çerçevede, bireysel tercihler ile yapısal koşullar arasındaki gerilimin görünür kılınması amaçlanmaktadır. Film çözümlemesi tarihsel veriler, literatür taraması ve kavramsal çerçeveye beraber sunulmakta; göçmenlerin toplum içindeki konumlarının sadece dışsal koşullarla değil, aynı zamanda bireysel irade, motivasyon ve beklentilerle de belirlendiği gösterilmektedir. Sonuç olarak *Scarface* filmindeki göçmenlik deneyiminin, Amerikan Rüyası'nın çelişkili doğası ve suçla olan karmaşık bağlantıların popüler kültür üzerinden tartışılmasına olanak tanıyan zengin bir anlatı sunduğu belirtilmektedir. Çalışma, göç ve suç ilişkisinin mikro ve makro düzeydeki dinamikleri göz önünde bulundurularak, bağlamsal ve kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, göçmen kimliği, suç, Scarface, Amerikan Rüyası

ABSTRACT

This study offers a multidimensional analysis of the relationship between immigrant identity and crime, taking Brian De Palma's 1983 film *Scarface* as a central case. Concepts such as the American Dream, social exclusion, marginalization, alienation, the quest for status, and crime dynamics are addressed through the character of Tony Montana, who immigrates from Cuba to the USA in the film. The film constitutes a suitable case study as it is based on a historical immigration event known as the Mariel Boatlift and presents the processes surrounding immigration through a narrative that has become symbolic in popular culture. Within this framework, the study aims to make visible the tension between individual choices and structural conditions. The film analysis is presented along with historical data, a literature review, and a conceptual framework; it is demonstrated that the position of immigrants within society is determined not only by external conditions but also by individual will, motivation, and expectations. In conclusion, it is stated that the immigrant experience in the film *Scarface* offers a rich narrative that allows for the discussion of the contradictory nature of the American Dream and its complex connections with crime through popular culture. The study posits that the relationship between immigration and crime should be addressed with a contextual and comprehensive perspective, considering its micro and macro-level dynamics.

Keywords: Immigration, immigrant identity, crime, *Scarface*, American Dream

GİRİŞ

Göç, hem bireyler hem de toplumlar üzerinde derin etkiler bırakan bir olgudur. Günümüzde göçmen kimliğinin toplumsal kabulü, sosyo-ekonomik uyum süreçleri ve işgücü piyasasındaki konumu çevremizdeki her alanda etkin ve önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda suç ve göçmen kimliği arasındaki ilişkiyi incelemek geniş bir yelpazede tartışma alanı açmaktadır. Özellikle medyada ve popüler kültürde yer alan göçmen figürleri, bu tartışmaların gündeme gelmesinde ve şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Sinema, televizyon dizileri, müzik, haber programları ve sosyal medya platformları gibi çeşitli alanlarda karşımıza çıkan bu figürler toplumsal algıların şekillenmesinde bir kaynak oluşturmaktadır. Bu alanlarda göçmenlere dair önyargıları pekiştiren veya onları mağdur olarak konumlandıran içerikler söz konusu algıları derinleştirmektedir. Sinema ise medya ve popüler kültürde hem bir sanat dalı hem de bir kitle iletişim aracı olarak önemli bir konumu temsil etmektedir.

Sinema tarihinde önemli bir kült film olarak kabul edilen *Scarface*, bu çerçevede dikkat çekici bir örnektir. Al Pacino'nun etkileyici performansı ile hayat

verdiği Tony Montana karakteri, bir göçmen olarak ABD’ye gelmesinin akabinde suç dünyasında hızla yükselmektedir. Dolayısıyla film, göçmen kimliği ve suç arasındaki etkileşimin yansımalarını çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermesi bakımından kayda değer bir inceleme alanı sunmaktadır.

Bu çalışma, göçmen kimliği ile suç olgusu arasındaki karmaşık ilişkiyi Brian De Palma’nın yönettiği 1983 yapımı *Scarface*’i bir vaka incelemesi şeklinde ele alarak analiz etmeyi amaçlamaktadır. Konunun çok katmanlı yapısını aydınlatmak üzere; çalışmanın metodolojisi film çözümlemesi, tarihsel analiz ve literatür taramasını birleştiren disiplinlerarası bir yaklaşıma dayanmaktadır. Film ve filmin tarihi referansları üzerinden göçmen kimliği ve suç arasındaki dinamikler incelenecek, göçmenlerin hem sosyal hem bireysel süreçlerinde etkili olan unsurlar ile Amerikan Rüyası gibi ideallerin göçmenler üzerindeki etkileri ele alınacaktır. Bu çerçevede göçmen kimliği, göçmen statüsü, toplumsal dışlanma ve suç ilişkisi arasındaki bağlantılar küresel göç hareketleri ve işgücü piyasası perspektifinden değerlendirilecektir.

GÖÇMEN KİMLİĞİ VE AMERİKAN RÜYASI İDEALİ

Göçmen kimliği meselesi ve bunun filmdeki temsili, ilgili tanımların anlamsal ve bağlamsal noktalarda incelenmesini gerektirmektedir. Göçmen kelimesinin Türkçe ve İngilizce’deki sözlük anlamlarına bakıldığında, Türk Dil Kurumu (t.y.) tarafından “kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk); muhacir” şeklinde ifade edilen kavram; filmde kullanılan dil olan İngilizce’de *migrant*, *immigrant* ve *emigrant* şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Filmin akışı içerisinde *immigrant* kelimesinin kullanıldığı diyaloglar ve Tony Montana karakterinin sorgulandığı sahnede kamu görevlilerinin kollarında yer alan “*immigrant officer*” armaları gibi detaylar bu anlamda dikkat çekicidir. Merriam-Webster’da (t.y.-a) bir ülkeye kalıcı ikamet etmek üzere gelen kişi olarak tanımlanan *immigrant*, filmdeki kullanımı açısından belirli bir çerçeve hakkında fikir verse de *Scarface*’in daha ilk sahnesinde karşımıza çıkan *refugee*, yani mülteci kavramı da seyirciye sunulacak göçmen deneyimi açısından önemli bir yere sahiptir.

Oxford COMPAS (2024) tarafından teknik bir sorun olmasının yanı sıra kamuoyu anlayışı ve politika tartışmalarını da etkilediği ifade edilen bu kavram çeşitlilikleri, filmde işlenen Amerikan Rüyası idealinin tarihteki yerinin ele alınışında da kendisini göstermektedir. Britannica’da (2024a) yer alan Amerikan Rüyası başlığında bu kavramın köklerinin ilk Avrupalı “yerleşimci” ve sömürgeci-

lerin hedef ve özelemlerinde yattığından bahsedilmekte ve bu insanların çoğunun kıtaya zorbalıktan, dini-siyasi baskıdan ya da yoksulluktan kaçmak için geldiği belirtilmektedir. Yerleşimci ifadesinin, orijinal metinde geçtiği şekliyle *settler* kelimesinin, yine Merriam-Webster (t.y.-b) üzerindeki tanımı, yeni bir bölgeye veya koloniye yerleşen kişi şeklinde aktarılmaktadır. Buradan yola çıkarak *immigrant* ifadesinde anılan şekliyle kalıcı ikamet olgusundan bahsedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Cambridge Dictionary (t.y.) ise Amerikan Rüyası'nı ABD'de herkesin sıkı çalışırlarsa başarılı ve mutlu olma şansına sahip olduğuna dair inanç şeklinde tanımlamaktadır. Bu rüyanın *Scarface* filminde Tony tarafından algılanış biçimi ve onda oluşturduğu beklentiler, göçmenlik ve suç ilişkisi çerçevesinde seyirciye etkileyici bir biçimde sunulmaktadır.

Göçmen Kimliği ve Amerikan Rüyası'nın Filmdeki Temsili

Filmin ön sözünde 1980 yılında Fidel Castro tarafından Küba'daki Mariel Limanı'nın açıldığı, görünürdeki amacın isteyen Kübalıların ABD'de yaşayan akrabalarının yanlarına gitmesine fırsat tanımak olduğu belirtilmekte; akabinde Castro'nun taşımayı gerçekleştiren gemi sahiplerini zorlayarak hapishanelerdeki serserileri de gönderdiği ve bu durumun sonradan anlaşıldığı söylenmektedir. Buna göre, Florida'ya ayak basan 125 bin mülteciden (filmde geçtiği şekliyle *refugee*), 25 bin kadarının sabıkalı olduğu bilgisi ile birlikte ön söz sona ermektedir. Ana karakter Tony Montana'nın ABD'ye girebilmekteki ısrarcı tavrına karşın, ön söz satırlarında yer alan mülteci ifadesi tam da burada önemini sergilemektedir. Konuya ilişkin sömürge tarihinde önemli bir kavram olan *penal transportation*, yani sürgün taşımacılığından bahsetmek gerekmektedir. 1776 Amerikan Devrimi'ne kadar kıtaya dönem dönem hükümlüler gönderilmiştir (The National Archives, t.y.). Bundan yıllar sonra, Tony karakteri de geçmişte hüküm giymiş bir birey olarak ABD'ye ayak basmakta ve süreç hikayenin daha ön sözünde mülteci kavramı ile sunulmaktadır. Fakat Tony'nin Amerikan Rüyası'na ilişkin istekliliği ve hedefleri, bir göçün statüsünün ele alınışında bireysel deneyimin ve daha önemlisi bağlamın konumunu işaret etmektedir.

Filmin ön sözündeki bilgilendirme sonrasında, kitleler halinde göç eden Kübalıların orijinal görüntülerine yer verilmekte ve sonrasında Tony Montana'nın iko-nik sorgu sahnesi başlamaktadır. Tony, sorgu sırasında babasının da ABD'de doğduğunu ve hatta tam bir *Yankee* olduğunu ifade etmektedir. *Yankee* kavramı kökeni itibarıyla Amerikan tarihi açısından dikkat çekicidir, zira Amerikan İç Savaşı'nda Güneyliler tarafından Kuzeylileri tanımlamak için kullanılan bir ifadedir (Britannica, 2024b). Sorgu ise ABD'nin tam da en güneydeki eyaletlerinden birinde, Florida'da, bir Kübalıya karşı yapılmaktadır. Dahası Tony'nin "Montana" soya-

dı ise, tıpkı *mountain* sözcüğü gibi dağ anlamına gelmektedir ve ayrıca ABD’nin en kuzeyinde yer alan bir eyaletin adıdır. Bu sözel zıtlıklar ve imgeler, Tony’nin Amerikan Rüyası’nı gerçekleştirme arzusu olan bir kişilik olarak karşılaşılabileceği kimlik-aidiyet sorunlarını ve hayatında karşısına çıkacak engebeli yolu izleyiciye önden işaret eden detaylar olarak nitelendirilebilir. Bunlara ek olarak, diyalogda adları geçen Humphrey Bogart ve James Cagney isimleri de incelenmesi gereken bir durumdur. Tony, yetkililere bu isimleri çok sevdiğini ve konuşmayı onlardan öğrendiğini söylemektedir. İsmi anılan bu Amerikan aktörler, Hollywood’un gangster rolleriyle özdeşleşen sembol isimlerdir. Bu karakterlere duyduğu hayranlık, Tony’nin Amerikan Rüyası idealini hangi temelden özümseydiği konusunda yine bir önceden ima tekniği olarak seyircide karşılık bulmaktadır.

Tony’nin sorgu esnasında Küba’da hapis yattığını kabul etmesi fakat siyasi suçlardan dolayı mahkum olduğunu belirtmesi, komünizme karşı eleştirileri ve ABD Başkanı Jimmy Carter’ın insan hakları söylemlerini anması onu sorgulayan yetkilileri ikna etmemiş ve Freedomtown isimli göçmen kampına gönderilmesine engel olamamıştır. Kampın adındaki oksimoron, yeni göçmenlerin Amerikan Rüyası’nın karanlık yüzüyle karşılaşacaklarını gösterircesine varlığını sergilemektedir. Tony, kamp sahnelerinde Kübalı bir siyasi suçlunun öldürülmesi karşılığında iş ve yeşil kart vaadi almaktadır;

“Bir komünisti zevkine öldürürüm, ama yeşil kart söz konusuysa onu ölmekten beter ederim.”

Tony, kamptaki bir isyan sırasında hedefi öldürmekte ve böylece serbest bırakılmaktadır. Bu olay onu ABD’deki suç dünyasına ilk kez resmen dahil etmektedir. Tony’nin kamptan çıkışı Amerikan toplumuna dahil olmanın göçmenler için epey zorlu seçimlerle dolu olabileceğini göstermektedir, çünkü göçmen kimliğinin kabul görmesi için ahlaki ödünler verilmektedir. Cinayet teklifinin Miami’de yükselmiş başka bir Kübalı tarafından gelmesi ve daha önemlisi devlet tarafından yönetilen kamptan bir göçmenin suç işleme karşılığında çıkabilmesi, yeni Amerikan Rüyası’nın çerçevesini Tony nazarında belirlemenin de ötesinde, ülke yönetiminin boşluklarını ortaya koymaktadır. Bu açıklık, filmde daha sonrasında üst rütbeli polislerin göçmen suçlulardan rüşvet istemesi gibi yozlaşmışlık unsurlarıyla da tezahür etmektedir.

Filmdeki Göçmen Kimliğinin Tarihsel Arka Planı

Scarface filminin ilk sahnelerindeki göçmenlerin görüntüleri, tarihte gerçekten yaşanmış ve literatüre Mariel Boatlift şeklinde geçmiş bir kitlesel göç olayından alınmaktadır.

Britannica’da (t.y.) yer alan bilgilere göre; Komünist lider Fidel Castro 1959’da Küba’da siyasi güce eriştikten sonra, zaman zaman adanın sınırlarını kapatarak Küba vatandaşlarının ülkeyi terk etmesini engellemiştir. Ancak Nisan 1980’de binlerce Kübalı, baskıcı rejimden kaçmak için Peru Büyükelçiliğine sığınma (*asylum*) başvurusu yapmıştır. Castro, huzursuzluğu durdurmaya çalışarak Havana’nın batısındaki Mariel Limanı’nı ülkeyi terk etmek isteyen herkese açmıştır. Nisan ayından ekime kadar Marielitos adı ile tanımlanan yaklaşık 125.000 Kübalı göçmen (*immigrant*) Florida Boğazı’nı geçerek ABD’ye ulaşmış ve ABD göçmenlik ve yeniden yerleşim tesislerinin kapasitesini ciddi şekilde zorlamıştır. Castro, bazı suçluları veya akıl hastalarını göndermiş olsa da Marielitos’un çoğu siyasi baskılardan ve duraklayan bir ekonomiden kaçmak istemekteydi. Birçoğu Miami bölgesine yerleşmiş ve Küba Düzenleme Yasası kapsamında yasal ABD sakinleri olmuştur.

Göçmen gruplarının çeşitliliğin anlaşılması ve bu grupların farklı kategoriler altında incelenmesi, sürecin doğru bir şekilde analiz edilebilmesi için kritik bir öneme sahiptir. Mariel Boatlift ile Küba’dan ayrılanların da homojen bir kitle olmadığı ve belirli özelliklerine göre farklılaştığı görülmektedir. Bu doğrultuda göçmen grubu başlıca dört sınıfa ayrılmaktadır;

Birinci grup, hükümet ve Devrim Savunma Komiteleri (CDR) tarafından evlerinden alınıp zorla gönderilen eski siyasi mahkumlar ve muhaliflerdir; bazıları aileleriyle beraber gitmiştir. İkinci grup küçük suçlular, akıl hastaları, eşcinseller ve suça eğilimli gençlerden oluşan toplumsal açıdan istenmeyenlerdir. Üçüncü grup ise aslında bu özelliklere sahip olmadığı halde öyleymiş gibi davranarak, 1979 tarihli Tehlikelilik Yasası kapsamında adadan öncelikli olarak ayrılan kişilerdir; bu yasaya göre alkolizm, fuhuş, evsizlik gibi davranışlar suç sayılmaktaydı. Ayrıca Yehova Şahitleri gibi devrim normlarına uymayan birkaç yüz kişi de sınır dışı edilmiştir. Dördüncü ve en büyük grup ise ABD’de akrabaları bulunan ve onlara katılmak isteyen sıradan göçmenlerdir, ancak Amerikan medyası haber değeri daha düşük görüldüğü için bu son gruba gereken önemi vermemiştir (Boswell ve Rivero, 1988: 3-4).

Bu genel sınıflandırma her ne kadar Marielitos’un çeşitliliğini ortaya koy- sa da göçün dinamiklerini tam olarak anlamak için Küba hükümetinin sürece aktif müdahalesini ve kendi iç sorunlarını çözme çabalarını dikkate almak gerekmektedir. Zira hükümet bu göç dalgasında yalnızca ülkeyi terk etmek isteyenlere bir kapı açmakla kalmamış, aynı zamanda anıldığı üzere belirli grupları adadan bilinçli olarak uzaklaştırmak için bir araç olarak da kullanmıştır. Larzelere ve Peña’dan aktaran Jacklin (2019: 62-63), bu süreçte Küba’dan ayrılmak isteyen-

lerin haricinde bazı sosyo-ekonomik ve politik sorunların hafifletilmeye çalışıldığını ve anti-komünist eğilimlerinden şüphelenilen erkeklerin adadan ayrılmaya zorlandığını belirtmektedir. Buna göre; Kübalı yetkililer yüksek işsizlik, gıda kıtlığı, konut yetersizliği ve siyasi hoşnutsuzluk gibi ulusal sorunlara çözüm bulmak amacıyla siyasi mahkum olan yetişkin erkekleri, basit hırsızlık suçlarından hapsedilenleri ve işsizleri sınır dışı etmiştir. Bu grup 50.000 bekar erkek Marielitos ve ayrıca yetkililerin ailelerinden ayırarak ayrılmaya zorladığı 20.000 yetişkin erkeği içermektedir. Yönetimin zorla göçe mecbur bıraktığı erkeklerle kendi isteğiyle Küba’dan ayrılanlar arasında ayrım yapmayan Castro, tüm yetişkin erkek sürgünleri aynı şekilde tanımlayarak onları suçlu, ayak takımı ve istenmeyenler olarak nitelendirmiştir.

ÇALIŞMA HAYATINDA MARJİNALLEŞME VE GÖÇMENLİK İLİŞKİSİNİN FİLMDEKİ TEMSİLİ

Marjinalleşme, diğer adıyla aykırılışma, Oxford Dictionary’de (t.y.) birinin kendisini önemli hissetmemesine, kararları veya olayları etkileyemeyeceği hissine kapılmasına yol açan süreç veya sonuç; kişiyi hiçbir gücünün olmadığı bir pozisyona sokma gerçeği olarak tanımlanmaktadır. Çalışma hayatında yaşanacak bir marjinalleşme; belirli çalışanlar görünmez olarak muamele gördüğünde, sanki orada değillermiş gibi davranıldığında, becerileri ve yetenekleri hoş karşılanmıyor veya gereksiz görülüyorsa ortaya çıkmaktadır (Cavaiola, 2016). Her iki açıklamada da marjinalleşmenin edilgen bağlamda ele alınması dikkat çekmektedir. Söz konusu edilgen süreçlerin göçmen kimliği ile göğüsleneceği bir işgücü piyasasında fırsat eşitsizliği, hedef ülkenin dilini bilmeme, düşük ücretlerle güvencesiz çalıştırılma, beceri ve yeteneklerin yeteri kadar kullanılmaması gibi dezavantajlılık unsurları gündeme gelebilmektedir. Fakat göç eden bireyin kişisel öyküsü iradilik, motivasyon ve sosyal statü kapsamlarında değerlendirilecek olursa, *Scarface* filminde olduğu gibi beklenenden farklı bir serüvenle karşılaşmak mümkündür. Dolayısıyla Tony Montana’nın karakter gelişimi üzerinden yabancılaştırma, statü arayışı ve uyum sorunları gibi durumların incelenmesi önemlidir.

Yabancılaştırma ve Göçmenler Üzerindeki Yansımaları

Yabancılaştırma, farklı disiplinler tarafından çeşitli boyutlarıyla ele alınan çok yönlü bir kavramdır. Çalışma hayatı bağlamında bireyin işiyle, üretim süreciyle ve çalışma koşullarıyla kurduğu ilişkiyi ifade ederken; psikolojide bireyin içsel ça-

tışmalarını, benlik algısını ve çevresiyle kurduğu duygusal mesafeyi yansıtmaktadır. Felsefi düzlemde ise insanın varoluşsal sorgulamaları ve dünyayla kurduğu ilişkinin anlamına dair ortaya çıkan kopuş ve uyumsuzluk halleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Mesele göç tarafına geldiğinde ise; yabancılaştan göçmen yeni bir topluma katıldığında kendisini sıklıkla belirsizlik ve cehaletin şaşkınlığı içinde bulmaktadır, çünkü yeni kültürden bihaber bir yabancıdır. Girdiği toplumla nispeten benzer geleneklere sahip bir toplumdaki gelmiş olsa bile (örneğin Avustralya'ya göç eden bir İngiliz), muhtemelen belirgin bir anlayışsızlık, kabullenmeme ve şaşkınlık durumu yaşayacaktır (Kovacs ve Cropley, 1975: 221). Fakat Tony'nin özgüveni ve hırsı, Miami'deki Kübalı çevresinin de etkisiyle ABD'yi onun gözünde istediğini istediği şekilde elde edebileceği bir metaya çevirmekte ve karakter gelişimi de o yönde ilerlemektedir.

Tony karakterinin marjinalliği ve göçmen kimliği, yabancılaştmanın farklı disiplinlerdeki unsurlarını gözler önüne sermektedir. Sorgu sahnesinde; Castro yönetimindeki Küba'da bir insanın neleri yapacağını, düşüneceğini ve hissedeceğini seçememesi üzerine eleştirilerini belirten Montana, günde 8-10 saat çalışsa bile bir kişinin hiçbir şeyi olamayacağını da eklemektedir. Kamptan çıkışı sonrasında yeşil kartla beraber bir diğer vaat olan iş ile ilgili diyaloglarda da benzer bakış açısını görmek mümkündür. Miami'deki Küba restoranında çalıştığı sahneler bu anlamda dikkat çekmektedir:

“Şu ensesi kalın arkadaşın bize daha iyi bir iş bulsun. Ben Amerika'ya köle olarak gelmedim. ...Şu hale bak, pis soğanlar... Hani buranın taşı toprağı altındı?”

Kampta suç işlemesi karşılığı vaat edilen işi hiç sorgulamadan kabul eden Tony'nin motivasyonu, başlarda hayatta kalmayı ve daha iyi bir yaşam standardına kavuşma isteğini düşündürmektedir. Fakat sonrasındaki memnuniyetsiz ve açgözlü tavırları, yeni ülkesinden beklentilerine kavuşabilmek için her şeyi yapabilecek bir kişi imajını tekrardan vurgulamaktadır. Restorandaki sahneler daha bitmeden yeraltı dünyasından kişilerle yaptığı iş anlaşması ile bunu kanıtlayan Tony, kısa süre çalıştığı bulaşıkçılık işini bırakarak suç dünyasındaki kariyerini inşa etmeye devam etmektedir.

Göçmen; yabancı bir dili şaşırtıcı akıcılıkla konuşan insanlar, tuhaf para birimleri, mevsimlerin alışılmadık düzeni, bilmediği yerel çekişmeler, önyargılar ve farklı sosyal adetlerle karşılaşabilmektedir. Bu farklılıklar sadece geleneksel bağlılıklar, değerler gibi geniş ve soyut yaşam unsurlarından ibaret

değildir. Aynı zamanda, göçmenin anavatanında neredeyse otomatik bir şekilde gerçekleştirilen günlük küçük davranışlarında da tezahür etmektedir, bunlar o kadar doğrudur ki alternatiflerin varlığı neredeyse anlaşılmaz hale gelmektedir. Göçmen, geçmişte kendisiyle eşit statüde gördüğü sosyal gruplara artık erişemediğini de fark edebilmektedir. Oldukça belirgin bir şekilde, bir “yabancıdır” (Kovacs ve Copley, 1975: 221-222). Tony’nin ABD’deki kanun tanımaz hali ve yeni hayatındaki konumuna ilişkin bakış açısı, filmin ilerleyen sahnelerinde girişeceği büyük eylemler de göz önünde bulundurulursa, suçlu bir kişi olarak Küba’da hapis yatmasına sebep olan alışkanlıklarına daha da etkin bir şekilde devam edeceğini göstermektedir.

Göçmen işçi açısından çalışma hayatında marjinalleşmeye giden yolda, tetikleyici faktörler açısından beceri ve yeteneklerin kullanılamamasına odaklanılacak olursa; bulaşıkçılık işini hiçbir şekilde benimsemeyen Tony’nin bir dönem orduda görev yapması dışında filmde herhangi bir becerisine yer verilmemesi, onun tek yasal işine yabancılaşmasının temelinde aşırılığa kayan hırsları ve beklentileri olduğunu göstermektedir. Göçmen kişinin marjinalleşmesinin edilgen bir kimlik üzerinden ele alınması, Tony örneğindeki gibi bir profilde çalışma hayatına ilişkin dezavantajlılık unsurlarıyla yapılacak değerlendirmeleri zorlaştırmaktadır. Kaldı ki bunu doğrular şekilde, filmde sunulan diğer göçmen profillerinden Tony’nin annesi Küba halkının itibarına son derece önem vermektedir. Bir fabrikada dikiş dikmesine karşın, kendini ABD’de sıkı şekilde çalışarak alnının akıyla para kazanan biri olarak nitelendirmekte ve oğlunu bir serseri olarak değerlendirmektedir. Varoluş felsefesini *the world is yours* mottosunda bulan, suç kariyeri ilerledikçe maddi durumu gelişen fakat tatminsizliği artan, lüks çerçevesinde yarattığı dünyasında gittikçe yalnızlaşan Tony Montana, yabancılaşmanın çeşitli unsurlarını suçlu bir göçmen kimliğiyle beraber bu bağlamda çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

Göçmenlerin Statü Arayışı

Statü, diğer bir deyişle sosyal sınıf, Encyclopedia Pub’da (2024) bir toplumdaki bireylerin ekonomik statü, meslek, eğitim ve kültürel sermaye gibi faktörlere dayalı olarak hiyerarşik bir şekilde düzenlenmesi şeklinde ifade edilmektedir. Kaynaklara, fırsatlara ve toplumsal avantajlara erişimi etkileyen farklı düzeylerdeki ayrıcalıklara sahip farklı sosyal grupları tanımlamaktadır. Göçmenlerin yaşamlarında sosyal sınıfın rolünü dikkate almak önemli olduğu gibi, sosyal sınıfla ilgili sosyo-politik tartışmaların genellikle göç olgusuna odaklandığını belirtmek de haricen önem taşımaktadır. Hatta sosyal sınıf argümanları ve

sınıfçılık, genellikle göçle ilgili tartışmaların merkezinde yer almaktadır (Yakushko, 2013: 516). Bir göç deneyiminde göçmen kişinin statüsünden de önce gelen bir kavram olarak göçün statüsü, her şeyin başladığı nokta olduğundan dolayı önemli rolünü tekrardan vurgulamaktadır. Tony Montana özelinde de onun sabıkalı olduğunun anlaşılmasıyla başlayan hikaye; Küba'dan gelen diğer göçmenlerden farklı şekilde bir Freedomtown deneyimine neden olmakta, yasal bir işi beğenmemesi ve çabuk güç kazanma hevesi de onun pragmatik bir suç makinesine dönüşmesiyle ilerlemektedir. Tony'nin arkadaşı Manny'ye Amerika'da önce para kazanmayı, bu sayede güç elde edeceğini, gücün de kadınları beraberinde getireceğini söylemesi de barındırdığı anlamlar bakımından önem taşımaktadır. Zira Tony ABD'yi kadın cinsel organıyla betimlemektedir ki bu durum onun saygınlık ve egemenlik ihtiyacını, yani statüsel duruşunu ilkel güdülerinden beslediğine yönelik önemli bir gösterge niteliğindedir. Patronu Frank Lopez'in eşi Elvira'yı elde etmeye çalışması, bu duruma yine bir kanıt olarak izleyiciye sunulmaktadır. Montana uyuşturucu işinde önemli bir konuma doğru ilerlemekteyse de güç ve saygınlık kazanma arzusu, onun yakın çevresine dahi sadakatının ve etik sınırlarının yozlaşmasıyla devam etmektedir. Sınıf atlama hevesinde sürekli bencil ve kural tanımaz olan Tony, annesini ziyaret ettiğinde de sadece maddi gücüne vurgu yapmış, fakat suçlu kimliği dolayısıyla negatif bir geri dönüş dışında bir şey edinememiştir. Lüks hayat tarzı, bahçesinde vahşi hayvan beslemesi, altın varaklarla dolu malikanesi, isminin baş harflerini koltuğuna yazdırması gibi görsel imgeler de onun sonradan zengin olmuş bir kişi imajını desteklemektedir. Hatta Elvira'yı elde edip onunla evlenmiş olmasına karşın, o da Tony'ye "sonradan görme göçmen" şeklinde hitap etmektedir. Kendisine göçmen denildiğinde öfkelenmesi, sık sık politik suçlu olduğunu beyan etmesi, ailesine parayı Anti-Castro bir oluşumdaki görevinden kazandığını belirtmesi, onun uyuşturucu kralı kimliğini saklamanın da ötesinde, kendisine mağduriyet üzerinden bir kimlik ve statü aradığını gösteren detaylardır. Tony bu şekilde kendisine bir meşruiyet kaynağı ve toplumsal kabul aramaktadır.

Sosyal sınıf, göçün tüm yönlerine nüfuz etmektedir; genellikle yer değiştirme kararlarının belirleyici nedenidir, göçmenlerin yeni bir ülkeye taşındıktan sonraki umut ve mücadelelerinin merkezinde yer almaktadır (Yakushko, 2013: 524). Bu noktada *Scarface* filminde suçluların da ABD'ye taşındığı sürecin mültecilik kavramıyla açıklanması önemlidir. Zira mülteciliğin düşündürdüğü bir zorunluluk halinden ziyade; Tony'nin Amerikan Rüyası'na olan arzusu ve bireysel marjinalleşme eğilimleri, onun statü arayışındaki yıkımının dış etkenlerden çok kendi kişiliği ve tercihleriyle geliştiğini göstermektedir.

Toplumsal Dışlanma: Tony Montana’nın Uyum Sorunları

Genel olarak toplumsal dışlanma bireylerin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yaşama tam olarak katılamaması durumunu ve böyle bir duruma yol açan ve bunu sürdüren süreci ifade etmektedir (UN DESA, 2016: 18). Toplumsal dışlanmaya yatkın olan ve sayıları artan gruplar yalnız ebeveynler, göçmenler ve sığınmacılardır (Levitas, 2005: 222). Tony’nin göçmen kimliği, sabıkalı oluşu ve açacağı yeni sayfayı da suç temelinde ilerletme hevesi, onun toplumda dışlanmasına neden olabilecek esas faktörlerden bazılarıdır. Fakat Montana’nın hem kariyerinde hem de bireysel hayatındaki marjinalliği, yaşadığı toplumsal dışlanmanın gerçekleştiği evren bakımından standart bir göçmene nazaran büyük farklılıklar barındırmaktadır. Tony, Kübalı nüfusun yoğun olduğu Miami şehrinde, yakın arkadaşlarıyla beraber yaşamaktadır. Beceri ve yeteneklerinin suç işleme üzerine olması nedeniyle de işgücü piyasasında maruz kalabileceği marjinalleşmenin nedenleri yine suç ile ilişkili olacağından, hikayesi herhangi bir göçmenden farklı şekilde ilerlemektedir. Kendisi İngilizce konuşabilmekte, yasal ve yasadışı işlerinde Kübalılarla çalışmaktadır. Karşılaştığı fırsat eşitsizlikleri, daha nüfuzlu kişilerle daha büyük suçlar işleyememekten ibarettir.

Kapsayıcılık ve sosyal uyum, göçmenlerin ev sahibi topluluklara sağlıklı bir şekilde entegre olması söz konusu olduğunda birlikte çalışan faktörlerdir. Göçmenlerin ve ev sahibi toplumun karşılıklı uyumunu gerektirmektedir. Sosyal kapsayıcılık, kimlikleri nedeniyle dezavantajlı durumda olan insanların topluma katılımını sağlamak için onların kapasitesinin, fırsatlarının ve itibarlarının iyileştirilmesi sürecini ifade etmektedir. Evrensel bir tanımla olmasa da sosyal uyum, bir topluluğa ait olma duygusu ve o topluluğun üyeleri arasındaki dayanışma ve hoşgörü ile ilişkilidir. Her iki süreç de küresel sözleşmelerde teminat altına alınmıştır (IOM, t.y.). Montana’nın uyum süreci incelendiğinde ise çelişkili durumlar gözlemlenmektedir. Kendi değerlerini ve yaşam tarzını dayatan, yakın çevresinde dahi etik sınır gözetmeyen, güçlendikçe şüphecililiği de artan, uyuşturucu bağımlısı izole bir profil söz konusudur. Küba halkının itibarına önem veren anne karakterinin, Kübalıların çocuklarını ABD’de okullara göndermelerine ilişkin vurgusu da entegrasyon ve uyum açısından diğer göçmenlerin bakış açısına dair önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Karşılıklı uyumun çift yönlü gerçekleştiği düşünüldüğünde, ev sahibi toplum da tamamen masum değildir. Tony’nin kamptan çıkışına izin verilmesinden itibaren, para aklama ve rüşvet gibi yasal olmayan eylemlerde ABD’deki yetkililerin rolü de büyüktür. Hatta Tony kendisi de ABD’nin aklanmış parayla kurulduğunu vurgulayıp bu duruma ilişkin bakış açısını seyirciye aktarmaktadır. Filmde

işlenen tema itibarıyla çarpık ve yozlaşmış bir Miami'den bahsetmek mümkündür. Kendi suç örgütü içinde dahi uyum inşa edemeyen Montana'nın yemek yediği lüks restorandaki sahneleri, onun kendini sosyal çevrede nasıl konumlandığını göstermektedir. Tony sarhoşluğunun da etkisiyle, diğer söylemlerinden farklı şekilde kendini bir kurban olarak sunmaksızın konuşmakta ve etrafındaki zengin Amerikalılara haykırmaktadır:

“Neye bakıyorsunuz? Hepiniz lanet olası pisliklersiniz, neden biliyor musunuz? Çünkü olmak istediğiniz kişi olmaya yüreğiniz yetmiyor. Sizin benim gibi insanlara ihtiyacınız var, benim gibi insanlara parmak gösterip “işte kötü adam!” diyebilmek için ihtiyacınız var. Ee, bu sizi ne yapıyor? İyi mi? Siz iyi değilsiniz. Sadece saklanmayı, yalan söylemeyi biliyorsunuz. Benim öyle bir sorunun yok. Ben her zaman doğruyu söylerim... Yalan söylerken bile. O yüzden, kötü adama iyi geceler deyin! Hadi ama!”

GÖÇMENLİK VE SUÇ İLİŞKİSİ: SCARFACE ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Suç, Tübitak Ansiklopedi’de (t.y.) insanların barış içinde birlikte yaşamalarının temini ve toplumsal düzenin devamı açısından korunması gereken hukuki değerlerin bilinçli bir şekilde ihlali veya en azından bu değerleri korumaya yönelik kurallara özensizlik niteliği taşıyan belli insan davranışları şeklinde tanımlanmaktadır.

Göçmenlik ve suç arasındaki bağlantıya yönelik araştırmalar genellenebilirlikten bir hayli uzak sonuçları işaret etmektedir. Zira araştırmanın kuruluş aşamasında perspektifin göçten mi göçmenden mi alınacağı, göçmenlerin hukuki statüsü, demografik dağılımları, hedef ve kaynak ülkelerin iç dinamikleri gibi unsurlar çeşitlilik göstermektedir. Bunların haricinde farklı disiplinlerden ve ekollerden gelen araştırmacılar da kendi yöntemleriyle farklı sonuçlar elde etmiştir;

Kızmaz (2018: 592-593), göç ve suç ilişkisine yönelik araştırma bulgularından hareketle üç saptamada bulunmanın mümkün olduğunu belirtmektedir: 1) Göçün, suç oranlarını arttırdığını veya suça yol açıcı özelliği olduğunu ileri süren araştırmalar. 2) Göç ile suç arasında herhangi bir ilişki öngörmeyen ve bu ilişkinin zayıf olduğunu belirten araştırmalar. 3) Göçün suç oranlarını arttırmak yerine azalttığını ileri süren araştırmalar.

Benzer bir saptama farklı araştırmalarda da görülmektedir. Yine bazı araştırma bulguları yaşanan göç olgusuna bağlı olarak suç oranlarının arttığını ifade

ederken, diğerleri ise göç ve suç arasındaki ilişkinin pek de alakalı olmadığını ifade etmektedir (Tekin, 2021: 14). Suç işleyenlerin kim olduğu, suça sürüklenme nedenleri ve istatistiksel verilerin oluşum süreçleri gibi pek çok faktör, her iki tarafın da argümanlarını kendi perspektiflerine göre desteklemektedir (Temurçin ve Gürlevik, 2018: 38). Çalışkan (2024: 108), suçun belirleyicisi olarak göçün rolü sorunsalının metodolojik bakımdan pek çok bakış açısını ve kuramsal yaklaşımı etkilediğini aktarmaktadır; bu durum lineer bir denklem üzerinden geliştirilmiş ve pek çok araştırma için belirli bir zaman dilimine sıkıştırılmıştır. Bu nedenle geçmiş dönemlerle olan ilişki ve tarihsel şartlar göz ardı edilmiştir. Yer ve zaman temelli ayrı bir derleme içeren çalışmalar mevcut olsa da konuya ilişkin sonuçların yine farklılık gösterdiği görülmektedir.

Ana akım göç araştırmaları ise suç konusunu analizlerinden çıkarma eğilimindedir. Diğer yandan tarihsel araştırmaların sesi daha fazla çıkmaktadır, genel bir çalışma hala eksiktir ancak mevcut literatür ihtiyatlı sonuçlara izin vermekte ve daha fazla araştırma yapılmasını teşvik etmektedir. Bu sonuçlardan biri suç kavramının sadece hukuki terimlerle tanımlanmaması, daha ziyade halkın ve resmi makamların göçle ilgili korkularını ve tepkilerini şekillendiren tehdit, düzensizlik ve kargaşa kavramlarını da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiridir (Koster ve Reinke, 2017: 64).

Göçmenlik ve suç ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların genellenebilirlikten bu denli uzak olması, *Scarface* filmine ilişkin inceleme açısından, göç ve suç ilişkisinin ABD düzleminde ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Filmdeki göç deneyiminin tarihte gerçekten yaşanmış bir durum olması itibarıyla da bu durum araştırma açısından öncelikli önem taşımaktadır.

Abbott (1931: 23), ABD Yasalara Uyum ve Uygulama Komisyonuna sunulan raporda; göçün suçtan sorumlu olduğu, milliyeti ne olursa olsun en son gelen göç dalgasının eskilere göre daha az arzu edilir olduğu, tüm yeni gelenlere şüpheyle yaklaşılması gerektiği teorisinin neredeyse New England kıyılarında İngilizler tarafından kurulan koloniler kadar eski bir teori olduğunu aktarmaktadır.

ABD’yi merkez alan modern araştırmalarda da göçmen ve suç ilişkisine yönelik çok çeşitli sonuçlar elde edilmiştir;

Abramitzky vd. (2023: 3), göçmen karşıtı söylemin aksine göçmenlerin Amerikan tarihinin son 150 yılında ABD doğumlu erkeklerden daha düşük hapsedilme oranına sahip olduğunu belirterek, ülkeye göçmen girişinin suç oranını arttırdığına yönelik hipotezi reddetmektedir. Öte yandan Zhang (2018: 23-24), ABD üzerine yaptığı çalışmada her türlü göç türünün suçu arttırdığını belirtmekte ve göçmenlerin suçla önemli ölçüde ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Göçmenlerin ABD'ye kabul edilmesinin suçu artırmadığını, aksine kamu güvenliğini güçlendirebileceğini ifade eden; belgesiz olanlar da dahil olmak üzere göçmenlerin ABD doğumlulara kıyasla suç işleme olasılığı daha düşük olan gruplar olarak nitelendiren araştırmalar da mevcuttur (AIC, 2024).

Scarface'te işlenen Mariel Boatlift olayına ilişkin araştırmalarda ise filmdeki suç unsurlarına benzer şekilde gerçekte yaşanmış olaylara yönelik veriler bulunmaktadır;

Billy ve Packard (2022: 13-14), göç ve suç arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer araştırmacıların sonuçlarına da yer vererek kendi bulgularını paylaşmaktadır. Bu doğrultuda, göçmen sayısındaki %10'luk bir artışın mülkiyete karşı işlenen suçlarda %1,2 oranında artışa neden olduğunu açıklayan bir çalışma örnek verilmektedir. Fakat Mariel Boatlift sonrasında, Miami nüfusundaki %10'luk artışın şehirdeki mülkiyete karşı işlenen suçları %25-32 oranında arttırdığı sonucuna ulaşıldığı ifade edilmektedir; bunun yanı sıra literatürde daha önce görülmeyen şiddet suçu ve cinayet etkileri de gözlemlenmiştir.

Öte yandan göçmenlerin kendi aralarında işledikleri suçlar gibi farklı odak noktaları sunan ve farklı sonuçlar iddia eden araştırmalar da mevcuttur;

Marielitos, geçmişte çeşitli kamusal yorumcular tarafından suç işlemekle itham edilmiş; onların -ya da onlara yöneltilen- suçlara dayalı korku hikayeleri, suçlu göçmen mitini sürdürmek için kullanılmıştır. *Scarface* filmi de bunun bir tezahürüdür; Büyük Buhran dönemi Chicago gangsteri Al Capone, Miami'de makineli tüfek taşıyan bir Mariel göçmeni uyuşturucu lordu olarak yeniden kurgulanmıştır (Lee ve Martinez, 2009: 11). Mariel göçmenleri sadece tanıdık kişilere yönelik cinayetlerde diğer gruplara göre daha fazlaydı; ancak yabancılara karşı cinayet, şehirde şiddet yaratma ya da uyuşturucu bağlantılı cinayetlerde belirgin bir fazlalıkları yoktu (Martinez, Lee ve Nielsen, 2001: 53). Marielitos gibi grupların suç deneyimleri sanıldığıının aksine yerli grupların deneyimlerine büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Kamuoyunda damgalanmalarına neden olan uyuşturucu ya da soygun gibi cinayet türlerine aşırı derecede karışmamışlardır (Martinez, Nielsen ve Lee, 2003: 408).

Ekonomik Fırsatlar ve Suçun Doğası

Ekonomik fırsatlar bireyin refahına yönelik unsurlardır. Göç bağlamında ekonomik fırsatlara giden yolda suçun tercih edilmesi, *Scarface*'in konusunu oluşturması bakımından göçmenlik ve suç ilişkisi adına önemli bir yer teşkil etmektedir.

Göç genellikle ekonomik güdülerle gerçekleşen bir olgu olarak görülmektedir, ancak bu görüşe dayanak oluşturan birçok çalışma ya toplu verilere ya da göçmenlerin geçmişe dönük yanıtlarına dayanmaktadır. Bu tür yaklaşımlar göçmenlerin motivasyonlarını çarpıtılmış bir biçimde yansıtabilmektedir, zira iyi eğitilmiş uluslararası göçmenler arasında parasal olmayan kariyer nedenleri göçü tetikleyen önemli unsurlardır. Bununla birlikte, gidilecek yerin seçimi üzerinde arkadaşların ve/veya akrabaların bulunduğu yerlerin güçlü bir etkisinin olduğu gözlemlenmiştir (Winchile ve Carment, 1989: 96).

Filmde, Tony daimi bir şekilde maddi durumunu arttırmaya yönelik hareket etmektedir. Amerikan Rüyası ile açtığı yeni sayfada, yasal yolları tercih etmek yerine, güç ve statü hevesiyle kanun tanımaz bir tavır takınmakta ve suç kariyerini film boyunca sürdürmektedir. Yasal işini maddi gelir ve statü bakımından beğenmeyip, diğer yandan herhangi bir yasal beceri veya yeteneğini vurgulamamaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere, Küba’ya daha önce göçmüş annesi ve kız kardeşinin tam tersi bir profil çizmektedir. Filmin evrenindeki durumun tarihi gerçeklikle birlikte ele alınması, Tony’nin ekonomik refahını suç ile inşa etmesi sürecinde dezavantajlılık kaynaklı durumdan ötürü bir sürüklenme olup olmadığı açısından önemlidir.

Bu çerçevede, göç eden Kübalıların Miami işgücü piyasasına yönelik etkisi konusuna odaklanan çalışmalar önemli noktaları işaret etmektedir. Marielitos, Miami metropol bölgesinin işgücünü %7 oranında arttırmış ve bu artış özellikle vasıfsız işgücüne yönelik olmuştur. Bu göçmen akınının vasıfsız Kübalı olmayan çalışanların ücretleri veya işsizlik oranları üzerinde neredeyse hiçbir etkisi olmamıştır. İşgücü piyasasına Mariel göçmenlerinin hızlı bir şekilde entegre olduğu görülmekle beraber, daha önce gelen Kübalı göçmenlerin ücret veya işsizlik oranlarında da belirgin bir değişiklik gözlenmemiştir. Bu durumun sebeplerinden biri, Miami’nin sanayi yapısının vasıfsız işgücüne uygun olmasıdır. Ayrıca Miami’deki yüksek Hispanik nüfus oranı sayesinde Mariel göçmenlerinin İngilizce bilmemesi, diğer şehirlerde olacağı kadar büyük bir engel teşkil etmemiştir. 60.000 mültecinin altı ay içinde şehre gelmesi bazı sorunlara yol açsa da Miami bu göçü karşılamaya diğer şehirlerden çok daha hazır bir konumdaydı, çünkü şehir önceki yirmi yıl boyunca sürekli bir Kübalı göçmen akışını zaten absorbe etmişti (Card, 1990: 256-257). Bu veriler önceki dönemlerde gelen Kübalıların işgücü piyasasında yeni kitle karşısındaki vaziyetlerini açıklama konusunda önemli bir gösterge olduğu gibi, piyasanın uyum sağlama yeteneğini de açıklamaktadır. Tony de herhangi bir becerisi olmadan geldiği ABD’de bir Küba restoranında işgücüne katılmaktadır, hatta gerçek durumla kıyaslandığında İngilizce konuşabilen yeşil

kartlı biri olarak vasıflı bile kalmaktadır. Fakat bunlara karşın, ekonomik refahını büyük bir güç istenciyle suç üzerinden kurmaya kalkmaktan geri durmamakta ve kendi yıkımını hazırlamaktadır.

Göçmenlerin Suç İşleme Motivasyonları

Göçmenlerin suç işleme motivasyonlarına ilişkin mevcut araştırmalar ise yine farklı sonuçları işaret etmektedir. Göçmen grubunun demografik yapısı, nitelikleri, hukuki statüleri gibi pek çok unsur bağlamsal bir değerlendirmeye ilişkin kapı açsa da burada da bir uzlaşma görülmemektedir.

Göçmenlerin yeterli istihdam olanaklarına sahip olmamaları onları mülkiyet suçları işlemeye motive edebilmektedir. Ancak sınır dışı edilme tehdidi altında yaşayan belgesiz göçmenler yerel halkla karşılaştırıldığında yasalara daha uygun davranışlar sergileyebilmektedir (Papadopoulos, akt. Thompson ve Jozefowicz, 2024: 453). ABD özelinde ise Light ve Miller (2017: 396) belgesiz göçün şiddet suçlarını arttırmadığını, aksine azalma ile ilişkili olduğunu ifade etmektedir. Tony'nin yeşil kart süreci de bu bağlamda bir inceleme alanı sunmaktadır.

Montana ailesinin sahneleri ise aile ve arkadaş ilişkileri gibi unsurların suç karşısındaki rolü bakımından önemlidir. Göçmenlerin sonraki kuşakları öncekilere nazaran suça daha fazla eğilimlidir. Bunun birkaç olası nedeni vardır. İkinci kuşak göçmen gençler, ev sahibi toplumun çatışmacı gençlik alt kültürüne daha kolay uyum sağlamaktadır. Niteliksel olarak farklı ve niceliksel olarak daha yoğun bir stresle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca gayriresmi sosyal kontrol mekanizmalarına da daha az maruz kalmaktadırlar. Koruyucu toplumsal yapıların zayıf olduğu ortamlarda, suça eğilimli akranlarla daha fazla temas kurabilmektedirler (Chen ve Zhong, 2013: 225).

Filme yoğun şekilde işlenen uyuşturucu konusu kişiyi suça iten etmenlerden biri olarak değerlendirildiği takdirde, Montana'nın uyuşturucu ticareti dışında bizatihi uyuşturucu kullanması da filmin meşhur sahnelerinde yer alması bakımından incelenmesi gereken bir başka durumdur. Göç sürecinde yeni ortam, çoğu durumda göçmenin uyum sağlama becerilerini zorlayan talepler sunmaktadır. Bireylerin riskli davranışlara ne ölçüde yöneldiği arka plan özelliklerine, bireysel dirençliliğe, uyum kabiliyetine ve göç modellerine göre değişmektedir. Bu alandaki araştırmalar kesin sonuçlara ulaşmaktan uzak olsa da ABD'deki Hispantik göçmenler ve Çin'de kırdan kente göç eden işçiler gibi belirli gruplar üzerine yapılan çalışmalar, genellikle göçün stres etkenleriyle bağlantılı yüksek düzeyde uyuşturucu kullanımı olduğunu göstermektedir (Rachlis vd., 2007: 116). Kayıt dışı göç ve halk sağlığı ile ilgili olarak ise Light, Miller ve Kelly (2017: 1453)

ABD sınırından uyuşturucu kaçakçılığı yapıldığı ve yasadışı göçmenlerin alkollü araç kullanmaktan tutuklandığı iddialarını reddetmemekle beraber, bulgularının kayıt dışı göç nedeniyle halkın alkollü araç kullanımı veya uyuşturucu sorunları açısından daha fazla risk altında olduğu argümanlarını zayıflattığını ve hatta tam aksini gösterebileceğini ifade etmektedir.

Marjinallik, Sosyal Yoksunluk ve Suç İlişkisi

Sosyal yoksunluk; APA Dictionary’de (2018) yoksulluk, ayrımcılık veya diğer dezavantajlar nedeniyle toplumun kaynaklarına sınırlı erişim şeklinde tanımlanmaktadır. Suç seçimini yönlendiren temel motor ise marjinalleşmedir (Findley, 1999: 137).

Marjinalleşmenin kişiyi hiçbir gücünün olmadığı bir pozisyona sokması, sosyal yoksunluğun getirdiği dezavantajlılık unsurlarıyla birleştiği takdirde, suçun kişide bir seçenek olarak değerlendirilmesine giden yolun açıldığı düşünülebilir. Burada dış etkenler ele alındığında ise, toplumdaki göçmen imajı meselesi önemli bir yeri işaret etmektedir. Göçmen kişideki etkenlik ve edilgenlik hali ise, çerçeve içerisinde diğer bir önemli bağlamsal ayrımı gündeme getirmektedir.

Etkileşimin ilk aşamalarından biri olan göçmen imajıyla ilgili olarak; Yakushko (2013: 515), tarih boyunca göçmenlerin genellikle ev sahibi toplumlar tarafından güvensizlik ya da düşmanlıkla karşılandığını Segal vd.’den aktarmakta ve göçmenlerin ABD’de ev sahibi toplum tarafından kabulünün ağırlıklı olarak olumsuz olarak tanımlandığını belirtmektedir.

Mariel Boatlift olayına ilişkin çalışmalarda ise olumsuz göçmen imajı konusunda medyanın rolüne vurgu yapılmaktadır. Önemli bir azınlığın geçmişte bir dönem hapis yatmış olduğu gerçeği kabul edilmekle beraber, medyaya yansıyan haberlerde gelen kitlenin hikayelerinin çarpıtıldığı ifade edilmektedir. Küba hükümetinin bu göçü hapishanelerdeki kişileri ABD’ye taşımak için kullandığına dair haberlerin yayılmasıyla birlikte göçmen profilindeki çeşitliliğinin göz ardı edilmiştir. Medya figürleri, seçilmiş yetkililer ve Güney Florida’nın yerleşik toplulukları yeni gelenleri korunmaya değer insanlardan ziyade bir tehdit olarak görmüştür. Bu algının oluşumunda yeni gelenlerin önceki dönemlerde gelenlere kıyasla daha yüksek bir Afrika kökenli nüfusu barındırması, 20 bin kadarının homoseksüel olduğuna yönelik haberler ve orantısız şekilde genç ve bekar erkek yoğunluğu da etkili olmuştur (Stephens, 2021: 1-2). Kübalıların kendi iç dinamikleri tarafında ise, başlangıçta gösterilen destek ve akraba/arkadaşlara yardım çabalarının ardından Küba toplumunun büyük kısmı yeni gelenlerden uzaklaşmıştır. Bir kısmı da Küba hükümetinin bu kitlesel göçü hapishaneleri ve akıl has-

tanelerini boşaltmak için kullandığına dair haberler karşısında diğerleriyle benzer korkulara kapılmıştır (Stephens, 2021: 5).

Sosyal yoksunluk ve suç ilişkisi bakımından; marjinalleşen göçmenlerin ele alınışında dış faktörlerden bağımsız, halihazırda zaten marjinal olan göçmenlerin konumu ise bütünün önemli bir diğer parçasıdır. Zira anıldığı üzere etkenlik ve edilgenlik düzlemindeki bağlamlar farklı noktaları işaret edebilmektedir.

Neredeyse tüm göç araştırmalarında incelenen nüfusun aksine, Marielitos'un çoğunluğu titiz bir şekilde taranmamış ve aralarında akıl hastalığı olanlar ile sabıka geçmişi bulunan kişiler de yer almıştır. Olaylar hızlı geliştiğinden, federal yetkililer gelenleri ülkeye varana kadar incelememiştir. Mahkumiyet geçmişi olanlar normalde ikamet alamayacakken, Küba ve ABD arasında bir geri gönderme anlaşması olmaması nedeniyle sınır dışı da edilememiştir. Sabıkalı kişilerin bir kısmı nihayetinde geri gönderilmişse de süreç maliyetli olmuştur (Billy ve Packard, 2022: 13).

SONUÇ

Göç, eylemi gerçekleştiren bireyleri derinden etkileyen bir süreç olmasının yanı sıra kaynak ve hedef ülkelerdeki toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını da çeşitli şekillerde etkileyen çok yönlü bir kavramdır. Göçmenlerin yaşadıkları kimlik bunalımları, etken veya edilgen düzlemde marjinalleşmeleri ve suç gibi gerçekliklerle kesişen dinamikleri, konunun toplumsal boyutu adına önemini vurgulamaktadır.

Mariel Boatlift olayı, göç ve toplum arasındaki ilişkinin çok denklemliliğini gözler önüne seren önemli bir tarihsel örnek teşkil etmektedir. Küba'dan ABD'ye gerçekleşmiş bu kitlesel göç hareketi, göçmenlerin uyum süreçlerini, ekonomideki konumlarını ve suçla olan ilişkilerini incelemek ve bu konularda literatürdeki yaklaşımları analiz edebilmek adına kayda değer bir zemin sunmaktadır.

Brian De Palma'nın yönettiği *Scarface* filmi, Mariel Boatlift sonrası Amerika'ya gelen Tony Montana'nın hikayesi üzerinden bu karmaşık ilişkileri sanatsal bir boyuta taşımakta; göçmenlik, suç ve Amerikan Rüyası arasındaki ilişkileri izleyicilere etkileyici bir şekilde sunmaktadır. Film, Tony Montana'nın ABD'deki statü ve güç arayışını, göçmen kimliği ile kontrolsüz hırs arasındaki gerilim üzerinden merkeze almaktadır. Bu nedenle bireysel bir trajedinin yanında, göçmenlerin içinde yaşadıkları toplumla olan ilişkilerinin kurulduğu temelin gösterilmesi bakımından da özgün bir anlatı sunulmaktadır.

Scarface, göçmenlerin karşılaştığı engellerin ve fırsatların kişisel tercihlerle birlikte nasıl şekillendiğini gösterirken, toplumdaki sistemlerin irade üzerindeki etkilerini de gözler önüne sermektedir. Ayrıca Tony’nin Amerikan Rüyası’nı içselleştirme şekli ve ona ulaşma çabası, güç ve zenginlik ideallerine erişme sürecinde ahlaki, etik ve yasal sınırların nasıl ve ne şekillerde ihlal edilebileceğini çarpıcı bir biçimde göstermektedir.

Mariel Boatlift olayına ilişkin veriler, göç ve suç arasındaki ilişkinin bağlamsal ve uzlaşmaz bir dinamiğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda, Tony Montana’nın hikayesindeki suç dünyasına ilişkin motivasyonları; göçmenlerin toplumda maruz kaldığı önyargılar, fırsat eşitsizlikleri ve dışlanma gibi durumlarla ilişkilendirilebilmektedir. Ancak onun özgür iradesiyle yaptığı seçimler ve yükseliş-düşüş süreçleri, göçmenlerin toplum içinde kendilerine biçtikleri rollerin ve aldıkları kararların da ne denli önemli olduğunu oldukça sert bir biçimde gözler önüne sermektedir. *Scarface*, bu nedenle göçmenlerin yalnızca dezavantajlı, mağdur ya da dışlanan kişiler olarak değil, aynı zamanda sistemin koşullarını kendi lehlerine çevirebilecek aktörler olabileceğini göstermesi bakımından dikkate alınmalıdır. Tony’nin ülkeye girişi ve yeşil kart alışıındaki denetim zafiyeti, halihazırda suç geçmişli olan ve suçu içselleştirmiş tek bir kişinin dahi nelere sebep olabileceğini göstermesi bakımından altı çizilmesi gereken bir gerçekliktir. Zira Tony ufak işlerle başladığı kriminal kariyerini bir suç imparatorluğu seviyesine ulaştırarak etrafındaki toplumu her seferinde daha da fazla olumsuz şekilde etkilemiş, trajik düşüşüne kadar da bunda son derece başarılı olmuş bir karakterdir.

Filmde, Amerikan Rüyası’nın bir göçmen için nasıl cezbedici bir durum haline geldiği ve bu idealin göçmenlerin karar mekanizmalarını ve motivasyonlarını nasıl etkilediği de ayrıca dikkat çekici bir şekilde gösterilmektedir. Bu rüya, filmde görüldüğü üzere toplumdaki eşitsizliklerin, bireysel aşırılıkların ve ahlaki çöküşlerin de bir dışa vurumu haline gelebilmektedir.

Bu çalışmanın sonunda, göç ve suç arasındaki karmaşık ilişkinin tarihsel, hukuki, ekonomik ve toplumsal bağlamlarla şekillenen çok boyutlu bir durum olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, nedensellik düzeyinde çözümleme girişimlerinden önce bu çerçevenin öncelikle ele alınması gerektiği sonucuna varılmıştır. *Scarface* filmi, barındırdığı tarihsel arka planla beraber bir göçmenin bireysel hikayesinden yola çıkarak, göç olgusunun toplumsal ve tarihsel dinamiklerini tartışmak için güçlü bir içerik sunmaktadır. Tony Montana’nın hikayesi, göçmenlerin yalnızca toplumsal dışlanma ve fırsat eşitsizliklerine değil, aynı zamanda kendi içsel çelişkilerine ve hırslarına da yenik düşebileceği-

ni göstermektedir. Bu nedenle göç ve suç ilişkisinin, mikro düzeydeki büyük potansiyelleri göz ardı edilmeden, bağlamsal ve kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınması gerektiği açıktır.

KAYNAKLAR

- Abbott, E. (1931). *Report on crime and criminal justice in relation to the foreign born* (National Commission on Law Observance and Enforcement, Report No. 10). Washington, DC: U.S. Government Printing Office. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/us-national-commission-law-observance-and-enforcement-report-no-10>
- Abramitzky, R., Boustan, L. P., Jácome, E., Pérez, S. ve Torres, J. D. (2023). *Law-abiding immigrants: The incarceration gap between immigrants and the US-born, 1870–2020* (NBER Working Paper No. w31440). Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. <https://doi.org/10.3386/w31440>
- AIC, (2024). Debunking the myth of immigrants and crime. American Immigration Council. Erişim tarihi: 18 Kasım 2024, <https://www.americanimmigrationcouncil.org/research/debunking-myth-immigrants-and-crime>
- APA Dictionary, (2018). Social deprivation. *Apa Dictionary Of Psychology*. Erişim tarihi: 19 Kasım 2024, <https://dictionary.apa.org/social-deprivation>
- Billy, A. ve Packard, M. (2022). Crime and the Mariel Boatlift. *International Review of Law and Economics*, 72, Article 106094. <https://doi.org/10.1016/j.irle.2022.106094>
- Boswell, T. D. ve Rivero, M. (1988). *Bibliography for the Mariel-Cuban Diaspora* (G. M. Diaz, Edt.; Occasional Papers / Caribbean Migration Program, Paper No. 7). Gainesville, FL: Center for Latin American Studies, University of Florida. <https://ufdc.ufl.edu/aa00069278/00001>
- Britannica. (2024a). American Dream. *Encyclopaedia Britannica*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://www.britannica.com/topic/American-Dream>
- Britannica. (2024b). Yankee (nickname). *Encyclopaedia Britannica*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://www.britannica.com/topic/Yankee-nickname>
- Britannica. (t.y.). Mariel Boatlift. *Encyclopaedia Britannica*. Erişim tarihi: 4 Kasım 2024, <https://www.britannica.com/topic/Mariel-boatlift>
- Cambridge Dictionary. (t.y.). American Dream. *Cambridge Dictionary*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/american-dream>
- Card, D. (1990). The impact of the Mariel Boatlift on the Miami labor market. *Industrial & Labor Relations Review*, 43(2), 245–257. <https://doi.org/10.1177/001979399004300205>
- Cavaiola, A. A. (2016). Favoritism and marginalization in the workplace. *Psychology Today*. Erişim tarihi: 7 Kasım 2024, <https://www.psychologytoday.com/intl/blog/beyond-bullying/201609/favoritism-and-marginalization-in-the-workplace>

- Chen, X. ve Zhong, H. (2013). Delinquency and crime among immigrant youth—An integrative review of theoretical explanations. *Laws*, 2(3), 210–232. <https://doi.org/10.3390/laws2030210>
- Çalışkan, A. (2024). Göçün suça etkilerine genel bir bakış: Türkiye’de göçler ve suç araştırmaları. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(32), 101-112. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbider/issue/84836/1398972>
- Encyclopedia Pub. (2024). Social class. *Encyclopedia Pub*. Erişim tarihi: 8 Kasım 2024, <https://encyclopedia.pub/entry/54380>
- Findley, M. (1999). Marginalisation and crime relationships. *The globalisation of crime: Understanding transitional relationships in context* (s. 115-137). Cambridge, England: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511489266.006>
- IOM. (t.y.). Seeking social cohesion between host communities and migrants. International Organization For Migration. Erişim tarihi: 11 Kasım 2024, <https://lac.iom.int/en/blogs/seeking-social-cohesion-between-host-communities-and-migrants>
- Jacklin, J. M. (2019). The Cuban refugee criminal: media reporting and the production of a popular image. *International Journal Of Cuban Studies*, 11(1), 61- 83. <https://doi.org/10.13169/intejcubastud.11.1.0061>
- Kızmaz, Z. (2018). Göç ve suç arasında bir ilişki var mı?: Bütüncül bir bakış. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 562-599. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/41200/459031>
- Koster, M. D. ve Reinke, H. (2017). Migration as crime, migration and crime. *Crime, History & Societies*, 21(2), 63-76. <https://doi.org/10.4000/chs.1793>
- Kovacs, M. L. ve Cropley, A. J. (1975). Alienation and the assimilation of immigrants. *Australian Journal of Social Issues*, 10(3), 221-230. <https://doi.org/10.1002/j.1839-4655.1975.tb00553.x>
- Lee, M. T. ve Martinez, R. (2009). Immigration reduces crime: An emerging scholarly consensus. R. Martinez, Jr., C. E. Kubrin ve M. S. Zatz (Edt.), *Immigration, Crime and Justice* (Sociology of Crime, Law and Deviance series, Vol. 13, s. 3-16). Bingley, England: Emerald Group Publishing Limited. [https://doi.org/10.1108/S1521-6136\(2009\)0000013004](https://doi.org/10.1108/S1521-6136(2009)0000013004)
- Levitas, R. (2005). *The inclusive society?: Social exclusion and new labour*. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan. <http://dx.doi.org/10.1057/9780230511552>
- Light, M. T., Miller, T. ve Kelly, B. C. (2017). Undocumented immigration, drug problems, and driving under the influence in the United States, 1990–2014. *American Journal of Public Health*, 107(9), 1448–1454. <https://doi.org/10.2105/ajph.2017.303884>
- Light, M. T. ve Miller, T. Y. (2017). Does undocumented immigration increase violent crime?: Undocumented immigration and violent crime. *Criminology: an Interdisciplinary Journal*, 56(2), 370–401. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12175>

- Martinez, R., Lee, M. T. ve Nielsen, A. L. (2001). Revisiting the Scarface legacy: The victim/offender relationship and Mariel homicides in Miami. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 23(1), 37–56. <https://doi.org/10.1177/0739986301231003>
- Martinez, R., Nielsen, A. L. ve Lee, M. T. (2003). Reconsidering the Marielito legacy: Race/Ethnicity, nativity, and homicide motives. *Social Science Quarterly*, 84(2), 397–411. <https://doi.org/10.1111/1540-6237.8402011>
- Merriam-Webster. (t.y.-a). Immigrant. *Merriam-Webster Dictionary*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/immigrant>
- Merriam-Webster. (t.y.-b). Settler. *Merriam-Webster Dictionary*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/settler>
- Oxford COMPAS. (2024). *Who counts as a migrant? Definitions and their consequences*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://migrationobservatory.ox.ac.uk/resources/briefings/who-counts-as-a-migrant-definitions-and-their-consequences>
- Oxford Dictionary. (t.y.). *Marginalization*. Oxford Learner's Dictionaries. Erişim tarihi: 5 Kasım 2024, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/marginalization?q=marginalisation>
- Rachlis, B., Brouwer, K. C., Mills, E. J., Hayes, M., Kerr, T. ve Hogg, R. S. (2007). Migration and transmission of blood-borne infections among injection drug users: Understanding the epidemiologic bridge. *Drug and Alcohol Dependence*, 90(2–3), 107–119. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2007.03.014>
- Stephens, A. M. (2021). Making migrants “criminal”: The Mariel Boatlift, Miami, and U.S. immigration policy in the 1980s. *Anthurium: A Caribbean Studies Journal*, 17(2). <http://dx.doi.org/10.33596/anth.439>
- Tekin, H. H. (2021). Uluslararası literatürde göç ve suç ilişkisi. *SDE Akademi Dergisi*, 1(2), 12-40. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sde/issue/66019/1027833>
- Temurçin, K. ve Gürlevik, D. (2018). Almanya’da suçun coğrafi açıklaması: Suçluluk, göçmenlik ve mekânsallık. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (43), 16-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/36774/410941>
- The National Archives. (t.y.). *Criminal transportation*. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://www.nationalarchives.gov.uk/help-with-your-research/research-guides/criminal-transportation/>
- Thompson, A. ve Jozefowicz, J. J. (2024). Crime incidence: High immigration versus low immigration European Union countries. *International Advances in Economic Research*. <https://doi.org/10.1007/s11294-024-09915-z>
- Tübitak Ansiklopedi. (t.y.) Suç. Erişim tarihi: 11 Kasım 2024, <https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/suc>
- Türk Dil Kurumu. (t.y.). *Göçmen*. Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 2 Kasım 2024, <https://sozluk.gov.tr/?ara=g%C3%B6%C3%A7men>
- UN DESA. (2016). Identifying social inclusion and exclusion. *Report on the World Social Situation* (s. 17-31). United Nations. <https://doi.org/10.18356/5890648c-en>

- Winchie, D. B. ve Carment, D. W. (1989). Migration and motivation: The migrant’s perspective. *The International Migration Review*, 23(1), 96–104. <https://doi.org/10.2307/2546184>
- Yakushko, O. (2013). Immigration and social class. W. M. Liu (Edt.), *The Oxford handbook of social class in counseling* (s. 515-522). New York, NY: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195398250.013.0031>
- Zhang, M. (2018). *Does immigration cause crime? Evidence from the United States* (Capstone Project, Johns Hopkins University). <http://jhir.library.jhu.edu/handle/1774.2/59893>

TOPLUMSAL GERÇEKLİKTE EMEK VE SANAT İLİŞKİSİ: ORHAN KEMAL’İN “BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE” ROMANI İNCELEMESİ

Melike Sertkaya

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara, Türkiye.
e-mail: melikesertkaya36@gmail.com
ORCID: 0009-0005-4571-1599

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 24.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 31.05.2025

ÖZET

Bu çalışma, toplumsal gerçekliğin inşası kuramı üzerinden emek ve sanatı sorgulamaktadır. Dolayısıyla sanatın toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü, görünür kıldığını ve inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Berger ve Luckmann tarafından oluşturulan; toplumsal gerçekliğin inşası teorisinin öne sürdüğü içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme süreçleri, sosyal yapıların bireyler arasındaki etkileşim sonucunda ortaya çıkarak kurumsallaştığını göstermektedir. Toplumsal gerçekliğin ortaya çıkışı, yalnız toplumsal roller ve kurumlar aracılığı ile değil, aynı zamanda sanat eserleri aracılığı ile de yapılabilmektedir. Sanayi Devrimi neticesinde ortaya çıkan işçi sınıfı, emek-sermaye çatışmaları sanatı estetik olmaktan uzaklaştırarak, sanatçıların gerçekliği görünür kılmayı hedefleyen Realist eserler vermelerini sağlamıştır. Bu bağlamda realizm akımının süssüz ve gösterişsiz şekilde gerçeklikleri yansıtmayı, güçlü araçlardan biri olarak görülmüştür. Dolayısıyla konunun derinleştirilmesi için Realist yazarlardan ve Türk Edebiyatının önemli temsilcilerinden olan Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı incelenmiştir. Romanda toplumsal gerçeklik teorisinde bahsedilen içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme açıkça görülmektedir. Eserin toplumsal gerçekliği, oluşumunu iyi yansıttığı düşünülmektedir. Sanatın yalnız bir ifade biçimi olmadığının, aynı zamanda toplumsal hafızanın taşıyıcısı, eleştiricisi ve yeniden kurucusu olduğunun ortaya koyması konunun somutlaştırılması açısından önemli görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal gerçeklik, Realizm, emek, sanat, Orhan Kemal

ABSTRACT

This study examines labor and art through the lens of the theory of the social construction of reality. It explores how art transforms, reveals, and constructs social structures. The processes of internalization, externalization, and objectification, proposed by Berger and Luckmann within the theory of the social construction of reality, demonstrate that social structures emerge through interpersonal interactions and become institutionalized over time. The emergence of social reality is not only shaped through roles and institutions but also through artistic representations. With the emergence of the working class after the Industrial Revolution, the labor-capital conflict distanced art from pure aesthetics and led artists to produce realist works aimed at making social reality visible. In this context, the realist movement, with its plain and unembellished style, is regarded as a powerful tool for reflecting reality. To deepen the topic, the novel *On Fertile Lands* by Orhan Kemal—one of the prominent realist authors in Turkish literature—has been analyzed. The processes of internalization, externalization, and objectification mentioned in the theory of social reality are clearly observable in the novel. The novel is considered to reflect the formation of social reality effectively. The study reveals that art is not merely a form of expression, but also a bearer of collective memory, a medium of social critique, and a reconstructive force—thereby providing a concrete understanding of the subject.

Keywords: Social reality, realism, labor, art, Orhan Kemal

GİRİŞ

Gerçeklik, insan yaşamının en temel kavramlarından birisidir. İnsanların yaşama anlam verebilmelerini sağlamaktadır. Toplumsal düzeyde ise anlam üretiminin merkezinde yer almakta olup, toplumsal devamlılık açısından kritik bir öneme sahip olduğu düşünülmektedir. Gerçekliğin nasıl oluştuğu, hangi süreçlerde inşa edildiği ve bu gerçeklerin nasıl meşrulaştırıldığı sadece felsefe alanının değil, sanat ve psikolojinin de ilgi alanına girmektedir. Bu çalışmanın merkezinde, toplumsal gerçekliğin inşası teorisi bulunmaktadır. Toplumsal gerçeklik teorisine göre; bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları olaylar, tekrar ederek nesnelleştirilmektedir. Bunun devam ediyor oluşu ve toplumda kabul görüp, nesilden nesle aktarılması ise kurumlaştığının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Peter L. Berger ve Thomas Luckmann tarafından geliştirilen toplumsal gerçekliğin inşası kuramı, bireyden bağımsız gibi görünen gerçekliğin, aslında bireylerin arasındaki etkileşim sayesinde gündelik hayattan doğduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla, her toplumsal kurum ve yapı bahsedilen içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme sayesinde oluşmaktadır.

Toplumsal gerçeklikler yalnızca kurumsallaşma ve nesnelleşme ile değil, sanat aracılığı ile de gerçekleştirilebilmektedir. Bu bağlamda toplumsal gerçeklikle-

rin yansıtılması, eleştirilmesi ve inşasının yapımında sanatın rolü, çalışmada detaylı şekilde incelenmektedir. Sanayi Devriminden önce sanat, hayattaki şeylerin romantize ve estetize edilerek işlenmesini içermektedir. Dünyevi şeylerden uzak bir konumda olarak değerlendirilmektedir. Ancak Sanayi Devrimi ve beraberinde ortaya çıkan sınıfsal çatışmalar, işçi sınıfı, emek sömürüsü gibi temalar bu durumu tersine çevirmiş ve Romantizm akımına karşı eserler Realizm akımı ile verilmeye başlanmıştır. Çünkü sanat, artık yalnızca tarihsel süreçteki estetik bir ifade biçimi değildir. Aynı zamanda toplumun gerçekliğini, değerlerini, çatışmalarını, dönüşümlerini ve sınıfsal ilişkilerini görünür kılmaktadır.

Realizm akımı toplumsal gerçekliğin yansıtılması bağlamında en etkili sanat akımı olarak değerlendirilmektedir. Bunun nedeni ise Realizm akımının süsten ve abartıdan uzak şekilde toplumsal olayları estetize ve romantize etmeden aktarıyor olmasıdır. Realizm burada, sanatçılar aracılığıyla toplumun feryadını, sömürülen emeği, değersizleşen insanı, eşitsizliği gözler önüne sermektedir. Bu akım çerçevesinde oluşturulan eserler yalnızca estetik gayelerle değil, aynı zamanda toplumun görünmeyen yönlerini de açığa çıkartarak mevcut sistemin sorgulanmasına yardımcı olmaktadır. Bu sayede toplumsal gerçekliği yansıtır, ışık tuttuğu gibi inşasına da destek olduğu düşünülmektedir.

Orhan Kemal ise gerçekçi eserler veren Türk Edebiyatının önemli isimlerinden bir tanesidir. Eserlerinde sıradan insanların yaşam mücadelelerini, umutlarını, umutsuzluklarını, hayal kırıklıklarını derinlemesine işlemektedir. Karakterleri genellikle köylüler, yoksullar, işçiler yani ezilen ve sınıf çatışması yaşayan gruplar özelinde oluşturmaktadır. Olayları sade bir dille, abartmadan ve gözleme dayalı şekilde sunmaktadır. Eserlerinde toplumsal gerçeklikleri, sınıf çatışmalarını vurgularken aynı zamanda karakterlere umut ve insani öğeler de eklemektedir. Bu ise eserlerinin hem edebi, hem de sosyolojik belge niteliği taşıdığının göstergesidir. *Bereketli Topraklar Üzerinde* başta olmak üzere *Gurbet kuşları*, *Eskici ve Oğulları*, *72. Koşuş* gibi eserlerinde ekonomik zorlukları, işçi sınıfının mücadelesini, toplumsal adaletsizlikleri başarılı bir şekilde işlediği düşünülmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın son başlığında bütün anlatılanların bir sanat eseri ile somutlaştırılması uygun görülmüştür. Realizm akımının Türkiye'deki en önemli temsilcilerinden birisi olan Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli sanat eseri, özellikle 1940 ve 1950 yılları arasındaki çıkar çatışmalarını, sınıfsal farklılığı, emeğin sömürüsünü o günün şartlarında açıkça ortaya koymaktadır. Bu çerçevede çalışmanın neticesinde; toplumsal gerçekliğin sanat aracılığıyla nasıl görünür hale getirildiği, emeğin sanattaki temsili üzerinden toplumsal yapıların nasıl içselleştirildiği, bunun davranışlarla ne şekilde dışsallaştırıldığı

anlatılmış olup, sanatın toplumsal bir kuruma dönüşerek gerçekliği nasıl kurduğuna yönelik bütüncül bir analiz sunulmaktadır.

TOPLUMSAL GERÇEKLİK TEORİSİ VE İNŞASI ÜZERİNE

Bazı şeyler, biz onların varlığına inandığımız için vardır. Para, mülkiyet, hükümet, evlilik bunlardan bazılarıdır. Bahsedilen unsurlar, insanların tutumlarından bağımsız şekilde nesneldirler. Ancak aynı zamanda, hidrojen atomlarının birer elektrona sahip olması da insanların ahlaki unsurlarından, tutumlarından bağımsız şekilde vardır ve nesneldir. Bu olgulara kurumsal ve kaba olgular denmektedir. Kurumsal olgular; varlığı insana bağlı olguları temsil etmektedir. Kaba olgular ise; insana ihtiyacı olmadan var olan olgulardır. Düşünürler bu konuda kesin bir karar verememişlerdir. Bazı düşünürler her şeyin insan düşüncesine ait olduğunu iddia ederken, diğer düşünürler ise insan düşüncesinden bağımsız gerçeklerin var olabileceğini iddia etmektedirler (Searle, 2005:15-16).

Gerçeklik ve bilgi, hem sokaktaki bir insanın hem de kendisini düşünmeye adanmış bir filozofun ilgi alanındadır. Sokaktaki adam, kesinlik derecesini bildiği bir dünyada yaşamaktadır. Filozof ise "gerçek nedir?" ve "nasıl bilinir?" gibi sorularla bilgiyi sorgulamaktadır. Gerçeklik, insan iradesinden bağımsız bir varlığa sahiptir, ancak bilgi gerçekliğin kesinleşmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır. Gündelik hayat ise bilginin üretildiği yerdir. Bu dünyada, bilgi dil aracılığı ile üretilmektedir. Gündelik hayat gerçekliği, sadece anda olan fenomenleri değil, o an orada olmayan fenomenleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla, gündelik hayatın gerçekliği her zaman kuşatıcı görülmektedir (Nişancı, 2024:158).

Toplumsal gerçekliğin karmaşık yapısını kabullenmemiz ve taşıyabilmemizin nedeni; hafif ve görünmez olmasıdır. Bu durumu somutlaştırmak gerekirse, çocukluk zamanlarına inmek gerekmektedir. Çocuk, zaten toplumsal gerçekliği basitçe alacağı bir kültürde yetişmektedir. Arabaları, evleri, banyoları, kalem ve kitapları "varlıkbilim" üzerine düşünmeden, sorgulamadan kolayca kabul edecektir. Bu durum ağaçlar ve su kadar doğaldır. Toplumsal gerçeklik, insanlar tarafından yaratıldığı için kolay anlaşılabilir (Searle, 2005:19-20).

Toplumsal gerçeklik, bir topluluktaki düşünce inanç ve ilkelerin bütününi temsil etmektedir. Toplumsal gerçeklik teorisi ise toplumsal yapıların ve ilişkilerin birey davranışlarını nasıl etkilediği üzerine yapılanmıştır. Bu teoriyi Peter L. Berger ve Thomas Luckmann geliştirmiştir. Toplumsal gerçekliğin ilk teorisyenleri onlardır. Bunun üzerine 1966 yılında "Sosyal Gerçekliğin İnşası: Bilgi Sosyolojisi Üzerine Bir İnceleme" isimli eseri vermişlerdir. Teorinin temel sorusu; öznel anlamların nesnel olgular haline nasıl geldiğidir. Berger ve Luckmann,

sentezlerini insani faaliyetlerin bir şeyler dünyası üretip, üretememesine göre oluşturmuşlardır. "Toplum insani bir üründür. İnsan sosyal bir üründür. Toplum nesnel bir gerçekliktir." Önermelerini kapsayan sosyolojik bir teori ortaya koymuşlardır. Onlara göre, toplum bilgi olarak neyi kabul ediyorsa bilgi odur ve bilgi gündelik hayatta üretilmektedir (Öğütle ve Balkız, 2012:34-35).

Nesnel ve sosyal gerçekliği eleştirel şekilde ele alan Bhaskar, konuyu insan deneyiminin ötesinde görmektedir. Bhaskar'a göre nesnel gerçeklik, bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarılabilmektedir. Gözlemlenen fenomenlerin ötesinde, bilimsel olarak keşfedilmesi gereken daha önemli yapıların olduğunu savunmaktadır. Sosyal gerçeklik, insan bilincine ve toplumsal ilişkilere bağlıdır. Dolayısıyla Bhaskar'a göre semboller sayesinde bağlam kuruluyor olması, sosyal gerçekliğin kültürlere göre çeşitlilik gösterdiğini kanıtlamaktadır (Sene-moğlu, 2024:5-6).

Bhaskar'a göre bilgiyle alakalı her türlü teori, dünyanın nasıl olduğuna dair bir varsayım içermektedir. Bu örtük ontoloji, tek boyutlu ampirik bir gerçeklik varsaymakta ve insanın bilgi sorusu ile başladıkları için gerçekliğin insan merkezli olduğunu ifade etmektedir. Oysa gerçeklik ne ampirik ne de aktüel alanda tükenmektedir. Ona göre, insandan bağımsız bir boyut olduğu ve olayları doğuran, ortaya çıkaran mekanizmalar hesaba katılmalıdır. Bhaskar'a göre dünyanın çok katmanlı bir yapıya sahip olması, dünyadaki bilgilerin de farklılaşabileceğini ve çoğalacağını göstermektedir. Olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurulmasına çok sert bir tepki göstermektedir. Ona göre neden ve sonuç birbirinden bağımsız atomistik unsurlar arasında kurgulanmaktadır (Türk, 2012: 196).

Berger ve Luckmann teorilerini oluştururken, klasik sosyoloji teorilerini temel almışlardır. Schutz bakış açısıyla Durkheim, Weber, Marx ve Mead'ın görüşlerini birleştirmişlerdir. Berger, özellikle Schutz'dan çok etkilenmiştir. Zaten kendisinin hocasıdır. Schutz, fenomenolojik sosyolojinin kurucusudur. Gündelik yaşamın, birey davranışları ile inşa edildiğini açıklamaktadır. Ona göre gündelik hayat, insanlar arasında yaşandığı için öznelarası bir anlam ifade etmektedir. Özneler birbirini etkilemekte ve anlamaktadırlar. Berger ve Luckmann, gerçekliğin çoklu olduğunu iddia etmektedirler. Bunun gelişimi ise Durkheim'in çoklu gerçeklik toplum içerisinde gerçekleştiğinden, toplumsal olgu olduğu şeklinde ifade edilmesi ile ortaya çıkmıştır. Olgu ise, bilgi sosyolojisi üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Bilgi sosyolojisine göre olgular kendine özgü karakterlere sahiptirler, dolayısıyla Berger ve Luckmann bilgi sosyolojisinin toplumda bilgi olarak kabul edilen her şeyle ilgilenmesi gerektiğini iddia etmektedirler (Yücedağ, 2013:17-18).

Berger ve Luckmann'a göre bilgi sosyolojisi tarihi bu güne kadar yapılmış çeşitli tanımlamaların tarihi olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak temelde hemfikir olunan konu; bilgi sosyolojisinin insan düşüncesine ait olarak ortaya çıktığı ve sosyal ortam ile ilişkilendirildiğidir (Ülver, 2013: 7).

Bilginin üretildiği gündelik hayat dünyası, Berger ve Luckmann'a göre, sıradan insanların düşünce ve eylemlerinin oluşturduğu bir dünyadır. Bu gündelik hayat ise insanların birbirleri ile paylaştıkları "dil" sayesinde sürdürülebilmektedir. Sosyal dünya, dil aracılığıyla nesnelleştirilmektedir (Nişancı, 2024:159).

Kuşaktan kuşağa aktarımın olması, ve bunun dil sayesinde yapılması sosyal dünyanın tam olarak insani bir faaliyet olduğunun göstergesidir. Toplumsal roller, sosyal dünyayı ve toplumsal gerçekliği oluşturmak açısından oldukça hayati ve önemli görülmektedir. Toplumun nesnel bir gerçeklik olarak algılanmasında ise iki unsur dikkat çekmektedir. Bunlar, kurumlaşma ve meşrulaştırma. Berger ve Luckmann'a göre, insan davranışları alışkanlık haline gelmeye mecburdurlar. Alışkanlık haline gelen şeyler ise gündelik hayata uyarlamaya daha uygundurlar. Kurumlaşma da işte bu temele dayandırılmaktadır. Kurumlaşma, neticesinde sosyal kurum ve rolleri oluşturmaktadır. Kurumların toplumda gerilimi azaltacağı ve istikrarı sağlayacağı düşünülmektedir. Kurumların oluşumu, Berger ve Luckmann tarafından iki kişi arasındaki etkileşimin bazı tipleştirilmeler oluşturmaları ve bunların bir sonraki kuşağa aktarılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Kurumlar, yeni kuşak tarafından dışsallaştırma, içselleştirme, ve meşrulaştırma ile açıklanmaktadır. Aktarılan kurumlar yeni kuşak tarafından kabul edilirlse meşrulaştırılmış olacaklardır (Balkız ve Öğütle, 2012:35-37).

Dışsallaştırma; birey ve insan arasındaki diyalektikten doğmaktadır. Dışsallaştırma sürecinde bireyler, içlerindeki düşüncelerini ve deneyimlerini dışarıya yansıtmaktadırlar. Böylece, sosyal ilişkilerin de biçimlenmesini sağlamaktadırlar. Aynı zamanda dışsallaştırma, kişilere yeni normlar ve yeni anlamlar geliştirilme fırsatı da vermektedir. Daha sonraki aşamada, dışsallaştırma sayesinde oluşturulan gerçeklikler, nesnel gerçekliklere dönüştürler ve toplum tarafından meşrulaştırılırlar. İçselleştirme; son aşama olarak süreci karşılamaktadır. Bu aşamada toplumsal gerçeklikler kişiler tarafından kabul görmektedirler. Bireylerin kendilerini, karşılarındaki kişileri anlayarak, dünyayı kavramasını ifade etmektedir. İçselleştirme bir topluma ait olmanın ön koşuludur ve kişiler bu sayede rollerini benimseyebilmektedirler (Karadağ ve Çalışır, 2024:212).

Berger için dışsallaştırma, toplumsal gerçekliğin inşasındaki ilk safha olarak insanın temel antropolojik özelliğine yaslanmaktadır. Çünkü, insan diğer canlıların aksine evrimini anne rahminin dışında tamamlamaktadır. Diğer canlılar

gibi içgüdüsel olarak adapte olmasını sağlayacak bir yaradılışa sahip değildir. Bu noktada doğayı kendine uygun hale getirmek, yani kültürleştirmek zorunda kalmaktadır. Berger'in insan anlayışı, doğayı yeniden düzenleyerek edinilen yeni çevreyi oluşturan bir nitelik taşımaktadır. Onun için yaşamın sürekli olarak yeniden yaratılması insanın tek insani özelliğini ifade etmektedir (Balcı, 2021: 319).

Bireyler arası rollerin kurumlaşma süreci, anne ve çocuk ilişkisi üzerinden somut hale getirilebilmektedir. Bir çocuğun annesi ile arasındaki ilişki alışkanlık olarak tanımlanmaktadır. Bu ilişki sayesinde, doğumlar devam ettikçe aralarında toplumsal bir rol oluşturmuş olurlar. Bahsedilen durum anne-çocuk bağının kurumlaşması anlamına gelmektedir. Yani, ilişki artık bireysellikten çıkmış ve toplumsallaşmıştır. Anne ve çocuk rollerini içselleştirmişler, buna uygun davranarak dışsallaştırmışlardır. Bu ilişkinin devam ediyor olması ise meşrulaştığı anlamına gelmektedir. Yani başta bireysel ve rastlantısal şekilde ortaya çıkan bir davranış, tekrarlama sayesinde alışkanlığa dönüşmektedir. Bu alışkanlıklar ise toplumsal onaydan geçerek kurumlara dönüşmektedir. Kurum içindeki bireylerin görevleri ise rolleri oluşturmaktadır. Bunların neticesinde toplumsal gerçeklik oluşmakta ve bireyden ayrı şekilde varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Konu, oluşan sistemler üzerinden de somutlaştırılabilir. "Hukuk sistemi" üzerinden açıklama getirecek olursak; ilk toplumlarda kurallar sözlü geleneklerle ifade edilmekteyken, zamanla yazılı sistemler oluşturulmuştur. Bireyler hak, ceza ve suç kavramı ile ilgili ortak görüşlere sahip olmuşlar ve hukuk sistemi kurumlaşmıştır. Hukuk sisteminde rol alan hakim, savcı ve avukatlar ise hukuk sisteminin temel aktörlerini oluşturmaktadırlar.

İnsanlar, diğer canlılardan farklı şekilde kendi içgüdülerini bilinçli bir hale getirmiş ve hem kendilerinin hem de içerisinde bulundukları dünyanın farkına varmışlardır. Doğanın, insana verdiklerini aşabilmesi sayesinde ahlak, yasa, estetik gibi unsurları ortaya çıkartabilmiş, koyabilmişlerdir (Senemoğlu, 2024:2). İnsanların doğada güçlü olmasının ve doğanın insana verdiklerini algılayabilmesinin nedeni, temelde bir beyne sahip olmasıdır. Antropolojik olarak beynin bu özelliklerinin yanı sıra, insanı farklılaştıran diğer bir unsur ise bilinç olarak adlandırılmaktadır. Her canlı, hayatta kalmak için içgüdüsel olarak bazı stratejiler uygulamaktadır. İnsan ise bunu bilinçli bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bilginin oluşumu sayesinde yeni yaşam koşulları oluşturmak, hayatta kalmak ve yaşam şartlarını iyileştirmek insana özgü özellikleri temsil etmektedir (Gedikli, 2016: 53).

Berger, kurumların bireyin eylemlerini sürdürebilmeleri için bir alan oluşturduğunu ve bu nedenle bireylerin katılan eylemlere zamanla farkındalık oluş-

turduklarını ifade etmektedir. Bağımsız insan eylemleri zamanla kurumlardan etkilenmekte ve dolayısıyla kurumların ürünü haline gelmektedirler. Berger kurumların yalnızca bugünkü eylemleri değil, aynı zamanda geçmiş ve gelecekteki insan eylemlerini de yeniden şekillendirerek insan davranışları ortaya çıkardığını ifade etmektedir. Bu döngüde toplumsal yaşamın insanın önüne geçtiğini, insanların yaşamları bitse bile toplumsal yaşamların devam edeceğini ifade etmektedir (Özalp ve Özer, 2024: 86).

Toplumsal gerçekliğin kurumlaşması yalnızca sosyal roller ve hukuk gibi yapılarla değil, sanat aracılığı ile de yapılmaktadır. Özellikle "emek" temalı eserler toplumsal yapıları belirginleştirmektedir. Sanat burada toplumsal gerçekliğin yansıtılması, eleştirilmesi ve şekillendirilmesi noktasında önemli bir güç ve araç olarak kullanılmaktadır. Bunu edebiyat, şiir, roman, resim, müzik, tiyatro, heykel vs. gibi araçlarla yapabilmektedir. Sanat sadece toplumsal gerçekliğin yansıtılması değil, oluşturulması aşamasında da oldukça önemli bir aktördür. Emek ise toplumların, ekonomik ve kültürel yansımalarını ifade ettikleri gerçekliktir. Toplumlardaki üretim biçimleri, gerçekliği nasıl algıladıklarını içinde barındırmaktadır. Sanat eserleri toplumsal gerçeklerin kurumlaşmasını sağlamaktadır, sadece estetik nesneler değil aynı zamanda üstlerinde bir ideoloji taşımaktadırlar. Sanat eserleri toplumsal rollerin ve kurumların içselleşmesini kolaylaştırmaktadır. Bu sayede toplumsal gerçeklik devam etmektedir.

TOPLUMSAL GERÇEKTE EMEK VE SANATIN ROLÜ

Emek ve sanat, toplumsal bağlamda birbiri ile yakından ilişkili kavramlar olarak değerlendirilmezler. Hatta sanat, dünyevi işleyişlerden uzak bir konumda görülmektedir. Toplumsal rol ve kurumların sanat aracılığı ile görünür kılınması, içselleştirmenin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Emek ise zirai devrim neticesinde günümüzdeki anlamına evrilmesinin başlangıcını yaşamıştır. Yerleşik hayata geçen insanlar, yaşamlarını stabil konuma getirmişler ve emeklerini tarımla eşdeğer hale getirmişlerdir (Yüksel, 2014:261).

Her iki kavramın tarihsel oluşumuna bakıldığında, Orta Çağ Avrupası'nın toplumsal şekliyle yakından ilgili olduğunu görmekteyiz. Sanat kavramının ortaya çıkışı, Rönesans'ın sonrasına denk gelmektedir. Sanat kavramının bir bütün haline getirilmesi 17. yy'da gerçekleşen kültürel, siyasi ,ekonomik dönüşümler ve reformlar neticesinde gerçekleştirilmiştir. Bu alanda çalışma yapan teorisyenler Kristeller ve Shiner 17. yy' da sanat ve zanaat arasındaki net ayrım neticesinde emek ve sanatın yeni formlarını aldığını iddia etmektedirler. Zanaat ve sanat ayrı ayrı değerlendirilmeye başladıktan sonra, zanaatçı ve sanatçının özellikleri de

birbirinden farklılaşmıştır. Sanatçıların daha duyarlı olduğu, esinlenmeden yararlanırları, orijinal oluşları, yaratıcı olmaları ve hayal güçlerinin geniş olması onlara özgü özellikler olarak görülmüştür. Zanaatçıların ise modelleri taklit etme, doğayı taklit etme, doğayı kopyalama, hesap ve kural gibi özelliklere sahip olduğu düşünülmektedir (Ulusoy, 2024:516-517).

Erken dönem Rönesans'ta, sanatçı ve zanaatçı arasında sistematik bir ayırım henüz yapılmamaktadır. 1450 yılına gelindiğinde sanatçılar kendilerini sunuş biçimleriyle, açıkça yüksek bir statüde olduklarını gösterecek eserler vermektelerdi. Özellikle ressam, kendi portrelerinde bunu yansıtmaktalardı. Sanat tarihçileri bu kişilere "saray sanatçısı" demektelerdi. Rönesans döneminde prensler, saraylarını dekore etmek için çok sayıda çalışana ihtiyaç duymaktalardı. Bunun için sanatçılar ve zanaatçılar kullanılmaya başlanmıştı. Saray sanatçıları yıllık maaşları karşılığında portre çizmekte, dekorasyon yapmakta, mobilyaları boyamaktalardı. Artık saray sanatçıları, modern sanatçıların aksine eserlerini kişisel birer ifade olarak değil, sipariş üzerine yapmaktalardı. Bu durum ise sanatın biricik ve özel oluşuna aykırı görülmektedir (Shiner, 2004:75-76).

Beech, sanatın ve sanat emeğinin ortaya çıkışını üç farklı sistemle açıklamaktadır. Lonca sistemi ilk sistemdir. Lonca sistemi, Orta Çağ'da ortaya çıkmış, farklı sanat ve zanaat dallarında üretim yapan kişilerin bir arada çalışmasına olanak tanımıştır. Beech Lonca sisteminde tam bir sanattan bahsedilemeyeceğini, çeşitli sanat dallarının bir arada olmasından kaynaklı, çoğul ifadelerin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Sanatın tekil şekilde ortaya çıkması ise akademi sistemi ile gerçekleşmiştir. Akademiler sayesinde neyin sanat olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı, kimlerin sanatçı olup olmadığı belirlenmektedir. Galerisi ise akademiden doğmuştur. Galeriler ilk kurulduklarında ekonomik güdülerini olmasa da akademide kabul gören sanatçıların eserleri buralarda sergilenmekteydi. Sanatı bir tüketim nesnesi haline getiren bu durum, metalaşmaya yol açmıştır. Galerisi sistemi sayesinde sanatçılar bağımsızlaşmış ve girişimci pozisyonuna uymaya başlamışlardır (Ulusoy, 2024:518-519).

Sanat ve emeği günümüze daha yakın değerlendirmek gerekirse, Marks'ın sanat anlayışı yol gösterici olacaktır. Marks, 19.yy'ın topluma yönelmiş olan felsefesini devrimci bir nitelikte, farklı bir zemine taşımaktadır. Marks'ın materyalizmine göre, düşünce eylemden ayıramamaktadır. Bu teori ve pratiğin ayrı düşünülemediğinin göstergesidir. İnsanlar sosyal düzenlemeler ve toplum sözleşmeleri sayesinde, bir yöneten tarafından yönetilmekte ve rolleri belirlenmiş bir yapının içerisinde yaşamaktadırlar. Bu yapı ekonomik koşullarda olduğundan kaynaklı, alt yapı-üst yapı ilişkileri ortaya çıkmakta ve çatışmaya neden olmak-

tadır. Bu atmosferde sanat mecburen sınıfsal çatışmanın içerisinde kalmaktadır. Bu düşünceye göre, sanatın sadece estetik gayesi yoktur. Bireyin toplum içindeki rolüne göre şekillenmektedir. Marks’a göre sanatçı; görünüşün ötesini görebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Dünyada sadece güzel şeyler yoktur. Acı, ıstırap, sınıf çatışması gibi gerçekler de yaşamın diğer yüzünü yansıtmaktadır. Sanatçı bunları da görebilme yeteneğine sahip olmalıdır. Buradan hareketle, ezen ve ezilen arasındaki sınıf çatışmalarını eserlerinde incelemeli ve toplumsal inşaya destek olmalıdır (Eren, 2019:110-111).

Sanat toplumsal varlığın bir parçasıdır. Sınıflar arasındaki çatışma başta olmak üzere, yaşamda gerçekleşen diğer olaylar sanatı şekillendirmektedir. Üst yapı ve alt yapı bağlamında sanat eserleri yapılarak toplumsal gerçeklik görünür kılınmalı, kurum haline getirilmeli ve nesilden nesle aktarılmalıdır. Bu sayede sanat yalnızca bireysel ifade biçimi olmaktan çıkarak, sınıfsal çatışmaları, emeği üretim şekillerini temsil edecek bir aktör haline getirilmiş olmaktadır. Berger ve Luckmann’ın toplumsal gerçeklik teorisinde, toplumsal insanın oluşumunda bahsettikleri; içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme sanat aracılığı ile gerçekleştirilerek, toplumsal hafızaya yerleştirilebilmektedir. Bu sayede daha önce bahsedildiği gibi sanatın işlevi yalnızca yansıtma değil, aynı zamanda kurucu unsur haline getirilmiş olmaktadır. Sanatın bu yöndeki işlevi, özellikle toplumsal gerçeklik ve emek temalı çalışmalarda ön plana çıkmaktadır.

İşlenen toplumsal gerçeklik, emek ve sanat kavramları Realizmde belirgin şekilde karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Realizm süssüz ve doğrudan olanı anlatma özelliğine sahiptir. Bu da emek ve toplumsal gerçekliğin görünür kılınması için en uygun sanat akımı olduğunu göstermektedir.

SANAYİ DEVRİMİ SONRASI REALİZMİN DOĞUŞU VE SANATIN TOPLUMSAL GERÇEKLiĞİN İNŞASINDAKİ ROLÜ

Sanayi devrimi, yalnızca üretim biçimlerini değil, aynı zamanda organizasyonel süreçleri ve toplumsal yapıları da etkilemiştir. Bu dönemde hızla değişen sosyal sınıf ilişkileri, işçi sınıfının görünürlüğü gibi durumlar sanatçıları estetik idealizmin dışında, gerçeği olduğu gibi yansıtmaya yönlendirmiştir. Bu bağlamda Realizm kullanılarak sanatın yalnızca bir yansıtma aracı değil, toplumsal gerçekliğin inşasında aktif rol oynayan, belirleyici bir unsur haline getirildiği düşünülmektedir. Sanatın bu şekilde kullanılması, yani yalın ve doğrudan aktarımı; toplumun alt sınıflarının, üretim ilişkilerinin ve emeğin kendisinin hakikatlerinin görünür hale gelmesine olanak sağlamaktadır.

Felsefede olduğu gibi sanatta da "gerçeklik" her zaman önemli bir sorunsal olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda gerçeklik, her zaman insanların önemsedığı bir kavram olmuştur. Gerçeklik, ahlaki ilkelerin dayandırılabilceği bir nokta olduğu için, her toplumda önemli bir yere ve konuma sahip görülmektedir. Gerçekliğin ne olduğu ve nasıl ortaya çıktığı ise her zaman tartışma konusu olmuştur. Bu anlamda, birbirinden farklı tanımlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Karbon testleri sonucunda, tarihsel olarak bakıldığı zaman; ilk başta realist bir bakışın hakim olduğu ortaya çıkmıştır. Bazı mağara resimleri de bunun kanıtı olarak gösterilmektedir. Daha sonraki aşamalarda, sembolik ve yalın anlatımlara gidildiği gözlemlenmiştir. Bu gün sanat ve gerçeklik hakkında bildiğimiz sosyal, felsefi, teknik ve estetik bilgiler uzun çabalar ve uzun süreler sonucunda sanatçılar tarafından ortaya koyulmaya çalışılmışlardır. Sanatçı ise bu bilgileri amacına, niyetine, eserinin konusuna, tekniğine göre oluşturabilmektedir (Kuş, 2019:116).

Edebi sanat akımları, yazarların ve şairlerin eserlerinde benimsedikleri estetik ve temasal yaklaşımları ifade etmektedir. Her akımın kendine özgü özellikleri bulunmaktadır ve farklı dönemlerde oluşmuşlardır. Realizmin farkını anlamak açısından diğer akımları açıklamanın faydalı olduğu düşünülmektedir. Tarihsel süreçte ilk değerlendirilmesi gereken akım Klasizm akımıdır. Klasizm; 17. Yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Eski Yunan ve Latin edebiyatlarını örnek alan sanat akımını temsil etmektedir. Klasizm taraftarlarına göre önemli görülen şeyler; akıl, sağduyu, gerçek ve tabiattır. Ferdiliği ve lirizmi esere sokmadan, kurallara sıkı sıkıya bağlı kalarak eserler vermeyi hedeflemektedirler. Klasikler kursuz, kurallara uyan, seçkinlerin konuştuğu ancak anlaşılır, sade dil anlatımıyla eserler vermektedirler. Dünyadaki önemli temsilcileri La Fontanie, Moliere ve Racine'dir (Harmancı, 2021: 55).

Romantizm, Klasizme karşı sav olarak ortaya çıkartılmıştır. Klasizmin kuralcılığına ve katılığına karşı duygusallığı savunmaktadır. Klasizme kadar sanatçı sanatı hep kurallar ve kurumlar için yapmaktayken Romantizm sayesinde artık bireysel amaçlar için yapılmaya başlanmıştır. Akımın en belirgin özelliği tüm çağdaş sanat akımlarının düşünsel kökenin oluşturuyor olmasıdır. Romantik sanatçı kendisini toplumsal esaret ve baskıdan kurtarmış, duygularının sınırsızlığına güvenerek hareket etmektedir. Victor Hugo, Goethe, Lord Byron akımın önemli temsilcilerindendir (Dede, 2018: 1581).

Tarihsel süreçte Fransız ihtilalinden sonra başlayan, geleneksel kurallardan uzaklaşma eğilimi, artık kişiliğin ifade edilmesinin sanatın asıl amacı olduğunu ortaya koymaktadır. Paris, 19.yy'da sanatın merkezi haline gelmiştir. 18. Yy. za-

manlarında sanat eserlerindeki idealist ve insancıl yansımalar, yerini artık toplumsallığa ve siyasi içeriklere bırakmıştır (Ülger, 2024:78).

Gerçekçilik kavramı, Fransızca realite kavramından türetilmiştir. Sanat akımı şeklinde ise 19. yüzyıl zamanında ortaya çıkmıştır. Realizmin doğuş nedeni, kendisinden önce ortaya çıkan Romantizm akımına başkaldırmaktır. Fransız ihtilali ile beraber ortaya çıkan Pozitivizm'den beslenen bir akımdır. Burada asıl amaç insanı, doğayı kısacası hayatı romantize etmeden, doğrudan yansıtmaktır. Realizm 19 yy. şartlarının tamamını yani; askeri olaylarını, ihtilalleri, yeni üretim yapılarını, fakirliği, zedelenen kültürü yansıtmaktadır. Romantizmin olağanüstü mucizeleri, Realizmde yoktur. Burada artık kahramanlar değil, zor bir şekilde geçinmeye çalışan insanlar, açlık, sefalet, sınıfsal uçurumlar ve daha önce sorgulanmaya gerek duyulmayan çarpıklıklar açık şekilde eserlerde gösterilmeye başlanmıştır (Fırıncioğlu, 2016:235).

Bu bağlamda Karl Marx'ın öne sürdüğü düşünceler, toplumsal anlamda gerçekliği algılamaya yeni boyutlar kazandırmıştır. Toplumsal olayların gizemci, akıldışı, duygusal yollarla değil, nedensellik içerisinde ve akılcı bakış açısıyla kavranabileceğini ortaya koymuştur. Hayallere kapılmamak temel ilkesi olmuştur (Kara,2010: 84-85).

Realizm her ne kadar natüralist bir çağrışım yapıyor olsa da süjenin dış dünyaya olan duyularını, nesnellik içerisinde sanat eserlerine yansıttığından, Natüralizmin karşısında bir anlayış olduğu söylenebilmektedir. Sanat eserlerinde Realizm gereği, günlük yaşam tüm açıklığı ile ortaya konmaktadır. Tüm bunlarla ilgili olarak Realizm akımının, 19.yüzyıl ortalarına kadar sanat tarihinde doğayı taklit etme yönündeki eğilimlerden uzaklaştığını ve dönemin toplumsal konularını ele aldığını görmekteyiz. Buna sebebiyet veren en önemli olay ise Sanayi Devrimi olarak değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2021:838).

Realizmin iki temel ilkesi gerçekten ayrılmamak ve hayale kapılmamaktır. Bilim adamı gibi davranarak çevrelerini olduğu gibi yansıtmaya çalışmaktadırlar. Realistler, eserlerini gerçeğe uygun yazabilmek için gözlem yapmakta ve bilgi toplamaya çalışmaktadırlar. Realizmde sanatın konusu insan ve toplumdur ancak yazarlar daha çok alt tabaka insanlar üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Realist sanatçılar olaylar, kahramanlar ve mekanlar karşısında tarafsızlıklarını koruyarak eserlerine kendi duygu, düşüncelerini katmamaktadırlar. Gözlemledikleri gerçeklikleri sade ve gerçeği bozmadan, abartmadan eserlerinde işlemektedirler (Başboğa, 2017: 18).

Realizm; Klasik Realizm ve Neo-Realizm olarak ikiye ayrılmaktadır. Klasik Realizmde, iktidar kelimesi anahtar kavram olarak kullanılmaktadır. Dev-

letlerin iktisadi sistemlerini, teknolojik gelişmişliklerini, askeri ve diplomatik güçlerini arttırmaları gerektiğini savunmaktadır. Klasik Realistler, Ulus Devletini uluslararası ilişkilerin merkezine yerleştirmişler ve sistemi insan doğasına benzeyecek şekilde tasvir etmeye çabalamışlardır. Uluslararası sistem de insan doğası gibi çatışmacı görülmektedir. Buradan hareketle birbirlerinin doğalarını tayin ettikleri düşünülmektedir (Düzgün, 2020:269).

Klasik Realist kurama göre; insanlar doğaları gereği bencil, çıkarıcı, olumsuz karaktere sahiptirler. Dolayısıyla Realistler, hayalperest konuları değil, daha gerçekçi konuları eserlerinde işlemenin faydalı olduğunu düşünmektedirler. Yani normatif değerler yerine devletlerarası mücadelelerde anarşizm, güç mücadelesi gibi unsurlar üzerinde durmaktadırlar. 1970 yılından sonra Liberalizm'den gelen yoğun eleştiriler sonrası Neo-Realizm ortaya çıkmıştır (Tokatlı, 2022:125).

Neo-Realizm ise Realizm ve Liberalizmin birleşiminden ortaya çıkan bir kavramdır. Realizmin savunduğu devlet merkezli yaklaşımı reddetmiştir. Devletlerin savaş halinde olması bu düşünceye göre, insan doğasından kaynaklı değil, anarşik sistemden kaynaklanmaktadır (Tokatlı, 2022: 128). Realizm ve Neo-Realizm arasındaki temel fark Klasik Realizm'de güç tanımlanırken devlet içerisinde tanımlanmaktadır. Neo-Realizm ise devletin gücü sadece gerektiği zamanlarda bir araç olarak kullanılabileceğini düşünülmektedir.

Yani realizm, Sanayi Devrimi'nin ortaya çıkarmış olduğu, yeni toplumsal dinamiklerin etkilerine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sanatçılar toplumun alt tabakalarını, sınıfsal eşitsizlikleri, işçi sınıfının yaşadığı zorlukları görünür kılmak amacıyla, emek kavramını estetikle değil gerçeklikle görünür kılabilmek için Realizmi benimsemişlerdir. Bu yönüyle ise Realizmin yalnız bir sanat akımı değil; toplumsal insanın oluşmasına katkıda bulunan, toplumsal hafızanın yeniden üretilmesini sağlayan bir unsur olduğu düşünülmektedir.

ORHAN KEMAL'İN TOPLUMSAL GERÇEKÇİLİĞİ: BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE

Orhan Kemal 1940'larda ilk olarak, hikaye şeklinde eserler vermektedir. Dönemde hızlı bir şekilde okurların dikkatini çekmeyi başarmıştır. Dili ve anlatımı, edebiyata soktuğu yeni temalar ve karakterler kısa sürede etkili olmuştur. Edebi olarak etkinliğini kısa sürede ortaya koyan Kemal, edebiyatımızın gerçekçi çizgisini topluma ve insana bütünlüklü şekilde yaklaşıp gerçekleştirmektedir. Toplumsal ve insani görüşlerinin oluşmasında 1940 yılında Nazım Hikmet ile buluşmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Hikmet'in, topluma tarihsel materyalizm görüşü

ile bakması Kemal'i de etkilemiştir. Buna göre toplum, çıkarları çatışan sınıflara göre bölünmektedir ve toplumsal değişimi bu husus belirlemektedir. Kemal'in yeri ise burada; kendini bir parçası olarak gördüğü işçi sınıfı olduğu için, bu perspektiften yol almaktır (Albayrak, 2020: 145).

Toplumsal sınıflar, sınıfsal dönüşümler ve sınıf ilişkilerini eserlerinde ele alan en önemli Türk Edebiyatı yazarlarından birisidir Orhan Kemal. Eserlerindeki kahramanları genellikle köylüler, işçiler, fabrikatörler, tarım işçileri, yoksullar ve zanaatkarlardan oluşmaktadır. Konuları ise bahsedilen karakterler ve sınıflar arasındaki çatışmalar çerçevesinde oluşmaktadır. Toplumsal değişim ve dönüşüm ile beraber işlendiğinde, sınıf çatışmalarının daha etkili bir şekilde yansıtılabileceği düşünülmektedir (Coşkun, 2016: 19-20).

Orhan Kemal gerçeklik bağlamında yalnızca tanık olmak değil, bozuk olan düzenin ortadan kaldırılması için sanatçıların yol gösterici olması gerektiğini düşünmektedir. Romanlarında toplumsal gerçeklikte yalnızca insanların suçlu olmadığını, aslında bozuk düzenin insanların davranışlarını bozduğunu belirtmektedir. Bütün toplumsal çatışmaların merkezinde ekonomik problemlerin olduğunu düşünmektedir ve eserlerini buna göre kaleme almıştır. Romanlarındaki ağalar, ırgatbaşları, haylazları yargılamamasının nedeni ise gerçekliği algılamak, romanlarında şahısları kendi gerçeklikleri içerisinde sunmak istemesidir. Bu da insan sevgisini felsefi bir inançla ele aldığıın göstergesidir (Narlı, 2020: 36).

Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" isimli eseri Türkiye'de özellikle 1940 ve 1950 yılları arasındaki sosyo-ekonomik yapı ve kırdan kente göç olgusunu işleyen önemli bir eser olarak değerlendirilmektedir. Roman, Adana'ya çalışmak için göç eden üç köylü arkadaşın, hayat hikayeleri üzerinden emek ve sermaye çatışmasını işlemektedir. Göçe neden olan faktörleri, ve göçün doğurduğu sonuçları, işçi sınıfının sömürülmesini merkeze alarak aktarmaktadır. Bu yönüyle sadece bireysel trajedileri, arkadaşlık ilişkilerini değil, aynı zamanda bir dönem içerisindeki sınıfsal gerilimleri ve ekonomik dönüşümleri de temsil ettiği düşünülmektedir.

Eserde ekonomik sıkıntıları dolayısıyla köyden kente göç eden insanların yaşadığı zorlukların, kişiliklerinde meydana getirdiği bunalımların da sorgulanması sağlanmaktadır. Ekmek kavgası adı altında emek-sermaye çatışmasının karakterleri ve dolayısıyla toplumsal yapıyı derinden etkilediği gözler önüne serilmektedir. İnsanlar "insan" olma özelliklerini ve ayrıcalıklarını bütünüyle kaybetmişlerdir. Sadece bir makine gibi çalıştırılmaktadırlar. Barınma, yemek, dinlenme gibi ihtiyaçlarını giderememelerinin yanı sıra, bu sebeplerden dolayı kaybettikleri arkadaşlarının ölümlerini bile sadece kadere bağlamaktadırlar. Bu durum yaşam şartlarını

içselleştirdiklerini, buna bağlı dışsallaştırdıklarının göstergesidir. Bu sayede emek sömürüsü meşru hale getirilmektedir (Uyar, 2015: 46-47).

Romanda toplumsal gerçekliğin inşası açık şekilde görülmektedir. Köylü arkadaşların büyük umutlarla Adana'ya gitmeleri, kendilerini bir ekonomik düzene dahil etme çabası olarak değerlendirilmektedir. Bu dahil olma eylemini ise göç ederek, kendi gerçekliklerini yeniden inşa etme cesaretleri sayesinde yapmaya çalışmaktadırlar. Bu hareket dışsallaştırılmış bir toplum ideali anlamına gelmektedir. Dönemin en büyük sorunu ise işçi sömürüsüdür. Patronlar, ustabaşları tarafından işçilerin karşı karşıya bırakıldığı acımasız çalışma şartları ve ücret sömürüsü, artık toplumsal yapıda alışılmış ve doğal karşılanan bir hale gelmiştir. Bu ise durumun nesnelleştirildiği ve meşrulaştığı anlamına gelmektedir. Yani, bireylerin gündelik hayatta karşılaştıkları yapıları, tekrar eden eylemler aracılığı ile inşa etmeleri ve katkıda bulunmaları, bu yapıların nesnel gerçeklik olarak algılandığını göstermektedir. Karakterlerin yaşananlara boyun eğmeleri, kaderlerini kabullenmeleri, durumun içselleştirildiğinin bir göstergesidir. İşçiler için "emek" yaşam ile eşdeğer görülmektedir. Patronlar için ise "emek" bir maliyet unsurudur. Dolayısıyla sade, süssüz anlatımıyla, Realizm Sanat Akımına mensup bu roman sayesinde Orhan Kemal, toplumsal yapıyı estetize ve romantize etmeden aktararak; sanatı bir hafıza ve eleştiri aracı olarak kullanmaktadır. Doğrudan gözlem yoluyla aktarılması ve doğal diyalogların kullanılması, romana toplumsal bir ayna olma özelliği katmaktadır. Emek, sınıf, üretim ilişkileri, emek sömürüsü gibi konuların işlenmesi, eserin hem toplumsal gerçekliği kuran hem de aktaran bir rol üstendiğini göstermektedir. Roman yalnızca Realist bir roman olmak dışında, sosyolojik bir belge olma özelliği de taşımaktadır. Toplumsal gerçekliğin inşası bağlamında yalnızca gerçekliği yansıtmadığı, aynı zamanda gerçekliği tekrar ürettiği romanda açıkça görülmektedir.

Orhan Kemal 'in sanata ve sanatçıya bakış açısı kendi ideolojik görüşü ile paralel görülmektedir. Kendisini "yazı ırgadı" olarak gören yazar, toplumsal sorunları sosyalist bir bakış açısı ile eserlerinde işlemektedir. Toplumun geleceği ile alakalı endişesini yaşadıklarını, duyduklarını, algıladıklarını eğlendirici değil, düşündürücü olacak şekilde kaleme almıştır. Yazar burada toplumda doğru yolu gösteren bir yol gösterici, sosyal durumlardaki sağlıksız görülen durumları tedavi etmeye çalışan bir doktor ve olumlu değişiklikler yapmaya kendisini adanmış bir önder olarak değerlendirilmektedir (Özerinç, 2010:4).

Kendi yaşamı ve eserleri arasında da benzerlik olan Orhan Kemal, Bereketli Topraklar Üzerinde isimli romanını, ideolojik görüşünü yansıtmak şeklinde inşa etmiştir. Köylüleri yani işçi sınıfını temel alan kitap, sanayileşme sonrası büyük fabrikalarda yaşanan emek sömürüsünü, neticesinde ise zedelenen toplumsal

inşayı ve yapıyı işçi-işveren perspektifinden okuyucusuna sunmaktadır. Bereketli Topraklar Üzerinde ilk olarak 1954 yılında basılmıştır. Otuz ayrı bölümden oluşmaktadır. Anadolu'nu küçük bir köyünden çıkıp Çukurova'da iş bulabilmek için göç eden üç çocukluk arkadaşının macerası anlatılmaktadır.

İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan Çukurova'da fabrikası olduğunu bildikleri hemşerilerinin, kendilerine iş vereceğini umarak yola koyulmaktadır. Daha önce sadece Yusuf şehir görmüş, Sivas Cer atölyesinde çalışmıştır. Diğerleri ise hayatlarında köyden hiç çıkmamış ve cahildirler. Uzun ve zor bir tren yolculuğunun ardından Çukurova'ya varmaktadırlar. Bir şekilde hemşerilerinin fabrikasını bulurlar. Bekçi yüzünden bir türlü hemşerilerine ulaşamayan karakterler çözüm yolu olarak, Yusuf'un kendisini fabrika sahibi kişinin arabasının önüne atmasıyla amaçlarına ulaşmaktadırlar. Yalvar yakar, hemşerilerinden iş istemişler ve hemşerileri ise kendilerini "ırgatbaşı"na yönlendirmiştir. Irgatbaşı; Yusuf'u kirli koza, Hasan'ı sulu koza ve Ali'yi ise kırma makinesine işe yerleştirmektedir. Bunun neticesinde ise yevmiyelerinden birazını kendilerine vermelerini istemektedir. Dışarıda bir işsizler ordusu olduğunu bilen karakterler ne pahasına olursa olsun işlerini kaybetmemek adına, bunu kabul ederler. Ahır gibi, diğer işçilerle beraber kalabilecekleri bir yere de yerleşmişlerdir. Burada Köse Topal isimli bir yaşlı, işçilerden topladığı paralarla onlara yemek yaparak satmaktadır. Bunun yanı sıra borç verip, faiz ile geri alarak geçimini sağlamaktadır. Yemeklerin hepsini parayı veren kişilere de satmadığı öğrenilen Köse, gizlice başkalarına da çürük sebzelerden yaptığı yemekleri satmaktadır.

Ağır çalışma koşullarında, uzun çalışma saatlerinde çalışan işçiler ne olursa olsun "ekmek" kazanmak için her şeye direnmektedirler. Ancak bir gün Köse Hasan, fabrikanın ıslak ve soğuk yerinde çalıştığı için hastalanmaktadır. Hasan, çocukluk arkadaşlarına yük olmaya başlamıştır. Yusuf ve Ali o sırada kendilerinden haraç alan Irgatbaşını şikayet etmek için hemşerilerine gitmiş, ancak yine kandırılmışlardır. O kadar saf ve cahildirler ki her şeye boyun eğip, arkadaşlarının hastalığını bile iş koşullarına değil, kadere bağlamaktadırlar. Hemşerilerinin fabrikasından kovulduktan sonra Laz adamın inşaatında çalışmaya başlamaktadırlar. Arkadaşları Hasan ise o ahırda parasız, tek başına kalmıştır. Hidayet'in oğlu bile Hasan'ın hemşerilerinden vicdanlı çıkmış, ona destek olmaktadır. Yeni iş yerlerinde Pehlivan Ali, Fatma isimli bir kadına kendisini kaptırır. Yusuf ne kadar uyarıya da bir gün Ali eşyalarını toplayarak gitmektedir. Böylece, üç arkadaşın yolları korktukları bu şehirde ayrılmış olur. Bir süre sonra Yusuf usta olur. Ali ise Fatma'yı erinden kaçırarak başka bir maceraya atılır. Hasan ise hakkın rahmetine kavuşmuştur. Haberi ise Hidayetin oğlu vermiştir. Ali ve Fatma'nın yeni çalışmaya başladıkları yerde, aralarına başka insanlar girmiştir. Fatma çiftliğin beyi

ile birlikte olurken, Ali ise Aptal kızı ile beraberdir. Bir süre sonra Fatma'ya aşık olan Bilal karakteri, Ali'yi engel olarak gördüğü için onu ve Hidayet'in oğlunu başka bir yere çalışmak üzere gönderir. Ali burada Fatma'yı kafasına takar ve onu bıraktığı için pişman olur. Sürekli geri dönmeyi ve onu da yanında getirmeyi düşünmektedir. Burada da yine her yerde olduğu gibi insanlık dışı, zor çalışma şartları ile karşılaşmaktadırlar. Gerilime neden olan bu durum huzursuzluk yaratmaktadır. Kürt Zeynel ve Halo Şamdin isimli çalışanlar isyan etmektedirler. Bu büyük bir tehlike anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ırgatbaşı, onları işten attırmak istemektedir. Irgatbaşı ağalarıyla konuşarak amacına ulaşır ve onları işten attırmayı başarır. Yerlerini ise Pehlivan Ali ve Hidayetin oğluna verir. Bir gün iş tutarlarken acemi oldukları halde, ırgatbaşı ve küçük ağanın gazına gelerek aşırı tempoyla çalışmaya başlarlar. Ali ise burada dengesini kaybederek patoz makinesine düşer ve hayatını kaybeder. Ağa o kadar acımasızdır ki arabası kan olacak diye Ali'yi hastaneye götürmez. Ölüme terk eder. Zeynel ve Halo ise harman yerini ateşe vererek intikamlarını alırlar. Hikayenin sonunda Yusuf artık köyüne dönmek için harekete geçmektedir. Tren garında Hidayet'in oğluna rastlar ve Ali'nin öldüğünü öğrenir. Çok dertlenerek ailelerine ne açıklama yapacağını düşünür. Korktukları, ancak çalışmak ve para kazanmak için geldikleri bu şehir onları yutmuştur. Yusuf, arkadaşlarını kendisinin onları öldürmediğini, ecelin aldığı izah ederek rahatlatmaktadır. Bu sayede usta olmanın ve gaz ocağını alarak köye dönmenin verdiği gururla, yol arkadaşlarını şehirde bırakarak ailesine kavuşmaktadır (Kemal, 2024).

*"Engingli yüksekli kayalarımız
Gamınan yoğrulmuş binalarımız
Doğuramaz olaydı analarımız..."*

Bereketli Topraklar Üzerinde, yalnızca üç köylü arkadaşın kent macerasını değil, bir döneme ait sınıfsal yapıları ve üretim ilişkilerini anlatan güçlü bir sanat eseridir. Orhan Kemal'in yalın ve gözleme dayalı diliyle şekillenen eser, anlaşılır ve akıcı olmasının yanı sıra realizmin temek ilkeleri doğrultusunda toplumu estetikten arınmış gerçekliklerle karşı karşıya getirmektedir. Toplumsal gerçeklik teorisi çerçevesinde bakıldığında; romandaki karakterlerin içerisinde bulundukları koşulları nasıl içselleştirdikleri, sömürü düzenini, kötü çalışma koşullarını "normal" kabul etmeleriyle açıklanmaktadır. Karakterlerin boyun eğişleri ve kadercilikleri; ailelerini bırakıp bambaşka bir yerde çalışmalarına, arkadaşlarını kaybetmelerine, hatta artık insanlıklarını bile kaybetmelerine neden olan koşulların, sosyal yapıların bireyler üzerindeki şekillendirici gücünü ortaya koymaktadır. Bu durum sanatın yalnızca gerçekliği yansıtan değil, onu oluşturan ve inşa

eden bir güç olduğunu göstermektedir. Sosyolojik belge niteliğindeki bu eser, Orhan Kemal'in sosyalist bakış açısı sayesinde köylüden, işçiye dönüşen karakterlerin kentte karşılaştıkları olaylar neticesinde yaşadıkları dönüşümü ve sistemin acımasızlığını gözler önüne sermektedir. Eserin sonunda yer verilen ağıt, bir kuşağın onurunun nasıl kırıldığını, emeklerinin görmezden gelindiğini, insan olmalarının bir hükmü olmadığını yansıtmaktadır. Bu yönüyle sosyolojik belge niteliği taşıyan Bereketli Topraklar Üzerinde isimli eserin, toplumsal gerçekliğin inşası bağlamında "emek" kavramını oldukça başarılı aktaran bir sanat eseri olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Toplumsal gerçeklik, bireyin içinde doğduğu ve büyüdüğü çevredeki normlar, değerler ve kurumlar aracılığı ile anlamlandırıldığı bir düzlemi ifade etmektedir. Bu düzlem değişen dünyada sabit kalmayarak, dönüşmektedir. Bu durum ise sürekli yeniden inşa edildiği anlamına gelmektedir. Gerçeklikler böylece oluşmakta ve kesinleştiğinde ise bilgi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal gerçekliğin nasıl oluştuğu; Berger ve Luckmann'ın toplumsal gerçekliğin inşası kuramı sayesinde, toplumsal yapıların birer insan ürünü olduğunu, insanların etkileşimleri sonucunda oluştuğunu ortaya koymaktadır. İnsanlar tekrar edilen hareketleri içselleştirmektedirler. İçselleştirilen davranış rol halinde topluma yansıtılarak dışsallaştırmaktadır. Bu etkileşim sayesinde nesnelleşerek, kuşaktan kuşağa aktarılan hareketler ise kurumları oluşturmaktadır. Rutin hareketler, kurumların oluşmasında etkili görülmektedir. Kurumlar ise toplumsal devamlılığın sağlanması için oldukça önemlidir. Toplumsal gerçekliğin oluşturulması yalnızca toplumsal roller, kurumlar gibi araçlarla değil aynı zamanda, gerçekliği etkili ve iyi yansıttığı düşünülen sanat aracılığı ile de yapılabilmektedir.

Toplumsal gerçeklikte sanat, özellikle Realizm akımı aracılığıyla toplumsal yapının hem yansıtılmasına, hem oluşturulmasına, hem de eleştirilmesine olanak tanımaktadır. Sanat belli bir zaman diliminde yalnızca güzel şeylerle ilişkilendirilip estetik ve romantik özellikleri ile öne çıkmıştır. Bu durum Sanayi Devrimi sonrasında değişiklik göstermiştir. Çünkü, Sanayi Devrimi toplumdaki tabakaları, toplumsal eşitsizliği, fakirliği gözler önüne sermiştir. Sanatçı ise bunları gösteren, gösterebilen kişi olma özelliği taşımaktadır. Hayatta sadece güzel şeyler yoktur. Eşitsizlik, adaletsizlik, acı, ıstırap gibi unsurlar da hayata dahildir. Dolayısıyla bu gerçekleri, süssüz ve abartısız diliyle, gerçekçi bakış açısıyla Realist eserler ortaya koyabilmektedir. Realist eserler, toplumdaki alt tabakanın yaşadığı zorlukları, emek- sermaye çatışmasını, sınıf eşitsizliğini objektif şekilde

görünür kılmaktadır. Bu bağlamda sanat toplumsal hafızayı canlı tutan, düzenin eleştirilmesine olanak tanıyan bir yapıyı ifade etmektedir.

Orhan Kemal Türk edebiyatının önemli yazarlarından bir tanesidir. Sanat anlayışı ise gerçekçilik çerçevesinde şekillenmektedir. Gerçek hayatın yansıtılmasını sağlayan eserlerinde sosyal eleştirilere yer vermektedir. Eserlerinde sade ve gösterişsiz bir üslup kullanmaktadır. Bu durum eserlerinin kolay anlaşılabilmesini sağlamaktadır. Eserleri genel olarak sosyal adaletsizliklere dikkat çekmektedir. Dolayısıyla toplumsal gerçekliği iyi yansıtan bir yazar olması, işlenen konu açısından tercih edilmesine neden olmuştur. Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanı, sanatın bahsedilen işlevinin yerine getirildiğinin somut örneğidir. Üç köylü arkadaşın yaşadıkları dramlar yalnızca bireysel değil, bahsedilen şekilde emek-sermaye, sömürü, sınıf çatışması gibi kavramlar üzerinden okuyucuya anlatılmaktadır. Berger ve Luckmann'ın toplumsal gerçeklik teorisinde bahsettikleri; içselleştirme, dışsallaştırma ve nesnelleştirme ve neticesinde oluşan toplumsal gerçeklik romanda açıkça görülmektedir. Karakterler fakirliğe, tokluk uğruna çalıştırılmaya alışmış yani bunu içselleştirmişlerdir. Yapılan şeylere boyun eğmeleri, bunları kader olarak görmeleri ve buna uygun davranmaları dışsallaştırdıklarını göstermektedir. Düzenin toplumda aynen devam ederek ilerlemesi ise nesnelleştirildiğinin göstergesidir.

Bu bağlamda çalışma, sanatın yalnızca toplumsal gerçekliği yansıtmakla kalmayıp, onu inşa ettiğini ve yeniden ürettiğini, emek perspektifi üzerinden bir roman incelemesi ile ortaya koymaktadır. *Bereketli Topraklar Üzerinde* roman incelemesi sayesinde bir sanat eserinin emek, sınıf, göç, ve sömürü gibi olgular aracılığıyla toplumsal belleğin taşıyıcısı ve eleştiricisi olabileceğini kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Akyürek, M. (2018). TOPLUMSAL GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE EMEK GÜCÜNÜN RESİM SANATINA YANSIMASI. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*. Sayı:40 S:444-46 <https://doi.org/10.17498/kdeniz.446627>
- Albayrak, S. (2020). Sosyolojik süreçleri edebiyat üzerinden okumak: Orhan Kemal'in romanlarında Türkiye'de toplumsal yapı, ilişkiler ve değişme (Doctoral dissertation, Mimar Sinan Fine Arts University (Turkey)).
- BALCI, M.E. (2021). SOSYALLEŞMEDEN ŞEYLEŞMEYE: TOPLUMSAL GERÇEKLİĞİN DİYALEKTİK İNŞASI. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, (31).
- Başboğa, Ö. (2017). Orhan Kemal'in Hikayelerinde Eleştirel ve Toplumcu Gerçekçilik. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

- Coşkun, M. K., & Yavuz, B. D. (2016). Orhan Kemal'in romanlarında toplumsal dönüşüm ve sınıflar. *Devrimci Marksizm*, 26, 19-46.
- Dede, B. (2018). MODERN SANATIN KÖKENİ: FRANSIZ ROMANTİZMİ. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (30), 1580-1586.
- Düzgün, D. M. (2020). REALİZM TEORİSİNİN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞME EVRELERİ. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1 (47), 256-276. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.759320>
- Eren, G. (2019). Marksist Sanat Anlayışı. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi* (42), 107-117 <https://doi.org/10.32547/ataunigsed.534270>
- Fıncıoğlu, S. (2016). GERÇEKÇİLİK AKIMI, AKIMIN YÖNTEMİ, TÜRLERİ VE GERÇEKÇİ AKIM İÇİNDE ERICH MARIA REMARQUE. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 31 (31), 234-246. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.04840>
- Gedikli, B. (2016). SOSYAL TEORİDE İNDİRGEMECİLİKTE SENTETİZCİLİĞE: BERGER VE LUCKMANN. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
- Harmancı, Hasan. "Batılı Edebiyat Teorilerinin İzinde Arap Edebiyatına Yöntembilimsel Bir Yaklaşım". *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Haziran 2021), 49-86. <https://doi.org/10.32955/neu.ilaf.2021.7.1.02>.
- Kara, Ö. T. (2010). Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (2), 73-96.
- Karadağ, V. M. Ve Çalışır, G. (2024). Toplumsal Gerçeklik ve Habitus Ekseninde Toplumsal Belleğin İnşası. 4. *Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*. Sayı: 25. S:207-229 <https://doi.org/10.26650/4boyut.2024.1540402>
- Kemal, O. (2024). Bereketli Topraklar Üzerinde. *Everest Yayınları*
- Kuş, M. (2019). 20. yy. Resim Sanatında Gerçekçilik Arayışları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi* (5), 114-120. <https://doi.org/10.21733/ibad.60387>.
- Narlı, M. (2020). Orhan Kemal Romancılığının Nitelikleri Yenilikleri. *Akademik Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), 33-44. <https://doi.org/10.34083/akaded.750160>
- Nişancı, H. (2024). Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi. 4. *Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*. Sayı:24 S:157-162 DOI: 10.26650/4boyut.2024.1470973
- Öğütler, V. S. Ve Balkız, B. (2012). PETER L. BERGER VE THOMAS LUCKMANN'IN "GERÇEKLİĞİN SOSYAL İNŞASI" TEORİSİ VE ELEŞTİRİSİ. *Sosyoloji Dergisi*. Sayı:27 S:33-49
- Özalp, Ahmet - Özer, Fatma. "Peter Berger Örneğinde Sekülerleşme Tartışmaları: Etkiler Ve Fikrî Değişim". *Eskiye* 52 (Mart 2024), 79-99. <https://doi.org/10.37697/eskiye.1403605>.
- Özerinç, E. (2010). Orhan Kemal'in Fabrika ve Toprak İşçilerini Konu Alan Bereketli Topraklar Üzerinde, Vukuat Var ve Hanımın Çiftliği Romanlarında Yapı, Tema ve Anlatım. *Yüksek Lisans Tezi*. Doğu Akdeniz Üniversitesi

- Searle, J. R. (2005). Toplumsal Gerçekliğin İnşası. (Çev. M. Macit- F. Özpilavcı). *Litera Yayıncılık*. (orijinal eser 1995).
- Senemoğlu, O. (2024). Gerçeklik Bir Sosyal İnşa Mıdır? Bir Sosyal Bilim Yöntemi Olarak Berger ve Bhaskar Temelinde Gerçeklik, Toplum ve İnsan İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Liberal Düşünce Dergisi*. Cilt:116. S:1-30 <https://doi.org/10.36484/liberal.1567693>
- Shiner, L. (2004). Sanatın İcadı Bir Kültür Tarihi. (Çev.Türkmen, İ.). Ayrıntı Yayınları
- Tokatlı, S. G. (2022). KLASİK REALİZM VE NEOREALİZM KURAMININ İNCELENMESİ: DEVLET KAVRAMINA YÖNELİK ANALİZ. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* . Yıl:11 Sayı:21 S:122-141.
- Türk, D. (2012). Eleştirel Gerçekçilik Üzerine. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67 (03), 189-217. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002259
- Ulusoy, T. (2024). Kültürel ve Yaratıcı Endüstriler Çağında Sanat Emeği. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*. Cilt:6 Sayı:1 S:514-548 <https://doi.org/10.58608/augsfd.1449014>
- Uyar, F. (2015). Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde Romanında Kentte Yiten İnsan. *Mavi Atlas* (5), 43-52. <https://doi.org/10.18795/ma.50811>
- Ülger, K. (2024). Rönesans'tan Empresyonizme Sanat Dönem ve Akımlarının Karşılaştırmalı Analizi Üzerine Bir Araştırma. *Art-E Sanat Dergisi*, 17 (33), 63-89. <https://doi.org/10.21602/sduarte.1354349>
- Ülver, L. (2013). PETER L. BERGER VE RODNEY STARK'IN DİN KURAMLARINDA DİNSEL ÇOĞULCULUK ANLAYIŞI. *Doktora Tezi*. Dokuz Eylül Üniversitesi
- Yılmaz, U. (2021). Göstergebilimsel Çözümlemelerle Realist Sanat Eserlerinin Sosyolojik Anlatıları Üzerine İncelemeler. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 837-852. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.991774>
- Yücedağ, İ. (2013). Bir Sentez Girişimi Olarak Gerçekliğin Sosyal İnşası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı :17. S:15-26
- Yüksel, H. (2014). Emek Kavramının Ortaya Çıkışında Rol Oynayan Tarihi Dönüm Noktalarının Süreç Merkezli Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt:19 Sayı:2 S:257-273

TÜRKİYE’DE İSTİSMARCI YÖNETİM ANLAYIŞI KONUSUNDA HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

Doç. Dr. Murşit Işık

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri
İlişkileri Bölümü, Sorumlu Yazar, Email:mursitisik@sdu.edu.tr,
Orcid ID:/0000-0001-9855-6290

Büşra Turhan

Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
A.B.D.,Email:turhan.busra12@gmail.com,
Orcid ID:0009-0007-7477-6337

Derleme Makale / Review Article:

Geliş Tarihi-Received Date: 25.05.2025, Kabul Tarihi-Accepted Date: 11.06.2025

ÖZET

Bu çalışmada istismarı tanımlayarak çalışma yaşamının en çok etkilendiği psikoloji biliminin öncülüğü ile istismarcı yönetimi detaylarıyla açıklanmıştır. İstismarcı yönetimin tarihsel süreci yakından incelenmiştir. Bu bağlamda istismarcı yönetime ilişkin temel araştırmalar baz alınmıştır. Araştırmada istismarcı yönetimin teorik çerçevesi, öncülleri ve sonuçlarının neler olduğu üzerinde durulmuştur. Araştırmanın amacı Türkiye’ de bu konuda hazırlanan lisansüstü tezlerin içerik analizinin yapılmasıdır. Türkiye’de bu konuda 20 adet lisansüstü tez hazırlandığı görülmüş, bu tezler farklı kategorilerde ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstismar, İstismarcı Yönetim, Lisanüstü Tez.

Content Analysis Of Postgraduate Theses On Abusive Management Approach in Turkey

ABSTRACT

In this study, exploitation is defined and explained in detail with the pioneering of psychology, which is the science that affects working life the most. The historical process of exploitative management is closely examined. In this context, basic research on exploitative management is taken as a basis. The theoretical framework of exploitative management, its antecedents and consequences are emphasized in the research. The aim of the research is to conduct a content analysis of postgraduate theses prepared on this subject in Turkey. It was seen that 20 postgraduate theses were prepared on this subject in Turkey, and these theses were examined in different categories.

Keywords: Abuse, Abusive Management, Graduate Thesis,

GİRİŞ

Günümüzün giderek artan rekabet ortamında kuruluşların rekabet edebilmesi zorlaşmaktadır. Örgütlerin hayatta kalmasının birçok açıdan değerlendirildiği de bir gerçektir. Bu nedenle örgütler önceden belirledikleri hedeflere ulaşabilmek için sadece mal ve/veya hizmet üretmekle kalmayıp, örgütün en değerli sermayesi olan çalışanların refahını, aidiyetini, refahını ve mutluluğunu temel alarak hareket etmektedir. Aksi takdirde çalışanlar işten ve örgütten ayrılacak ve bu durum örgütler için yüksek maliyetlere yol açacaktır

Çalışanların bir organizasyon içerisinde işlerini yaparken gösterdikleri çabayı çok yönlü bir değerlendirmenin ürünü olarak gösterdiği, kendilerini bilişsel, fiziksel ve duygusal olarak güvende hissetmeleri idealdir. Aksi halde örgütleri karşısında hayal kırıklığına uğramaları ya da kin beslemeleri mümkündür Bunu önlemek için kuruluşların çalışanların güvenini kazanması gerekmektedir. Örgütsel güvenin kazanılmasında en önemli rol örgüt liderlerine ve yöneticilerine düşmektedir.

Çalışanların örgüt yöneticileri tarafından sömürülmesi, kötüye kullanılması anlamlarını taşıyan istismarcı yönetim ile ilgili bu çalışmada öncelikle kavramsal çerçeveye değinilmiş, daha sonraki bölümde ise Türkiye’ de bu konuda hazırlanan lisansüstü tezlerin içerik analizi yapılmıştır.

İstismarcı yönetim anlayışının lisansüstü düzeyde 2017 yılında ele alındığı bu tarihten önce bu konuda herhangi bir çalışma yapılmadığı ve 2024 yılı aralık ayına kadar sadece 20 adet çalışma yapıldığı görülmüştür.

İSTİSMARCI YÖNETİM ANLAYIŞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İstismar Kavramı

“İstismar” kelimesi Arapça kökenli olup, “istismara” fiilinden türetilmiştir. Arapçadaki “istismara” kelimesi, “bir şeyi yanlış kullanma, kötüye kullanma, sömürme” gibi anlamlara gelir. Türkçe ‘de de bu anlamlarla kullanılan “istismar” kelimesi, genellikle birinin güç veya kaynakları başkalarının zararına kullanma, faydalanma, kötüye kullanma anlamında kullanılır. (TDK Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2024)

İstismar kavramı, genellikle insan hakları, iş yerindeki adalet, çocuk hakları gibi alanlarda ortaya çıkan sorunları ifade etmek için kullanılır. Özellikle güç dengesizliği olan durumlarda, bir kişinin veya kurumun diğerini istismar etmesi, otorite veya gücün kötüye kullanılması anlamına gelir.

Kelimenin türediği kök, bu anlamı taşıyan bir fiil olup, Türkçe ‘de ve diğer dillerdeki kullanımı genellikle bir şeyin adaletsiz veya zararlı bir şekilde kullanılmasını ifade eder. İstismar, genellikle haksızlık ve zarar verme anlamında kullanılan güç ve kaynakların kötüye kullanılması durumunu tanımlar. (TDK Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 2024)

“İstismar, psikolojik açıdan derin ve genellikle uzun vadeli etkilere sahip olabilir. İstismara maruz kalan bireylerin yaşadığı etkiler, çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir.” (Aktay, 2020)

İstismar, kişinin duygusal refahını ciddi şekilde etkileyebilir. Öfke, korku, utanç, suçluluk, depresyon ve anksiyete gibi duygular sıkça yaşanabilir. Bu duygusal travmalar, bireyin yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir. Duygu durumu ile etkili olan bu kavramlara genel olarak duygusal etkenler adı verilir.

İstismara maruz kalan kişiler, kendilerine olan güvenlerini ve özsaygılarını kaybedebilirler. Kendine güvensizlik, kendini yetersiz hissetme ve değersizlik duyguları yaygın olabilir. Bu durumda birey özsaygı ve özgüven kaybı yaşamış olur.

İstismar, ilişkilerde zorluklar yaşanmasına neden olabilir. Güven eksikliği, bağlanma sorunları ve duygusal ilişkilerde problemler ortaya çıkabilir. İstismara maruz kalan bireyler, güven duygusunu kaybetme eğiliminde olabilirler.

İstismara maruz kalan bireylerin kişisel gelişimi ve duygusal olgunlukları etkilenebilir. İlişkilerde güçlükler yaşama, karar verme güçlüğü çekme ve sorunlara tepki verme gibi durumlar ortaya çıkabilir.

İstismar, bireyin davranışlarını etkileyebilir. Öfke patlamaları, içe kapanıklık, sosyal izolasyon, kendini yaralama veya zarar verme gibi davranışlar istismarın sonuçları olabilir. Bu da istismarın doğurduğu davranışsal bir sorun olarak nitelendirilir.

Bu etkiler, istismarın türüne, süresine, kişinin yaşına, destek sistemlerine erişimine ve başa çıkma becerilerine bağlı olarak değişebilir. İstismara maruz kalan bireyler için profesyonel destek, psikolojik danışmanlık veya terapi önemli bir destek olabilir. Bu destekler, istismarın etkileriyle baş etmeye ve iyileşmeye yardımcı olabilir.

İstismarcı Yönetim Kavramı

İstismarcı yönetim kavramı, işletme, işletme etiği, iş ilişkileri ve psikoloji gibi alanlarda tartışılan ve ele alınan bir konudur. İstismarcı yönetim, bir iş ortamında yöneticilerin veya liderlerin çalışanları sömürmeye veya kötüye kullanmaya eğilim gösterdiği bir kavramdır. Bu kavram genellikle işçilerin haklarını ihlal etmek, emek sömürsü yapmak, adaletsiz çalışma koşulları oluşturmak veya çalışanları duygusal veya fiziksel olarak istismar etmek gibi durumları içerir. İstismarcı yönetim, işveren-çalışan ilişkilerinde güç dengesizliğine dayanarak çalışanların aleyhine olan uygulamaları ifade eder. Bu durum, iş yasaları, etik kurallar ve çalışan hakları açısından genellikle kabul edilemez olarak görülür. Bu kavramın içeriği, belirli bir organizasyon veya sektördeki iş dinamikleri, kültürel faktörler ve liderlik tarzlarına göre değişebilir. Genel olarak, bilimsel yönetim ve istismarcı yönetim kavramlarıyla ilgili olarak genel tarih, işletme yönetimi ve endüstriyel ilişkiler üzerine birçok kaynak mevcuttur. (Tatlı, 2023)

Aslen bakıldığında istismarcı yönetim kavramı, belirli bir yıl veya yerde “ortaya çıkan” bir kavram değildir. Bu kavram, iş ilişkileri, işletme etiği ve yönetim literatüründe uzun bir süredir tartışılan bir konudur. İşyerlerindeki güç dinamikleri, çalışanlarla yöneticiler arasındaki ilişkiler (ast-üst ilişkileri) ve çalışma koşulları gibi faktörlerin bir sonucu olarak zaman içinde ele alınmış ve incelenmiştir. İstismarcı yönetim, işyerlerindeki güç dengesizlikleri, adaletsiz uygulamaları veya çalışanların haklarının ihlal edilmesini ifade eder. (Çeliker, 2021) Fakat yine de bu kavramı ele aldığımızda tarihsel olarak kökeni belirli bir yıl veya yerle sınırlı değildir; daha çok çalışma ilişkilerindeki tarihsel gelişim ve değişimlerin bir ürünü olarak görülür. İşyerlerindeki sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikler, bu kavramın şekillenmesinde önemli ve büyük role sahiptir.

İstismarcı yönetim, genellikle iş gücüyle ilgili güç dengesizlikleri, işyeri stresi, adaletsiz uygulamalar, çalışma koşullarındaki kötüleşme gibi faktörlerin

bir sonucu olarak ortaya çıkar. (Dığın, 2008) Bazı nedenler şunları içerebilir:

- *Güç Dengesizliği*: Yöneticilerin, işverenlerin veya üst düzey yetkililerin, çalışanlar üzerinde geniş bir kontrol sahibi olması ve bu gücü kötüye kullanması sonucu istismarcı davranışlar ortaya çıkabilir.
- *Kâr Odaklılık*: Bazı durumlarda, işletmeler kâr odaklılıkta aşırıya kaçabilir ve bu durum, çalışan haklarının göz ardı edilmesine, iş yüklerinin artırılmasına veya çalışma koşullarının düzeltilmemesine neden olabilir.
- *İletişim Eksikliği*: İşyerinde açık ve adil bir iletişim eksikliği, çalışanların haklarının ve ihtiyaçlarının göz ardı edilmesine yol açabilir. Bu durumda çalışanlar, kendilerini değersiz hissedebilir ve istismara maruz kalabilirler.
- *Yönetim Tarzı ve Kültürü*: Bir organizasyonun kültürü ve üst yönetim tarafından benimsenen liderlik tarzı, istismarcı davranışların yayılmasına veya engellenmesine katkıda bulunabilir. Örneğin, baskıcı, otoriter bir yönetim tarzı çalışanları istismara daha açık hale getirebilir.
- *Yasal Düzenlemelerin Eksikliği*: Bazı durumlarda, iş yerlerinde çalışanları koruyacak yasal düzenlemelerin eksikliği, istismarcı uygulamaların devam etmesine neden olabilir.

Bu faktörler, istismarcı yönetimin ortaya çıkmasında rol oynayan genel etkenlerdir. İşyeri dinamikleri, kültürü ve yönetim anlayışı, bu tür olumsuz davranışların yayılmasına veya engellenmesine büyük ölçüde etki edebilir. (Baş, 2019)

İstismarcı Yönetim Anlayışı Kuram, Teoriler ve Nedenleri

Temel bir kavram olarak ele alındığında ise istismarcı yönetim kavramı, Frederick Taylor tarafından geliştirilen bilimsel yönetim yaklaşımıyla ilişkilendirilir. Taylor, 19. yüzyılın sonlarında ABD’de endüstriyel üretim süreçlerini inceleyerek ve verimliliği artırmak için işçilerin iş metotlarını optimize etmeye çalışarak bu yaklaşımı benimsemiştir. İşçi hareketleri ve sendikaların yükselişiyle birlikte tartışma konusu olmuş ve eleştirilere maruz kalmıştır. Bu model, işçi ve yönetici arasında bazen gerilim yaratabilir çünkü işin daha verimli yapılmasını amaçlarken işçi hakları ve işçi konforu bazen göz ardı edilebilir. Taylor’ın bilimsel yönetim teorisi ve bu teorinin eleştirileri, genellikle yönetim literatüründe ve tarih kaynaklarında tartışılan konulardır. (Akif Özer, 2023)

Frederick Taylor’un bilimsel yönetim teorisi, işletme yönetimi, endüstri mühendisliği ve işletme literatüründe geniş bir şekilde tartışılan ve öğretilen bir konudur. Elde edilebilen literatür, ders kitapları ve işletme yönetimiyle ilgili

kaynaklardan temel prensipler olarak bilinir. Taylor'un "Scientific Management" adlı eseri ve bu konudaki akademik makalelere ise bu prensiplerle ilgili detaylı bilgi sunarlar. Frederick Taylor'un bilimsel yönetim teorisi, endüstriyel üretimde verimliliği artırmak amacıyla iş süreçlerini analiz etmeye dayalı bir yönetim yaklaşımıdır. Bu teori, işçi ve yönetici arasındaki ilişkileri optimize etmeyi ve işin daha verimli yapılmasını hedefler. İşte Taylor'un bilimsel yönetim teorisinin ana prensipleri: (Koroğlu, 2017)

- **İşin Bilimsel Analizi:** İşler, bilimsel yöntemlerle ayrıştırılır ve her bir işin en verimli şekilde nasıl yapılacağı araştırılır. Hareket ve zaman çalışmaları yapılır, en etkili iş yöntemleri belirlenir.
- **İşçi Seçimi ve Eğitimi:** Her iş için en uygun işçi seçilmeli ve eğitilmelidir. İşçiler, belirlenen standartlara uygun olarak eğitilir ve performansları sürekli olarak izlenir.
- **İşçi ve Yönetici Arasındaki İlişki:** Taylor, işçi ve yönetici arasındaki iş birliğini önemser. Yöneticilerin işçilerle uyum içinde çalışarak iş süreçlerini iyileştirmesi gerektiğini savunur.
- **Ücret Sistemi:** Performansa dayalı ücretlendirme teşvik edilir. İşçiler, belirli bir performans standardını karşıladıklarında daha yüksek ücret alabilirler.
- **Standartlaştırma:** İş süreçleri ve metotları standartlaştırılır. En etkili yöntemler belirlenir ve bu standartlar tüm işçiler arasında uygulanır.

Taylor, bu prensipleri işletmelerde verimliliği artırmak ve işçi performansını iyileştirmek amacıyla geliştirmiştir. Bilimsel yönetim teorisini oluştururken, gözlem, analiz ve deney gibi bilimsel yöntemleri kullanmış ve işletmelerdeki iş süreçlerinin optimize edilmesi için bu prensipleri önermiştir.

Frederick Taylor'un bilimsel yönetim teorisi, özellikle endüstriyel üretimde verimliliği artırma ve iş süreçlerini optimize etme odaklı olduğu için, özellikle o dönemde endüstri ve işletme yönetimi alanlarında birçok destekçi bulmuştur. Bu destekçiler arasında:

Henry Gantt Taylor'un teorisini geliştirip uygulamada kullanılabilir hale getirenlerden biridir. Gantt grafikleri, zaman yönetimi ve planlama alanlarında katkı sağlamıştır. (Koparal, 2012) Gantt'ın katkıları şunlardır:

- **Gantt Grafikleri:** En bilinen katkısı Gantt grafikleridir. Bu grafikler, işlerin zamanlamasını görsel olarak temsil eder ve işlerin zaman içindeki ilerlemesini izlemek ve planlamak için kullanılır. Bu grafikler, işlerin

zaman çizelgelerini göstererek kaynak tahsisini, işlerin ilerleyişini ve zamanlamayı takip etme imkânı sunar.

- **Ücret ve Performansa Dayalı Ücretlendirme Sistemi:** Gantt, performansa dayalı ücretlendirme sistemini desteklemiştir. Taylor gibi, çalışanların performanslarına bağlı olarak ücretlendirilmesini teşvik etmiş ve bu sistemi savunmuştur.
- **Planlama ve Kontrol:** Gantt, iş planlama ve kontrol süreçlerine katkıda bulunmuştur. Gantt grafikleri, işlerin planlanması ve yönetilmesi sürecinde kullanılarak işlerin zamanlaması ve ilerleyişi konusunda yöneticilere rehberlik sağlamıştır.
- **İnsan Odaklı Yönetim:** Gantt, insan faktörünün önemini vurgulamıştır. Taylor’un yönetim tarzına kıyasla, işçilerin motivasyonunu ve iş tatminini artırmaya yönelik bir yaklaşımı benimsemiş ve bu konuya odaklanmıştır.

Gantt’ın çalışmaları, iş planlama ve zaman yönetimi alanında özellikle görsel planlama tekniklerinin geliştirilmesinde büyük etki yapmıştır. Gantt grafikleri günümüzde hâlâ yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve iş planlama süreçlerinde önemli bir araç olarak kabul edilir.

Frank Gilbreth ve Lillian Gilbreth Taylor’un bilimsel yönetim teorisine paralel olarak, işçi hareketleri ve iş süreçlerindeki ergonomi ve verimlilik üzerine çalışmalar yapmışlardır. (Kayra, 2023) Hareket ve zaman etüdü gibi alanlarda önemli katkıları olmuştur. Onların katkıları şunlardır:

- **Hareket ve Zaman Etüdü:** Gilbreth’ler, işçilerin hareketlerini inceleyerek ve iş süreçlerini gözlemleyerek zaman-etüdü tekniklerini geliştirmişlerdir. Bu teknikler, işçilerin işlerini yaparken harcadıkları zamanı ve hareketleri analiz ederek daha verimli yöntemler geliştirmeyi amaçlar.
- **Hareket Analizi:** Frank Gilbreth, işçilerin iş yaparken sergiledikleri hareketleri incelemiş ve gereksiz, tekrar eden veya verimsiz adımları ortadan kaldırarak iş süreçlerini optimize etmeye çalışmıştır. Bu sayede işçilerin hareketlerini azaltarak zaman kazanılmasını hedeflemiştir.
- **Ergonomi ve İşçi Sağlığı:** Gilbreth’ler, işçilerin sağlığını ve iş güvenliğini önemsediler. Ergonomiye odaklanarak işyerindeki koşulları iyileştirmeyi ve işçilerin verimliliğini artırmak için daha ergonomik çalışma ortamları oluşturmayı hedeflediler.

- **Kadınların İş Gücüne Katılımı:** Lillian Gilbreth, özellikle kadınların iş gücüne katılımı ve kadın işçilerin verimliliği üzerine çalışmalar yapmıştır. Kadın işçilerin iş süreçlerindeki etkinliği ve katkısı üzerinde odaklanarak bu alanda öncü olmuştur.

Gilbreth'lerin katkıları, işçilerin iş yapma biçimlerini, hareketlerini ve iş süreçlerini optimize etmeye yönelik olarak Taylor'un bilimsel yönetim teorisini desteklemiştir. İşçilerin hareketlerinin ve iş süreçlerinin verimliliğini artırmak için geliştirdikleri yöntemler, günümüzde ergonomi, iş süreçleri yönetimi ve iş verimliliği alanlarında hâlâ önemli bir rol oynamaktadır.

Harrington Emerson Taylor'un teorilerini ve bilimsel yönetim prensiplerini endüstriyel uygulamalara yönelik olarak geliştirmiştir. Yönetimin standardizasyonu ve işletme verimliliği üzerine çalışmalarıyla bilinir. (Ekinci, 2019)

Harrington Emerson, Taylor'un bilimsel yönetim teorisini geliştirmiş ve yaygınlaştırmıştır. Kendisi, özellikle yönetim standartlarının geliştirilmesi ve yönetim uygulamalarının standardize edilmesi konusunda önemli katkılarda bulunmuştur. (Aykurt, 2015) Emerson'un Taylor'a katkıları şunlar olmuştur:

- **Standartlaştırma ve İyileştirme:** Emerson, işletmelerde standartlar oluşturarak iş süreçlerini iyileştirmeyi ve optimize etmeyi savunmuştur. Bu, işlerin belirli standartlara göre yapılmasını, süreçlerin iyileştirilmesini ve verimliliğin artırılmasını hedeflemiştir.
- **Yönetimde Bilimsel Yaklaşım:** Emerson, işletmelerde bilimsel yöntemlerin kullanılmasını ve yönetim süreçlerinin daha bilimsel bir temele dayandırılmasını savunmuştur. Veriye dayalı kararlar almak, performansını izlemek ve sürekli iyileştirme üzerinde durmuştur.
- **Performansa Dayalı Ücretlendirme:** Taylor gibi, Emerson da performansa dayalı ücretlendirmenin önemini vurgulamış ve çalışanların performansına bağlı olarak ücretlendirilmesini desteklemiştir.
- **Verimlilik ve Maliyet Azaltma:** İş süreçlerinde verimliliği artırmak, israfı azaltmak ve maliyetleri düşürmek için çalışmıştır. Standartlaştırma ve sürekli iyileştirme üzerine odaklanarak işletmelerde etkinliği artırmayı hedeflemiştir.

Emerson'un Taylor'un bilimsel yönetim teorisine katkıları, işletmelerde standartlaştırma ve verimlilik üzerine odaklanarak iş süreçlerinin daha sistematik bir şekilde yönetilmesine ve işletme yönetimi pratiğine bilimsel bir temel getirilmesine yardımcı olmuştur. Bu katkılar, günümüzde işletme yönetimi ve iş süreçleri yönetimi alanlarında hâlâ etkili olan prensiplerdir.

Charles Bedaux Taylor’un iş zamanlaması ve verimlilik üzerine yaptığı çalışmaları desteklemiş ve bu alandaki araştırmalara katkıda bulunmuştur.

Charles Bedaux, Taylor’un bilimsel yönetim teorisine benzer bir yaklaşımla iş verimliliği ve iş süreçlerinin iyileştirilmesi üzerine çalışmıştır. Bedaux’un katkıları arasında şunlar sayılabilir:

- **Zaman Etüdləri ve Performans Ölçümü:** Bedaux, işletmelerde zaman-etüdü tekniklerini kullanarak işçilerin çalışma sürelerini analiz etmiş ve iş süreçlerini verimli hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu analizler, işçilerin hareketlerini inceleyerek iş süreçlerini optimize etmeye yöneliktir.
- **Ücretlendirme ve Performans:** Bedaux, performansa dayalı ücretlendirmeyi desteklemiş ve işçilerin performanslarına bağlı olarak ücretlendirilmesini savunmuştur. Çalışanların performanslarını teşvik ederek verimliliği artırmayı hedeflemiştir.
- **Süreç Standartlaştırma:** Bedaux, iş süreçlerini standartlaştırarak ve belirli bir süre içinde işlerin yapılmasını sağlayarak verimliliği artırmayı hedeflemiştir. Standartlaştırma ve prosedürlerin izlenmesi, işletmelerde verimliliği artırmak için önemli olmuştur.

Bedaux’un yaklaşımı, zaman-etüdü tekniklerinin kullanılması ve performansa dayalı ücretlendirmenin yanı sıra, iş süreçlerinin standartlaştırılması ve sürekli olarak iyileştirilmesi üzerine odaklanmıştır. Bu yöntemler, Taylor’un bilimsel yönetim teorisiyle benzerlik gösterir ve işletmelerde verimliliği artırmak için kullanılabilecek prensiplerdir.

Bu isimler, Taylor’un bilimsel yönetim teorisini destekleyen ve geliştiren kişilerdir. Taylor’un prensipleri ve yaklaşımı, endüstriyel üretimde verimliliği artırmak ve iş süreçlerini optimize etmek isteyen birçok yönetici ve araştırmacı tarafından benimsenmiş ve ileriye taşınmıştır.

Frederick Taylor’un bilimsel yönetim teorisi, çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır ve farklı alanlardan birçok kişi tarafından sorgulanmıştır. Eleştirenler arasında şu gruplar ve kişiler bulunabilir:

- **İşçi Sendikaları ve Çalışanlar:** Taylor’un teorisi, işçilerin işlerinin parçalanması, çalışma saatlerinin uzatılması gibi unsurlarla işçi haklarına zarar verdiği düşüncesini taşıyan sendikalar ve işçi temsilcileri tarafından eleştirilmiştir.
- **Psikologlar ve Sosyologlar:** Taylor’un teorisi, işçilerin duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarını göz ardı ettiği ve insan faktörünü önemsemediği

için eleştirilmiştir. Özellikle işin monotonlaşması, iş tatmini ve çalışan motivasyonu üzerine yapılan çalışmalar, Taylor'un yaklaşımını eleştiren noktalardan biridir.

- **Yönetim Teorisyenleri:** Bazı yönetim teorisyenleri, Taylor'un teorisini işyerindeki insan faktörünün önemini görmezden gelmekle eleştirmişlerdir. Elton Mayo gibi Hawthorne Çalışmaları'nın öncüsü olanlar, insan davranışının ve sosyal dinamiklerin iş performansı üzerindeki etkilerini vurgulamıştır.
- **Modern Yönetim Anlayışları:** Taylor'un teorisini, zamanla değişen iş dünyasına uyum sağlamakta zorlanmıştır. Özellikle bilgi çalışması, esneklik ve yaratıcılık gerektiren modern iş ortamlarında, Taylor'un standartlaştırma ve işin ayrıştırılması yaklaşımı eleştirilmiştir.
- **İnsanın İhmal Edilmesi:** Taylor'un teorisini, iş süreçlerinin optimize edilmesi ve verimliliğin artırılması üzerine odaklanmıştır, ancak bu süreçte insan faktörünü ihmal ettiği eleştirisi gelmiştir. Teori, işçileri mekanik birer parça gibi göstererek, onların duygularını, motivasyonlarını ve sosyal ihtiyaçlarını göz ardı etmiş gibi algılanmıştır.
- **Monoton İşler:** Teori, işleri parçalayarak ve standartlaştırarak verimliliği artırmayı hedefler. Ancak bu yaklaşım, işlerin monotonlaşmasına ve işçilerin motivasyonunu azaltmasına neden olabilir. İşlerin tekdüzeligi, iş tatmini ve çalışanların moralini olumsuz etkileyebilir.
- **İş Sağlığı ve Güvenliği İhmal Edilmesi:** Verimliliğin artırılması için yapılan değişikliklerin iş sağlığı ve güvenliğini tehlikeye atabileceği eleştirisi gelmiştir. İşçi sağlığı ve güvenliği önemli bir konu olarak değerlendirilirken, bazı durumlarda Taylor'un teorisini bunu göz ardı etmiş gibi algılanmıştır.
- **Standartlaştırma ve Esneklik:** Taylor'un teorisini, iş süreçlerinin standartlaştırılmasını ve buna sıkı sıkıya bağlı kalınmasını savunur. Ancak modern iş dünyasında esneklik ve değişime hızlı uyum sağlama gerekliliği göz önünde bulundurulduğunda, bu standartlaştırma ve katı prosedürler eleştirilmiştir.
- **Yönetici-İşçi (Ast-Üst) İlişkileri:** Taylor'un teorisini, işveren-çalışan ilişkilerini dengelemekte zorlanmış ve yönetici-işçi arasındaki ilişkileri sıklıkla gerilime sokmuştur. Güç dengesi ve iş birliği yerine bazen otoriter bir yapıyı öne çıkarması eleştirilmiştir. (Akif Özer, 2023)

Bu eleştiriler, Taylor’un bilimsel yönetim teorisinin insan odaklı olmayışı, iş süreçlerindeki standartlaşma ve işin parçalanması gibi unsurları nedeniyle ortaya çıkmıştır. Her eleştiri farklı bir bakış açısından gelmekle birlikte, bu eleştiriler yönetim teorilerinin ve iş dünyasının evrimi sürecinde dikkate alınmış ve yönetim yaklaşımlarını şekillendirmede etkili olmuştur. Ayrıca işletme yönetimi alanında yeni yaklaşımların geliştirilmesine ve insan odaklı yönetim anlayışlarının önemszenmesine katkıda bulunmuştur. (Serdar, 2019)

İstismarcı yönetim, iş dünyasında yaygın olmayan fakat varlığı bilinen bir kavramdır. Bu yönetim tarzı, çalışanları veya iş gücünü kötüye kullanma, adaletsizlik, baskı veya aşırı kontrol altında tutma gibi uygulamaları içerir. Bu tarz, çalışanların duygusal ve fiziksel refahını göz ardı edebilir ve iş performansını olumsuz etkileyebilir. (Serdar, 2019)

İstismarcı yönetim, genellikle şu unsurları içerebilir:

- **Baskıcı ve Otoriter Yaklaşım:** Yöneticiler veya işverenler, aşırı otoriter bir yaklaşım benimseyebilirler. İşçilere karşı baskı ve kontrol unsurlarını artırabilirler. Karar alma süreçlerinde işçilerin görüşlerine ve ihtiyaçlarına değeri verilmez.
- **Adaletsizlik ve Eşitsizlik:** İstismarcı yönetimde, adaletsizlik ve eşitsizlik sıkça görülebilir. Ödüllendirme sistemleri veya terfi süreçleri adil olmayabilir ve işçiler arasında ayırım yapılarak bir grup lehine diğerlerine haksızlık edilebilir.
- **Yüksek Stres Seviyeleri:** İşyerinde istismarcı bir ortam, genellikle yüksek stres seviyelerine yol açabilir. İşçilerin duygusal ve psikolojik sağlığı olumsuz etkilenebilir. Çalışanlar sürekli olarak baskı altında hissedebilirler ve bu durum iş performanslarını düşürebilir.
- **İş-Aile Dengesinin Bozulması:** İstismarcı bir iş ortamı, iş-aile dengesini bozabilir. Çalışanlar, işyerindeki stres ve baskı nedeniyle aileleriyle ilgili sorumluluklarını yerine getiremeyebilir veya bu durum aile ilişkilerini olumsuz etkileyebilir.

İstismarcı Yönetim Davranışları Ve Alınacak Önlemler

İstismarcı bir yönetimle karşılaşıldığında, başvurulabilecek birkaç adım bulunmaktadır. Ancak, her durum farklılık gösterebilir ve şikayetinizi veya durumu bildirmeniz gereken yer, bulunduğunuz ülkeye, iş yerinizin politikalarına ve yerel yasal düzenlemelere bağlı olarak değişebilir. Genel olarak izlenebilecek adımlar: (Sözbir, 2023), (Şimşir, 2023)

- **İş Yerinin İç Politikalarını İncelemek:** İş yerinde istismar veya kötü yönetim durumlarına ilişkin bir politika veya şikâyet prosedürü olabilir. Çalışan el kitabı veya iş politikaları belgesini inceleyerek bu konuda ne yapılması gerektiği öğrenilebilir.
- **İşverenin İnsan Kaynakları veya İlgili Departmanına Başvurmak:** İşverenin insan kaynakları departmanına veya ilgili birime başvurarak durum açıklanabilir. Şikâyetlerin gizliliğinin korunup korunmayacağını ve şikâyetin nasıl ele alınacağını öğrenmek de oldukça önem arz eder.
- **Sendika veya Meslek Kuruluşlarına Danışmak:** Bir sendika üyesi olmak veya işin bağlı olduğu bir meslek kuruluşu var ise bu kuruluşlara başvurarak durumu anlatmak ve yardım istemek. Sendikaların en büyük kuruluş amaçları çalışanların haklarını savunmak ve benzer durumlarda destek olmak olduğu için oldukça yararlı bir yöntem olarak belirtilir.
- **Hukuki Yardım Almak:** Eğer durum yasal bir boyuta ulaşmışsa veya yasal haklar ihlal ediliyorsa, bir avukata danışarak yasal hakları öğrenmek ve gerektiğinde yasal adımlar atmak.
- **Yetkili Kurumlara Şikâyetle Bulunmak:** İşyerindeki kötü yönetim veya istismar durumlarıyla ilgili şikâyetler için bazı ülkelerde insan hakları kurumları, ombudsman ofisleri veya iş denetleme kurumları gibi resmi mercilere başvurulur.

Bu adımların uygulanabilirliği ve etkisi, yaşanan duruma ve bulunan coğrafyaya bağlı olarak değişebilir. İlk olarak, iş yerinin politikalarını inceleyerek ve iç prosedürleri takip ederek başlamak önemlidir. Durumun ciddiyetine ve devam eden sürece göre, destek alınabilecek farklı kaynaklar da bulunabilir.

İstismarlı yönetim, birçok farklı endüstri ve sektörde, çeşitli ölçeklerde ve farklı şekillerde görülebilir. Ancak, isimlendirilmiş veya kamuoyuna yansımış vaka sayısı genellikle sınırlıdır çünkü bu tür durumlar genellikle işyeri içinde gizli kalır veya açığa çıkarılmak istenmez.

Bazı örnekler:

- **Baskıcı ve Aşırı Kontrol:** İş yerlerinde aşırı kontrol veya baskıya dayalı yönetim tarzları, işçilerin duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Örneğin, işçilerin her an gözetlenmesi veya aşırı baskıcı talimatlar altında çalışmaları istismara örnek olabilir.

- **Duygusal Taciz ve Baskı:** Yöneticilerin işçilere karşı duygusal tacizde bulunması veya baskı uygulaması, çalışanların motivasyonunu, iş tatminini ve psikolojik refahlarını olumsuz etkileyebilir.
- **Adaletsiz Ücretlendirme ve İş Yerinde Ayrımcılık:** İş yerlerinde adaletsiz ücretlendirme, terfi veya fırsat eşitliği gibi durumlar, işçiler arasında hoşnutsuzluğa ve haksızlık hissine yol açabilir.
- **İş Yeri Güvenliği ve Sağlığı İhlalleri:** İşverenlerin işçi sağlığı ve güvenliği konusunda yeterli önlemleri almaması, istismarın bir başka şekli olabilir. Örneğin, güvenlik önlemlerinin yetersizliği veya işçilerin maruz kaldığı tehlikeler ihlal olarak kabul edilebilir.

Bu tür örneklerin ortaya çıkması, genellikle işçilerin şikâyet etme veya dışa vurma cesaretinden kaynaklanmaz. Ancak, istismarcı yönetim pratiklerine karşı çıkışlar, bazen işçi sendikaları, insan hakları savunucuları, hukukçu ve insan kaynakları uzmanları tarafından dile getirilebilir. Medya ve sosyal medya platformları, bu tür vakaların gün yüzüne çıkmasında da rol oynayabilir.

İstismarcı yönetim, birçok olumsuz etkiye yol açabilir ve iş yaşamı üzerinde derin ve genellikle zararlı etkileri olabilir: (Aktürk, 2022) (Çiçek, 2023)

- **Duygusal ve Psikolojik Etkiler:** İş yerindeki istismar, çalışanların duygusal ve psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir. Stres, kaygı, depresyon ve duygusal tükenme gibi sorunlar ortaya çıkabilir. Bu durum, iş tatminini azaltabilir ve çalışanların motivasyonunu düşürebilir.
- **Fiziksel Etkiler:** İş stresi ve sürekli baskı altında çalışma, fiziksel sağlık üzerinde de olumsuz etkiler yapabilir. Yorgunluk, uyku problemleri, sindirim sorunları, baş ağrıları gibi fiziksel belirtiler görülebilir.
- **İş Performansında Düşüş:** İstismar ortamı, çalışanların verimliliğini azaltabilir. Motivasyon kaybı, işten ayrılma eğilimi ve düşük iş performansı gibi sonuçlar ortaya çıkabilir.
- **İş ve Özel Hayat Dengesinde Bozulma:** İstismarcı bir iş ortamı, iş ve özel hayat dengesini bozabilir. Sürekli baskı altında çalışmak, aile ve sosyal ilişkilerde sorunlara yol açabilir.
- **Yetersizlik ve Özsaygıda Azalma:** İş yerindeki istismar, çalışanların kendine güvenini azaltabilir ve kendini yetersiz hissetmelerine neden olabilir. Bu durum, çalışanların kendi becerilerine olan inançlarını azaltabilir.

- **İşveren ve Çalışan İlişkilerinde Bozulma:** İstismarcı bir yönetim, işveren-çalışan ilişkilerini bozabilir ve güveni azaltabilir. Bu durum, çalışan bağlılığını azaltabilir ve işletmenin uzun vadeli başarısını etkileyebilir.

Bu olumsuz etkiler, istismarcı yönetimin çalışanlar üzerindeki derin ve genellikle zararlı etkilerini gösterir. Bu tarz yönetim anlayışının, iş sağlığı, performans ve genel refah üzerinde ciddi sonuçları olabilir ve uzun vadede işletmelerin başarısını da olumsuz etkileyebilir. (Şimşek, 2013)

İstismarcı yönetimle başa çıkmanın bazı olumlu yolları şunlar olabilir:

- **Bilinçlenme ve Eğitim:** İlk adım, istismarcı yönetim tarzlarını tanımak ve farkındalık oluşturmaktır. Çalışanlar ve yöneticiler, istismarın belirtileri ve etkileri konusunda eğitim alabilirler. Bu, insanların haklarını ve çalışma koşullarını daha iyi anlamalarını sağlar.
- **Güç Birliği ve İş birliği:** İstismarla mücadelede güç birliği oluşturmak önemlidir. İşçiler arasında dayanışma ve destek ağları kurmak, bu tür durumlarla başa çıkmada etkili olabilir. Ayrıca, sendikalar veya meslek kuruluşları gibi destekleyici gruplarla iş birliği yapmak da faydalı olabilir.
- **İletişim ve Geri Bildirim:** Açık ve sağlıklı iletişim, istismarın önlenmesinde önemlidir. İşçilerin yöneticilerle iletişim kurması, şikayetlerini ifade etmesi ve geri bildirimde bulunması teşvik edilmelidir. Bu, sorunların çözümü için ilk adımlardan biridir.
- **İş Hukuku ve Yasal Destek:** Yasal hakları bilmek ve bu hakları korumak önemlidir. İstismar veya adaletsizlik durumunda yasal destek almak, hukuki yollarla çözüm aramak mümkündür.
- **Değişim İçin Adım Atmak:** İş yerindeki istismarın önlenmesi için eylem planları oluşturulabilir. İşverenler, çalışma ortamını iyileştirmek ve istismarın önüne geçmek için politika ve uygulamaları gözden geçirebilirler. Bu, adaletli ücretlendirme, iş-aile dengesi, iş sağlığı ve güvenliği gibi konularda yapılacak değişiklikleri içerebilir.
- **Destek Alma ve Danışmanlık:** İşçiler, psikolojik veya duygusal destek alabilecekleri kaynaklar bulabilirler. Profesyonel danışmanlık, stresle baş etme yöntemleri veya iş stresi yönetimi konusunda uzmanlarla çalışmak olumlu bir adım olabilir.

Bu pozitif adımlar, istismarcı yönetimle mücadelede önemli olabilir ve çalışanların iş yerinde daha adil, sağlıklı ve destekleyici bir ortam oluşturmak için çaba göstermelerine yardımcı olabilir. (Tiryaki, 2008) (Çoban, 2016)

İstismarcı yönetimle mücadele son yıllarda daha fazla dikkat çeken bir konu haline gelmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalar ve alınan önlemler, çeşitli kesimlerden, özellikle iş dünyası, hükümetler, akademisyenler ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir.

Son 10 yılda istismarcı yönetime karşı alınan bazı önlemler ve yapılan çalışmalar şunlardır:

- **Araştırma ve Farkındalık:** Akademik çevreler ve araştırmacılar, istismarcı yönetim konusunda araştırmalar yapmakta ve farkındalığı artırmak adına çalışmalar yürütmektedirler. Bu araştırmalar, istismarın etkilerini ve işyerlerindeki kötü yönetim biçimlerini anlamak için önemlidir.
- **Yasal Düzenlemeler ve Politikalar:** Bazı ülkeler, iş hukuku ve çalışan hakları alanında yeni yasal düzenlemeler getirmiş veya var olan yasaları güçlendirmiştir. İş yerinde adalet, eşitlik, iş sağlığı ve güvenliği gibi konuları düzenleyen yasal düzenlemeler istismarı önlemeye yöneliktir.
- **İşletmelerin İç Politikaları:** Birçok şirket ve kuruluş, iç politikalarında istismarı önlemeye yönelik adımlar atmıştır. Şirket içi eğitim programları, şikâyet mekanizmaları, adaletli ücretlendirme politikaları ve insan kaynakları uygulamaları gibi politikalar istismarı önlemek için geliştirilmiştir.
- **Sivil Toplum ve Kamuoyu Baskısı:** Sivil toplum örgütleri, işçi sendikaları ve aktivistler, istismarın önlenmesi ve çalışan haklarının korunması için çeşitli kampanyalar yürütmektedirler. Bu gruplar, kamuoyunu bilinçlendirmek ve işverenleri sorumlu davranmaya teşvik etmek adına önemli bir rol oynamaktadır.
- **Çalışan Haklarına Odaklanan Platformlar:** İşçi haklarını savunan çevrimiçi platformlar ve mobil uygulamalar, işçilere destek sağlamak ve istismarın raporlanmasını kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuştur.

Bu önlemler ve çalışmalar, istismarcı yönetimle mücadelede atılan adımların sadece birkaçını temsil etmektedir. Bu alandaki çalışmalar ve mücadele, her geçen gün daha fazla önem kazanmaktadır ve çalışan haklarının korunması, adil bir iş ortamının sağlanması konusundaki çabalar artarak devam etmektedir.

TÜRKİYE’DE İSTİSMARCI YÖNETİM ANLAYIŞI KONUSUNDA HAZIRLANMIŞ LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ

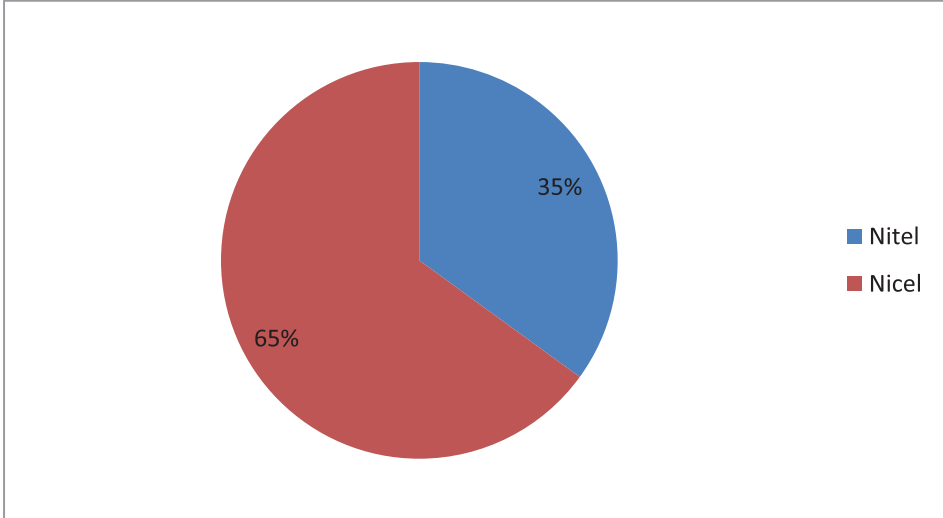
Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Türkiye’de istismarcı yönetim anlayışı konusunda yapılan lisansüstü tezleri incelemek amacıyla yapılan bu araştırma kapsamında; tezlerin türü, temel konusu, dili, yapıldığı üniversite, enstitü, anabilim dalı, tezlere erişim durumu, tezlere uygulanan yöntemler gruplandırılmıştır. Bu verilere, YÖK tez veri tabanından “istismarcı yönetim” anahtar kelimesi ile tarama yapılarak ulaşılmıştır. 2024 yılı aralık ayı itibarıyla 20 adet tez çalışma kapsamında incelenmiş olup, araştırmanın evrenini Türkiye’de kamu personeli üzerine yapılan lisansüstü tezler oluşturmaktadır. Örneklemine ise ulaşılabilen 20 adet tez oluşturmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

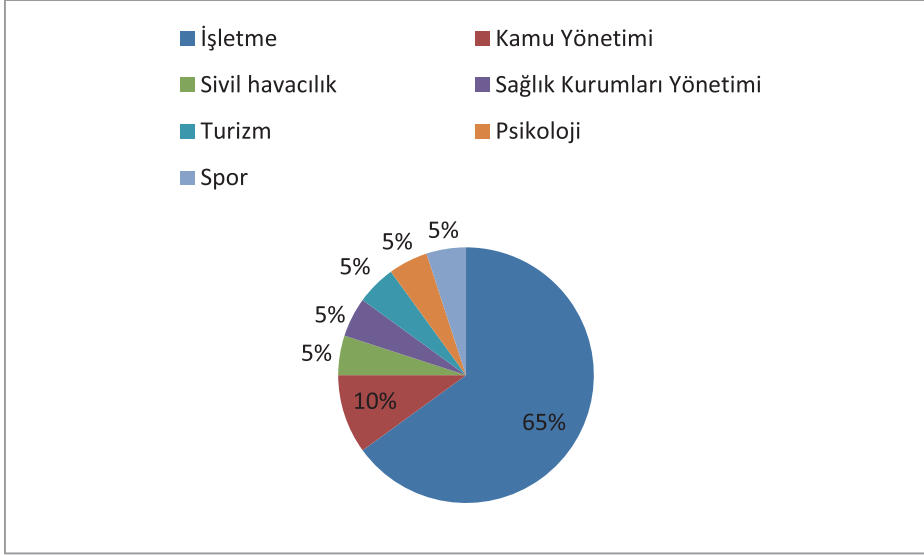
Bulgular

Bu kısımda elde edilen veriler Ulusal Tez merkezinden alınarak araştırmacı tarafından tablo haline getirilmiştir.

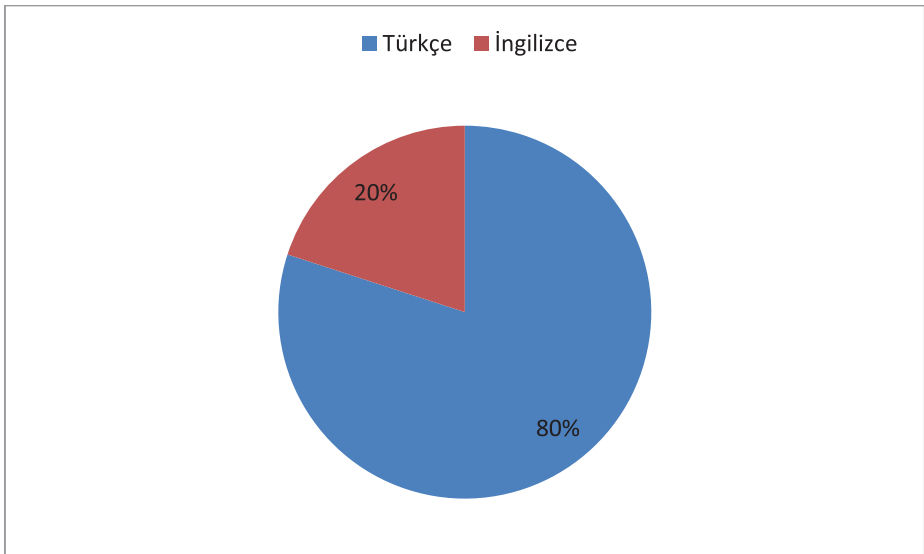
Tablo 1. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerde Uygulanan Yöntemler

Tablo 1 de görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin %65 inde nicel %35 inde nitel yöntemler kullanılmıştır.

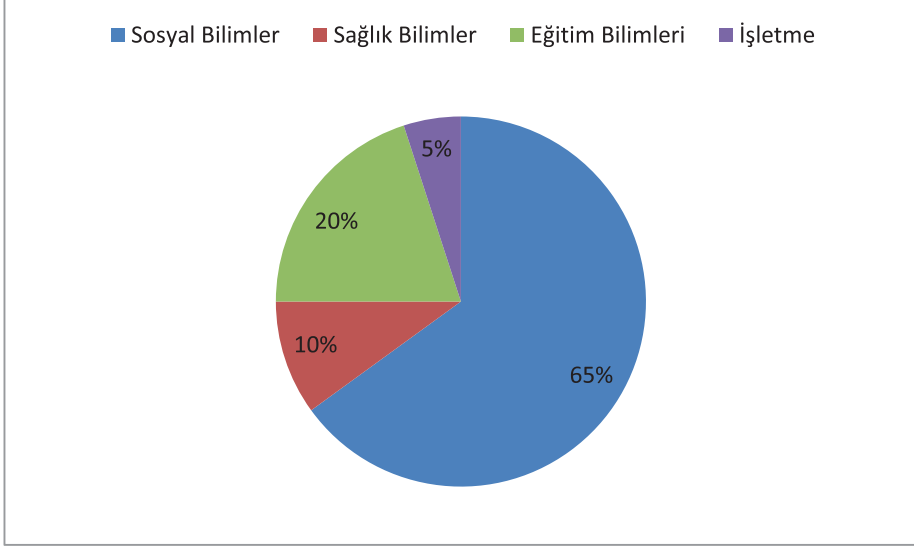
Tablo 2. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Ait Olduğu Anabilim Dalları

Tablo 2 de görüldüğü üzere İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin %65 işletme, %10 nu kamu yönetimi, %5 i sivil havacılık, %5 i turizm, %5 i spor, %5 i sağlık kurumları işletmeciliği ve %5 i de psikoloji anabilim dallarında hazırlanmıştır.

Tablo 3. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Yazım Dili

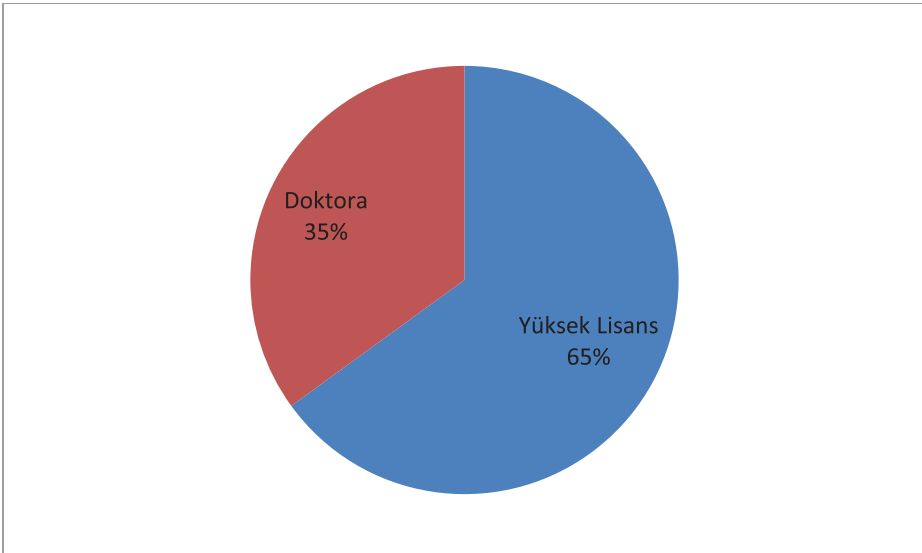
Tablo 3 te görüldüğü üzere İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin %80 i Türkçe, %20 si İngilizce olarak yazılmıştır.

Tablo 4. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Enstitü Dağılımı

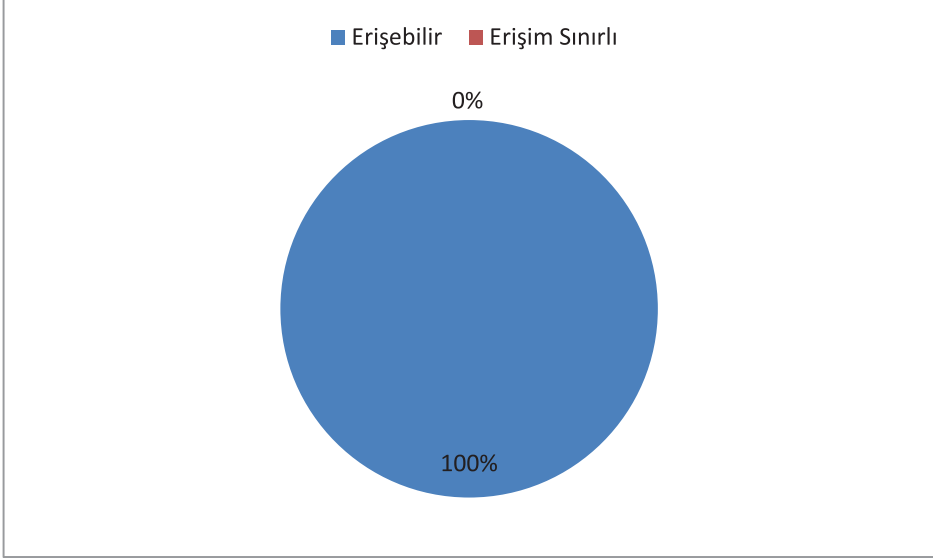
Tablo 4 te görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin %65 i sosyal bilimler enstitüsü, %20 si eğitim bilimleri enstitüsü, %10 nu sağlık bilimleri enstitüsü, % 5 i işletme enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır.

Tablo 5. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Düzeyleri

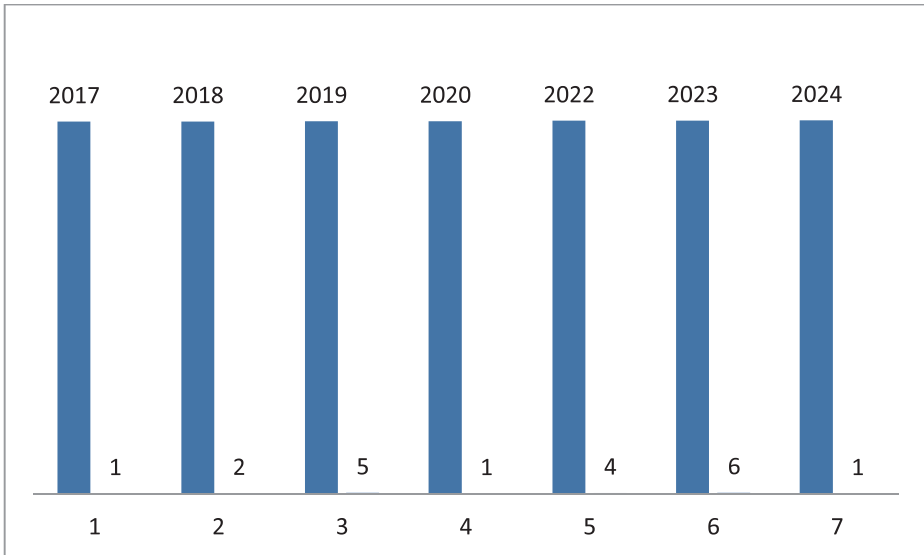
Tablo 5 te görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin %65 yüksek lisans, %35 i doktora düzeyinde hazırlanmıştır.

Tablo 6. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Erişim Durumu

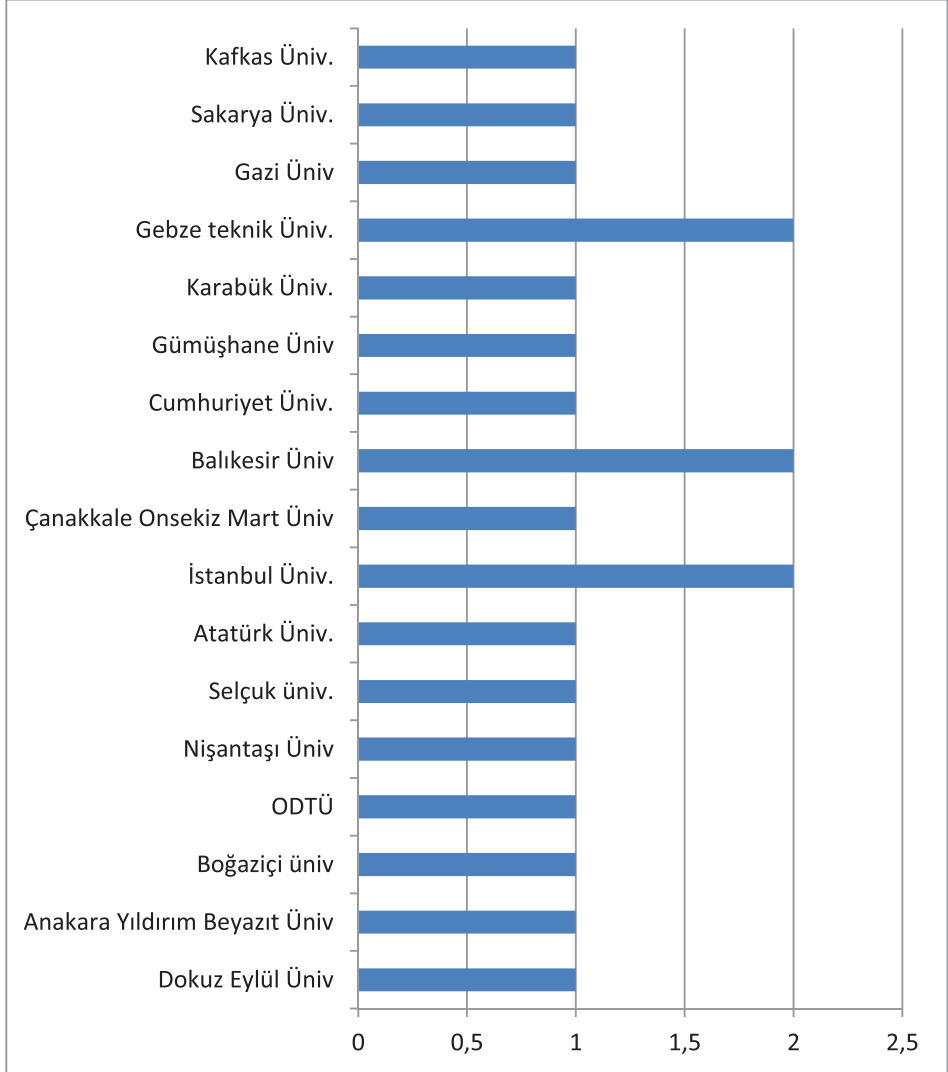
Tablo 6 da görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin tamamına erişim sağlanabilmektedir.

Tablo 7. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Yıllara Göre Dağılım

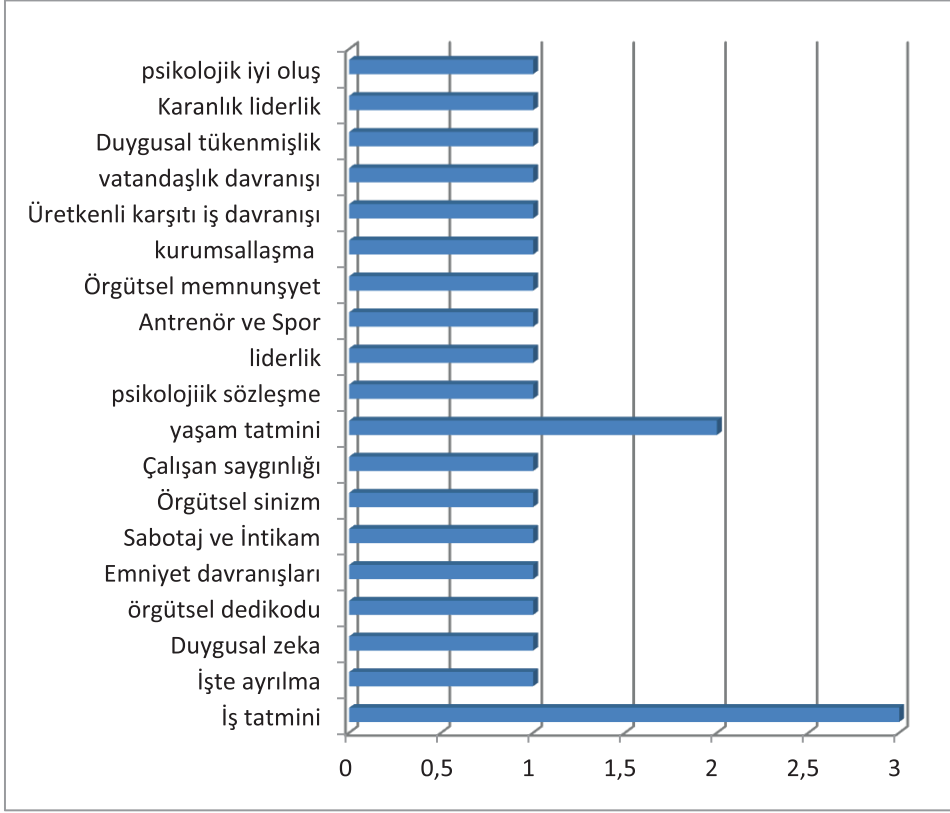

Tablo 7 de görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin 1 tanesi 2017 yılında, 2 tanesi 2018 yılında, 5 tanesi 2019 yılında, 4 tanesi 2022 yılında, 6 tanesi 2023 yılında ve 1 tanesi de 2024 yılında yazılmıştır.

Tablo 8. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin Üniversite Dağılımı

Tablo 8 de görüldüğü üzere istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin üniversite dağılımları; Gebze teknik Üniversitesi (2 adet), Balıkesir Üniversitesi (2 adet) İstanbul Üniversitesi (2 adet) diğerlerinin ise 1 adet şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 9. İstismarcı Yönetim Anlayışı Konusunda Hazırlanan Tezlerin İlişkili Olduğu Konular

Tablo 9 da göre istismarcı yönetim anlayışı konusunda hazırlanan tezlerin iş tatmini (3 adet), yaşam tatmini (2 adet) olmak üzere, psikolojik iyi oluş, karanlık liderlik, duygusal tükenmişlik, vatandaşlık davranışı, üretkenlik karşıtı iş davranışı, kurumsallaşma, örgütsel memnuniyet, antrenör ve spor, liderlik, psikolojik sözleşme, çalışan saygınlığı, örgütsel sinizm, sabotaj ve intikam, emniyet davranışları, örgütsel dedikodu, duygusal zeka, işten ayrılma konularıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

SONUÇ

Araştırma sonucunda Türkiye’de istismarcı yönetim ile ilgili lisansüstü düzeye 2017 yılında çalışmalar yapılmaya başlandığı görülmüştür ve bugüne kadar sadece 20 adet tez çalışmasına rastlanılmıştır. Bu nedenle bu çalışmaları arttırılması daha başka kavramlarla ilişkisinin araştırılması gerekmektedir.

Doktora düzeyinde yapılan araştırmaların yüksek lisansa oranla daha az olduğu görülmekte ve doktora düzeyindeki araştırmaların artması gerekmektedir. Ayrıca nicel araştırmalarında nitel araştırmalara göre daha fazla olduğu görülmüştür. Bu nedenle sadece hazır ölçeklerle yetinilmeyip nitel araştırmalar yoluyla istismarcı yönetimin nedenleri mülakat yoluyla araştırılmalıdır.

İstismarcı yönetim, iş yerindeki kötü yönetim ve kontrolün bir sonucu olabilir. Bu tarz yönetim, genellikle çalışan memnuniyetsizliği, yüksek işten ayrılma oranları ve düşük iş performansı ile ilişkilendirilir. Modern işletme uygulamaları ve iş hukuku, istismarcı yönetimi önlemeye ve işçileri korumaya yönelik düzenlemeler getirmiştir. İyi yönetim uygulamaları ise işçi refahını, adaleti ve iş performansını artırmak için önemlidir.

İstismarcı yönetimi direkt olarak yasaklayan özel bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, birçok ülkenin iş hukuku ve çalışan haklarına ilişkin yasaları, işyerlerindeki kötü yönetim, taciz, ayrımcılık ve benzeri istismar türlerini engellemeyi amaçlamaktadır. Bu yasalar, çalışanların haklarını korumayı ve işyerlerinde adil bir ortamın sağlanmasını hedefler. (Fettahlioğlu, 2008)

Çalışma yasaları, işverenlerin işçilere karşı adil ve insan onuruna yakışır bir iş ortamı oluşturmalarını, işçi haklarını gözetmesini ve iş güvenliği önlemlerini almasını gerektirir. Örneğin, mobbing (psikolojik taciz) gibi istismar biçimlerine karşı yasal düzenlemeler bulunabilir. Taciz, ayrımcılık, işçi haklarının ihlali gibi durumlar yasal koruma altındadır ve işverenler bu tür uygulamalardan kaçınmak zorundadır. (Fettahlioğlu, 2008)

Bununla birlikte, istismar ve kötü yönetim vakaları genellikle çalışma ilişkilerinde sorunlar olarak ele alınır ve iş hukuku çerçevesinde çözümlenir. Bu durumda işçiler, sendikalar, iş hukuku uzmanları ve insan kaynakları departmanları gibi kaynaklardan destek alabilirler. Ayrıca, bazı ülkelerde ombudsman ofisleri veya insan hakları kurumları, çalışanların bu tür durumlarla ilgili şikayetlerini inceleyip çözüme kavuşturabilirler. (Cam, 2010)

Sonuç olarak, istismarcı yönetimi doğrudan yasaklayan özel bir düzenleme olmamakla birlikte, iş hukuku ve insan haklarına ilişkin yasalar, çalışanların is-

tismara karşı korunmasını ve adil bir iş ortamının sağlanmasını amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışanların haklarının korunması için örgüt yönetimlerinin ve çalışanların bu yasalara uymaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akif Özer, M. (2023). Frederick Taylor’ın Görüşlerini 21.Yüzyıl Yönetim Mantığı ile Yeniden Okumak. Ankara, Türkiye .
- Aktay, M. (2020). İstismar ve İhmalin Çocuk Üzerindeki Etkileri ve Tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi*, 169-184.
- Aktürk, E. &. (2022). Amirim Beni Hasta Edebilir mi? İstismarcı Yönetimin Çalışanın Sağlığı Üzerindeki Etkileri. *KAÜİİBFD- Kongre Özel Sayı*, 122-147.
- Aykurt, İ. (2015). *Yönetim Teorisinin Tarihsel Gelişimi*. Gece Kitaplığı.
- Baş, M. (2019). İstismarcı Yönetimin Örgütsel Özdeşleşme Üzerine Etkisinin İncelenmesi: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1551-1569.
- Cam, E. (2010). İş Yeri Düzeyinde Sosyal Diyalog ve Sosyal Tarafların Görüşleri. *Doktora Tezi*. Ankara, Ankara, Türkiye.
- Çeliker, N. (2021). *Yönetim Bilimlerinde Güncel Çalışmalar* . Alanya: Ömer Emre Arslan.
- Çiçek, B. &. (2023). İstismarcı Yönetimin Negatif İş Yeri Dedikodusuna Etkisinde Duygusal Öz Yeterliliğin Rolü. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 439-460.
- Çoban, R. (2016). Örgütsel İklim ile Çalışan Bağlılığı Arasındaki İlişkileri Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Yüksek Lisans Tezi*. Malatya, Türkiye.
- Dığın, Ö. (2008, Eylül). İnsan kaynakları yönetiminde iş güvencesi ve konuyla ilgili yapılan bir araştırma . Edirne, Türkiye.
- Ekinci, N. (2019). Klasik, Neoklasik Teori, Sistem ve Durumsallık Yaklaşımları İle Bunların Karşılaştırılması ve Toplam Kalite Yönetimi İçerisindeki Yerlerin Değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16-38.
- Fettahioğlu, O. (2008). Örgütlerde Psikolojik Şiddet(Mobbig): Üniversitelerde Bir Uygulama. *Doktora Tezi* . İzmir, Türkiye.
- Kayra, F. (2023). Taylor’dan Ötesi Bir Miras Olarak Bilimsel Yönetim Yaklaşımı: Derinlemesine Bir Bakış. *Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 73-109.
- Koparal, C. (2012). *Yönetim ve Organizasyon-I*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Köroğlu, V. &. (2017). Stratejik Yönetim Açısından Taylorizm Prensiplerinin Zamanımıza Yansımaları. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1-18.
- Serdar, E. (2019). İstismarcı Yönetim: Bir Literatür Taraması. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1-11.
- Sözbir, C. (2023). Çalışan Hilelerinin Önlenmesi Ve Ortaya Çıkarılmasındaki İhbarın Etkinliği. *Yüksek Lisans Tezi* . Türkiye.

- Şimşek, Ş. &. (2013). *Yönetim ve Organizasyon*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Şimşir, E. (2023). *Yüksek Lisans Tezi*. Konya, Konya, Türkiye.
- Tatlı, H. S. (2023). İstismarcı Yönetimin İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Psikolojik Güvenliğin. *İktisadi İdari Ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 443-459.
- TDK Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2024, Ocak). TDK Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Tiryaki, A. (2008). İşletmelerde Modern Liderlik Yaklaşımları ve Çalışan Motivasyonu İlişkisine Yönelik Bir Uygulama. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul, İstanbul, Türkiye.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara Seçkin Yayınları.